

ZALAVÁRMEGYEI

ÉVKÖNYV

A MILLENNIUMRA.

140 KÉPPEL

SZERKESZTETTÉK

HALIS ISTVÁN ÉS HOFFMANN MÓR.

RÁKOSI JENŐ ELÜLJÁRÓ BESZÉDJÉVEL.

SZERKESZTŐK SAJÁTJA.

NAGYKANIZSA,
IFJ. WAJDITS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL

1896.

AZ ATYÁMRÓL.

Előjáró beszéd.

Irtta: Rákosi Jenő.

Ez a könyv az ország legszebb vármegyéjéről szól. Mert a hol a hegyek pompája fenségesebb, olyan van. Síkságok is vannak, méltók Petőfi tollára, melyekkel semmi hasonló e hazában nem versenyezhet: az alföldi róna. A Fertő tava lehet — kivált ha jó ideje jár — versenytársa mint tó a Balatonnak. De annyi természeti szépség, oly változatosság: groteszk hegyek, megkoronázva várromokkal, melyek egymást nézve birkóznak az idővel; rák nevelő szeszélyes folyója mint a *Zala vize*; ennek a víznek — immár igaz pusztuló berkei; a titokzatos lápos *Marczal* bujdosó fekete vize; lankások arany gerezdes szőlőkkel; merész alakzatok, kihült apró tűzhányók, lábainál a Bakonynak a szomszéd vármegyéből ide menekült maradványai; egy miniatűr Svájc minden ellentétével, a havasokat leszámítva, és mindezekhez a Balaton tündértükre; ennyi csak ebben az áldott vármegyében van együtt.

És erről a vármegyéről szól ez a könyv és ehhez a könyvhöz kell nekem előszót írnom, melyhez utasításom azt mondja, szerkesztőinek nagy öröme lenne, ha személyemről, a vármegyében eltöltött éveimről, vagy családomról emlékezném meg.

Mind a társaim, a kik nevökkel és munkájokkal ezt a könyvet fölékesítették, édes anyjokról irtak: a megyéről, a mely szüli vala őket. Én csak adoptív fia vagyok a szőlőfürttel koszoruzottnak, nekem tehát nem anyám, hanem édesapám *Deák Ferencz* vármegyéje. Én eszerint apámról fogok írni.

Hogy sajnálom én mindazokat a boldogtalan gyermekeket, a kik ártatlanságuk napjait nem *Eötvösön* élhették le a *Szegedyek* bájos pusztáján. Görögország és a görög történet bűvös képei tettek rám ifju koromban ahhoz hasonló hatást, a melyet ma is őrzök cötvösi gyermekéveimről.

Mikor egyszer-kétszer egy esztendőben az uraság berobogott a pusztára, s a kocsija bakján vadásza belefűtt a kürtbe, hogy mindenek megtudják érkezését: ez csak epizód volt nekünk. A puszta nem az uraságé, nem a tisztartóé volt, hanem a mienk, a tisztartó gyermekeié. Soha senkinek több gyönyörűsége nem volt benne, mint nekünk. Erdő és mező a mienk volt. Nagy *kertjei*, melyek a jó öreg kertész, a derék *Lipkovics* bácsi kezén virultak: a mienk volt; a *pusztatéglaszin*, a hova szamárkordén vittük ki édes anyánkat, ki aztán műértő kézzel kömény aszaló kemenczét épített ott nekünk, — a mienk volt; a *téglaszin*, a hol téglát vetettek, fürdőhelyünk; a *juhásztelep*, a hol a híres *Sipőcz*-familia volt a birkásgazda, kirándulásunk czélja sajt készítéskor; a félelmes borju-kút, benne a rengeteg erdőben, — mely az egész gazdaságot körülölelte s összeköttetésben volt a Bakonynyal, a borju-kút csodás legendáival, erdei vándorlásunk utolsó állomása gombaszedéskor. Azután a tejskukoricza-szezon, a birkanyírás, a kendernyűvés évadja; — de a nyírés előtt az usztatás *Szent-Péteren* a malomnál; azután az *aranyodi* szüret, *badacsonyi* szüret . . . és a szénacséplők misztikus farsangi maskarája, a mely felforgatta irgalmatlanul az egész pusztát . . .

Emlékezem 1848-ra. Mi összes pusztai gyermekek katonásdit játszottunk. Egyszer azonban valóságos katonák vonultak keresztül rajtunk, sőt meg is pihentek a pusztán. Gulába rakott fegyverciken rajta felejtkezett gyermekszemünk. A cselédség dézsában hordta ki nekik az urasági pinczéből a bort. Aztán trombitáltak és doboltak és fölkerekedtek és glédába állottak és elmaséroztak. Akkor kerítettünk a rostakéreg helyett, mely eddig a dobunk volt, mi is egy valóságos dobot magunknak és még szilajabbul játszottuk a katonásdit. Azután megint jöttek honvédek, de nem értek rá megállani, csak keresztül mentek a pusztán s akkor történt a nagy esemény, melyről még sokáig beszéltek a pusztán, még a világosi fegyverletétel után is.

Bors Panni, egy kardos asszony, a kinek a férjét és gyermekeit is az asszony lánynevéen nevezték, mert az asszony volt az úr a háznál: Bors Panni házról-házra befutotta a pusztát és beszélé:

— Galambom, épen a kemencze előtt állok, mert rétest sütöttem, hát csak hallom a dobót. Mit csináljak, mondom, hát kiviszem a tepsit a kemenczéből, hogy oda ne égjen a rétesem, és oda teszem a kemencze szájához, aztán megyek, mondok, hogy mire dobolnak. Hát galambom a katonák jöttek. Hiszen láttátok, mert együtt néztük. — Mikor elmentek, futok vissza a rétesemhez, de

uramfia, mit látok, a rétesemnek hült helye, hanem egy ujdonat új huszas, volt a tepsiben. A ki nem hiszi, ehen itt a huszas, hogy az Isten is áldja meg azt a derék katonát!

És loholt tovább és elmondta minden háznál és mindenütt álmélkodának az ezüst huszason. Ez volt Eötvösön a legszenzációsabb eset a szabadságharcból, meg a *horvátok*, a kiket arra jártokban elfogtak — de nem az eötvösiek, — és a *szentgróti* urasági pajtában csukva tartottak. Édes apám elvitt bennünket s én láttam őket épen etetéskor: a cselédség mérőkben és vékákban hordta nekik a főtt krumplit, azon tartották.

És mikor minden csendes lett, mi gyermekek játsztunk erdön berken tovább, boldogan, elmondtuk egymásnak a szabadságharc nagy epizódjait, és nem álmodtuk, hogy mért nem látunk több katonát, több huszast és mért olyan nagy a *csendesség* a mi gyermekes lármánk mellett.

*

Ki emlékszik még közületek, a kik ezt olvassák a Zala berekeire? *Zalabérnél* bekanyarodik a folyó és délnek indul, holott eddig éjszagnak folyt *Egerszegtől* kezdve. *Zalabérnél* van rajta egy hid, *Szt.-Péternél* is van egy hid, a mely az *aranyodi* szőlőkbe viszen; aztán megint hamarosan *Zala-Szent-Grótnál* is mindjárt a Batthyányiak pilótára épült gyönyörű kastélya mellett is van egy hid. Innen vissza *Zalabérre* van vagy két órai járás és mint láttuk, három hid. Innen előre aztán két alacsony hegyláncz közt kigyóósvényben tekereg a Zala czélja felé és immár messze, hosszú útján csak egy hid van rajta.

Ez a rész még 50—60 évvel ezelőtt is csodás egy kis ország volt: viz, berek, láp, limbusokkal teli, őserdő, járatlan és járhatatlan, csak a szárasztó kánikulában megközelíthető. Pásztor és barom ismerte csak veszedelmes csapásait és csak a madár járta szabadon.

A falvak két oldalt a lankáson húzták meg magokat és barátságosan nevettek át egymásra innenről túlra. *Kehida*, *Csány*, *Zala-Apáti*, *Szentgyörgyvár* nevét talán mindnyájan tudjátok. Deák Ferencz, a Csányiak, a Szentgyörgyi Horváthok, a Bogyayak birták a falvakat. Néha úgy vélted, át lehet kiáltani az egyik oldalról a másikra; de az év nagy részében a szomszéd vármegyét közelebb volt elérni, mint a vizavis falut. De mikor igazán levetette a csalárd Zala a jármát s utat, hidat, mindent elnyelt: akkor virult fel a falvak ősi jókedvének az évadja. Utak és hidak, bokrok és fák fölött siklottak át szerenádot adni lánynézőbe, névnapra és egyéb alkalmatosságra, csónakon ezek a kedves uri családok egymáshoz. A viz mikor kicsi volt, elválasztotta, mikor szertelenül megnőtt és tengerré lett: összekötötte őket.

Hogy nem akadt annak a költészettel teli kornak egy trubadurja ama kedves partokon! Anyám mesélte nekem a legendáikat, mikor mint gyermeket arra vitt, mutogatta a kuriákat, emlegette a neveket, a melyeket sohasem felejt el és sóhajtott.

*

Ukk ma már a vasutak keresztező pontja. Akkor egy kis falucska volt, de középpont volt akkor is: egy fél körnek a középpontja, melynek periferiáján feküdt a *rendeki* hegy, mely piros sipkát viselt, mikor a som érett; azután *Sümegevára*, majd *Rezi* és *Tátika*, sötét lombos erdők felett trónolva és méltósággal tekintve le a síkságra, melyet ölelve tartott, melyben a Marczal vize mint kigyó, melyet megtapostak, ide-oda vonaglott.

Ez volt gyermekségem második fázisának a színhelye. Ekkor már a romokban tanyáztam, Kisfaludy Sándor és Szegedy Róza utját látogattam. Ekkor volt, hogy Sopronban a benzések templomában (kiknek tanítványa voltam) minden reggel mise után egy miatyánkot mondtam, arra kérve az Istent: engedje legalább, hogy olyan költő legyen belőlem, a minő *Thaly Kálmán*, kinek akkor jelent meg egy verskötete, gondolom a Kárpáti Kürt.

Az atyám Vasvármegyéből származott. Ósci homokbányász parasztok voltak *Dörföldén*, Sopronmegyében. Apja főjäger Eszterházy nál Vasban. A dörföldei mátrikula megmutatja, hogy ő is, apja is, nagyapja is, szépapja is egyetlen gyermek volt és kit Péternek, kit Pálnak hívtak közülök. Az én atyámmal tettek kivételt. Eltérve a hagyománytól, őt sem nem Péterre, sem nem Pálra, hanem *Jánosra* kereszteltették. Ezért-e, másért-e: ő is eltért a másik családi hagyománytól s egyetlen fiú helyett tizenkét gyermeket adott a hazának, a miből kilenczet nevelt embernyi-emberré.

Én sorszerint a harmadik voltam s mikor az utánam érkezettek erősen szorongatták, engemet gazdasági tekinteteből *Somogyba* adott gazdaságra. Onnan az ő tudta nélkül három évi praxis után melyben felvittem irnokságig, eljöttem *Budapestre*. Végre is azonban haza kellett mennem, hogy neki megszámloljak cselekedetemért. Szegény, kilencz gyermek és egy két más csapás által alaposan kifosztva, előbb jól megszidott és aztán kétségbeesve hirtelen ezzel a kérdéssel fordult felém:

— Hát mi akarsz voltaképen lenni?

— Író, — feleltem én, érezvén szivemben ifjúságom összes illuzióinak temérdek kincsét.

— Író! — ismétlé ő, — író! Mi az egy magyar író?

Ő nyilván azt gondolta, nem szegény embernek való dolog. De én nem láttam az ő gondolatát és felelém: — Ott van *Jókai!* (Immár Thalytól jócskán eljöttem, úgy látszik.)

Szegény édes atyám akkor már jócskán megromlott szemeit véghetetlen szomorúsággal reám függesztette, hosszasan megpihentette rajtam és szó nélkül kiment a szobából.

Én pedig be a másik szobába, ott találtam bánatba merülve édes anyámat, melléje ültem és lelkesen olvastam neki *Madách* korszakos művét, mely akkor jelent meg nemrég nyomtatásban. Édes anyám megsimogatta fejemet és elmélázva hallgatta az *Ember Tragédiáját*.

*

Édes atyám gyermekkorában nagy betegségen ment keresztül: fekete himlője volt. Anyja, egy igen vallásos asszony, elfogadta őt, ha Isten megtartja, a Szűz Máriának. Atyám meggyógyult, de arczbőre simasága és a felebbajusza áldozata lett a betegségének, őt magát édes anyja fogadásához képest, papnak adta.

Atyám kitűnő tanuló volt, s mint kispap fölkerült a bécsi *pázmáneumba*. Hárman voltak ott barátok és megfogadták egymásnak, hogy a ki elsőnek lesz közülök püspök, az a másik kettőnek mindeniknek 400—400 frtot ad ajándékba. Nem tudom már ki volt a harmadik, csak azt tudom róla, hogy kanonokságig vitte. Atyám, édes anyját elvesztvén, röviddel bekövetkezendő felszentelése előtt kilépett és a keszthelyi *georgikonba* ment gazdaságot tanulni. Gazdatiszt lett, utóbb bérlő, és magának is volt egy kis darab földje, a míg rögtön rögtön után mi gyermekek a fejünkbe nem szedtünk mindent, a mije volt. Öregsége napjait *Vácson* töltötte másodszülött fiánál, a ki ott fegyházi orvos volt. Oda jártam én ki hozzá látogatába s gyakran találtam őt a püspöki kert egy-egy árnyas lugasában. Egy öreg papi ember társaságában ült és ketten *hallgattak* a multról, csak néha mutogattak, hadonáztak inkább, mintsem beszélgettek. Ő szegény alig látott már, társa pedig, az öreg pap, alig hallott valamit.

Ez a pap volt a harmadik pazmanita: *Peitler*, az hármuk közül, a ki elérte a püspöksüveget. De a mi a négyszáz forintot illeti: ha az apám kérte, akkor a püspök nem hallotta, s mikor a püspök adta volna: az apám nem látta.

Igy maradtak ketten és ülve egymás mellett, hallgattak a multról. Azután egyszer csak elmaradtak a kertből, a püspök beköltözött a palotájából a kriptába, atyám készült utána.

A szeme világát elveszítette. De szemeinek az a méla, hosszú szomorúsága, a melylyel valamikor rám nézett, az mindvégig megmaradt tekintetében. Pedig meg volt velem elégedve. Ha néha röviden, szemérmesen megérintettünk valamit a multból és láttam az ő szomorú szemét, mindig azt gondoltam magamban: milyen jó, hogy csak én látom a te szomorú szemedet, te pedig nem látod az én szomorú szememet.

Mert hogy te akkor már elvesztetted ifju korod illuzióit, a mikor ez a szomorúság úgy belevette magát atyai tekintetedbe, látván a fiad hiu káprázatait, melyekre egy lánglélek dicsősége és fénye csábitja.

És te ma meg vagy a fiaddal elégedve és atyai szivedben azt hiszed, hogy akkor csalódtál, mikor oly véghetetlen szomorúsággal néztél a fiadra.

Azóta én tőlem röppent el az illuziók lenge madárcsapatja, a szomorúság fészket az én tekintetemben rakott, mert tudom, hogy akkor én csalódtam, te mostan csalódsz.

De édes csalódás volt, és azzal pihentél el, pillangós szemfödélével a gondviselésnek vagy letakarva.

Te mindeneket ismertél Zalavármegyében, Tégedet sokan ismertek. Ez alkalomból emlékezzenek meg rólad és tudják meg, hogy atyai tisztodnak voltál napszámosa, rabja, áldozata: a jóknak és gyermekeidnek áldása ül sirköved mellett a vácsi temetőben.

ZALA-EGERSZEG TÖRTÉNETE.

Irta: Németh Elek.

Németh Elek zalaegerszegi v. főjegyző.

Zala-Egerszeg rendezett tanácsu város, — Zalavármegyének székvárosa, öt kies, termékeny és viránydus völgyelésnek egygyé olvadásánál az összefutó hegyhátaknak teljes lejtővé simulásán, a Zala folyó jobb partján és a Váliczka csatorna bal partján, e két folyó összeömlési szögletében hajtalék alakban terül el. E város jelentéktelensége daczára, nemzeti történetünk első évszázadaiban ismert volt. Az eddig ismert oklevelek közül IV. Béla király korában 1266 november 23-án keltezett latin oklevélben tétetik róla először említés. Az Árpádházi királyok alatt még kétszer említetik. 1381 augusztus 24-én kelt oklevélben, mely jelenleg is még városunk levéltárában őriztetik, *Bessenyő*

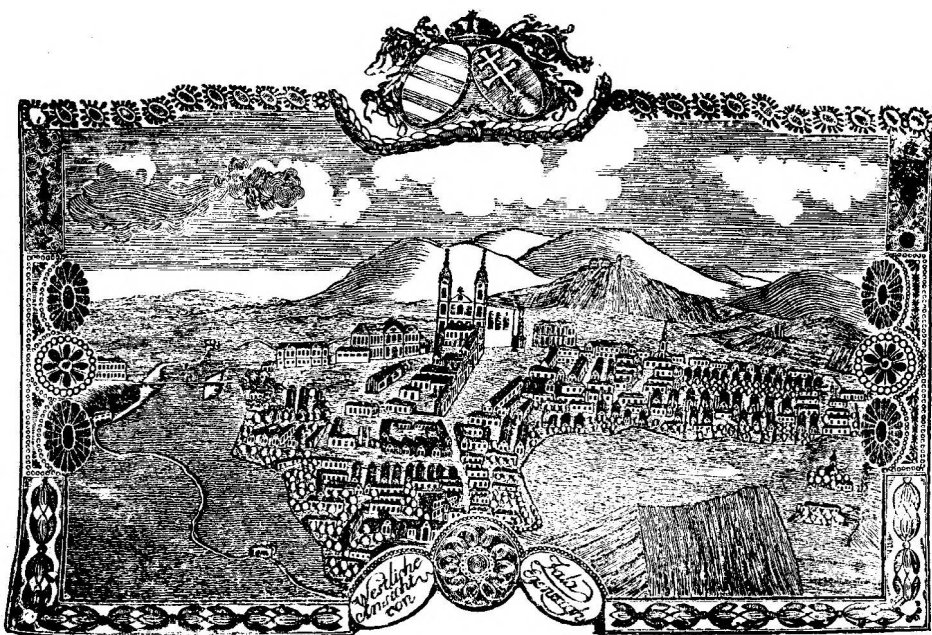
község felőli határai vannak leírva s ekkor már, mint kir. falu említetik.

Ezen kir. falu évszázadról-évszázadra igen lassan fejlődik. A török hódítások idejében már váráról is tétetik említés, mely 1574 után, mint végvár megerősített és gyalogsággal láttatott el. Zala-Egerszeg nagyobb harcok színtere nem volt ugyan, hanem az idevaló nép ajkán és szokásában fentmaradt emlékek tanuskodnak arról, hogy egy török hadosztály városunk határáig előre nyomult.

Jelenleg is fentartja még magát az ugynevezett *határjárás* szokása. Ugyanis: Szájhagyomány szerint a török hódítások korában, midőn már Kanizsa vára is elesett, egy török hadosztály határunkig előre hatolt, fenyegetvén Egerszeg várát. Nagyszomba-

ton délután beizentek a városba, hogy vigyenek ki nekik élelmi szereket, mert ellen esetben a helységet feldulják s lakóit kardra hányják. A várórségének egy kis csapata és a fegyverfogható polgároknak nagy része női ruhába öltözve s fegyvereiket azok alá vagy a fejükön vitt kosarakba rejtván, az estalkony beálltával kivonultak a mit sem sejtő törökök táborába. Az élelmi szereket váró törököket, közéjük menve megtámadták és vitézül szét- és elverték.

Ezen vitézi tettnek és sikerült eselnek emlékét fentartandó, jelenleg is feltámadás után a város fiatal polgárai közül többen kivonulnak határt járni sippal, dobbal és fegyverrel s egész éjjel

Zala-Egerszeg 1825-ben.

a város határát bejárván, egy a régi időből hagyományként fennmaradt induló egyhangú dallamát sípolva és dobolva, sűrű lövéseket téve, husvét reggelén bevonulnak a városba. A régi dicsőséges győzelem emlékeül kalapjaikat és fegyvereiket puspánggal diszítik fel.

A későbbi kor nagy forradalmi és szabadság harczainak hullámverései alig érintették városunkat.

A nagy világ- s kereskedelmi-utak vonalán kívül esve Zala-Egerszeg évszázadokon át keveset fejlődhetett, úgy, hogy még 1825-ben is oly kis terjedelmű volt, mint a mellékelt látkép tanúsítja.

Az 1826. év végzetes volt városunkra, a midőn a kitört nagy tűzvész csaknem egészen elhamvasztotta, ugyannyira, hogy még templom tornya is leégett, harangjai pedig leolvadtak.

A mezőgazdasággal, bortermeléssel és kis iparral foglalkozó polgárság tisztán magyar ajkú s túlnyomólag igen buzgó róm. kath. vallásu.

Jelenlegi lakosságának száma 7811 és pedig:

róm. kath.	6493,
izraelita	1096,
ág. evangelikus	158,
helv. vallásu	61,
görög keleti	2,
unitárius	1.

Zala-Egerszeg, mint Zalavármegye székhelye, megunva a nagyközségi jelleget s hogy méltóbb székhelye legyen a vármegyének, 1885-ik évben rend. tan. várossá alakult s 1885 május 13-án 66 képviselőtestületi tagja megválasztá az első rendezett tanácsot.

A város tanácsának a képviselő testület buzgó áldozatkészségtől gyámolítva és segítve, első feladata volt s teljes erejével oda törekedett, hogy századok mulasztásait pótolva, építkezések és nagymérvű befektetések által a várost községi jellegéből kiemelje s jövedelmi forrásokat teremtsen, miután belátta azt, hogy a város polgárai pusztán községi pótlékkal fedezni nem képesek azon kiadásokat, melyek a város emelkedése és fejlődése által a város adózó polgárainak vállaira nehezednek.

Első jövedelmi forrásul tekintette a regále-jogot, mely a szombathelyi megy. püspök tulajdonát képezte eddig s midőn értesült a képviselő testület arról, hogy a püspökség ezen jogát áruba bocsátja, sietett is azt megvásárolni, 122 ezer forintot adván érte s ennek következtében a vásártéri és piaczi helypénzszedést jóval több árért sikerült bérbe adni, mint eddig.

Közegészség- és köztisztaságügy szempontjából a várost csatornákkal és járdákkal látta el, mely 23843 frt 15 krba került s a város egy részét fokozatosan asphalt járdával burkolta, mely eddig magának a városnak 3550 frt 74 kr. költségébe került.

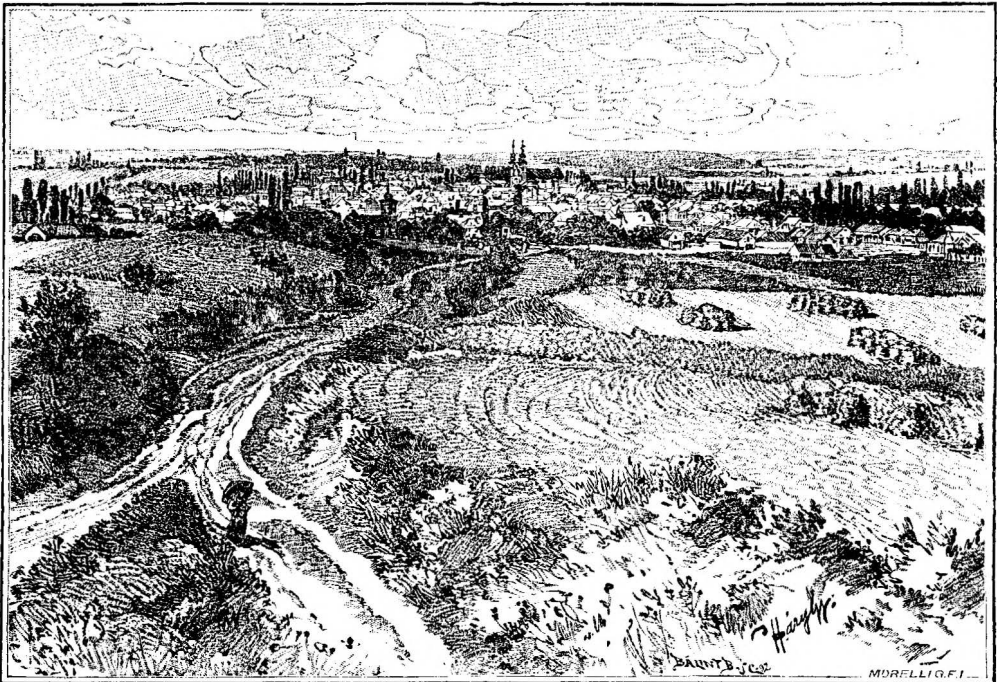
Más városok példáján okulva, arra törekedett, hogy a város területén katonaságot állandósítson, miért is 3 század honvédlóság részére a kor minden igényeinek megfelelő új lovassági lakatanyát épített 136460 frt 77 kr. költséggel.

Rendezett tanácsu várossá alakulása után 2 évvel a várossal összeépült Ola kis községet a belügyminiszteriumnak 1887 november 24-én kelt 74228/IV. b. sz. magas rendelete folytán Zala-Egerszeghez csatolta, hogy ezáltal népességben, adózó polgárokból s így nyomatékosságban és tekintélyében növekedjék.

Kereskedelme, ipara és forgalmának felvirágoztatása, élénkítése végett a tervezett Boba-Szent-Iván Zala-Egerszeg-Csáktornyai h. é. vasutvonal kiépítéséhez 110 ezer forinttal járult.

Az 1889-ik évben szervezett pénzügyi igazgatóság részére egy 43439 frt 09 krba kerülő palotát épített a régi elemi iskola helyén, a mely iskolai épület a kor- és tanügyi igényeknek meg nem felel-
vén, különben is új elemi iskoláról kellett gondoskodnia. Miért is minden kivánalomnak megfelelő új elemi iskolát épített 35587 frt költségen, a mely épület magába foglalja úgy a fiú, mint a leány elemi iskola osztályokat.

A képviselő testület már az 1888-ik évben előre látva és tervezve a nagy építkezéseket, egy 12 kamarás téglaegető körkemen-
czét épített 16790 frt költséggel.

Zala-Egerszeg látóképe.

Miután a városnak kevés és szűk sétaterc és üdülő helyc volt, a vasuti állomás mellett 9601 frt 26 kr. költségen az ugynevezett „Baross-ligeti“ sétányt alkotta.

Kisdednevelésünk céljából, miután a meglévő kisdedovoda szűknek bizonyult s a magasztos célnak meg nem felelt, még egy óvodát épített, mely 17094 frt 29 krba került.

Ezeken kívül új vásártérről gondoskodott a képviselőtestület s a város szépítése tekintetéből utczáit rendezte, jobban világította s egy új utczáit is nyitott, mely jelenleg már teljesen ki van épülve.

Legnevezetesebb utczái: a Fehérképi-utcza, a Körmendi- és a Zala-utcza. Nevezetes terei: a Vármegyeház-tér és a Kazinczy-tér, a melyeket az 1894-ik évben 113 ezer forint költséggel épült 2 emeletes „Arany Bárány“ czimű szálloda diszit, amelynek díszterme ugy stylszerű építése, mint nagysága és egyéb szépségei által párnját ritkítja. — Továbbá a Deák-tér a Deák Ferencz szoborral és sétánnyal, — s végül a Vásártér, a melynek közelében csinos kert közepében áll a mintaszerű új városi közkórház.

Épületei közül említésre méltók: a Biró Márton veszprémi püspök által épített tágas, kéttornyu róm. kath. templom, továbbá

Kovács Károly, zalaegerszegi polgármester.

a vármegyeház, a régi és új törvényház, — ezzel szemben a zala-egerszegi takarékpénztár részvénytársaság nagy emeletes bérháza, — a szép stílű polgári iskola, az új kórház, a pénzügyi palota és a lovassági laktanya nagy, fedett lovardájával.

Társadalmi életének góczpontját képezi a díszes termekben elhelyezett mintaszerű Casinó, a Kereskedelmi Kör s a jelenleg megalakult Társaskör.

Városunkban van: a megye székhelye, kir. törvényszék, járásbirósággal és telekkönyvvvel, kir. ügyészség, kir. tanfelügyelőség, kir. pénzügyigazgatóság adóhivatallal, erdészeti hivatal, posta- és távirtda-hivatal, főszolgabírói hivatalnak székhelye és két virágzó gyógytára.

Iskolái: polgári iskola, középkereskedelmi iskolával, felsőbb polgári leányiskola, női kézimunka tanfolyammal; mintaszerű elemi iskolája.

Nevezetesebb egyesületei és egyletei: ügyvédi kamara, a zala-megyei gazdasági egyesület, az ipartestület, ker. betegsegélyző pénztár, önk. tűzoltó egyesület, a szegény gyermekeket felruházó „Karácsonyfa“ egyesület, vörös-kereszt-egylet, népkonyha, kenyér-, Chanuka-, korcsolya-, iparos ifjak önképző és betegsegélyző-, munkás és temetkezési-egyesület.

A fentebb említett nagy építkezések és rohamos fejlődés költségeivel a város anyagi ereje lépést tartani képtelen lévén, kénytelen volt kölcsönökre szorulni s kénytelen volt a pesti magyar

kereskedelmi banknál 655 ezer forint kölcsönt venni 50 évi törlesztésre.

A befektetések azonban kettőt kivéve, — olyanok, amelyek meghozzák kamataikat s önmagukat törlesztvén, a város közönségét nem terhelik.

Már 1845-ik évben a vármegye utasításba adta követeinek, hogy Zala-Egerszegen, mint a vármegye székhelyén, egy főgymnasium felállítását szorgalmazzák. Azonban ugy a nemes vármegyének, mint a városnak ezen reménye mindedig nyilt kérdés maradt, míg végre 1894-ik évben a város képviselő testülete és Zalavármegye törvényhatóságának kérelmére a vallás- és közoktatásügyi miniszterium egy Zala-Egerszegen létesítendő állami főgymnasium felállítása tárgyában ugy Zalavármegye, mint Egerszeg város közönségével szerződést kötött oly formán, hogy a város köteleztetik a főgymnasium épületének telkét ingyen adni s egyszer s mindenkorra 40 ezer forinttal hozzájárulni s ezenkívül évi 5000 frt subventiót köteles biztosítani.

Minélfogva szerződészerűleg ténynyé vált eme félszázados remény s a zala-egerszegi főgymnasium a polgári iskola fokozatos beszüntetésével 1895. évben fokozatosan megnyittatik.

Zala-Egerszeg városának polgármestere Kovács Károly, ki rendkívüli tevékenységgel iparkodik a várost magasabb niveaura emelni. Zala-Egerszeg az utolsó 10 év alatt élet- és fejlődésképeségét fényesen beigazolta s adja Isten, hogy az ily szépen megkezdett uton haladva, Zalavármegyének székhelye s nagy vidékének ezen emporiuma ugy fejlődjék, hogy a késő unokák is hálásan emlegessék a mindent teremtő atyák neveit és érdemeit.

A KÖLTŐ ZRINYI MIKLÓS HALÁLA.

Irta: Donászy Ferencz.

Csillagpályát, üstökösök utját ki tudná követni, ki tudná végig kísélni!?
Zrinyi Miklós pályája pedig olyan szédítő, olyan fényes, hogy napként vakítja el a belenézőt — és ha mégis megkísérleném, csupán e két szóval tehetném: ragyogott, világított!

Mint hős, mint költő egyformán a legmagasabb zenithről szórta dicsősége sugarait, hiszen:

Kard viadalmakban, békében lant vála társad!

Kardod az életlő, lantod az életadó!

E ráillő két sor az életrajzok legdicsőbbike! A ragyogás örök apothéozisát, a halhatatlanság hervadhatlan pálmáját fonja neve köré

November 18-án volt 1664. évben.

A *Dráva* mellékén északnak végtelen erdős mocsár huzódik lefelé, majdnem egész Csáktornyaig és tele van a vadaknak mindenféle nemeivel, sőt még bölény is tanyázik hozzáférhetlen sűrűségeiben, mert mélyeket konduló bömbölése, viharmorajként zúgja be a viszhangos éjszaka csendjét, mikor párjával kitör a totoveczi kölesvetésekre . . .

Csáktornya alatt, a Zrinyiek ősi fészkenél, a mocsár lankaság hatalmas cser- és bükkerdővel veszi kezdetét, s ezen erdőszél egyik szeliden hajló domb emelkedésen a Zrinyiek díszes vadászkastélya áll, az akkori idők czifra, donjonos és rondellás építés módjával.

Nem messze ettől a termés kövekből és faderekekéből durván összerótt régibb vadásztanyák vannak elszórva — egy százados cserfa oldalához pedig: bölény, vadkan, szarvas, róka és medve koponyákból mesterségesen összerakott vadász mulatóház támaszkodott kördeden, melyeket mind egyetlen egy vadászaton ejtettek el a költő nagyapja idejében.

Ez még akkor is unicum volt a maga nemében!

Hangos kopó csaholás s vigan rivalló vadászdának verik fel a rengeteg csendjét mindenfelé és összehívó harsogással zeng a kürt, a vadásztársaság szétszórta kóborló urainak.

Délfelé járván az idő, a hajtásnak vége szakadt és az erdő zöld homályában mindenfelől a közeledő vadászok vig zajgása és a dobogó mének fuvó prüszkölése hallatszott.

A peczerek a sólymokkal és a felfűzött ebfalkákkal, az uri apródok üres nyergü paripákkal már kibukkantak a sűrűből, utánuk pedig a hajtók és jobbagyok nagy tömege csergalyas kólyákon az elejtett vadakat szállítottak a vadászkastély elé, melynek fáktól árnyazott fehér márvány korridorjain már ebédre terítettek . . . mire csakhamar maga az uri vadásztársaság is, ki gyalog, ki lóháton, megérkezett a tanyahelyre.

A társaság élén, egy szilajan toporzékoló szénfekete andaluziai csődörön, melynek reczés aranyhálózatát és törökös csótárjait a levelek közt betűző nap-

sugár villogtatta, egy hatalmas, athlétaí termetű férfi lovagolt és a tisztás szélén leszökve magashátu, türkázos nyergéből, utánozhatlan grátiával segítette le a mellette léptető mosolygós arcú hölgyet, kinek paripáját kétfelől zöld ruhás nemes apródok vezették, a kik egyuttal könnyű, tarka tollas kópjiát is vitték. . . Az athléta termetű dalia fekete, bokros szemöldei alatt merészen villogó, de azért nyájas tekintetű kék szemek villogtak. . . Lágyan hajló sasorra alatt ábrándos metszésű ajkai, hallgatva is sokat mondtak, s ugy ezen, mint parancsoló vonásokkal rajzolt hős tekintetű arczán, valami méla, gondolkodó árny borongott, mi csak a költők arczán szokott derengeni.

E férfi élő képmása volt választott jelszavának: *Sors bona nihil aliud.* — Ő volt zerinvári Zrinyi Miklós, a hadvezér és költő, az *adriai tenger syrenája* (a hogy magát nevezte), a hölgy pedig: Zrinyi Ilona.

A költő az egész ebéd alatt komoran és gondolkozva hallgatott és sem hugának csevegése, sem *Vitnyédy Istvánnak és Bethlen Miklósnak* vig tréfái nem tudták felvidítani. Boszus s elégedetlen vonások ásódtak ajkai köré, s valahányszor az elejtett vadak tömegére pillantott, homloka is ránczba szedődött.

Egy óriási vén vadkan, minek ele tését már többször megkísérlé, ma megint kitért a hajtásból és a mocsár hozzáférhetlen rejtekébe huzódva csak onnan felelt mérges rőfögéssel a kürtök rivallására.

Az ebéd már vége felé járt, midőn Paka nevezetű vadásza, sietve loholt a ~~levegő~~ felé és fel sem menve, csak a márványkorlátan áthajolva, mondta: ~~az ebéd után~~ kijött a fekvésből és a nem messze lévő makkosban cseré-
~~gömböly.~~

Zrinyi lángoló szemekkel ugrott fel és ragyogó arczczal kiáltá:

— Senki ne jöjjön utánam. E vén füstösfüllű a legkisebb neszre a mocsárba veszi magát.

Azután egymaga ment felkeresni a vén kant — a serte vadak óriását és legveszedelmesebbikét.

Óvatosan, a bokrok árnyékába húzódva törtetett be az erdőbe s állig hogy elérte a mocsár égerfás szélénél kezdődő makkost, egy százados cser-tövében ráakadt a keresett vadra.

Hatalmas vén és óriási állat volt, minőt a természet tán minden száz évben szül egyet. Tán rokona a mythosz aper caledoniusának, mert hátán és homlokán arasznyi, drótkemény serte meredezett, sarló nagyságu, görbe agyaráinak pedig egyetlen ütésével karvastag cserjéket s gyökeret tördelt ki a bozótból, hogy busa fejének mennél kényelmesebb helyet készítsen a túrásban.

Az óvatosan bujkáló vadász lábai alatt egyszerre csak megrecsesentek a lehullott targalyak, mire sikoltó hördüléssel pattant fel fektéből és agyaráit dühvel összecsattantva, meredt rá tűzben izzó szemcivel.

Zrinyi szívét büszke vadász öröm dobogtatá. Ekkora vadkant még senki se ejtett el — de még nem is látott.

Lassan féltérdére creszkedve, fegyverével célba vetté a vén kan sertétől meredező homlokát, de midőn a drága damaszt eső taszító dörrenéssel eldördült, ugyanabban a pillanatban a vad alátorpantva, félrekapta fejét és a golyó husos nyakába furódott, csak csekély, de fájdalmas sebet ütve.

A megsebesített kan villámként ugrott fel fektéből. Dühös, sikoltón oróroffenései érczes kondulással zúgták be az erdőt, görbe agyarái pedig szikrázva csattogtak össze, a mint veszett dühében neki rohant.

Zrinyi elveté fegyverét és szablyanagy indusyatagánját rántotta ki övéből s egy ugrással a rohanó vad elébe szökve, rettentő csapást mért alászegett fejére, a mivel egész állkapcsáig akarta kettőbe hasítani.

De a csapás csupán aczélkemény agyaráit érte, min a drága yatagán markolatánál, üvegként roppant ketté! . . .

Helden des Weltberühmten und Hapffern Hel-
den Graf Nicolaus von Serény, welcher nach seiner Lobwör-
digen vorfahren art, die abgelegten Erbfeinde, als Cüret und Tartarische Hühund Mittelich bestrittet.
Malin: Flak. Boruff.

Zrinyi a költő egykoru képe.

A hős egészen fegyvertelenül állott a feldühödt bestiával szemben, mely a csapás iszonyu erejétől egy pillanatilag megszedülve, térdre bukott előtte és felcsapó agyarái csupán csak könnyű sebet hasítottak a daliá balczombján.

De nem veszté el lélekjelenlétét a halálveszélylyel szemben, sőt inkább most érzé csak a vadászat igazi hevélyét ébredezni.

Gondolatgyorsan hajítá el a drágaköves markolatot — és minden más fegyver hiányában, csupasz ökleivel ragadá meg a vadkan bozontos füleit, aztán dulakodásba eredt vele.

A bokrok, ágak robogva zúzódtak, röpködtek szerteszét, a föld döngött, dobogott szilaj dobbanásaiktól, hörgésük és ordításuktól pedig viszhangzott a szálerdő homálya.

A vad hörögve, fújva csapkodott, csavargatta agyaras fejét, s véres tajtékot fecskendett a vaserejű öklökre, mik aczélprésként szorították.

Rémítő erőlködésében már egészen hátsó lábaira ágaskodott, hogy a daliát egy lökessel feltaszithassa, ez azonban olyan herkulesi rántással csavarintotta hátra fatörzs vastag nyakát, hogy hanyat vágódott bele, de estével a a férfit is magával rántotta, ki azonban rugógyorsan felülkerekedve, búsa fejét a földre nyomta és térdeivel úgy leszorítá, hogy bordái ropogtak bele.

Az iszonyu szoritástól a rengetegegk vén agyarasa hörögve fulladozott, s bugyborékoló fúvással, fekete véret okáda — de a hős nem tudta kivárni, hogy így fújja ki páráját, mert egyszerre övében lévő gyöngyház nyelvű görbe török kése jutott eszébe.

Térdeit tehát jobban szélylyel veté, hogy a vad fel ne vethesse magát és jobbájával elereszté bozontos fülét, hogy övébe nyulhasson.

Ebben a pillanatban közvetlen közelében lövés dördült el és ugyan e pillanatban Zrinyi baltérde lecsuszott a hánykolódó vad sörtés nyakáról, mire ez minden erejét összeszedve, még egyszer hörögve felrugta magát és egyetlen taszitással hozzá vágott kardéles agyaraival a ráeső daliához.

E csapás halálos volt, mert a hősnek torkát és nyaküterét hasította végig. Mikor a kereső vadászok élükön Vitnyédy Istvánnal és Bethlen Miklóssal odaérkeztek, — a mozdulatlan vad mellett vérében hörögve találták az akkori kor legnagyobb fiát és leghősebb daliáját.

Szólni akart és a halál görcseitől hidegedő ujjaival a háta mögött lévő bokrokra mutatott reszketegen.

De nem értette meg senki, mert abban a hörgésben már nagy lelke szalolt el egy jobb hazába, a csillagokba!

Egy öreg szolga éles szemével, a háta mögötti bokrokban egy ember nyomait fődötték fel és megtalálta Paka jágert egy fának tetejében, hova saját állítása szerint a vaddisznótól való félelmében mászott fel.

Zrinyinek volt-e szánva az a végzetes lövés, vagy nem, ki tudná megmondani?!

Mély rejtély és két elmúlt század homálya teszi ezt kifürkészhetlenné!

A történelem *Montecuccoli* halálos gyűlöletéről beszél — sőt többről is! Említ még egyéb intrigákat is — de összefüggést nem keres, nem talál közöttük.

Bethlen és Vitnyédy szintén csak véletlen szerencsétlenségnek hiszik az egészet — mert Bethlen szívének nagy fájdmában, következő vádló szavakkal veté könyes szemeit az égre:

„Miért kelle e vitézek legvitézbbjének, az emberek legjobbjának és a státüs férfiak kimagasló legbölcesebbjének egy oktalan barom dühétől elveszni?! Ezt fejtsd meg végzet, sors, gondviseles, vagy minck nevezzelek!”

Az öreg Cserey azonban, a történelem rejtélyes eseményét csak e szavakkal kommentálja:

„*Ha magyar vagy és élni akarsz — okos ne légy, vitéz ne légy, s pénz se legyen sok!*“

És e rövid mondat a történelem sok setét tragoediájának titkát, kulcsát rejtegeti magában.

Lehet tán erét is!

A homályban, setétben csupán tapogatózni lehet — látni nem . . .

A legnagyobb, legbőszebb harag is lehet nemes és igazságos, míg a legkisebb gyűlölet — mindig vak, nemtelen és alattomos . . .

Igy halt meg Zrínyi Miklós a költő és hadvezér 1664. évi november 18-án, vagyis így állapították meg halálát *Majláni* elbeszélése nyomán. Azt senki meg nem vizsgálta, hogy Zrínyi sebei között van-e puskagolyó okozta seb, vagy talán a fejében van-e golyó.

Még susognak a fák, még most is ünnepélyes erdőzúgás hangzik azon a helyen, hol a kursancezi (most zrínyifalvi) erdőben magas kőoszlop jelöli a hős elestének helyét, — de mocsár nincs már ott, — elenyészett.

Ha a kőobeliszk nem is ragyogtatná dicsőségét, — Zrínyi emléke fennmaradna, míg magyar lesz és honfi szív dobog . . . mert mindent, mindent elfeledhetnek: világbontó hőst, államalkotó bölcsét, s országokat szerző hadvezért, — de a költőt nem — az örökké élni fog!

DEÁK FERENCZ

(1803—1876.)

Irta: Szalay Sándor.

Deák Ferencz Zalamegyében, *Kehidán* született 1803. október 17-én. Atyja földbirtokos volt s gyermekeit gondos nevelésben részesítette. Ferencz korán árvaságra jutott és bátyja *Antal* vette gondviselésébe. Középiskolát *Keszthelyen*, *Pápán* és *Nagy-Kanizsán* befejezván, a bölcsezetet és jogot *Győről* hallgatta, hol már a tanulmányainak odaadással élő ifju kimagaslott társai közül. Később Pestre ment joggyakornoknak s az ügyvédi diploma megszerzése után visszatért Zalába, hol megyei tiszteletbeli ügyész, majd árvaszéki jegyző, utóbb árvaszéki elnök és táblabíró lett; de — ami az ő puritán jellemét már akkor is fényesen igazolta — fizetéses megyei hivatalt sohasem viselt.

Az 1825-iki országgyűlésen a Berzsenyi által is megénekelt *felsőbükki Nagy Pál* és társai kitűzték a szabadelvű mozgalmak lobogóját; *Széchenyi István* is kilépett reformeszméivel. Deák Ferencz lelkében nyomban kigyult a rokonérzés szikrája; a szabadelvű ellenzék mozgalmához csatlakozott és alapos jogi ismeretei, erélye, higgadt gondolkozása s hatalmas szónoki tehetsége által (mely kiválóan a meggyőzésben excellált) nemcsak vármegyénkben, hanem az egész országban feltűnt.

Bátyja Deák Antal, ki 1832—36-ig a pozsonyi országgyűlésen vármegyénk követe volt, öcsese javára lemondott mandatumáról. Ekkor Deák Ferencz még nem volt egészen 30 éves. Első országgyűlési beszédjét a lengyelek ügyében tartotta s csakhamar feltűnt rendkívüli tehetsége és jelleme által; a szabadelvű ellenzék rövid idő alatt vezércélül ismerte el. A napirenden volt kérdések mindegyikéhez hozzászólt s rendszeren döntő erővel.

Az országgyűlés bezárulása után az erősebb hullámokat vert reformmozgalmak ellensúlyozására a kormány szigorubb rendszabályokhoz nyult. *Wesselényit* elítélték s az „ifjak“ ellen indított investigatio eredményeül *Kossuthot* és *Lovassit* bebörtönözték, többet pedig felségsértéssel vádoltak.

Az 1839-iki országgyűlés a méltatlan eljárás miatt forrongó ország hanguzatának hatása alatt indult meg. Deák ismét az ellenzék élén állott s azt oly erélylyel, ügyességgel és bölcseséggel vezette, hogy pártjának a kormány előtt is nagy tekintélyt szerzett.

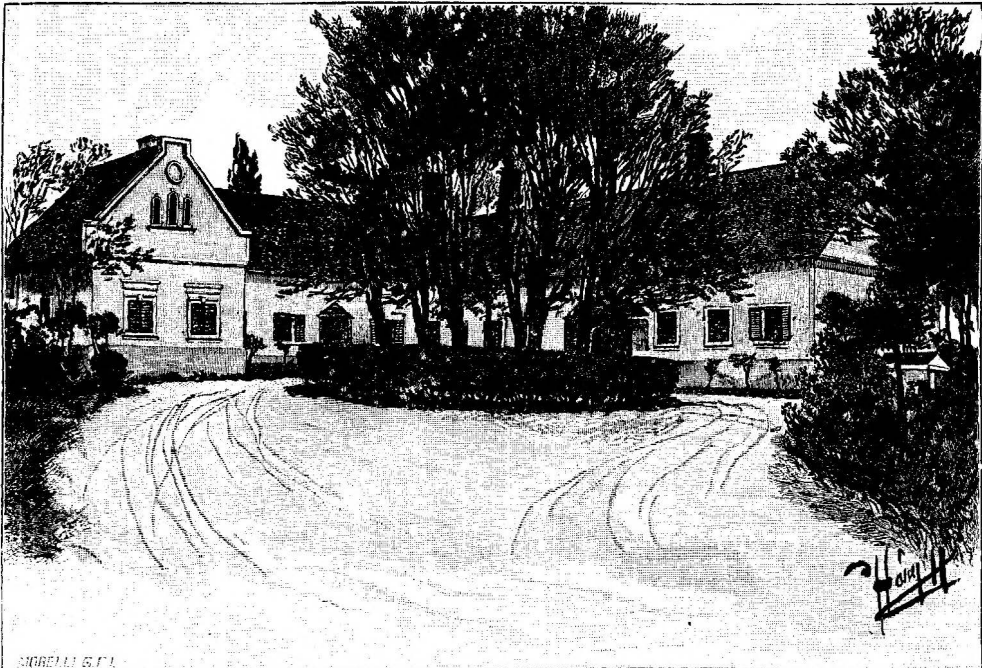
Deák Ferencz bölcs mérséklete, tapintata, a kormány és a nemzet között támadt feszült viszonyt nagyban enyhítette, sőt némi közeledést is képes volt elérni. Az országgyűlés a kínos hangulat daczára sem maradt meddő; az akkor szerkesztett büntető törvénykönyv, mely főképpen Deák Ferencz és Szalay László munkálkodásának köszöni tiszta elveit s könnyen érthető czikkelyeit, Európa legnagyobb jogtudósainak elismerésével találkozott.

Az 1843-iki országgyűlés munkaprogramjába a reformpárt és az ország közvéleménye főtárgyul a közös teherviselés kimondását és a nemesség kiváltságainak korlátozását tüzte ki. A kormány mindent elkövetett e törekvések meghiusítására. Zalamegyében is sikerült a korteseknek kivinni, hogy a választók Deák Ferencz követnek kijelentették, hogy „a nemesség nem adózik.“

Erre Deák kijelentette, hogy így nem vállal mandatumot és szavát meg is tartotta.

Eközben egészsége annyira megromlott, hogy az 1847-iki országgyűlésre sem fogadhatott el mandatumot. Mikor azonban a februáriusi francia forradalom új és hatalmasabb erővel tolta előtérbe a már egyébként is nagy talajt hódított reformeszméket, Deák Ferenczet sürgette pártja, hogy okvetlenül vegyen részt az országgyűlési tanácskozásokban.

Mikor *Batthyány* megbízott a független felelős miniszterium szervezésével, Batthyány kérésére s az ország közvéleményének óhajára elfogadta az *igazságügyi* tárczát. Azonban a megkezdett törvénykezési munkálatok fölé torlódtak csakhamar a rohamosan és feltartóztathatlanul fejlődő események. Deák Ferencz látván, hogy az ő higgadt mérsékletének talaja nem illeszkedik bele

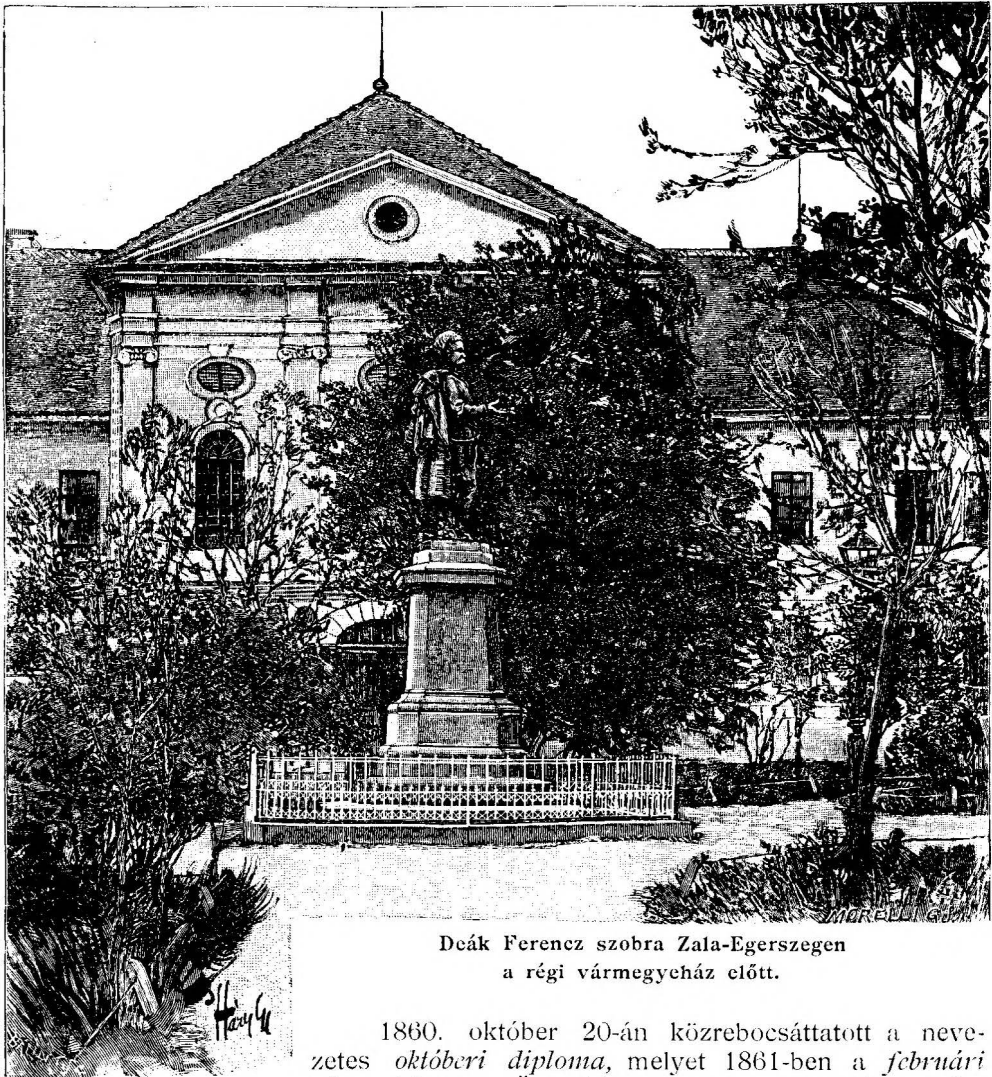
Deák Ferencz egykori háza Kehidán.

a bekövetkezett események termőföldjébe: az ország sorsának koczkára tételétől irtózva, az ügyek sorsát is Kossuth kezébe tette le.

A ministerium beadta lemondását. A király kiadta a parlament feloszlatására vonatkozó rendeletet s annak lehozóját *Lamberget* a lánchidon megölték. A feloszlató parancsot, mivel nem volt törvényes miniszter által ellenjegyezve, az országgyűlés törvénytelennek nyilvánította és együttmaradt. Ki volt mondva a forradalom. Forradalmi kormány alakult s annak élére Kossuth állott. Deák a megindult mozgalmaktól távol tartotta ugyan magát, de a képviselőségről nem mondott le.

Windischgrätz a szerencsétlen moóri csata után ellenállás nélkül közeledett a főváros felé, mely fedezet nélkül volt hagyva. Ekkor az országgyűlés határozatából folyólag békekövetség ment *Windischgrätz* elé, melyet *Batthyány* és Deák vezettek. *Batthyányt* elfogták s ez többé nem is nyerte vissza szabadságát. Deákot is letartóztatták, de később szabadon bocsátották. 1849-ben

visszavonult *Söjtörrre*, falusi magányába s itt töltötte az elnyomatás kínos éveit is egész 1854-ig. Ezután Pestre ment, hol csendes visszavonultságban élve, nyugodtan nézte *Bachnak* centralizáló törekvéseit, bizonyosan tudva, hogy azokat sohasem valósíthatja meg. A bécsi kormány szívesen tanácskozott volna Deákkal s a törvénykezési reform tárgyában meg is hívta értekezletre, de ő határozottan kijelentette, hogy a fenforgó körülmények között semmiféle tanácskozásban sem vehet részt.

Deák Ferencz szobra Zala-Egerszegen
a régi vármegyeház előtt.

1860. október 20-án közrebocsátatott a nevezetes *októberi diploma*, melyet 1861-ben a *februári páteus* követett. Összehívatott az országgyűlés. A képviselők egy része határozat alakjában akarta kifejezni az ország jogos követeléseit. Deák Ferencz a másik részszel feliratot indítványozott. A feliratot fogadta el a többség. A Magyarország jogainak elismerését határozottan követelő felíratra, tagadó válasz érkezett. Ekkor Deák Ferencz egy másik felíratot készített, melynek meggyőző érveire Bécsből az volt a válasz, hogy az országgyűlést feloszlatták.

Négy évi provisorium után 1865-ben ismét egybehívatott az országgyűlés, mely alkalommal a megnyitó királyi trónbeszédre a parlament egy Deák

által készített feliratban válaszolt. Ennek sarkalatos pontjai voltak, hogy az alkotmány teljesen állítsassék vissza, a király koronáztassa meg magát, esküdjék meg az alkotmányra s ez esetben biztosítja az országgyűlés a fejedelmet, hogy oly törvényeket hoz, melyek nemcsak a trónt fogják biztosítani, hanem Magyarország és Ausztria közös ügyeit is rendezik.

A közbejött háboru Porosz- és Olaszországgal az országgyűlés elnapolását vonta maga után. De a porosz részről szenvedett 1866-iki vereség után csakhamar egybehívták az országgyűlést. Ekkor a trón kedvezőtlen helyzetét sokan fel akarták használni, de Deák hivatkozott a magyar nemzet hagyományos lovagiasságára s követeléseiben semmivel sem lépte túl a háboru előtti követelések keretét.

Hosszas tárgyalás után elkészült a kiegészítés munkája és 1867 június 8-án megtörtént a koronázás. Meg volt a felelős miniszterium.

Deák semmiféle méltóságot vagy kitüntetést nem fogadott el a nagy munka befejezte után, megmaradt egyszerű polgárnak és törvényhozónak; de mint ilyen az ország ügyeire döntő befolyást gyakorolt.

Lassankint azonban kénytelen volt a közügyektől visszavonulni, mert régóta fejlődött szivbaja egyre erősbült. A parlamentben csak néha-néha jelent meg. Utolsó beszédét, melylyel egész nemzete szívét megdobogtatta, 1873. június 28-án tartotta az egyházpolitikai kérdésben.

Az 1872—75-ig terjedt országgyűlés berekesztése után Deák Ferencz állapota annyira súlyosbult, hogy a bekövetkezett új választások alkalmával már mandátumot sem akart vállalni s csak hosszas rábeszélés után fogadta el a budapest-belvárosi mandátumot, hol egyhangulag választották meg.

A tél beálltával állapota teljesen rosra fordult. 1876. január 24-én hirtelen terjedt, hogy haldoklik. Január 28 és 29. között éjjelen vívta meg legnagyobb tusáját a halállal, melyből — az egész nemzet nagy gyászára — a halál került ki győzelmesen.

Nemzeti nagy veszteségünket az egész művelt világ részvétele kísérte; a művelt nemzetek közvéleménye sietett letenni a nagy halott ravatalára az elismerés babérkoszoruját.

Tetemeit febr. 3-án tették örök nyugalomra a budapesti kerepesi temetőbe, hol hamvainak nagyszerű mauzoleumot emelt a gyászoló nemzet kegyelete.

Emlékszobrára nyomban megindult a gyűjtés, s a begyűlt összegből hatalmas érez-szobrot emeltek számára a lánczhíd közeleiben, a pesti oldalon.

Zalamegye külön is lerótta halhatatlan szülöttje iránt a kegyelet adóját, emlékéért a zalaegerszegi vármegyeház elé emelt impozans szoborral örököltette meg.

De minden érez-szobornál, minden kőbe vésett emléknél maradandóbban biztosítja halhatatlanságát az a hatalmas szellemi alkotás, melyet az alkotmány rekonstrukciójában hagyott hátra, melylyel a jog és igazság alapjára fektetett békés kifejlődés biztosítékát tette le rokontalan nemzete számára.

Porait őrzi a magyar föld; emlékéért: a magyar nemzet kegyelete; halhatatlanságát: hazánk alkotmányos fejlődése.

NAGY-KANIZSA VÁROS TÖRTÉNETE.

Írta: Halis István.

Halis István nagykanizsai v. tanácsos.

Zalamegyének legnagyobb városa.

Kanizsát a honfoglalás utáni évszázadban az *Osl* vagy *Osl* nemzetség birta, mely nemzetség a 108 magyar törzs egyike volt. — (Az *Osl* családot szláv eredetűnek is állítják, mely a honfoglalás idején beleolvadt a magyar nemzettestbe.)

Valószínű azonban, hogy Kanizsa városa már a honfoglalás előtti időben is fenállott; nevélegalább megerősíti ezt a feltevést.

Kanizsa nevét a történetírók ugyanazo-

nosnak tartják a szláv *knezu* vagy *kenezu* (népfőnök) szóval, mert a régi okleveleken mindig *Kenesa* néven fordul elő.

Már pedig a mostani Zalamegye területe keresztény szláv fejedelemség volt, mert a honfoglalás előtt Alsó-Pannoniának *Szala folyó* melletti területét *Lajos* frank király adományozta *Privina* nevű szláv zsupánnak, ki elhagyta ősei hitét és megkeresztelkedett.

Privina hittérítő papokat kért a *salzburgi* érsektől (kinék megyéjéhez tartozott Pannónia) és a papok pihenést nem ismerő buzgósággal terjesztették a keresztény vallást az egész fejedelemségben. s lehet, hogy már a szláv zsupánságban mint népfőnök helye szerepelt Kanizsa.

Annyi bizonyos, hogy a honfoglalás után Kanizsa az *Osl* család tulajdonában volt, mely nemzetség egyik tagja, *Lőrincz mes-*

ter. a kanizsai birtokra királyi adományozást nyert (1324-ben) és felvette birtoka után a *Kanizsai* családnevet. A Kanizsai-család lassankint a leghatalmasabbak közé emelkedett és megszerezte magának a Kanizsa mellett fekvő birtokokat mind. Így a többek között *Palin*, *Lasnak*, *Bille*, *Szezlaki-Szent-Miklós* és *Ujudvart*.

A mohácsi veszedelem után a fiágon kihalt Kanizsai család egyetlen leányát *Kanizsai Orsolát* kegyelmesen fiúsította Zápolya János királyunk (1532-ben.) A dús gazdag Orsola nem maradt pártában. Már 14 éves korában feleségül vette *Nádasdy Tamás*, ki ekkor a nemzeti király híve volt ugyan, de később Ferdinánd leghódolósabb embere és az ország nádorispánja lett.

Kanizsa a török uralom alatt.

Hazánkat ez időben végső pusztulással fenyegették a törökkel folytatott szakadatlan harcok. Kanizsa lakóit is — mint az ország egyéb vidékbeli lakóit, — öldösték és csapatonként vitték rabságba a győztes törökök. A házakat leégették, a marhákat elrabolták.

Szolimán szultán 1532. évi hadjárata alatt Kanizsáról rabságba hurczolták *Husztli Györgyöt*, ki keserves rabságának ideje alatt az egész európai és ázsiai török birodalmat végig kalandozta. s eljutott egészen az *Indus* vizéig. E korszak híres utazója Ión Husztli, ki le is írta viszontagságos életét és szomorú utazásait.

A török portyázások folytonos veszedelme között *Nádasdy Tamásné*, mint jó gazdaasszony, nagy gonddal természetette kanizsai birtokán a „duráncezi baracz, makáriai körtvély, muskatály alma“ és egyéb „nevetlen“ gyümölcsöt. A finom zalai gyümöl-

csöket Bécs városában az udvarnál levő férje urának szokta felküldeni s egyuttal levélben értesíteni a történekről, mely levelek hiven leírják a zord idöket és tanuskodnak az asszonyok bátorságáról. (Egyik levélben azt írja: Esmeg egy szegény asszonyt vittek innen török rabságba, de utközben egy kopja akad kezébe, melylyel az őt hurezoló három törököt megöli és így magát megszabadítja. Ne vélje Kegyelmed, hogy mi asszonyemberek hejába együk a kenyeret!)

A török pusztítások ideje alatt Nádasdy Tamás és felesége ráérnek könyvnyomtató mőhelyt felállítani egy másik birtokukon, a vasmegyei Uj-Szigeten (1537-ben) s itt nyomtatott az első magyar nyelvű könyv Magyarországon: *az Uy Testamentum Magyar nelven*. (Megjelent 1541-ben Sylvester János szerzötöl.)

Lehetséges, hogy Huszti Györgynek utleirása is a kanizsai földesur nyomdájában jelent meg nyomtatásban, de ez nem maradt reánk. (Talán valamelyik külföldi nagy könyvtárban később reáakadnak Huszti könyvének egy példányára.) Különben is a nyomdának az uj testamentumon kívül még csakis egy termékét ismerjük, bár kétségtelenül több könyv került ki onnan.

Kanizsa kevés ideig maradt a Nádasdy család birtokában, mert (1566. évben) özvegy Nádasdy Tamásné odaadta Kanizsát a királynak s ezért cserében megkapta a Kőszeg mellett fekvő *Borsmonostort* és a Nyitra vármegyében fekvő *Csejte* várát, *Verbó*, *Csejte*, *Kosztolán*, mezővárosokat, *Komárnó*, *Solnafalva*, *Lezethe*, *Cherkon*, *Koritnó*, *Brezova*, *Krajna*, *Kosztolna*, *Ihura*, *Lubina*, *Hrussó*, *Hravhovytye*, *Keblis*, *Visnyó*, *Zakostolán* s *Vagyócz* helyiségeket, s végül *Dubován* és *Brinz* portiókat, mindenféle királyi jussal együtt. Kanizsa így lőn országos (királyi) birtok.

De a kameralis birtokon csakugy napirenden maradtak a rablások és sarzolások mint azelőtt, s a török fogság Huszti Györgyön kívül még egy kanizsai embert nevezetessé tett. Ugyanis a Stambulban (1573. évben) járt bécsi császári küldöttség titkára kiemeli jelentésében, hogy a stambuli beglerbég kanizsai születésű magyar ember. A beglerbég neve nem maradt ránk s csak annyit jegyeztek fel róla, hogy először török rab volt, később áttért Mohamed vallására s így emelkedett a nagy méltóságra. Beglerbég csak kettő volt a nagy törökbirodalomban s mindegyik 30—40 ezer főnyi állandóan táborban levő hadseregnek volt rettegett parancsnoka. A kanizsait, ki még egész tisztán beszélt magyarul, görög beglerbégnek hívták.

Kanizsa fontos határszéli positio és az akkori idők szempontja szerint elég nagy és szép város lévén, az országos kincstár anynyira megerősítette, hogy egyikévé lett az ország legnevezetesebb erősségeinek, melynek leírását és rajzát a régi franczia, olasz, holland, német és latin könyvekben igen gyakran megtaláljuk.

Nagy akadály volt Kanizsa vára a törökök hódító hadjárataiban, s azért folyton ostromolták (nevezetesen 1571. 1573. 1591. 1592. években,) míg végre az őrség *Damad Ibrahim* nagyvezér előtt capitulált (1600. okt. 22-én) s így a vár a törökök hatalmába jutott.

Minthogy pedig a nevezetes végvárnak elvesztését mindenáron megtorolni kellett, ezért kivégezték iszonyu kínzások között a kanizsai várőrség volt tisztjei közül *Paradeiser György* várparancsnokot, *Kugler György* zászlóstitztet és *Nuzs Pongrácz* őrmestert, mint hazaárulókat; bár a várfeladás közvetlen oka az volt, hogy *Mercoeur Fülöp* lotharingiai herceg vezérsége alatt Kanizsára jött

Uher Ödön fényképfelvétele az eredeti olasz képről.

Kanizsa vár ostromának képe.

A. Ferdinánd főherceg szállása.	D. A török által elhagyott sáncz.
B. Medici János herceg „	E. A várhoz legközelebb levő erőd.
C. Madruzzi Gaudentius „	F. Hidat védő sáncz.

nagy hadsereg a török elől gyáván visszavonult s védelem és segítség nélkül itthagya a kétségbeesett várőrséget.

Ezután hosszú kilenczven évig török volt az ur Kanizsa várában, s innen mint biztos fészekből folyton sanyargatta a szomszédos vármegyék lakóit, de — a vallási viszálykodások eme korszakában — a török nem törődött alattvalóinak vallásával. (A vallási türelem fényes bizonyítványa a „kanizsai tizenegy fő-fő aga“ írásban kiadott eme parancsa: minden ember a maga hűtén megálljon, kalvinista tartson kalvinista predicatorot, luteranus pedig luteranust; egymás között szépen vesztegségben legyetek és — ha fejetek köll — ehhez tartsátok magatokat!)

A keresztény sereg sokszor megpróbálta visszafoglalni Kanizsa végvárát a töröktől s az esztendők folytonos harezokban tölték el. (A többi közt az 1601. 1602. 1604. 1664. 1688. évek.)

II. *Ferdinánd* magyar király (még mint főherceg) 29 ezer főből álló nagy hadsereg élén eljött (1601-ben) Kanizsára, hogy a várból kiverje a törököt.

E seregben volt 13 ezer főnyi pápai csapat, melyet VIII. *Kelemen* pápa küldött segítségül Kanizsa várának a pogányoktól visszavételére. Az olaszok annyira nevezetesnek tartották Kanizsa akkori ostromát, hogy olasz nyelven leírása megjelent nyomtatásban is, az itt bemutatott képpel együtt.

(Kanizsa városáról az olaszok több képet is kiadtak. Ezek egyikén, — a török uralom alatti Kanizsát ábrázoló egykoru képen, — előfordul a város közepén levő Szent-Péter temploma, melyet mint keresztény templomot külön megjelöltek; vagyis a török megtúrta a katolikus templomot saját imaházai mellett.)

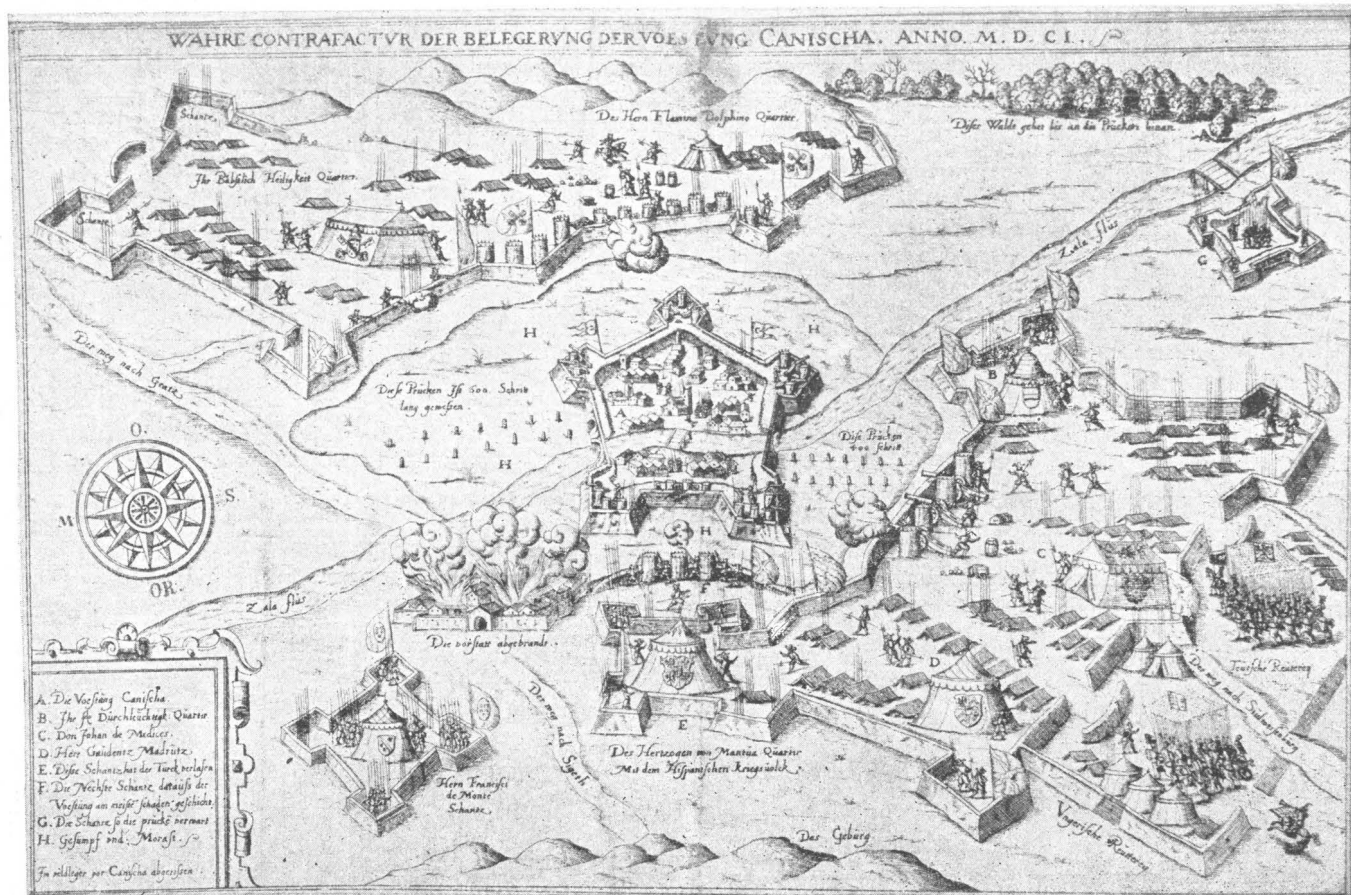
Ferdinánd által vezetett hadjáratról bizony nem volt érdemes dicsőkedni az egykoru könyvekben. Ferdinánd csufosan megszaladt a török elől, hátrahagyva ágyuit, sátraid és podgyászait. Sőt ott hagyta a nyomorult sebesült katonákat is minden védelem nélkül, martalékul a dühös töröknek és kitéve a rendkívül kemény tél miatt a bizonyos halálnak. A sebesült katonák (a mostani *Felső-erdő* és *Békástói erdő* között levő halmon) a főszereg háta mögött voltak sátorokban elhelyezve, — és ugyanott veszték is el rettentő nyomoruság között. Ez a hely maig is *katona-temetői dűlő* néven fordul elő a telekkönyvben.

Amint *Fejzi* írja, a keresztények mintegy ezer sátrat, sok zászlót, ládát, szekeret, eleséget és hadi készletet vesztettek, s Kanizsa parancsnoka *Haszán* basa két hónapig éjjel nappal dolgozott, hogy a zsákmányt a várba szállithassa.

Bemutatunk még egy képet Kanizsa ostromáról. Ez a kép arról nevezetes, hogy a rajz szerint Kanizsán keresztül folyik a *Zala* vize. Több oklevél említi, hogy a Zala folyó, mely most a Balatonba szakad, ez időben Kanizsa felé folyt és a Murába ömlött. A kanizsai basa egyik levelében arról panaszkodott, hogy Kanizsa környéke víz szűkében van, mert a német császár parancsára kiszorították régi medréből az itt levő Zala folyót és másfelé vezették. — Hogy valóban Kanizsán keresztül folyt-e a Zala, ez a kérdés maig sincs eldöntve, bár tisztába hozása iránt sok értekezést irtak.

Ferdinánd gyalázatos megfutamodására a törökök ittások lettek az örömtől és *csuhajt* kiabáltak Allah dicsőítése helyett. Stambulban pedig fényes diadalünnepet rendezett a szultán a kanizsai győzelemre.

De a kanizsai törökök ellen a legerősebb ostromot *Zrínyi Miklós* intézte (1664-ben), ki Kanizsától 2 órai távolságban csak

Uher Ödön fényképfelvétele az eredeti képről.

Kanizsa ostroma 1601-ben.

kevéssel előbb (1661. évben) építtette *Uj-Zerin* várát a törökök fékentartására és aki soha nem lankadó erélylyel sürgette Lipót császárnál a kanizsai vár megvéételét.

Zrinyi hadjárata is szerencsétlenül végződött. A keresztény sereg nemmagyar vezérei csúnyán viselték magukat. *Hohenloe gróf* a fő növése előtt nem akarta megkezdeni az ostromot, *Strozzi Péter* pedig, mihelyt hirt hallott török segítő-csapatok közeledéséről: a rögtöni elszaladást indítványozta. Hiában tiltakozott Zrinyi Miklós, hiában vágta földhöz elkeseredésében kardját, hiában kapacitálta a vezéreket: a keresztény hadsereg elvonult Kanizsa alul, bár a várból kiszökött keresztény foglyok hírei szerint a török

Kanizsa ostroma 1664-ben.

várórség még legfőlebb 5—6 napig tarthatta volna magát. (Zrinyinek a királyhoz intézett jelentése szerint, — *Buchtler* bajor tábornokot kivéve, — sem egyetlen tábornoknak, sem egyetlen tisztnak nem volt őszinte szándéka kiverni a törököt Kanizsáról.)

Zrinyi Miklós még ugyanezen esztendő november 18. napján megöletett a zrinylalvi erdőben. Maig sem tudjuk, hogy *Paka István* jágernek golyója vagy egy vaddisznó ölte-e meg.

Az elnyomott magyarok szentül hitték, hogy bérgyilkosság okozta Zrinyi halálát és a gyilkos felfogadásával egyenesen a királyt vádolták, kiről az esztergomi érsek *Lippay György* azt mondotta elkeseredésében: „Legyen átkozott a magam két keze is, melyekkel királyi koronát tettem a hitszegő Lipót fejére!”

Annyi bizonyos, hogy Zrinyi megöletésének híret szivesen vették Bécsben az udvarnál épuget, mint szivesen hallották Kanizsán

a törökök, kik a halálhír fölötti örömükben az ágyu kanóczoikat meggyújtogatták és a várban levő összes ágyukból victoriát lőttek.

Kanizsa vár 1664. évi ostromáról itt bemutatott képen L. betűvel jelölt *Szent-Miklós templom* az idők folyamán elpusztult, de manapság még látható belőle néhány tégladarab a *Nyires-erdő* közelében, a templom egykori helyén.

Még egy régi templomnak romjai vannak Kanizsa mellett, a várostól délkeletre. Közvetlenül a város határa mellett, — (a mostani *Szentgyörgyvári* szőlőhegység területén,) — állott a *Szent-Péter egyházának* nevezett pálos kolostor. A zárda mély vizárokkal volt körülvéve s kőfalakkal és felvonóhiddal megerősítve. Elpusztult a tizenhatodik századbéli török háborúk alatt. A régi vizárok még teljes épségben van, szintugy igen jól kivethetők a zárda egykori halastavának földbástyái. Az épületekből még látható itt-ott szétszórva néhány ezer tégladarab, melyet a nép el nem hordott építkezésekre, vagy össze nem tört kincsek keresése közben. Néphagyomány szerint a föllázadt köznép dulta szét a kolostort és öldöste le a barátokat, mert az urirendből való szerzetesek türehtetlenül sanyargatták a környéket, nőket raboltak s vadászatban, rablásban és tivornyákban töltötték el egész életüket. A zárda helyét a nép *Romladék* néven ismeri.

Kanizsa várát a haszontalanul elpazarolt tömérdek emberáldozat után (1690. évben) *Batthyány Ádám* vezérsége alatt 60 ezer főnyi keresztény sereg vette ostrom alá. Az ostrom alatt *Hasszán* basa kiszökött a várból, hogy szorongatott hitsorsosainak segítséget hozzon, de elfogták, és *Zichy István* vicegenerális megölette őt, a várkapu elé dobatta a véres tetemet, melyre ilyen visszariasztó sir-iratot helyezett: „Ti kanizsai agák! látjátok, hogy követetek a fényes portánál nem kapott segítséget; elment tehát a másvilágra segedelmet hozni az örökkévalóság portájáról!”

Végre megadta magát az éhségtől elgyötört, füvekkel és gyökerekkel táplálkozó kevés számú — mintegy 600 főnyi — török őrség. (1690. ápril 13-án.) A vár bevételének dicsőítésére Lipót császár emlékpénzeket veretett.

A kanizsai törökök feleségeinek nagy része keresztény nő volt. Míg a capitulatio feltételei Bécsből a császártól helybenhagyva visszaérkeztek, azon idő alatt a keresztény táborban levő franciscanusok a várba több ízben erőszakkal bementek a törökök tiltakozása és az ideiglenes megegyezés pontjainak ellenére, és az asszonyokat rábeszélni törekedtek, hogy pogány férjeiktől elváljanak, mert másként nem gyóntatják meg. De az asszonyok semmikép se voltak rábirhatók az elválásra s végre is a barátok kényszerültek engedni és a makacs nőket meggyóntatni s bűneiktől feloldozni, hogy az Istennel kibékülve mehessenek férjeikkel új hazájukba, Törökországba.

A török elűzése után nemsokára (1702-ben) Lipót császár megparancsolta Kanizsa erősségének lerombolását, nehogy a török újra elfoglalhassa.

Ennek következtében Kanizsán szétrombolni kezdték a várfalakat és a várban levő összes épületeket. A lakosok elhúzódtak a várban fekvő *Régi- és Uj-városból*, — melyek különben is leégetve és összeledőzve voltak, — az ugynevezett *Külsővárosba*, hova az invalidusok is házakat építettek a Lipót császártól kapott ingyen fundusokra. A Külső- vagy Elő-város lassankint megnagyobbodott, melyet most már egyszerűen városnak hívtak, mert a várban volt városrészeknek elpusztítása folytán nem volt szükséges a megkülönböztető jelző.

A mostani város nem volt körülvéve falakkal és árkokkal, még pedig sem az I—V. kerület, sem a különfekvő VI. és VII. kerület, mely utóbbit *kiskanizsai* városrésznek hívták.

Kis-Kanizsa városrész oly módon keletkezett, hogy a XVI. században néhány letelepedett rác család az akkori vár délnyugati oldala mellé lakóházakat épített, s a kis telepet, mely később megnagyobbodott, *Ráczvárosnak* nevezték el. Ez lőn a mai Kis-Kanizsa alapja. A Ráczváros sohasem képezett külön várost, de ennek daczára politikai okokból az újabb időben (1868-ban) megkisérel-

Főuteza Nagy-Kanizsán.

ték Kis-Kanizsa városrésznek kiszakítását Nagy-Kanizsa város területéből.

A rác családok 1690-ben itthagyták addigi lakóhelyüket és a törökök társaságában kivándoroltak Törökországba.

A török uralom alatt a következő négy részből állott Kanizsa városa: 1. *Óváros* vagy Régi-város, 2. *Ujváros*, 3. *Külsőváros* vagy Előváros és 4. *Ráczváros*. (A német leírásokban: 1. Alte-Stadt, 2. Neue-Stadt, 3. Vorstadt és 4. Raitzenstadt.) Az Óváros és Ujváros, mint említettük, a tulajdonképi várban feküdt s így e két városrészt elpusztították a várfalakkal együtt, — de jelenleg is fenállanak: a Külsőváros (most I—V. kerület) és a Ráczváros (most Rácz-utca a VI. kerületben.)

(Uher fényképe.)

Szent János templom.

Városháza.

Nagy-Kanizsa Főutcája.

A várban lebontott épületek köveiből a városi lakósok segítségével *Perge Kristóf* várkomendáns a franciskánusok részére templomot és zárdát építtetett, melyek maig fenállanak régi formájukban. Szintugy épségben van maig is a templom tornyára akkor feltett görögkeleti kettős kereszt.

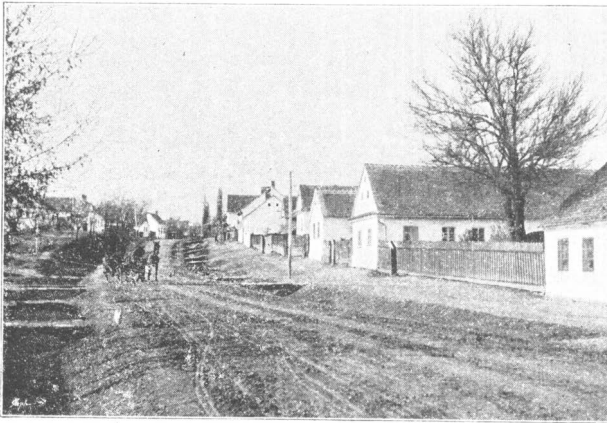
A félig lerombolt várat *Grasics* báró kapta tulajdonul oly feltétel mellett, hogy köteles a falakat teljesen szétbontani. A báró ugy teljesítette kötelezettségét, hogy az előbbi Külsővárosban házat építtetett a várfalak köveiből, s azután abban hagyta a falak szétbontását, mihelyt nem volt szüksége többé az építési anyagra.

Grasicstól *Szapáry gróf* tulajdonába ment át a vár s az új tulajdonos szintén egy lakóházat építtetett magának a városban, azon téglából, melyek még a várból eddig megmaradtak. Ezt a házat maig is „vár“-nak hívják.

A vár fundamentumában levő óriási termésköveket pedig 1840. év táján a városi tanács kiszedette és azokkal kirakatta a Fő-utcát mindkét oldalán, hogy az örökös sárban lehetővé tegye a gyalogjárást.

Ekkor tűnt el végleg a régi vár annyira, hogy a vizsgálódó szem most alig képes megállapítani helyét a buja rétek kiemelkedő körvonalában.

Szapáry István gróf utódok nélkül (1743-ban) meghalván, uratlanul maradt vagyonát a fiscus foglalta el. Ettől pedig rövid idő múlva megszerezte gróf *Batthyány Lajos* nádor, kinek örökösei maig is birják.

Uher Ödön budapesti fényképész felvétele.

Petőfi-uteza Nagy-Kanizsán.

A Batthyány család örökös viszályában állott Kanizsa polgáraival, kiktől elfoglaltak erdőt, rétet, földet, sőt megkiserlették urbarium alá is vetni őket.

A város régi levéltára majdnem teljesen elpusztult a sok viszontagságban. — A török uralom alatt senki sem gondoskodhatott róla, utóbb a

megyében portyázó kuruczok és labanczoktól kellett ótalmazni s e végből a levéltár egy részét Csáktornyára szállítani, a későbbi időkben pedig a gyakori tüzesetek és folytonos hurezolkodás folytán az oklevelek elkallódtak.

Leégett 1779-ben a városház is, és ettől fogva egész 1787. esztendőig, mikor az új városház felépült, — a tanács a *városi ispita-házban* (kórház helyiségeiben) tartotta üléseit. (A mostani városház pedig 1874. évben épült 200 ezer frt költséggel.)

A város nagy erőfeszítéseket tett, hogy önálló szabad királyi várossá lehessen. E célból igen sokszor, nevezetesen 1739-ben, majd 1742-ben, azután 1791-ben deputatiókat küldött a magyar királyhoz Bécsbe. A király aztán elrendelte a vármegyének és később a Batthyány herczegeknek ez ügybeni meghallgatását, de ezek mindig megtudták akadályozni Kanizsa óhajtásának teljességét. (Legutóbb pedig 1891. márczius 12-én folyamodott az országgyű-

léshez, hogy a törvényhatósági városok sorába helyeztessék, de a gyakori ministeri változások következtében a kérvényt az irattár pora fődte be.)

A francia háborúk idején *polgár őrséget* állított fel a város a francziák ellen (1809-ben), az 1848-iki forradalom alatt pedig *nemzetőrséget*. Ekkor vad szerezésnek raboltak és féktelenkedtek Kanizsán, s kívülök a várost megsarczolták (8000 frttal) a császári katonák is.

Kanizsa régi erősségének abban állott kiváló fontossága, hogy posványban és sárban feküdt s így megközelíthetlen volt. A török elől behuzódott a megriasztott nép a 30 kilométer kiterjedésű, fákkal és bokrokkal benőtt mocsárba, hol esikkel, hallal és madártojással táplálkozott. E völgynek talaja --- hól a régi mocsár feküdt,

Uhar Ödön fényképe

Hársfasor Nagy-Kanizsán a Csengeri-utcában.

— a sok vízlevezetés után is még száz évvel ezelőtt oly süppedő volt, hogy benvesztek disznók és szarvasmarhák.

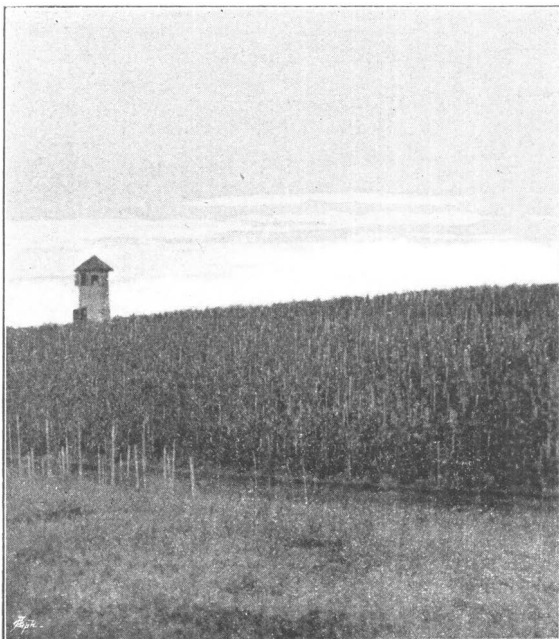
A végvár megszüntetése után Kanizsa arra törekedett, hogy a mocsarat és sarat eltüntesse, és a várost, miként régen volt, — a vidék centrumának megtartsa. A nagy kiterjedésű mocsaras völgyet az összes birtokosokkal közös költségen csatornáztatták, a vizet elvezették és a talaj kiszáritása után a berki mostani pompás réteket megteremtették.

Kő nincsen Kanizsa vidékén. Kongó-téglával (klinkerrel) rakták ki tehát az egész várost, melylyel a régi Kanizsának főismeretét, a végtelen sarat eltüntették.

Szorgalommal és munkával sikerült Alsó-Pannónia kereskedelmének góczpontjává tenni Kanizsát, mely Fiume és Triesten át a tengerrel, nemkülönben a monarchia fővárosaival Budapesttel és Béccsel egyenes vasuti összeköttetésben áll épügy, mint az osztrák örökostartományokkal, Bosniával és a Balkán államokkal.

Tüneményszerűen emelkedett Kanizsa a modern kényelmes városok sorába. Levegőjárta utczái oly szélesek, — akár főutczáját akár pedig a külső utczákat, például a Petőfi- vagy az alsó magyar-utczát nézzük, — hogy beillenek tereknek. Két katolikus temploma szintén nagy térségen áll.

Esténkint a villam-fény mellett ezrenkint sétál a főbb utczákon

Gördövényi szőlő egy részlete.

a város lakossága. Az egészségi állapot kitünő, miben nagy része van azonkörülménynek, hogy a város két végén (a volt vár helyén és Sáncz falu mellett) szakadatlan széljárás van, mely a város levegőjét tisztítja és egészségessé teszi. El is kerülte 1855. évtől fogva minden kolera a várost.

A Csengery-utczában oly pompás hársfasor van, hogy alig engedni látni a mellette levő házakat. A kegyesrend vezetése alatti főgymnasium pedig egy csöndes park közepén áll a város legmagasabb pontján.

Kanizsa város polgármestere (1878. óta) *Babochay György*, főjegyzője *Lengyel Lajos*, kik különösen a város gazdasági ügyeinek rendbentartásával és vagyonának gyarapításával szereztek érdemeket. A polgármester a nemesebb faju gyümölcsök meghonosítása végett egy *városi gyümölcsöskertet* alapított (1887-ben), később pedig, mikor a filloxera közeledése folytán attól kellett félnünk, hogy a városi polgárság főjövedelmi forrása, a borteremés, tönkremegy, megalkotta (1890-ben) a *Gördövényi szőlőhegyet*, mely immunis homokba ültetett mintaszőlőből áll. Az előbbi petroleum világítás helyett pedig (1894-ben) villamvilágítást hozott be. Polgármestersége alatt az újabb időben épültek: a *városi közkórház* (1884-ben) 116076 frt 46 kr. költ-

séggel, a *honvéd laktanya* (1886-ban) 165856 frt 65 kr. és a közös hadsereg részére *kaszárnya* (1890-ben) 406755 frt 13 kr. költséggel. Ujabb iskolai építkezésekre kiadatott 95895 frt 26 kr. s a főgymnasiumhoz most építenek egy teljesen új szárny-épületet. Az utcák klinkerezése került 177691 frt 57 krba. Tanügyre a városnak évenként 53897 frt 47 kr. kiadása van. Új vágóhidnak építése iránt pedig tárgyalások folynak már huzamosabb idő óta.

Nagy-Kanizsa rendezett tanácssal bíró városnak népessége (az 1890. évi népszámlálás szerint) 20619 lélekből áll, kik 2083 házban laknak.

Nemzetiségre nézve a lakosság majdnem teljesen magyar, t. i. 19118. Más nemzetiségű csakis 1501 lakik Kanizsán, kiknek számaránya a következő: német 954, tót 35, oláh 8, horvát 315, szerb 9, vend 17 és egyéb nyelvű 163 lakós.

Vallásra nézve van Nagy-Kanizsán római katolikus 16561, görög katolikus 13, örmény katolikus 1, görög keleti 14, luteránus 302, kalvinista 155, és izraelita 3573 lélek.

A város képviselő-testülete 206 tagból áll.

BACSÁNYI JÁNOS.

Irta: Ernyei István dr.

nagykanizsai gymn. tanár.

Bacsányi János megérdemli, hogy minél többször felidézzük emlékét; hiszen az övénél nagyobb készütséggel, tisztább honszerrelemmel és odaadóbb buzgalommal senki sem karolta fel a magyar nemzeti nyelv és irodalom ügyét. Fordított, tudományos folyóiratot szerkesztett, költeményeket, ismertetéseket írt, régibb írók munkáit adta ki, szóval testestül-lelkestül esüggött a művelődés, haladás ügyén. Hogy sokat ígérő, tündöklő tehetsége nem érte el az óhajtott czélt, annak oka heves, türelmetlen természetében és sajtáságon szomorú életviszonyaiban rejlett. Képességénél, kitartásánál, erélyénél fogva az akkori irodalomban vezerszerepre volt hivatva, de erőszakos, ellenmondást nem tűrő fellépése, sokat ellenségévé tett s majdnem mindenkét elidegenített tőle. Lelkében a leg-erősebb önérzettel jobbagynak és szegénynek születik, s a ki soha senkitől még jóakarató figyelmeztetést sem vett szívesen, lépten-nyomon kénytelen mások előzékenységét, jószívúsé-

gét igénybe venni. Szabadságért eped, hazájának földjét lángoló szereti s távol honától börtönben sinlődik, majd rendőri fedezet alatt él. Háromszor kezdi újra a felvilágosodott, szabad eszmék terjesztésének szentelt munkásságát s a balsors újra meg újra megbénítja izgatott működésében.

Minket közelebbről érint érdekes egyénisége, mert a zalamegyei *Tapolczán* született 1763. május 9-én. Nem terjeszkedhetem ki e téren egész életének megírására, kezdve tanulóévein, folytatva nevelősködésén, majd szerkesztői munkásságán, kétszeri fogságán, házasságán, végre a francia háboruban eljárt szott boldogságán s linzi remete életén egész 1845. május 11-én bekövetkezett haláláig. Csak a Martinovics-pörben való szerepéről, kufsteini fogságáról s e fogságában szerzett költeményeiről fogok szólni. Épen most száz éve, hogy Bacsányi a kufsteini börtönben megírta gyönyörű elegikus költeményeit. Ez adott okot és alkalmat élete e fájdalmas emléké szakának ismertetésére.

A XVIII. század második felében a francia talajon megerősödött szabadelvű eszmék hazánkban is gyökeret vernek. II. Józsefet is ezen eszmék vezérlik minden intézkedésében; de mivel az alkotmány szellemével nem sokat törő-

dött, terveit is hajótörést szenvedtek. Utóda II. Lipót inkább társadalmi uton akarta elérni ez eszmék terjedését s magas állásával nem tartá összeférhetetlennek, hogy az új irány képviselőivel ismeretséget kössön. Így jutott kegyeibe *Martinovics Ignác* is, kit Lipót csakhamar apáttá, majd udvari kemikussá tett. Martinovics a francia felvilágosodás eszméinek csakhamar megnyeri *Hajnóczy József* udvari kamarai titkárt, *Laczkovics János* serezhadbeli kapitányt, *Szentmarjay Ferenczet* és *Sigray Jakab* grófit. Valamennyien el voltak telve demokráciai eszmékkel, melyek terjesztésére társulatot alakítottak s a francziák példáját követve, kátét szerkesztettek.

Lipót két évi uralkodás után meghal, s Ferencz király, a teljes reakció képviselője, követi a trónon. Martinovics elveszti állását, mire boszúból titkos társulatot szervez, bár erőszakos mozgalom indítására nem gondolt. Ideáljan olyan köztársaság volt, melyben minden kiváltság megszűnjék.

Ferencz miniszteriuma, elkéserevde a francia forradalom növekvő sikerei miatt, üldözni kezdte a terjedő szabadelvű eszméket.

Martinovics erre 1794. áprilisában elhagyja Bécsot s Pestre jön, hol érelyesen lát a titkos társulat terjesztéséhez. Régi négy társát igazgatóvá teszi s rájuk bizza a társulat vezetését. Juniushan visszatér Bécsbe, hol új híveket toboroz. Bacsnányit is megakarja nyerni s igazgatói állást kínál neki, de eredmény nélkül. De Martinovics titkos izgatása csakhamar napfényre kerül s 1794. július 24. és 25-én Martinovicsesal még 19 férfit elfogtak. Julius 25-én *Sauran Ferencz* gróf elnöklele alatt a vizsgáló bizottság is megalakult. Augusztus 16-ának éjjelén Hajnóczyt, Laczkovicsot és Szentmarjayt is elfogták s Bécsbe vitték vallatás végett. A vizsgálat folyamán sok egyénre kompromittáló adatok süttek ki, de csak *Bacsnányi* és *Szolárcsik Sándor* ellen adott ki a bizottság elfogási rendeletet.

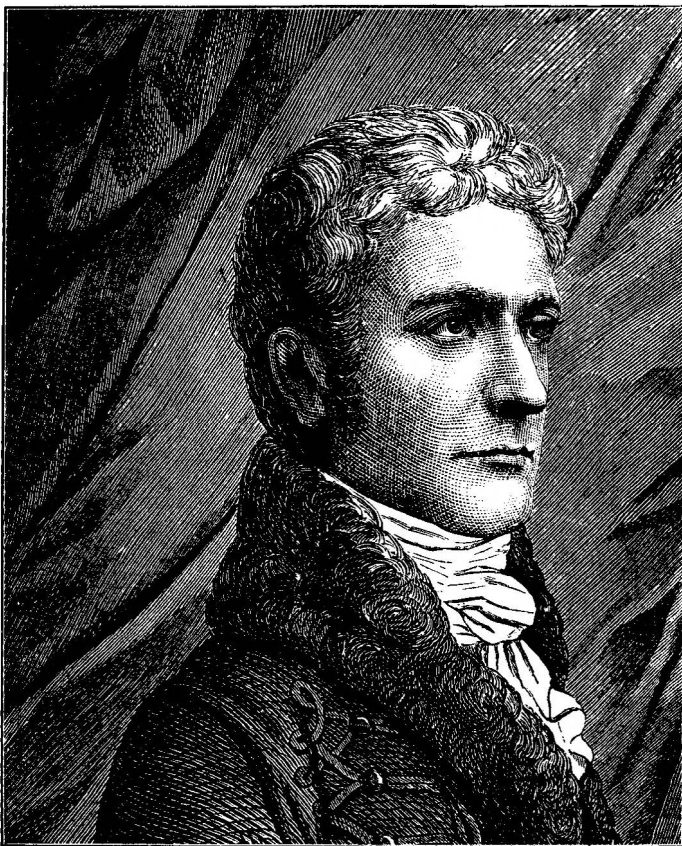
Bacsnányi, kit csak nem régiben ért a csapás, hogy a Magyar Muzeum betiltásával kenyerétől fosztották meg, ez időben *Forgách Miklós* gróf titkonoka volt s urának nyítramegyei birtokán időzött. Itt értesült a Bécsből hazatérő grófnétől, hogy mint a Martinovics-féle összeesküvés részesét keresik. A gróf, ki előtt Bacsnányi határozottan ártatlannak vallja magát, azt tanácsolja neki, hogy önként jelentkezzék a nádornál. *Sándor Lipót* nádor biztatja is, hogy nem lesz semmi kellemetlensége, de ez ígéret ellenére mindjárt a következő éjjel elfogják s szeptember 11-én mint foglyot szállítják Bécsbe.

Bacsnányi elfogását két körülmény magyarázza meg; az egyik régebbi író szereplése, melyben a forradalmi eszmék terjesztőjeként tünt fel, a másik pedig Martinovics terhelő vallomása.

Midőn a vizsgáló bizottság, mely az összeesküvés tagjait vallatta, Bacsnányit is kérdőre vonja, ő újból ártatlanságát erősíti. Elmondja, hogy Martinovicsot 1794. június elején ismerte meg Bécsben az utczán. A hirneves ember barátságának örült, de nem igen bizott jellemében s meghívására sem ment el. Végre azonban kénytelen volt meglátogatni, mert lakása előtt ment el s Martinovics kérte a fölmenetelre. Ötször-hatszor látogatta még meg s egyebütt is találkozott, de Bacsnányi, bár politikai ügyekről beszéltek, nagyon óvatosan nyilatkozott mindig, mert Martinovicsot titkos rendőrnek tartotta. Martinovics megismertette a titkos társaság némely czéljával, sőt a felvételi szabályokkal is; Bacsnányi azonban ábrándozónak vagy bolondnak mondta mindjárt akkor az olyant, ki a francia forradalomhoz hasonló mozgalmat akar Magyarországon kezdeni. De a felvételi szabályokat később mégis elkérte s leírta; becsületszavát azonban nem adta a részvételre, bár Martinovics mindenkép iparkodott a belépésre birni. Később beismeri, hogy Martinovics részletesebben megismertette terveivel, de ő soha nem gondolt a részvételre, se másnak nem tett róla említést soha. Különbben sem akar Magyarországon senki forradalmat, csak az alkotmány reformját.

A bizottság a király elé terjeszté véleményével együtt a vallatások eredményét. A jelentés Bacsányi állításait valószínűtlenségnek mondja s bűnül rózza fel, hogy noha tudomása volt a tervről, még sem jelentette fel. Ezenkívül a munkáiban hirdetett forradalmi eszmék, a vallomásaiban megnyilatkozó fanatizmus és rajongó, elkeseredett ékesszólása miatt is a legveszedelmesebb emberek közé sorolja s ajánlja a királynak, hogy egy időre jó lenne ártalmatlanná tenni.

A per azonban újra kezdődött. A megyék ugyanis elégedetlenek voltak az eljárással s feliratot intéztek a királyhoz, melyben kifejték, hogy a magyar

Bacsányi János.

vádoltak felett magyar testületnek kell törvényt látnia. A király engedett s Bacsányit szeptember 24-én negyedmagával Buda egyik katonai épületébe szállítják.

A királyi tábla előtt a jellemtelen, kapzsi, otromba *Németh János* királyi ügyigazgató mint közvádlo a társulat valamennyi említett tagját felségsértésről és hűtlenségről vádolja s fejvesztésre és jószágelkobzásra ítélendőeknek tartja.

Közben elfogják *Szentjóni Szabó Lászlót*, *Verséghy Ferenczet* és *Kazinczyt* is s a kir. tábla a kihallgatások után halálra ítélte őket, Martinovicsra és a négy igazgatóra pedig a fejvesztést és jószágelkobzást kimondta; Bacsányit azonban fölmentette, mert forradalmi verseiért megbűnhődött már, Martinovicson kívül pedig senki sem tudott róla, hogy az összeesküvés céljait ismerte

s így ez egyetlen tanu vallomását nem tartották elegendő bizonyítéknak Bacsányi bűnös volta mellett; különben saját vallomásából is úgy tűnt ki, hogy nem csatlakozott a társulathoz. A hétszemélyes tábla helybenhagyja az ítéletet, de Bacsányit is bűnösnek nyilvánítja az összeesküvés elhallgatásáért, a védő iratában vallott „kárhozatos elveiert” s azon verse miatt, melyet a fölmentő ítélet után örömeiben a falra irt:

„Szép a hazáért tűrni, viselni rab-
Lánczot s halált szenvedni dicső dolog,
A mely halandó él s vész érte,
Nemzeteket nemesít nevével.”

Ártatlan létére bűnhődnie kellett tehát. Az ítélet egy évi börtönnel sújtotta, melyet rögtön (1795. május 22.) meg kellett kezdenie.

Martinovicson és a négy igazgatón 1795. május 20-án, *Szolárcsikon* és *Ózön* június 3-án hajtották végre a halálos ítéletet. *Kazinczyt*, *Verseghyt* és *Szentjóbót*, kik folyamodásukra börtönre ítéltettek, *Bacsányival* együtt a *gárda-épületben* zárták el, hol irodalmi kört alakítottak. Itt maradtak egészen augusztus 7-éig, mikor a többi elítélttel együtt a *kufsteini* börtönbe kísérték őket. Itt egészen elkülönítve társaitól, fájdalomának és emlékeinek él.

De a magányban vigasztaló angyalul szegődik hozzá egy régi, kedves ismerőse: az enyhetadó, égi költészet, mely utat nyit a szívet szétszakítani készülő fájdalomnak s megszületnek Bacsányi legzordabb napjaiban legszebb költeményei, a börtön sötétjében lelkének legfényesebb sugarai. Míg előbbi költeményeiből szín, pompa, illat árad s fantáziájának ragyogó fénye csak úgy tudul szemeinkbe, addig kufsteini költeményeiből csak a fájdalom, a vigasztalan keserv beszél; de míg amazok minden kábító, vakító hatásuk mellett sem jutnak be szívének legmélyebb rejtekébe: ez utóbbiaknak épen egyszerű bensőségük, közvetlenségük azt az ellenállhatatlan varázst, mely szívünket-lelkünket egyszerre hatalmába keríti.

„Tünődés” című költeménye mély érzelmekkel, bánatos reflexiókkal van telve. Megszólítja a kelő holdat áldva, köszöntve, mint egyetlen virrasztó társát; hiszen az ő szemeit kerüli az álom, társai pedig elcsendesedtek sötét szurdékaikban. A szél szállong a börtön ablakai körül, csapdosva és könybe keverve a költő fürteit. De tűnik a hold is; a magára maradt költő lelkéhez fordul:

Tűrj, halhatatlan lélek! Eljő
Néked is a kiszabott idő; tűrj,

Míg földi pályád végihez érke.el.
Vesd félre már bús gondjaidat s reméllj.
Ismér az Ég!.. Megszán s kiszólít
E hazug és csapodár világból.

Megilletődve olvassuk e szomorú gondolatokat, melyeket a legválasztékosabban, minden cziczoma nélkül mond el. A szív szól a szívhez, őszintén megható fájdalommal. Érezhető mindenütt, hogy a gondolatokkal együtt születtek meg lelkében a szavak úgy, a mint a költő leírta. A kifejezések hiven tolmácsolják eszméit. Egy szokatlan használatú jelző zavarja némiképp az egésznek gyönyörű harmoniáját: „az arczomon *lefüggő* könyes szemmel.”

„A szenvedő” az önmegadás költeménye. Könyes szemmel, leborulva inádjá az isteni végzést s láncztól törődött kezét ég felé emelve kéri az istent, hogy „keserve tengerének mélyiről hozzá kiáltó lelkét” hallgassa meg.

Tekints le rám! Atyai kegyelmed fényiből
Bocsásd fejemre csak egy sugárodát!
Ne hagyj el, ó irgalmazó,
Ne hagyj el alkotmányodat.

Ne hagyj el engem,
 Ó én teremtőm! én atyám! oltalmazóm!
 Én egy uram!
 Egy istenem!

A költemény második részében köszönetet mond istennek, hogy szívének öldöklő fájdalmait könyvekbe olvasztá föl. Lelkét ösztönzi, hogy emelkedjék fel az Úrhoz s zengje nagy irgalmasságának dicséretét. Áradozó érzéseiben az egész világot felhívja, hogy vele együtt forró hálát rebegjen; felszólítja a napot, fel a völgyet, a halmokat és erdőket, kősziklabérczeket, beborult havas tetőket s börtönének komor falait, hogy a magasztaló dicséreteket visszahangozzák. Majd saját kicsinysége jut eszébe. Hogyan dicsérhetné ő, a porszem, a veszendő féreg az örök istent?

Borulj homályaidba gyarló, véges elme!
 Némulva áldjad,
 Némulva rettegj és imádjad
 Az örökkévalót!

Hogy el ne vessz merész repületidben,
 Hogy el ne hagyjon ily örvényeidben!
 Bár véghetetlen! ámbár isteni
 Az ő kegyelme!

A lemondás néma fájdalma s a kifürkészhetetlen intézkedésekbe vetett bizalom közt ingadozik a sokat hányt-vetett lélek. Soha költemény megkapóiban nem fejezte ki a megtört lélek vergődését, háborgását. S a kétségbeesés épen ott nyilatkozik legmeggrázóbb hatással, hol a fogoly költő minden figyelmét, minden gondolatát az isteni gondviselésre iparkodik irányítani; mintha menekedni akarna a megőrüléstől. A legtöbb helyen a fenséges érzelmek húrjain játszik, a legigazabb imádat himnuszává simítva át gyötrelmének e költeményét, melynek minden szaka szinte rajongó áhitatot lehel.

Börtönének irtózatosságot egyhangúságában nagy csapásnak veszi hírét. Barátja és írotársa, a szintén fogoly Szentjóni Szabó László megtörik a szenvedések alatt s fiatalon, alig 28 éves korában el is hervad kufsteini börtönében. Bacsányi keblét végtelen keserűséggel tölti el Szabó sorsa; hiszen mindvégig a leggyöngédebb szeretet fűzte egybe őket s Szabót Bacsányi vezette legelőször a közönség elé a *Magyar Muzcumban*.

Egyik költeményében, mely „Gyötrődés“ ezimet visel, mérhetetlen fájdalommal kiált föl, hogy hallja bár barátja nyögését, de nem engedik meg, hogy meglátogathassa. Kéri az eget, hogy küldjön reményt a szenvedő betegnek vagy küldje el hozzá a megváltó halált. A börtön nyomorúságát, a rabság gyilkoló gyötrelmeit s lelkének forró szeretetét önté ki Bacsányi e költeményben.

A mit kívánt, nem sokára bekövetkezett: Szabó 1795. október 10-én már nem érte többé földi szenvedést. Bacsányi „Egy szerencsétlen ifju sírjánál“ című két strófás versében rózza le kegyeletének adóját idegen föld ölén nyugvó hívének hült teteme fölött. Boldognak mondja, kit a halál a kétségek tengeréről révbe vezérelt. Tirol ifjaitól s lányaitól dalt kér barátja sírján az emberiség barátairól.

Majd Szabó kedvesét szólaltatja meg a „Lina panasza“ című mély érzéssel megírt kis helyzetdalában. Kétségbeesett kifakadásában a szerencsétlen leány az eget vádolja s Szabóval közös sírt óhajt.

A szerető s szíve mélyén megsebzett leányhoz szól a „Vigasztalás“, melyben Bacsányi enyhítgeti Szabó kedvesének kínjait, hogy ő a nyugalom nélkül való, nyugalmat varázsoljon a gyöngéd teremtés lelkébe. E bölcselmi költeményében hasztalannak mondja Lina epedését; kár ifju életét a szenvedésnek engedni át: Szabó úgy sem kél föl többé soha. Istennel nem lehet

alkura lépni, nyugodjunk meg böles intézkedésében. — Kiméletesen, tisztelettel beszél a leány szent fájdalmáról; hiszen nála jobban senki sem érezhette a csapás nagyságát. Mintha a virág hamvas szirmát érintené, oly gyöngéden szól, főleg a költemény elején s csak akkor nyer hangja erőben, mikor az örök törvény kikerülhetetlen végzéseire figyelmezteti a bánkódót.

Fogságában irt költeményei közül legterjedelmesebb „A rab és a madár.” Szeretik Byron *Chilloni foglyával* összehasonlítani, bár a két költemény semmi egyezést sem mutat. A chilloni fogoly családjának sötét tragédiáján elmélkedik s a madár e gondolatai közt jelenik meg börtönében egy pillanatra. Akkor is úgy tűnik föl a rabnak, mintha a börtönben elhunyt öcsésének, édes anyjuk szelid arcú képmásának szelleme látogatná meg. Az eszme, felfogás, kivitel egészen más Bacsányinál. A mi költőnk mindvégig a madárhoz beszél, mely megjelenésével vigaszt önt az egyhanguság unalmától gyötrött költő lelkébe. Egyetlen fogyatkozása e műnek, hogy kissé részletező, bőbeszédű; de a szavak áradozásából mindenütt a szív melege, a lélek nemessége érzik ki s a madár vigasztalásán érzett öröm, az elröpülése okozta bánat s a költő áldása a szabadságról zengő madárra gyönyörűen van megénekelve, úgy, hogy e mű Bacsányi költeményeinek talán legszebbike. Rapszódikus menete és formája a költő lelkiállapotát és hangulatát ügyes fordulatokkal rajzolja. Érzékeny hangja mély részvétet kelt bensőnkben s kifejezően ecseteli a szeretetet, hálát a kis enekes madár iránt s a rajongó lelkesedést és vágyódást az elérhetetlen szabadság után.

Általánosságban örökké igaz marad, hogy a költemények kellő méltánylása nagyrészt az olvasó hangulatától függ. Bacsányinak e verseit sem fogják teljesen átérezni azok, kik örömmel, boldogsággal vannak körülveve. De kit sorsa egyedüllétre kárhóztatott, s betegágya felett nem virraszt résztvevő kebel s panaszos sóhajtásaira a halálos esendben nem felel vigasztaló szó: az megfogja érteni a gyötrő szenvedést, mely e költeményeken végigzokog; az meg fogja könyezni a kibeszélhetetlen fájdalmat, melynek terhe alatt az erős, dacos férfi keble ily kínosan vonaglott.

A rabság idejének letelte után Bacsányi erős lélekkel veszi fel újra a küzdelmet az élettel. Új tervek formak lázas agyában, új remények dagasztják keblét, hogy annál keservesebb legyen esalódása, annál jobban megdermedjen hazájának kulturájáért oly forrón dobogó szíve.

Szerepe a napoleoni harcok alatt ismeretes. Alig néhány évig élt a legtisztább szerelemmel szeretett nejevel, *Baumberg Gábriellával*, az egykor ünnepeelt bécsi költőnővel, midőn nem eléggé tisztázott okok miatt a francia sereggel volt kénytelen eltávozni. Kazinczy azt mondja, hogy Napoleonnak a magyarokhoz intézett lázító proklamációját fordította le s a bécsi kormány ezért üldözte; ám e vád bebizonyítva maiglan sínesen. Midőn a szövetséges seregek előtt Páris kapui megnyílnak, Bacsányit fogva hozzák vissza Linzbe, hol francia kegyéből, visszavonultan, rendőri ellenőrzés alatt élt, kevés életjelt adva magáról, kevés hirt kapva hazájából.

Azóta megpihent!

A linzi temetőben két kicsiny bokor között emelkedő magas kőkereszt jelöli a sirt, hol a halálában is száműzött költő épen egy félszázad óta esendesen álmodik arról a hirnévről és boldogságról, melyet életében elérnie nem jutott osztályrészéül.

I. Napoleon proclamatiója.

A diadalmas francia császár 1809-ben a magyarokhoz kiáltványt intézett és pedig francia, latin és magyar nyelven.

A nép között szétosztott háromnyelvű nyomtatványokat a hatóságok elkobozták ugyan, de egy titokban megőrzött eredeti példányról a magyar szöveget közöljük.

A proclamatiót a szabadságért rajongó Bacsányi János fordította magyarra. Ezért elvesztette hivatalát, sőt feje is veszélyben forogván, kénytelen volt Ausztria dühe elől Franciaországba menekülni, honnan öt év múlva 1814-ben Ferencz császár visszahurczoltatta és börtönbe vetette.

A kiáltvány magyar nyelvű része a következő:

Proclamatio.

*Gsászári szállásonon, Schönbrunnban,
Pünkösd' hav. 15-dik napján, 1809.*

Magyarok!

Az Ausztriai Császár, megszegvén a' Békességet, mellyet Velem kötött, 's nem gondolván azon nagy-lelkűséggel, mellyet már három izben, név szerént pedig az 1805-dik esztendőbeli háború' végével, iránta mutattam; megtámadta hadi népemet. Viszszavertem Én az igazságtalan megtámadót: az Isten, ki a' győzedelmeket adgya és a' háladatlanokat 's hitszegőket megbünteti, szerentséssékké tette fegyveremet: elfoglaltam Ausztria' fővárossát, és már a' Ti határaitokonn állok diadalmas seregeimmel. Az Ausztriai Császár, nem pedig a' Magyar Király, üzent Nékem hadat. Hazai Constitutiótok szerént, nem is tselekedhette volna ő ezt a' Ti meg egygyezések nélkül. Országotoknak mindég tsak a' Haza óltalmára intézett egész szisztémája, és azok a' rendelések, a' mellyeket ehhez képest az utolsó Ország-gyűlésen tettetek, eléggé 's nyilván kimutattyák, hogy Ti a' békességnek fenntartását kívántátok.

Magyarok! Eljött az a' szempillantás, mellyben visszanyerhetitek régi függetlenségteket. Fogadgyátok-el a' békességet, mellyet ajánlok: maradgyon-fenn egész épségében Országotok és szabadságtok; maradgyon-fenn Hazátoknak Constitutiója, — akár azon állapottyában, a' mint eddig vala, akár pedig azon változtatásokkal, a' mellyeket abban Ti magatok, tellyes tetszések 's kényetek szerént, az időknek mostani környülállásaihoz képest jóknak, és saját polgártársaitok' hasznára nézve talán szükségeseknek itélni fogtok. Semmit sem kívánok Én Ti tőletek: egyedül tsak azt akarom látni, hogy szabad és valósággal független Nemzetté legyetek. Az Ausztriával-való egygyesítettetés vólt a' Ti szerencsétlenségteknék főbb oka; Ausztriáért folyt a' Ti véretek meszsze országokban; és legbetsesebb javaitok szüntelenül annak örökös tartományai miatt vóltanak feláldozva. A' Ti Országotok tette az Ausztriai Biroda-

lomnak legszebb részét; és még is úgy nézték Hazátokat, mint valamely meghódoltatott tartományt, olyan indulatok 's mellyékes tekintetek által igazgattatván mind eddig, mellyek Ti-reátok nézve idegen-természetűek voltak. Vagynak még Ti-néktek nemzeti tulajdon erköltseitek: vagyon nemzeti Nyelvetek: és ditső eredeteteknek régiségével méltán ditselkedhettek. Szerezzétek most vissza nemzeti lételeteket; légyetek újra, a' kik valaha vóltatok! Válaszszatok Királyt magatoknak; olyan Királyt, a' ki Ti-érettetek országollyon, a' ki Hazátoknak kebelében Ti-közöttetek lakjék, és a' kit a' Ti polgártársaitok 's katonáitok végyenek körül!

Magyarok! Ez az, a' mit Európa Töletek vár, melly most reátok néz; ezt kívánom Töletek Én is: állandó, bizonyos békeséget, kereskedésbéli szabad közösülést velem és tökéletes függetlenséget 's bátorságot. Illy jutalom vár Titeket, ha ditső Eleitekhez és önnön magatokhoz méltók akartok lenni.

Nem fogjátok Ti ezen jó szándékból eredő és a' Ti saját javatokra tárgyazó ajánlásimat megvetni; nem fogjátok tovább haszontalanul ontani véreteket olly gyenge Fejedelmekért, kiket szüntelenül megvesztegetett Miniszterek igazgattak, olly Miniszterek, kiket Anglia, Európának ezen köz ellensége, pénzzel fizetett, 's e' szerént a' maga gazdagságát az egyedül-való kereskedésre és a' mi visszálkodásainkra építette.

Gyülekezzetek azért öszve Rákos' mezejére, régi Öscitek' szokása szerént; tartsatok ott igaz Nemzeti Gyülést! és adgyátok tudtomra végzéseiteket.

NAPOLEON.

*A' Császár' parantsolattyára:
Neuchaleli Hertzeg. Major-General,*

SÁNDOR.

STRIDÓ A MULTBAN ÉS JELENBEN.

Irta: Horváth Gyula.

Horváth Gyula
stridói népisk. igazgató-tanító.

Egy kies, erdőktől koszoruzott balzsamos völgyben fekszik az a híres, de homályos történelmű Stridó, a mely már a rómaiak idejében szék-helye volt egy püspöknek és szülő-helye a szentté avatott Hieronymusnak. Stridónak történelmi szereplése éppen azon időpontra esik, midőn a római birodalom fénykorának zenith-jén állott, s határai ott kezdődtek, hol a világ vége volt.

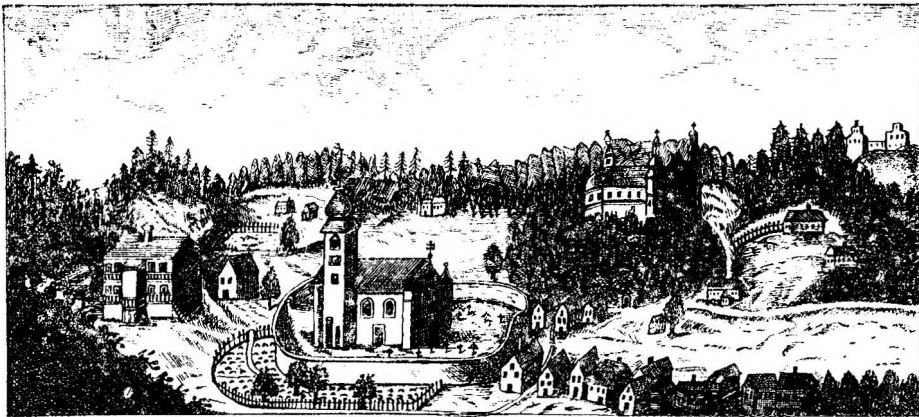
Bekövetkezett azután a 4-ik századnak a történet által ismert legnagyobb átalakulása: a népvándorlás által. Az a borzasztó néptömeg egy népet a másikra szorítva, az óriási forradalom által két világrész országait átváltoztatta és más alakba öltötte. Ekkor kezdődött az a nagy, az egész ismert világot megrázkód-tató óriási vihar, amely csak 400 év múlva ért véget.

A stratégiai szempontból is a rómaiakra felette fontos Stridót ez alkalommal a Dáciából a hunnok által kiszorított góthok, valamint az átvonuló vandalok teljesen lerombolták, eltörölték a föld színéről. A hely lakosok nélkül maradt. A római legiók által behozott borászatnak nem voltak cultíválói. Az a világmegváltató hullámcsapás, a mindenütt vértengert teremtő népvándorlás, elsepert minden nyomot, minden emléket. Csak egy áll még, bár hiányosan s ez a híres római út, mely összeköte Rómát Sabáriával és átvonulása Stridó határán mai nap is látható. Hogy Stridónak ezen állapota meddig tartott, kik voltak lakói a népvándorlás lezajlása után; hogyan épült fel újra hammaiból: arról semmiféle hiteles történelmi adat nem maradt fent. Hisz mindenütt, hova a barbarok berontottak, parlagon hevert a

földmivelés, ipar és kereskedés, tudomány és művészet, s a csatazaj alatt elnémultak a múzsák. Annyi azonban tény, s a mit önmagam egy kéziratból olvastam, miszerint Stridó Dalmácia és Pannonia összeszögelésénél feküdt már akkor, midőn Theodosius római császár uralkodott. Ezen kézirat szerint a góthok, suevek 383 körül haladtak át Stridón és vidékein, s a római birodalomban telepedtek le. Ez a történelemmel teljesen megegyezik, miután tudva van, miszerint Theodosius mindazon népeknek, a kiket le nem győzhetett vagy vissza nem szoríthatott, megengedte, hogy tartományaikban letelepedhessenek, de ezért hadi szolgálattal tartoztak.

Az említett híres római ut egyes vidékeken mai napig is épességben fent áll és annak alkotása valami megragadó. Az em-

Stridó város 1700-ban.

Rajzolta: Horváth Gyula.

(Egykoru kép után.)

Plebánia
templom.

Szent Jeromos
egyháza

Stridó régi
várának romjai.

ber rajta állván, fantáziája szabad röptével szinte hallani véli az átvonuló zsarnok, de civilizált Róma legióinak fegyveresörgését, amint világhódító utjokra indultak, de a vezérek neveit és tetteit örök homály fedi.

Ezen az uton vándorolt Rómába az itt született szent Hieronymus Nagy Constantin császár uralkodása idejében 342 körül, kinek tiszteletére a lakosság közadakozásból kápolnát építtetett, amely 1722-ben a zárdával együtt egy iszonyu földrengés által romba döntetett és 1749-ben újrolag a maig is látható terjedelemben felépíttetett. A bejárat feletti felírás így hangzik:

Vetustae temporibus vetustis, Honore
St. Hieronymi hic Stridone prognati erectae
Sed gravi terraemotu Destructae et vix non corrunt
Amplioem simul et formosioem

Sollicitudine patrum paulinorum
Patriotarum vicinoque populi
Devota largitas noviter substituit.

II. József osztrák császár idejében a zárdák tulajdonosai, a paulinus rend, eltöröltetett és birtokaik br. Knezevich családnak — Lika helyett — csere útján átengedettek, mely birtokokat jelenleg is e család bírja. E templom a magas dombon igen szép, freskói igen érdekesek. A templom közepén levő sirboltban aluszsa örök álmát br. Knezevich Sándor. A sok, egymáson heverő koporsókban porladó, többnyire paulinusok csontjai zörögnek. Jelenleg a templomnak csak két sugár tornya van, mert a harmadik torony 1825-ben ledőlt.

Igen látogatott a maig is fenálló, felséges ivóvizet szolgáltatató kut, mely a templom aljában van, s melynek eredetéhez, annak gyógyító erejéhez számtalan vallásos monda fűződik.

Eredetéről az a csodás monda áll fent, mikép dermesztő téli hidegben Eusebius fiát Hieronymust vizért küldé, ki is a mai kut helyén sarkával lyukat furván, melyből forrás fakadt és a legendák, vallásos szent rajongások egész láncolatát fűzi magához. Mai nap is messze vidékről jönnek e kuthoz idegenek korszókat megöltetni.

E templomban évenként többször mise tartatik.

Az 1722-ben történt földrengés alkalmával Stridón összesen 13 ház volt. Ennyit tudunk a szájhagyományok után.

A paulinus-rend eltörlésére II. József császár által az adott okot, a monda szerint, hogy az akkori idők szokásai szerint, ha az uralkodók egymást meglátogatták, ezen nevezetes actust előbb mindig levél által jelentették be, melyben írva vala, mikép mint ellenség vagy barát érkezik meg.

József császár a török szultánt óhajtván meglátogatni, s a nevezetes szerepet játszó levél, mint Freund (barát) jövetelét kellett, hogy jelentse. E levelet azonban -- állítólag -- a paulinosok módosították, s a Freundból Feind (ellenség) lett. — József császár ennek a politikai ravaszságnak tudtára jövéen, haragjában e rendet eltörölte. Így esett áldozatul az 1438-ban a Cilley Frigyes gróf által a Strigovesák csuesa alatt levő stridói „Paulinus“ kolostor is, mely a szt.-ilonai zárdá hatásköréhez tartozott és nagy terjedelmű szőlőbirtokkal rendelkezett.

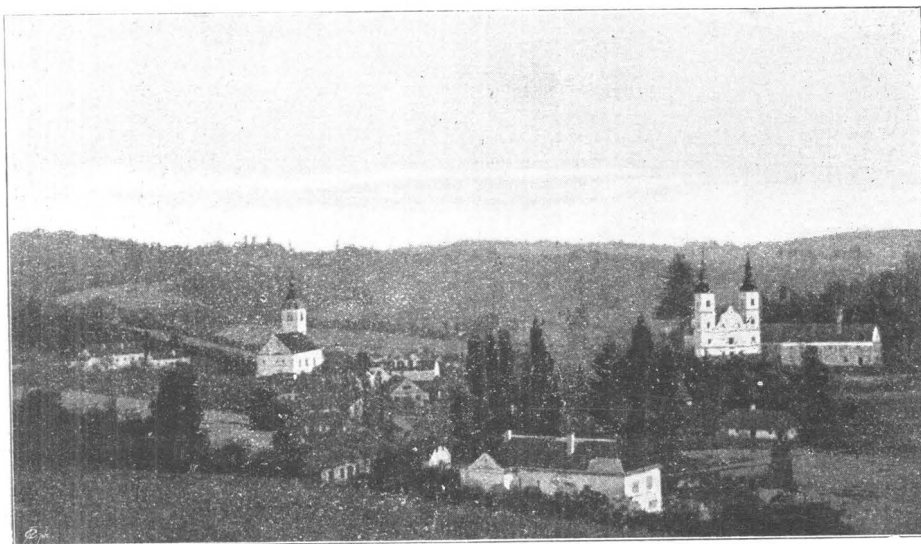
E zárdá története Bedekovics paulinus atya által kiadott könyvben van megírva.

A Hieronymus-kápolna közvetlen délkeleti részén fekvő Strigovesák csueson állott a Cilley grófok vára, melyet a XIV-ik században Zsigmond magyar királytól nyertek. Ismerős név ez a magyar nemzet történetében. Különösen gyászos a Cilley Ulrik neve, ezé a gögös főuré, a ki halálos ellensége volt a magyar

történet egyik legnagyobb, legnemesebb jellemű hősének: Hunyady Jánosnak.

Kár, hogy e nagy szerepet játszó család stridói váráról írott könyvek ismeretlen kezekben vannak! Hogy melyik Cilley nyerte ezen várat, határozottsággal — iratok hiányában — bebizonyítani nem lehet, de igen valószínű, mikép Cilley Hermán, Frigyes dédapja kapta ajándékba, a ki Stiborral és Garay Miklóssal az önkényeskedő Zsigmondot a 18 hetes siklósi fogságból kiszabadította, s a kinek Borbála leányát a király nőül is vette.

Stridó képe 1700-ban a még épen álló Cilley-várral, a magas Strigovesák csucán látható. Ma már csak emléke van meg és a népies legendák megrázó, szomorú élete a nép száján. Ott, hol öt századdal, sőt 194 évvel ezelőtt egy vidéket uraló vár állott,

Stridó jelenlegi látóképe.

ma szőlőtelep, s a vár helyén, a maig is látható pinczeszerű halmon két jegenyefa áll. E csucson a legesendesebb időben is szél van, mintha csak a kihalt ősök megátkozott szellemei vivnák a tulvilági esatát.

Cilleyék után a vár és birtok a Mikó család birtokába ment át, s ez időben volt az a borzasztó földrengés, mely romba döntötte a várat és a templomot a zárdával együtt 1722-ben.

Hogy mit rejthet magában a biztosan megállapított kupolaszerű pincze, ki tudná azt megmondani? Sokan kutatták már, de ásatásokat senki nem rendezett.

E birtok jelenleg a Tomasy családé, s általa lett a pincze fölötti halom szőlővel beültetve. A forgatás alkalmával a várfalak maradványaiból rengeteg sok követ hordtak ki, s kötörmelékkal

ma is telítve van. Találtak itt kulcsot, zablyát, kápolnai faldekoratiót, csontokat stb. De hogy itt még megbecsülhetetlen kincsnek és leletnek kell lennie, abban sok itt jelen volt egyén teljesen egyetért.

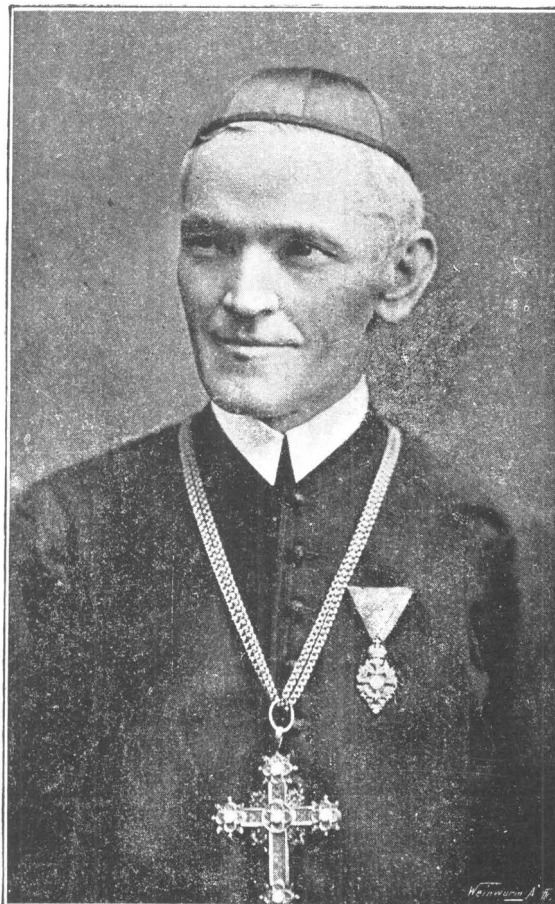
Stridó északnyugati részén van még egy nagyszabású épület, mely Bánfiháznak neveztetik.

E töredék-palota 1400-as évekből való, s állítólag sok boldog órát töltött itt a ház urnőjénél és uránál Bánfinál az igazságos Mátyás király. Jelenleg Festetich Jenő gróf tulajdona. Egyrésze leromboltatott, termei pedig már dűledeznek, s csak egy ép szobája van, hol évenként igen kedélyes és vig szüreti multság szokott tartatni. Ezen romladozó épület ósdiságát az ajtó-vasalások érdekes eredetisége bizonyítja, melyek mindegyike kézimunka. A pinczének vasajtaja is százados életű lehet. — Nagy kár, hogy renováltatásáról senki sem gondoskodik!

Stridónak szerepe volt még, mint járásbirósági székhelynek a Bach-korszak alatt, amely a 67-iki kiegyezéssel ért véget. Majd önálló járási volta is megszűnván, beolvasztatott a csáktornyai járásba.

Lakósa szelid lelkületű, vallásos horvát-ajku nép, melynek főfoglalkozása a szőlőművelés. Stridóhoz több hegykerület tartozik, ahol a nagornyákok elszórt házai láthatók, melyek mindenikéhez tartozik egy darabka föld, rét, erdő és szőlő. A stridói borok országos híresek. Nyolcz év óta azonban a sors csapásai pihenés nélkül üldözik e népet, s tönkrevéssel fenyegetik egyetlen megélhetési forrását: a szőlőt. A phylloxera és peronospora ijesztő gyorsasággal végzik munkájukat és nagyon szomorú jövőnek nézünk eléje. Nagy szerencséje e népnek, hogy okszerűen kezeli a gyümölcs-termelést, mely második fő megélhetési forrása. — Kitűnően ért a gyümölcsbor készítéséhez, mely élvezhető italul szolgál, s ha már adója fizethetése végett szőlőtermését kénytelen is eladni, marad inni valója. Szorgalomban párját ritkítja. Nincs egy talpalatnyi ugarja. Tisztaság- és vendégszerető; öltözködésére kényes, szereti a divatot. Lelkesül a zene és énekért; s ha ketten összejönnek, kész a hegyek ormairól visszacsengő duett. Dalai nagy része vallásos, de szereti a szerelmi és bordalokat. — Tán nincs e hazában több ehhez hasonló nép, mely mindenféle mesterséghez ért, s ezenkívül cultiválja a hurossz és fuvóhangszereket. — A lakosok magyar érzelműek, s ma már szép teret hódított meg az édesen csengő magyar nyelv. Jelenlegi határa Stridónak Stajer és Horvátország, de egyik nemzetiséget sem kedvelik, s büszkén mondják: „mi smo medjimurci.“ (Muraköziek vagyunk).

Tíz év óta négy állami népiskolája van. Sok költséggel, még több küzdelemmel sikerült ezen iskolák felállítása, de ma már megbarátkoztak az intézménnyel és több száz tanuló hallja naponként az édes hazai nyelvet.

VASZARY KOLOS FERENCZ

esztergomi érsek, Magyarország bibornok-hercegprimása.

Zalavármegye minden időben nagy fiakat adott a hazának, kik fényt árasztottak nemcsak arra az egyszerű lakóhelyre, a hol a nap világát először megpillantották, hanem az országra és nemzetre is e haza történelmében örök nevet biztosítottak maguknak és emléküknék, melyet kegyelettel őriznek az utódok, s követendő például állítják fel gyermekeiknek.

Államférfiak, hadvezérek, tudósok, írók, költők kerültek ki e megyéből, kik neveiket a halhatatlanság könyvébe írták.

E nagyok közé tartozik Vaszary Kolos is, Magyarország első főpapja, kit jó szive, tiszta jelleme, nagy tudománya és páratlan népszerűsége emeltek e diszes állásra, az egyszerű Benedekrendű szerzetest és tanárt, ki saját beismerése szerint legjobban érezte magát tanítványai között, kiket atyai jósággal vezetett be a tudomány csarnokaiba.

Vaszary Kolos Ferencz 1832. február 12-én született *Keszthelyen*, Zalavármegyének e kedves balatonparti városában. Szerény sorsú szücsmester volt

az atyja, anyja derék gyermekeit szerető nő volt, kinek hű gondoskodására annál nagyobb szüksége volt neki, mert édes atyját már 8 éves korában vesztette el.

A keszthelyi temetőben a kápolna baloldalán van egy sirkereszt ezen felirással

*Az édes jó szülők
Vaszary Ferencz
és
Bajnok Terézia
emlékének a szerető
fű.*

Ez a sir örökre hozzánk köti őt.

A korán árvaságra jutott gyermek Keszthelyen kezdette meg gymnasium tanulmányait, s hat osztályt jeles sikerrel elvégezvén, 1847-ben a szent Benedek-rendbe lépett. A rend belső intézetében végezte a bölcseleti és hittani tanulmányait. 1854-ben igttatott a rend tagjai közé. Megkezdvén még ez évben tanári működését *Komáromban*, 1855-ben áldozó pappá szenteltetett. 1860-ig Komáromban, Pápán és Esztergomban működött, a mely évben a győri főgymnasium igazgatójává és házfőnökévé neveztetett ki. Itt működött ő 1885-ig, a mikor rendtársai, kik őt nagyon szerették, *Krucsz Krizosztom* főapát halála után 1885. április 9-én főapáttá választották. Szeptember 20-án történt ünnepélyes beiktatása. 1891. október 27-én neveztetett ki ő felsége által az elhunyt *Simor János* helyébe esztergomi érsekké s Magyarország hercegprimásává.

Ez adatok életének külső mozzanatait jelzik, de e külső mozzanatok keretében egy tevékeny, szorgalmas, a nevelés, a társadalom, a jótékonyosság terén szünetlenül buzgólkodó, erényekben gazdag életnek a szívjóság gyökeréből táplálkozó virágait szemlélhetjük.

Már mint tanár sem zárkozott el a társadalmi élettől, s már igen korán kezdett irodalmilag működni; történeti életrajzai, történelmi kézikönyvei igen becses irodalmi művek, melyek egyaránt bizonyosságot tesznek írójuk komoly megfigyelő tehetségéről, hazafias gondolkodásáról.

Mint szónok is korán tűnt fel. Pápai tanár korában (1861-ben) élénk részt vett a politikai és megyei élet küzdelmeiben, s midőn *Fiáth József* veszpremi megyei főispánná neveztetett ki, a megye közönsége a fiatal benézés tanárt bizta meg az ünnepi szónoklat tartására.

Nagyobb volt tevékenysége mint győri házfőnök és igazgatónak. Minden nemes irányu, kulturális együletben tevékeny részt vett s üdvös tevékenységet fejtett ki mint az ottani iskolaszék s a tanítónőképezde igazgató tagja. Érdemei elismeréseül a király a Ferencz József rend lovagkeresztjével tüntette ki 1884-ben.

Ha már mint tanár is, a mint életrajzírói említék, jövedelmének egy részét a szegényeknek juttatta, még több alkalma nyílt a jótékonyág gyakorlására a fényes állásu főpapnak. S valóban 6 évi főpáti működését e téren is el nem hervadó emlékek őrzik. Templomokat, kápolnákat restauráltatott, a *tihanyi* apátsági templomot stilszerűleg restauráltatta, *Radán* nagyobbszerű, góth stíli templomot építtetett. Szegény tanulókat segélyezett, alapítványokat tett, iskolákat építtetett és szervezett, nagy beruházásokat tett *Balaton-Füreden*, jó karba hozta rendjének gazdasági ügyeit. Ez érdemeit is elismerte a király, a Ferencz József rend nagykeresztjét adományozván neki.

Egy rövid életrajz keretében nem jellemezhetjük bővebben Vaszary Kolost, mint hazafit, embert és főpapot. A magyar nemzet osztatlan örömmel fogadta hercegprimássá történt kineveztetését és Zalavármegye büszke reá, hogy fiának nevezheti, kinek szívjóságától, békeszeretetétől, hazafiságától sokat várhat a nemzet.

Hoffmann Mór.

Dr. WLISSICS GYULA

vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Midőn a Wekerle kormány visszalépése után a Bánffy kabinet megalakult, egyik tárcza betöltése sem okozott a politikai és társas körökben olyan feltűnést, mint a vallás- és közoktatásügyi tárcza betöltése.

Nem az lepte meg a magyar társadalmat és politikai világot, hogy Wlassics Gyula miniszter lett, mert hiszen mindenki ismeri benne a kiváló jogtudóst, az európai hírnévű kriminalistát, azonkívül a parlamenti életben is elismert tekintélyt; azért mindenki előre látta benne a jövő emberét, hanem az keltett feltűnést, hogy nem azt a tárczát vette át, melyre őt a közvélemény nyíltan és hallgatag már előre kandidálta. Hogy világosabban szólva, nem

Szilágyi Dezsőt követte az igazságügy-miniszteri székben, hanem e helyett vallás és közoktatási miniszter lett.

Hogy egy ismert jogász, a ki hivatalos és irodalmi működésével a jogi téren tette nevét ismertté, a ki életpályának is a jogi pályát választá, egyszerre minden külsőleg látható átmenet nélkül a valláskormányzat és közművelődés vezetőjeként foglaljon helyet az államgépezetben, a hol nyomban kimagasló szaktekintélyként érvényesül, azt a nagy közönség, a társadalmi és politikai világ, mely következtetéseit csak a közélet külső nyilvánulásaira alapítja, nem tudta megérteni, annak magyarázatát nem tudta megtalálni. Ennek a mindenestre feltűnő jelenségnek a kulcsát csak azok a kevesek ismerik, a kik a különben még elég fiatal cultusminiszterhez gyermek és ifju korában közel állottak, a kiknek alkalmuk volt a gymnazista diák és kezdő jogász lelki világát, ifju ábrándjait és egyéni hajlamait a mindennapi élet apróbb, de jellemző mozzanataiban, a közvetlenség őszinte világitásában megfigyelni.

Wlassics Gyula szellemi fejlődésében, mint a kiváló szellemi képességgel megáldott, élénk véralkatu gyermekeknél egyáltalában, korán nyilvánult az irodalmi működésre irányult hajlam és törekvés.

Ezen törekvés érvényesülése, első irodalmi kísérletei, irodalmi működésének iránya, mind azt igazolják, hogy a kulturális fejlődés iránti érzék az ő egyéniségének, az ő lelkivilágának alapvonása volt már kora ifjúságában.

Wlassics Gyula Zala-Egerszegen született 1852. márczius 17-én Zalamegyében. Az 1854. évben, mikor még ő csak 2 éves volt, szülei, (atyja Wlassics Antal szintén kiváló jogász és anyja Börzsönyi Mária) átköltöztek Nagy-Kanizsára, a hol ő gyermek és ifju korát élte át, míg a hivatali pálya Budapestre nem szőlította.

Az 1862. év őszén vétetett fel a nagykanizsai gymnasium első osztályába. A gymnasium négy osztályát Nagy-Kanizsán, a többit Budapesten végezte a piaristák gymnasiumában.

Negyedik iskolás korában írta első hirlapi cikkelyét a Nagy-Kanizsán Bátorfi Lajos által szerkesztett akkori „Zala-Somogyi-Közlöny“-ben *Oláhfi Gyula* álnév alatt, melyet további hirlapi dolgozatai követtek hosszú sorban, társadalmi és közművelődési kérdések, színi kritikák és egyéb művészeti dolgok alakjában s az időtől fogva folyton írt. Később már a fővárosi sajtóban is ismert neve volt még gymnasiumi tanulmányai befejezése előtt. Osztályában e mellett mindig első kitűnő volt.

Jogi tanulmányait a budapesti és bécsi egyetemeken végezte be. Jogi tanulmányai befejezése után nagyobb külföldi utazásokat tett. Beutazta Európát, a mennyiben megfordult majd minden európai államban.

Vagyonos család egyetlen gyermeke lévén, európai nyelvismerete lehetővé tette a külföldi művelt államok viszonyainak közvetlen megfigyelését, a hol mindig kiváló előszeretettel tanulmányozta a művészeti és kulturális intézményeket, látogatta a galleriákat, tudományos és közintézeteket.

Az 1875. évben lett először díjtalan, később díjas joggyakornok a nagykanizsai törvényszéknél, a hol atyja akkor törvényszéki elnök volt, innen tiszteletbeli segédfogalmazónak neveztetett ki a budapesti kir. it. táblához és mikor *Perczel Béla* lett igazságügyminiszter, felismerve Wlassics Gyula kiváló szellemi értékét, hivatalból helyezte át az igazságügyminiszteriumhoz. Itt később valóságos miniszteri fogalmazó lett. E közben az ügyvédi diplomát is megszerezvén, *Pauler Gyula* igazságügyminisztersége idejében neveztetett ki *komáromi* alügyésznek, de beosztva továbbra is az igazságügyminiszteriumba.

Alügyész korában hivatala és irodalmi munkálkodása közepette írta első nagy művét „A tettesség és részesség tana“ czimű büntetőjogi tanulmányt két vaskos kötetben, melyet a magy. tud. akadémia a Sztrokay díjjal jutalmazott s a mely megjelenése után három héttel teljesen elfogyott. Ez időben

választotta meg az akadémia levelező, majd később rendes tagjává. Alügyészből kinevezetett az igazságügyminiszteriumhoz ministeri titkárrá, félévre rá főügyészi helyetessé.

Habár főügyészi helyettesi állásában is az igazságügyminiszteriumban maradt, folyton teljesített köztudósi teendőket is sajtó perekben. Szakadatlanul munkálkodott az irodalom terén is. Terjedelmesebb irodalmi dolgozatai koszorúzott pályaművén kívül „A bünvádi eljárás tervezete“, „A bünvádi eljárás alapelvei“, „A pénzbüntetés jogi természete“, „Új irányok a büntetőjogban“ stb.

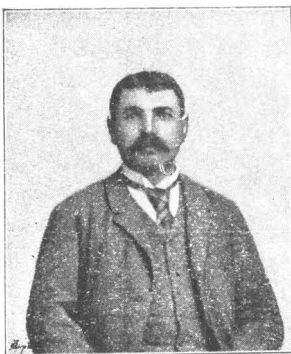
Ezeken kívül kisebb értekezéseinek száma meghaladja az ezeret. Művei feltűnést keltettek az európai tudományos világban, kivonatokban közöltek munkáiból ismertetést német, olasz és francia szaklapok és folyóiratok.

Mikor Szilágyi Dezső egyetemi büntetőjogi tanszékét az igazságügyminiszeri székkal cserélte fel, helyébe, mint leghivatottabb, Dr. Wlassics Gyula nevezetett ki egyetemi tanárrá, és az 1892. évben választotta meg szülő megyéjében a csáktornyai választó kerület országgyűlési képviselővé. Az 1895. évben vette át a vallás- és közoktatásügyminiszeri tárczát, a hol a 43 éves fiatal miniszter a tudományos és társadalmi mozgalom minden mozzanatára kiterjeszti figyelmét. Jótékony egyleteket, közmívelődési társulatokat, tudományos testületeket, levelekben, átiratokban buzdít. Minden üdvös mozgalmat fölkarol, támogat, elősegít. Minden irányban serkent, biztat, ösztönöz, lelkesít és ez egyéni benső hajlamának természetes nyilvánulása, a mit már a kora ifju kor lelkesült ábrándjai között felismertek azok, a kik hozzá közel állottak.

Györffy János.

ZALA-SZENT-GRÓT.

Irta: Kardos Sámuel.

Kardos Sámuel.

Zala-Szent-Grót 2400 lakost számláló nagyközségről senki sem tenné fel, hogy 800 évet meghaladó idő óta áll fen és hogy századokon át védőbástyája volt a vidéknek.

Szent-Grót egyike hazánk legrégebb községei közül; s tekintve, hogy a kalocsai és pécsi püspökök közt 1093-ban támadt püspök-megyei határrendezés alkalmával Szt.-Grótról említés tétetik (Pray codex) bizvást lehet következtetni, hogy ezen község már az említett esztendő előtt alapítottván, nevét az akkor cano-

nizált Szent Gellért püspök s vértanútól vette. -- E mellett bizonyít azon körülmény, hogy több helyen mint „Zengeród“, „St.-Girót“ emlittetik. Így lett idők multával Giróth -- Gyiróth -- Geród -- Gerárd, rövidítve Grót. Ósrégi birtokosa a Grab család volt. Ezek ivadéka volt azon Dénes horvátországi bán, ki a türjei premontrei kolostort Szent-Grót határában földekkal és jobbágyokkal gazdagította.

A legrégebb időben nagy kiterjedésű és virágzó város volt Szent-Grót. Magában foglalta Szent-Grót polgárvárost, mely különben a tulajdonképeni város volt. Itt laktak az iparosok és földművesek s csak megkülönböztetésül a belvárostól, vagyis a vártól, hol az uraság és cselédség lakott, nevezték Polgárvárosnak.

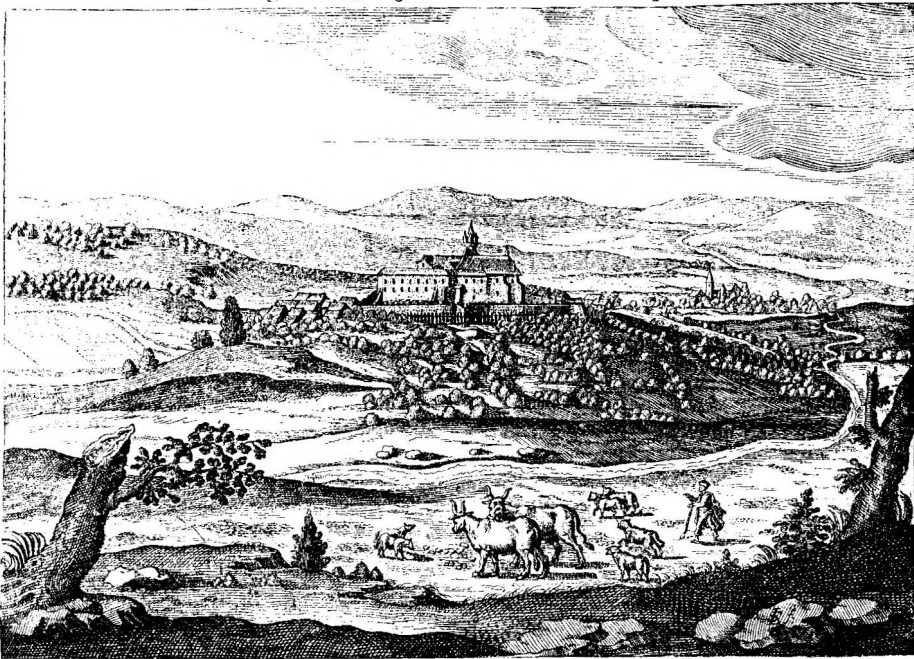
A vár legrégebb multjáról nincs adat; csak a Hagymásiak birtoklásától kezdődőleg vannak hiteles feljegyzések.

Már a XV. században Hajmási birtok volt Szt.-Grót. Ez nem csak ismeretes, mikép Kisfaludy Sándor regéiben írja, hogy Rezi és Tátika várakból gyakran eljártak mulatni Szt.-Grótra a Hajmásiakhoz, hanem Pray annaleseiből is; különösen 1491. évi Maximilián római császár és II. Ulászló király közt létre jött egyezségben tétetik Szt.-Grótról említés. Ezen egyezség szerint a Maximilián által elfoglalt várak tulajdonosainak visszaadattak; a többek közt van Szombathely, Körmend és *Zengeród*. --- A szóban

forgó egyezségre nézve tudnunk kell, hogy Miksa császár Corvin Mátyás halála után a magyar koronához jogot tartott, azért II. Ulászló ellen hadat viselt és Vas és Zala megyébe rontott, itt több várat foglalt el és uraikat a maga részére hódította. Ezek között volt Hajmási Miklós Szt.-Grót várával együtt. Hajmásiról, ki Zalavármegyének alispánja is volt, meg kell említenünk, hogy ő is aláírta az 1505-iki *rákosi* országgyűlés ama határozatát, mely szerint Ulászló elhunytával, ha figyerméke nem maradna, soha semmi szín alatt, idegen királyt nem választanak magoknak a magyarok.

A török uralom alatt Szent-Grót védvárrá alakítottatott. Vár-

Abbildung der Vöftung SENGROT in Ungarn. 1665.

Szent-Grót vára 1665-ben.

parancsnokok a Hajmásiak voltak „*Caesareo Regius Supremus Capitaneus*“ czimmel. A vár, melyet az 1602-iki országgyűlés a törökök által elfoglalt Kanizsa helyett újból megerősítettett, 600 részint lovas, részint gyalog szabadlegényekből (önkéntesekből) álló őrséggel láttatott el, kik, mivel saját költségükön éltek és katonáskodtak, minden országos adótól mentesek voltak. Vár gyanánt a mostani Zala-Szt.-Grót mezőváros szolgált, melynek körülete posványos és ingoványos lévén, meglehetősen alkalmas volt erre. Széles és mély sánczok s erős palánk védték. A vár közönségesen „*Hostadnak*“ neveztetett, talán a rosszul értett *Hofstadt*

után. Közlekedésre 3 kapu szolgált, egyik a mostani zsinagóga helyén, a másik a kertészlaknál, a harmadik a „Fogaskerék“ felé, ott, hol Brenner pajtája van. (Városi iratt.)

A XV. században a türjei prépostságé volt az itteni malom- és piacvám-jog, melynek felét a Hajmásiak bitorolták erőszakkal. Itt már mint mezőváros említették. (Rupp O. St. J. J. 341.)

A vár megerősítése körül felmerült munkálatokra nézve a megye urai abban állapodtak meg, hogy azok, kiknek a Zala folyó innenső részén váraik nincsenek, tartoznak szekereket s munkásokat adni a szt.-gróti várhoz. Így tartatott a vár fen.

1605-ben Szt.-Grót vár ura és kapitánya Hajmási Kristóf volt, kinek neve hazánk történetében vérbetűkkel van felírva nemcsak Ujlaki Lajos veszprémi püspök gyilkosságáért, hanem azon pusztításokért, miket mint Boeckay sógora s párthíve Vas, Zala és Sopron megyékben véghez vitt.

1634-ben Szent-Grót Hajmási István, János és Péter testvérek birtokába ment át. Ők öntették a most is meglévő nagy harangot az evangélikusok részére és 1644-ben az őrségnek szervezési szabályzatot adtak. Ebben a várórség parancsnoka „*vajddá*“-nak neveztetett, de a fővezénylet a Hajmásiak kezében maradt.

Ez időben a lutheranusoknak predikátoruk és mesterük volt Szt.-Gróthon. Ma iskolát és csinos imaházat tartanak fenn; lelkesük Zala-Istvádon van, ki nagyobb ünnepek alkalmával Szent-Gróton istentiszteletet tart.

Szent-Grót, a fentebb érintett szervezési szabályok szerint nagyon ingoványos lévén, az utcákon hidakat voltak kénytelenek építeni, hogy a közlekedés fön ne akadjon. Még az ötvenes években is ástak ki az utcákon vastag gerendákat, melyek már meg voltak kövülve.

A Hajmási család 1663-ban kihalt. Örökösük gr. Batthyány Ádám lett.

Ezután is védvár maradt Szt.-Grót, esakhogy királyi zsoldos sereg is volt az önkéntesek közt. Kapitányuk mindig a Batthyányak voltak. — 1673-ban gróf Batthyány Pál Szt.-Grótot 5 évre elzálogosította Gersei Pethő Lászlónak 11.000 frtért, de a várórségből 25 lovas katonát fentartott magának. Elzálogosításkor a vár igen rongált állapotban volt, minek pótlására 4000 frtot a gróf Pethőnél hagyott.

1710-ben Silling nevű generális lerontatta a várfalakat, ezek többé nem is épültek fel.

Türje s Szent-Grót között 1741-ben per támadt jogtalan legeltetés és faizás miatt. A per száz évig tartott s 1840-ben megejtett tagosítás alkalmával nyert befejezést. Erre nézve következő regé él a nép közt s forog közszájon. Volt Szent-Gróton egy öreg leány, kinek tömérdek vagyona volt a türjei határban. Örököse

nem lévén, végső óráiban magához hivatá az előljáróságot s azt mondta, hogy a mily messzire viszik holta után jószágára eltemetni, addig lesz a szent-grótiaké az erdő és legelő. A szt.-grótiak az öreg leány hulláját jó messzre bevitték az erdőbe s ott egy hárm-as gyertyánfa tövében temették el. Azóta azt a helyet „Leánytemetőnek“ hívták. A hárm-as gyertyánfa szolgált sokáig határjel gyanánt. E regénél valószínűbbnek látszik, hogy a türjei prépostság a szent-gróti határban birtokkal birván, Hajmási Kristóf visszavette, azonban az erdőt közösen birták és használták a türjeiek s szent-grótiak.

Szent-Grót ősidők óta különböző szabadalmakkal birt; dézsmát vagy tizedet itteni ember soha sem adott, azért az „*Urbáriumnak*“ 1763-ban szándékolt behozatalát megghusították, mi által a vár urát gr. Batthyány Imrét annyira magokra haragitották, hogy ez a nekik szánt toronyórát megtagadta. Később azonban kiengesztelődött s a toronyórát oda adta.

A Kanizsa elleni parancsnokságban 1681-ben Szent-Gróton az ágostai és helvét hitvallásuak templomot, iskolát és paplakot építettek. A templom a mostani katolikus helyén állt, melyet a római katolikusok úgy hódítottak el. A tradíció szerint 1715. december 6-án Batthyány Ferencz gróf, mivel a hívek a templom kulcsát ismételt kérésére békés uton átadni vonakodtak, 300 katonával rájok ütött, elfoglalta a templomot s lelkész lakot; azután lerontatta, az akkori prédikátort *Kolozsvári Jánost* kiüzette, az eklezsia földeit pedig a római kath. egyházközségnek ajándékozta. A reformátusok ekkor a nagypirityi eklezsiához csatlakoztak és innen nyertek lelki vigaszt.

A szent-gróti plebániához tizenegy nagy község tartozott. Most hat községből áll. Az első papok a franciskánusok voltak; az első rendes plebános *Czenki Pál* volt. 1748 óta vannak Szent-Gróton a katolikusoknál rendes anyakönyvek. A lerombolt templom helyébe a kegyur új templomot akarván építtetni, 1753-ban tétette le az alapkövet és 5 év mulva már fel is szenteltetett. A templom 1879. február 23-án Szt.-Gróton átvonult vihar alkalmával roppant sokat szenvedett; gyönyörű tornyát a szél ledobta. A templom építésekor a város 400 firt kölcsönt kért a kegyurtól, mely után 6%-os kamatot fizettek. Ennek elengedéseért 1773-ban a szt.-grótiak a kegyurhoz folyamodtak, de sikertelenül, mig nem 1855-ben perrel támadtattak meg és az akkori földes ur gróf Batthyány Zsigmond elvette a sokkal több értékű város rétét.

A város lakossága 1776-ban megszámláltatván Szt.-Gróton 143 ház volt; a legutóbbi népszámlálás szerint 273 ház és 2243 lakos iratott össze.

1782-ben ismét pörbe keveredett a város az urodalommal, mert ez nem engedte, hogy a szomszédos hegyekben termett boru-

kat a városba hozzák, féltvén a korezmák jövődelmét. A pör 55 évig tartott s 1837-ben dőlt el. A város a trónig apellált és pernyertes lett.

Az urasági kastély, mely a még ma is fennálló vámház irányában terült el, ódon lévén, lebontatott és 1787-ben újra építette. Homlokzatán következő felirat olvasható: *sic eX annos Is sVrgVnt noVa teCta rVInI haec sl non pLaCeant haC MeLIora LIcet*, mi magyarul annyit tesz, mint: Így emelődnék a régi romok úde épületekké. — Ha nem tetszik ez új, rakj ide mást helyébe.

Szent-Grótnak a mult század végén következő volt a környéke: a csaliti majoron túl mindjárt erdőség volt, a csöngői mező pedig tüskés, bokros legelő. A mostani üvegház mellett volt a gazdatisztek kertje. Az országot süppedékes, ingoványos, esőzésekor teljesen járhatlan. A várrét zsombékos, vizenyős, egészségtelen lapály volt. Gr. Batthyány Ferencz rendezte az utczákat, építette a régi hidakat, szántatta a vizenyős lapályokat és több csinosabb és nagyobb szerű házakat építtetett.

Az urodalom ellen folytatott hosszú pörök sora 1829-ben ismét egygyel szaporodott. Ugyanis a helypénzszedési jog miatt támadt ez és a város ismét pernyertesén került ki ebből. Nemsokára 1838-ban a város hetivásár tartási jogot nyert, mi által a forgalom emelkedett, noha kezdetben oly silányak voltak, alig egykét eladó, vevő jelent meg, hogy az egykoru krónikások szerint alig volt érdemes a jogért folyamodni. Ma, főként ősszel, a forgalom igen nagy.

A küzdelem még mindig nem ért véget; 1839. július 1-én véres ütközet volt a szent-grótiak és türjeiek közt a határrendezés miatt; mely alkalommal a szent-grótiak a mezőn arató türjeiek közül egyet agyonlőttek, többeket pedig megsebesítettek. A főkolompusokat, köztük a város biráját börtönbe vetették, s hosszabb-rövidebb szabadságvesztéssel és testi fenytéssel büntették. (Városi iratt.)

Az 1707-ben a Dunántul vivott különböző harcok Szent-Grótot sem kimélték meg. Gróf Rabutin de Bussy Lajos esászári tábornagy és Erdély kormányzója a Dunántult megszállva tartó kuruczok ellen 12500 emberből álló seregével a Bakonyban táborzó Bottyánra ütött. Felvonulását Szent-Gróton át véve, csapatjának balszárnya a Zala vizére, míg a jobb Veszprémre támaszkodott. Az akkori hadviselés szokásai szerint a csapatok mindenütt égettek, raboltak és pusztítottak, tenmészetes tehát, hogy Szent-Grót és vidéke is prédává tétetett. (Thaly Dunántuli hadj. II. 35.) Ugyan ezen év márcz. 2-án Rabuttin, hogy üldözőit — a kuruczokat — tévutra vezesse, Türjéről egész lovasságát délnek fordította és átköltöztette a Zala vizén, a szent-gróti hidon, mintha Kanizsának akarna menni. Másnap azonban éjjél után nagy csendben felkészült,

virradat előtt Szent-Grótot felgyújtotta és Pereszteg felé elvonult. Ekkor Szent-Grót porrá égett. (Thaly III. 67.)

Nemsokára, ugyanezen hadjáratban Szent-Gróton szállásoltak Balog Ádám, Kisfaludy László és György ezredeikkel. Hogy a kiéhezett, elesigázott, minden pénz és élelem híjával küzdő csapatok, a lakosságnak hasznára nem váltak, könnyen érthető.

Az 1721/22-iki évből származó és a város irattárában lévő feljegyzések szerint a lakosság az urodalom tisztjei részéről minden kigondolható ürügy alatt, sok igazságtalan elnyomatásnak volt kitéve. Elvették a város földjeit, rétjeit, még az irtásokból is; a birákat gyakran ok nélkül bebörtönözték. A halászatot, kenderáztatást, fáiázást 32 frt büntetés terhe alatt eltiltották. Noha hegyvám fizetésére nem voltak kötelezve, a tisztok a szőlőknek önkényes felmérése alapján annyit sarczoltak, a mennyit akartak; és a bortermést magok mérték meg, mit sem adva a hegymesterek által eszközölt felvételekre. — Erőszakkal vitték el a borokat és a hordókat is ott fogták. Utóbb a hegyvámot 1 itezéről kettőre emelték; így tettek a dézsma jogtalan szedésénél is. Nem volt senki, ki a zaklatott szegény nép sérelmeit orvosolta volna.

A jelen század elejéről 1806-ból keltezett adószedési napló szerint minden adóköteles adóforintja után öt veréb fejet volt köteles beszolgáltatni. Az így begyűlt verébfejeket a megyére szállították, esetleg darabonkint egy pénzért megváltották.

Az 1809. évi július 14-én Győr mellett történt ütközet után a mint Meskó tábornok — ki a hadseregtől elváगतott — Szent-Gróttig visszavonult s innét 18-án déli irányba tovább ment, azonnal itt termettek a francziák, kik részben a temető mellett táboroztak, részben a grófi kastélyba szállásolták el magukat. Hogy nem fukarkodtak ételben, italban, magától értetődik. A folytonos esatározásban elesigázott katonák megnyitatták a kastély pinczéjét, magtárát és lakmároztak éjjel-nappal. Ugy mondják, hogy 156 akó bort, öt ökröt, 300 köből zabot, árpát fogyasztottak el. Hasonló módon jártak el Novák akkori szolgabíró házánál is; hová 30 tisztet és 40 közlegényt szállásoltak. A temetőnél táborozó többi csapatok a jó példát követve, ugyan így tettek a lakosoknál. Ugy kipusztították a várost, hogy Chasteler osztrák tábornoknak jelentékeny csapattal Nagy-Kanizsára történt érkezéséről értesülve, mikor innen, Batthyánytól 8 ló s kocsi elvitele mellett Túrjén, Sümegen, Rendeken át Kis-Czell felé vonultak, alig maradt Szent-Gróton élelmi szer. Az elvitt lovakból a tábornok kettőt kocsival visszaküldött azon üzenettel: „Visszaadom a lovat és kocsit, óhajtanám, hogy ne történt volna meg; de nem láthatok mindent, mit a katonák Napoleon szándéka ellen cselekesznek.“

1841-től kezdve Szent-Grót kezdett felvirágozni. Ez időben különféle egyletek alakultak, olvasó-egylet, casinó keletkezett; mik-

nek létesítése körül az akkori földesur gróf Batthyány Károly és a Kehidán lakó *haza bölcsé* Deák Ferencz buzgólkodtak. A Casinó ma is fennáll és mintegy 600 kötetből álló csinos könyvtárral bir.

Követválasztások és tisztujítások alkalmával Deák tiszteletére nagyobb szabásu ebédek és multságok rendezettek.

Mint egy nagy vidék központja Szent-Grót volt mindig a követválasztások székhelye. Követül választattak 1847-ben Deák Antal, 1848/9-ben Deák Ferencz, 1861-ben Batthyány Zsidmond, 1865/8 Hertelendy György, ennek lemondása után Hertelendy Kálmán, ki 1869/1872. évi ciklusra is megválasztatott, 1872/5-ben Batthyány Zsigmond, 1875/8 Háczy Kálmán, 1878/1881-ben, valamint 1861/3 és 1884/5-ben Bessenyei Ernő képviselte a kerületet. Elhalálozása után 1885-ben Eitner Sándor választott meg, ki 1892. évig volt képviselő, 1892. év óta Pályi János a kerületnek országgyűlési képviselője.

A különféle csapások egész özöne látogatta meg városunkat. Hol kolera, hol tűz, sáska, hólyagos himlő, jégverés, óriási viharok pusztították a lakosságot, életben, vagyonban kiszámíthatlan károkat okozva.

Mindezek daczára városunk folyton szépen fejlődik. Van több egylete: mint a „Szent-Grót s vidéki társaskör“, „casinó“, két jótékony nőegylete, betegsegélyző egylete, 56 tagból álló önkéntes tűzoltó egylete, takarékpénztára, községi kórháza, gyógyszerháza, járásorvos és körorvos, állatorvos és körjegyzői székhely, királyi posta- és távirda-hivatala, három felekezeti iskolája, szolgabírói hivatala, csendőrörse, vasútja, mely az ukk-csáktornyai vonalba Türrjénél ágazik be. Most építik a zalai-vasut vonalat, mely Balaton-Szent-Györgynél éri el a déli-vasut hálózatát. Ennek kiépítésével közvetlen összeköttetést nyerünk Somogy megyével.

A közlekedési utak jó karban vannak, a Zalán erős hidak vezetnek át. Több csinos kereskedés van; 8 országos vásárján a távol vidék lakossága jelenik meg. Nevezetes és híres nagy marhavásáraitól és sertés piaczáról, melyekre több ezer állatot hajtanak fel egyszerre; két heti vásárja, egyik állatvásárral egybekötve. Lakossága, melynek nagyobb része iparosból áll (száznál több csizmadia van) szorgalmas, munkás. A lakóházak modern stilben építvék (nyolcz emeletes). Társadalmi viszonyai jók és minden kellékekkel rendelkezik, melyek egy község egészséges fejlődéséhez megkívántatnak. — Kár, hogy a filoxera a szőlőket jó részben tönkre tette és ez által a nép egyik főjövedelem forrásától fosztatott meg.

BOCSÁRI SVASTITS BENŐ.

Svastits Benő, Zalavármegye főispánja, születeti Gelsén, 1834. december 8-án.

Atyja *Svaslits János*, a kőszorus zeneszerző, az ötvenes évek keserveinek országosan kedvelt hegedűse. Anyja a szelid lelkületű *Csertán Krisztina*, ki atyjánál 12 évvel később, 1883-ban halálozott el, Isten azon különös kegyelmével, hogy élte alkonyán láthatta hűn szeretett fiát — fényes pályája delelőjén.

A középiskolákat Nagy-Kanizsán látogatván, a jogi tanfolyam elvégzése után, 1851—1853-ig Bécsben, Grácban és Weimarban műtanulmányokat tett, kiváló zongoraművészé képezve magát.

Nyilvános szereplését 1859-ben mint a *gazdasági egyesület* alakító bizottságának jegyzője kezdte meg. Ugyanezen egyesületnek 1867-ig volt titkára, 1867-ben alelnöke, 1868-tól egész maig elnöke.

A Sennyey-Majláth korszakban 1865-ben tiszteletbeli főjegyzővé neveztetvén ki, mint ilyen a vármegye központi választmányának állandó jegyzője volt.

Zalaegerszegi központi főszolgabíró lett 1867-ben; már 1868. évi augusztus hóban valóságos vármegyei főjegyzőnek választatott. Ép úgy a következő tisztujításokon is egész 1878-ig, midőn a vármegye bizalma az alispáni székbe, 1886. évi november hó 9-én pedig Ő felsége kegye, az egész vármegye általános és legnagyobb örömére, annak élére, az Omodék s Zrinyiek örökébe emelte.

Családot 1866-ban alapított, nőül vevén egyéni és társadalmi erényekben gazdag rokonát, bocsári *Svastits Paulát*.

Frigyüket az ég nyolcz gyermekkel áldotta meg. A példás, hű s önfeláldozó szülői érzésekből mennyi részt vett ki apai szíve, erről csak az alkotóhatóság fogalmát, ki tudja és ismeri gyermekeiért való rajongását.

Nincs a megyei kormányzatnak ága, melyben rendkívüli képességeivel, kiváló egyéniségével s lankadatlan buzgalmával megyéjének nagy szolgálatokat nem tett volna.

A régi alkotmányos érában lendületet vett, de később hanyatlásnak indult muraközi lötenyészést, mely az ottani lakosoknak jelentékeny kereseti forrását képezi, érdeklődésének egész melegével felkarolta és felvirágoztatta. Általában pedig jó apaállatok beszerzése, a községeknek kamatnélküli több évi részletfizetésre birtokbaadása, a helyes irányu természetesen szigorú felügyelettel való biztosítása által jelentékenyen fejlesztette az egész vármegye lötenyészét is.

Alispánóságának egyik nagy érdemét képezi a közlekedési viszonyok javítása, gyökeres átalakítása. A tervszerű új hálózatok alapján készített utak a megyei közlekedést nagyban és közelismerésre emelték.

Az ő buzgalmával létesült a vármegye délnyugati végpontjától egész a határszéli Csáktornyáig, 138 kilométernyi hosszúságban épült *ukk-csáktornyai helyi érdekű vasut*. Ukktól Sümegig, illetve Tapolczáig 39, Keszthelytől Szent-Györgyig 10 kilométernyi vasut adatott át a forgalomnak. Az épülőfélben levő *zalavölgyi vasut* hossza 42 kilométer. Ezen új közlekedési eszközökkel nemcsak a Göcsej vidék lendült fel anyagilag; fellendült a központ, de az egész vármegye is; hiszen a déli vasut régi utvonálával szemben immár több mint kétszáz kilométernyi új pályája van!

A Mura és Dráva által okozott károknak és egyéb vízbajoknak részleges szabályozása és védműveletek általi elhárítása is kiváló gondját képezte alispánóságának.

Az 1879-ben fellépett *phylloxera* alkalmával teljes erejével odatörekedett, hogy a meglepett területek közmegegyezés útján kiirtassanak s a baj lehetőleg orvosoltassék.

A Horvátországban 1878-ban kiütött *marhavész* éberségével s gyors eljárásával nyomban megakasztotta s az országba hurezoltatását meggátolta.

A gazdasági téren általában nemcsak hivatali, de társadalmi befolyásának teljes hatályával javításra s okszerű haladásra törekedett.

Sokat köszönhet ügybuzgalmának Zala-Egerszeg város fejlődése is. Ezen időbe esik a *pénzügyigazgatóság* új palotájának felépítése, társadalmi téren a *Casino* újból szervezése.

Zala-Egerszegen az újból odahelyezett honvéd lovasosztály részére, Nagy-Kanizsán az ott állomásozó közös hadseregbeli és honvéd, Keszthelyen egy honvéd lovasosztály részére *kaszárnya* építtetett.

A Csáktornyan 1887-ben tartott nagy hadgyakorlatok alkalmával ő vezette a király elé a vármegyeék küldöttségeit, mély hazafiúi érzésben, alattvalói hűségben s eszmékben egyaránt gazdag, mindenkit mélyen megindító szónoklataival.

Már alispánsága első éveiben Muraköznek *egyházi elcsatolását* megindította s ezen nagyfontosságú ügyet a parlament és kormány elé juttatta.

A *zalavári apátság* az ő idejében függetlenített a gottwiczi apátságtól s egyesített a pannonhalmi főapátsággal.

Hervadatlanok az ő érdemei a *tanügy* terén is.

Mint alispán már 1878-ban megjelent a csáktornyai községi elemi iskola vizsgáin s azontul is egész maig a megyei népoktatásügy fejlődését legbensőbb odaadással kíséri.

Résztvett a nyolczvanas évek elején Muraköz népoktatása ügyében kiküldött országos bizottság tárgyalásaiban.

Előterjesztésére ajánlotta fel a vármegye közönsége a perlaki Filanda épületet az államiskola céljainak.

Résztvett a vármegye általános tanítótestülete több gyűlésén, jelen volt a perlaki és légrádi iskolák nagyfontosságú felszentelési ünnepén; mint főispán pedig évenként megjelenik a vármegye küldöttjeivel a muraközi hegyvidék állami iskoláinak évváró vizsgáin, lelkesítve, buzdítva a haza határán; fogadást tesz a muraközi béczezen, hogy míg él, ő és vele együtt a tanügy barátai minden évben megjönnek örülni a nemzeti haladásnak.

Főispánsága alatt a vármegyében már meglévő nagykanizsai főgymnasium es sümegi alreáliskolán kívül Keszthelyen főgymnasium nyitattott meg. Ugyancsak az ő fáradozása s lelkes részvéte folytán már 1895. évi szeptember hóban megnyílik a vármegye harmadik főgymnasiuma, a megye székhelyén, Zala-Egerszegen.

A magyar nyelvben kitűnő tanítók számára a nemesi pénztár választmányától és a megyei törvényhatóságtól évi jutalmakat eszközölt.

A tanítók fontos hivatásáról való magasztos felfogásának, az 1894-ki tanítói közgyűlésen adott kifejezést. „A nagy és feláldozó munka — ugymond — melyet Önök a tanítói hivatás lelkiismeretes betöltésével végeznek, a haza erkölcsi s értelmi jövőjének van szentelve; annak üdvös sikere nélkül nincs nemzeti emelkedés, nincs nemzeti felvirulás“!

Már mint alispán nagy erélylyel látott a hivatalos ügyvitel átalakításához. A hivataloknak a járási székhelyeken tüzetes megvizsgálásával felette előmozdította az ügyvitel szabályosságát.

Sok figyelmet szentelt a Balatonmellék kultuszának, a gőzhajózás létesítésében való élénk részvétele s azon hő törekvése által, hogy a phylloxera sújtotta vidéken dohánygyár emeltessék, a Tapolezától Veszprémig terjedő Balaton vidéket pedig a lakosság anyagi boldogulására, államvasut szelje át.

Sokat fáradozott a répatermelés emelése s egy ezukorgyár felállítása ügyében.

De valóban alig áttekinthető, alig csoportosítható az ő sokféle tevékenysége, odaadó munkássága.

Ha még hozzávesszük ellenállhatatlan szónoki erejét, gyöngéd, lekötelező kedves modorát, természetesnek találhatjuk a közigazgatásban, közszolgálatban, az általános közéletben azt a pezsgő, öntudatos, szerves és sikeres tevékenységet, melynek vezető, buzdító szelleme s iránya benne összpontosult.

Mint a hogy elvek és pártok színezete nélkül összpontosul szeretetreméltó egyéniségében mindnyájunk őszinte tisztelete és ragaszkodása.

Ekkép aztán a közérdeknek minden irányban való emelése s a közszellem fejlesztése, társadalmi és politikai életben egyaránt higgadt megfontolásnak egyengette útját.

Felekezeti villongások, nemzetiségi és faji gyűlölet veszélyei helyett, a munka, békés alkotás, a nemzeti és szellemi fejlődés áldásos szövetségébe léptek az elmék és szívek.

. A vármegye hálás közönsége által nagy fiának, Deák Ferencznek 1879-ben emelt szép szobrot Svastits Benő, Zalavármegye alispánja avatta fel megható ékesszólással.

És ma, mint a megye főispánja azon édes megnyugvással tekinthet fel reá, hogy harminczhat évi közpályán őrizte a haza bölcsének hagyományát; megszentelte kegyelettel, igazolta életével és tetteivel!

Dr. Ruzsicska Kálmán.

ZALAMEGYE KÖZIGAZGATÁSA.

Egy vármegye közigazgatása minden körülmények között nehéz feladat; annyiféle ágazik, hogy annak pusztá áttekintése is nagy figyelmet és tudást s a közigazgatás minden ágával való beható ismerettséget feltételez. De ebben a tekintetben sem minden vármegye egyforma. Földrajzi és nemzetiségi szempontjainál fogva különös fontossága és hivatása van Zalavármegye közigazgatásának.

Zalavármegye nagy terjedelmű; tizenkét járásban közel hatszáz községe van, lakóainak száma túlhaladja a négysszázezeret.

Ily népes megyének közigazgatása még akkor is nehéz feladat volna, ha a nemzetiségi szempontok nem követelnének nagy körültekintést és soha nem szűnő figyelmet.

A megyei közigazgatás feje a vármegye első tisztviselője — Csertán Károly alispán.

Csertán Károly, született 1845. évben *Nemes-Apátiban*, mint sarja a megye egyik tekintélyes családjának, mely a megyei élet iránt való érdeklődésével s családtagjainak meggyeszerre ismeretes ragaszkodásával és gyengédségével egyiránt kitűnik. Középiskoláit Szombathelyen, jogi tanulmányait Budapesten végezte. Már igen korán érdeklődött a közélet iránt; árvaszéki elnöke is volt a megyének. 1878-ban a zalaegerszegi kerület képviselőjévé választott, s e kerületet egy cikluson keresztül képviselte a parlamentben. Tagja volt a közigazgatási bizottságnak is. 1886-ban a vármegye bizalma őt emelte az alispáni székbe. Dicséretreméltó tevékenységet fejtett ki a közigazgatás minden ágában, figyelmet fordítván a községek háztartásának rendezésére, ellenőrzésére. Ugyancsak kiváló tárgyát képezte buzgólkodásának az erdőügy, a tűzrendészet, az árvauügy, a közlekedés fejlesztése, a községi jegyzői karnak, mint a jó közigazgatás egyik fontos tényezőjének emelése. Ő maga is szakértő gazda lévén, mindenkor érdeklődéssel viseltetett a mezőgazdaság fejlődése iránt. Több irányban igyekezett az ügykezelést egyszerűsíteni s a nyilvántartásokat rendszeresen fejleszteni.

De nem kerülök ki figyelmét a társadalmi érdekek is, a melyből kifolyólag buzgón ápolja a katonaság és polgárság közötti jó viszonyt.

Ennek jellemzéseül felemlítjük, hogy a kőszegi nagy hadgyakorlatok alkalmából több mint 50000 ember volt Zala-Egerszeg és vidékén elhelyezve; a hatóságok teljes meglegedésére eszközölte Csertán Károly e nagyszámú katonaság megfelelő elhelyezését és átvonulását. A kaszárnyaépítés a vármegyében évről-évre halad; legközelebb Csáktornyán épül kaszárnya negyedmilliót meghaladó költséggel.

Természetes modora nem kevés befolyással van arra, hogy a tisztviselői kar, a mellett, hogy ragaszkodik hozzá, egymás között is a legrészebb egyetértésben él; s habár az alispán szigorú kötelességteljesítést kíván részükről, e szigorú igazságossággal s humánus érzéssel párosul.

A vármegyét, közigazgatásának minden ágazatában *Gózonny László* megyei főjegyző immár 18 éven át szolgálja.

A szabadságharcz évében 1848. június 11-én született *Székesfehérvárott*. Gimnáz. tanulmányait Nagy-Kanizsán, Székesfehérvárott és Szombathelyen

Gózonny László zalamegyei főjegyző.

Bogyay Máté a Balatonmellék egyik hírneves bortermelője. Elnöke a keszthelyi gazdasági egyesületnek. Élénk részt vesz Keszthely város ügyeiben.

Eperjesy Sándor, mint a délzalai takarékpénztárnak egy negyed század óta elnöke, a nagykanizsai sör- és maláta-gyár részvénytársaság alelnöke, kiváló szerepet visz Nagykanizsa város fejlődésének történetében; általában pedig a közügyekben mindenkor tevékeny részt vett.

Farkas József nagy buzgalmat fejt ki a lótenyésztés emelése körül. Tagja a megyei törvényhatóság részéről a közjegyzői vizsgáló bizottságnak s pénztárnoka a nemesi választmánynak.

Gyömörey Imre volt törvényszéki elnök, mint nagykészsültségű jogász szerepel a közigazgatási bizottság tanácskozásaiban.

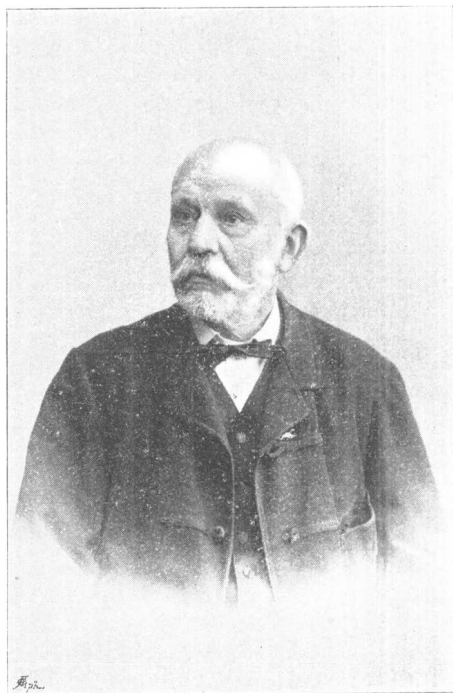
Háczy Kálmán a megyei gazdasági egyesület ügyvezető elnöke tevékeny részt vesz megyénk gazdasági fejlődésében s az okszerű mezőgazdaság terjesztésében. Volt országgyűlési képviselő. Élénk része van a zalaegerszegi városi ügyekben is.

Koller István ügyvéd és kitünő gazda. Különösen a közlekedési s

végezte. Jogot Budapesten és Pécsen hallgatott. Már 1872-ben törvényszéki jegyző lett Zala-Egerszegen; 1875—1878-ig keresett ügyvéd volt Letenyén. 1878-ban választatott meg a megyei főjegyzői állásra, s azóta e minőségben szolgálja a vármegyét buzgalommal, széles látókörrel és kiváló jogi készséggel.

Jeles tollát nagyrabecsülik, mert irálya még elvontabb hivatalos vonatkozásaiban is tiszta, választékos. Nem egy felirat került ki tollából, mely eszmei tartalma, költői lendülete folytán általános feltűnést keltett. Hosszu közigazgatási pályáján több fontos munkálatnak és javaslatnak volt a szerzője.

E helyütt lehetetlen meg nem emlékeznünk — röviden is — azon férfiakról, kik mint a közigazgatási bizottságnak választott tagjai, egyéniségük és társadalmi állásuk összes hatásával, a közügyek iránti meleg odaadásával veszik ki részüket a megyei közigazgatás munkájából.

Eperjesy Sándor.

adóügyek iránt viseltetik nagy érdeklődéssel. Alelnöke a gazdasági egyesületnek.

Skublics Gyula egyéniségével és képességével a zalamegyei közélet legkiválóbb alakjai közt foglal helyet. Egyik főérdeme a filloxera elleni védekezésnek szervezése a Balatonmelléken. Tekintélyes tagja az országos bizottságnak is. Badacsonyi borai országos híretek. Neki köszönhető a tapolezai vinczellériskola felállítása s felvirágzása. Elnöke az ottani igazgatótanácsnak. Általában a tapolezai járás sokat köszönhet valóban odaadó, áldozatkész buzgalmának.

Skublics István régi időktől tagja a közigazgatási bizottságnak. Mint volt főszolgabíró sok tapasztalatait érvényesíti.

Skublics Jenő társadalmi és közművelődési téren buzgólkodik meleg érdeklődésével. Tagja számos bizottságnak és egyesületnek. Tevékeny részt vesz a megye és közigazgatási bizottság kiküldetéseiben.

Dr. Vízlendvay József a közigazgatási bizottság legifjabb tagja. Kiváló jogász és gazda.

A közigazgatási bizottság választott tagjainak méltatásától nem válhatok meg annak említése nélkül, hogy e bizottság tagjainak egymás becsülésében gyökerező higgadt tárgyalásai mindig különös vonzerőt gyakorolnak a hivatalos és nem hivatalos közönségre. Közigazgatásunk történetének működésükkel betöltött szép lapja pedig biztosítja számukra az elismerést.

Zalai K.

ŐSTÖRTÉNETI KUTATÁSOK SÜMEG ÉS VIDÉKÉN.

Irta: Darnay Kálmán.

Darnay Kálmán.

Midőn 1889. augusztusban a nemzetközi antropologiai kongresszusról Kolozsvárra utaztam, meglátogattam világhírű enciklopedistánkat az öreg Brassay bácsit és elmeséltem neki a kongresszus lefolyását. Az öreg ur nem nagyon lelkesedett a kongresszus nagy sikerén, sőt még az sem hatotta meg, midőn megemlítettem, hogy Virchow a nagy német tudós a kongresszus elnöke, egyik felkészítőjében ő róla is megemlékezett, egykedvűen simította végig galamb-ősz szakállát és annyit felelt rá: „Nem vagyok barátja a történet előtti kornak, ne vesződjünk a prachisticával, különösen hazánkban, a hol még korán sincs a historia mezeje sem kellőleg kiművelve; miért akarunk mélyebben szántani, mint a menyire ekénk járja.

El kellett ismernem a nagy tudós megjegyzésének igazságát, annak daczára, hogy én is mint a legtöbb fiatal régész, legszívesebben foglalkoztam a történet előtti kor kezdetleges kő-, réz- és bronz-eszközeivel. Mindig oly érdekesnek, oly megkapónak találtam az ősember kulturájának első termékeit, a paleolith-kor, tűznél hasított kőszilánk-eszközzeit, fegyvereit vagy a neolith-kor, fecsővel átfurt szépen csiszolt kőbaltáit. Az őskor nyújt legtágabb kört a képzelődésnek, minden tudós tele marokkal nyulhat ezen tudományban, melyben több a hipotézis, mint a reális alap.

Sümege vidékének őstörténete a római császárság első századáig vihető vissza. Midőn Octavianus Augusztus, az akkori nagy kiterjedésű Balatont elsőben lecsapolította, ingoványos, posványos helyeit

csatornáztatva, azokat lakhatóvá tette. Pannónia is úgy, mint minden a rómaiak által elfoglalt tartomány, katonailag kezeltetett az itt lakó consulok fenhatósága alatt. A római császárság első századainak emlékei, mindannak daczára, hogy vidékünk a római hadászat szempontjából fontos terület volt (mert két nagyobb erősséget, a Savariát (Szombathely), Mogentiánával (Fenék) összekötő stratégiai ut keresztül metszette és így állandóan megszállva tartották a római legiók), mégis nagyon ritkák; nem azért, mintha nem hagytak volna elég emléket hátra, de áldozatul estek azok mind a később beözönlött népek barbár kezeinek.

A sümeg-berkimalmi, a eschi-keszthelykúti, vagy a legutóbb a mult ősszel kiásott pusztadörögdi castrumokon (táborhegy) egyaránt segédkezett a rombolás munkájában a hanyatló rómaiakra törő germánoknak a beözönlött kelták és avarok vagy a későbbi hunföregteteg. Ennek tulajdonítható azon körülmény, hogy 16 évi kutatásom óta, csak éppen két monumentális emlékre akadtam, (azok is megcsontoltva, összezúzva kerültek már a föld mélyébe) holott minden lépten-nyomon, a szántó ekéje, a munkás ásója megakad egy kőhalmazban, mely egy római vagy népvándorláskori urna sirt tartalmaz.

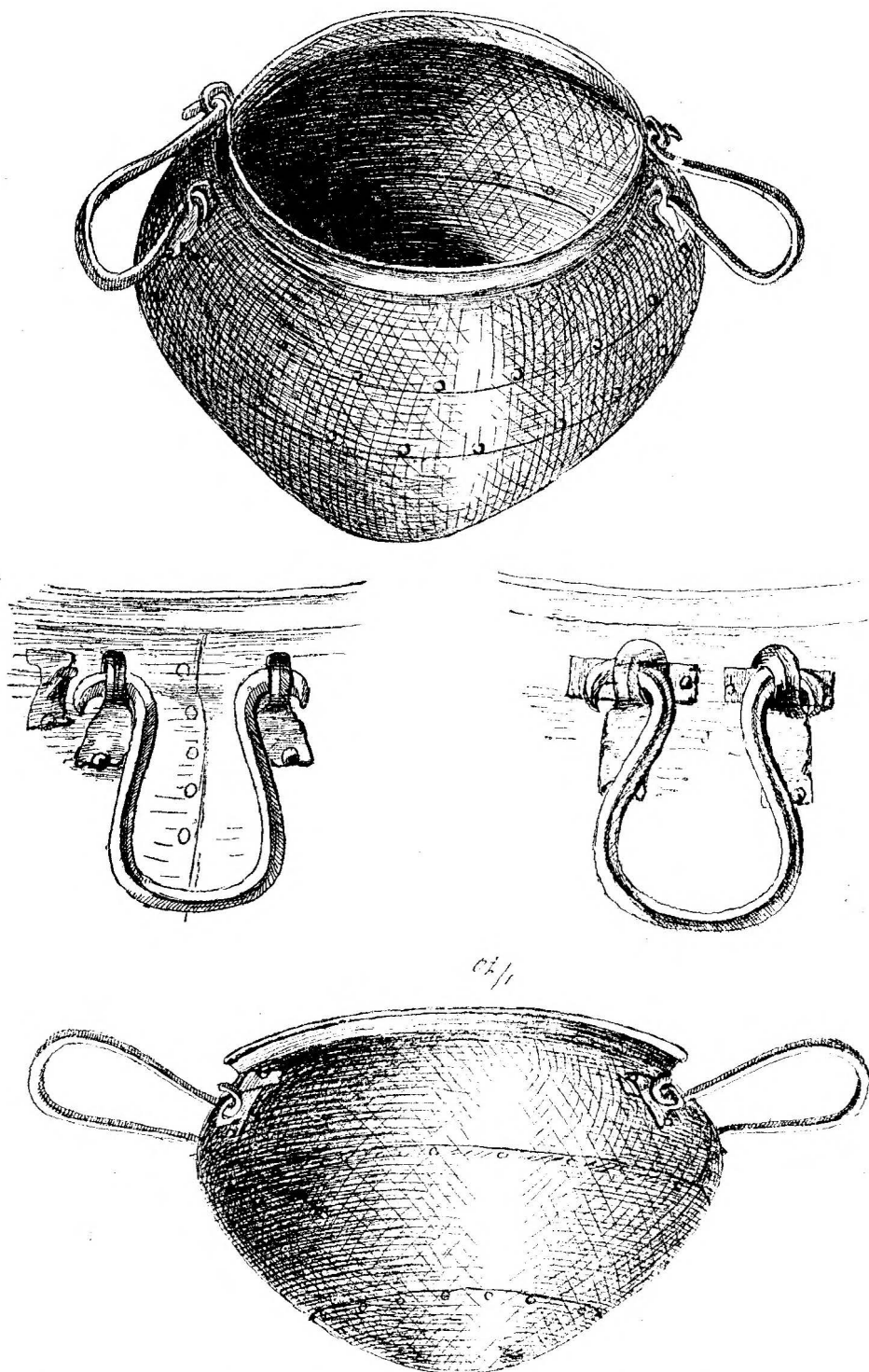
Sümeg vidékén a római stratégiai ut mentén kiásott castrumok építési koráról biztos adatunk nincs, annyi azonban kétségtelen, hogy azok a római császárság fénykorában az 1—3-ik századig épültek; erről tesznek tanúságot a mult ősszel kiásott pusztadörögdi castrum ékes bronz fibulái, nemkülönben egy kegyelet kő, melyből amennyire a megcsontolt emlékkő felirat részleteiből következtetni lehet, Marsnak a hadak istenének állíttatá a castrum egyik lakója.

MARTI DEO	Marti Deo
. . . RAIVS	. . . raius
AVGVST . . .	Augustalis
. . P.D.S.	Posuit De Suo
V. SO . .	Votum Solvit
M.	Merito

(magyarul.)

Mars Istennek érdemeül: a fogadalmat tett sajátjából állíttatá fel.

A római utak mentén bizonyos távolságban felállított castrumok nem tekinthetők erősségeknek, inkább táborhelyeknek, vagy katonai őrházaknak, mindannak daczára, hogy legtöbbször a római legiók egy vagy fél cohorsának állandó tanyául szolgáltak. A táborhely lakói leginkább az utak fentartásával foglalkoztak és őrszolgálatot teljesítettek, maguk művelték földjeiket, sőt még házi iparral is foglalkoztak, erről tanuskodnak a castrumok romjai közt lelt

Bronz áldozó-edények a »Hallstatti« bronz-korból.
Sümegeg-ujhegyi »depot« lelet.

malomkövek, melyek egy a gabna megőrlésére szolgáló házi malomhoz tartoztak.

Miután a castrumok rendszeren patakok mellé épültek, mint a Sümeg-Berki-malom és a puszta-dörögdi, így a benlakók feladata volt a patak áthidalásának épségben tartása is.

A castrumok lakói rendszeren az épület mellé temetkeztek és így a castrumok történetének bevilágítására, rendszerint legtöbb adattal szolgál a temetkező helyek felkutatása. Nem csak megyénk, de talán az egész ország egyik legérdekesebb őstemetője a sümeg-csabrendeki urna temető. Hogy miért keresteltem el e temetőt urna temetőnek, egyszerű magyarázatát leli abban, hogy az ott kiásott sírok legalább két harmada urna sír és alig egy kis része, kik részint szarkofágba, téglá vagy faragott kőből épített sírokba temetkeztek.

A csabrendeki urna temető az ugynevezett *Fehér-kövek* hegy lábánál átnyulik a sümegi határba és oly nagy területen fekszik, hogy 16 évi kutatásom még korán sem bírta az urna temetőt kimeríteni, pedig majdnem minden ősz-tavaszi 10—30 sírt hozott felszínre azok érdekes edényei, fegyverei és ékszereivel. Mielőtt a temető részletes leírásába bocsájtkoznám, szükségesnek találok általánosságban egy két szóval megemlékezni a vidékünkön előforduló ősi temetkezési módokról.

Vidékünkön leggyakoribb az urnában való temetkezés, midőn a meghalt elégetett testének hamuját és el nem égett apró csontrészeit, egy fedeles bögrébe (urnába) helyezve, temették el, mellékelve a halott jellemzésére annak fegyvereit, vagy ha nő volt, ékszereit, a gyermek-sírba annak játékát, nem egyszer kutya, macska vagy más kedves állatját.

Minél kezdetlegesebb fokon állt egy nép műveltsége, annál nagyobb volt kegyeletjük halottjaikhoz, nem egyszer oldotta le az édes anya nyakáról a gyöngyfüzért, hogy minél gazdagabb legyen kedves gyermekének sirja, vagy az elhullott bajtársnak fegyverét puszta kegyeletből tördelték darabokra, vagy hajlították össze, hogy használhatatlan állapotban kerüljön a sírba, nehogy valaha az még fegyverül szolgálhasson.

A másik temetkezési mód, mely vidékünkön ritkább: az épített sír-üregbe való temetkezés; a 2 meter hosszúságú, 1 meter széles sír-üreg, szélei téglák vagy lapos mészkövekkel kirakva, képezte a sírhelyet, melyben a holttest az előkelőbbeknél ruhába, a szegényebbeknél gyékénybe burkolva, fejjel kelet felé tétetett bele; a fej és a láb körül található a sírmellékletek, melyek a jellemzetes fegyverek, vagy ékszereken kívül legtöbbször edényekből is álltak; majdnem minden sír mellékletei közt ott van a tulvilági életre szánt étellel megtöltött öblös tálacska, sőt legtöbbször egy kis pohárba helyezve egy-két pénz darabka is a tulvilági vámpénz (Charonnak szánt obulus.)

A legritkább temetkezés a félig elégetési módszer. A holttest alsó része a földbe ásatott, míg a felső test a mellkastól a fejig égvényes gyantaszerű anyaggal vonatott be és így égettetett el, mely azonban oly ritka, hogy a már kiásott 300-400 sír közül alig találtam 1—2 ilyen esetre.

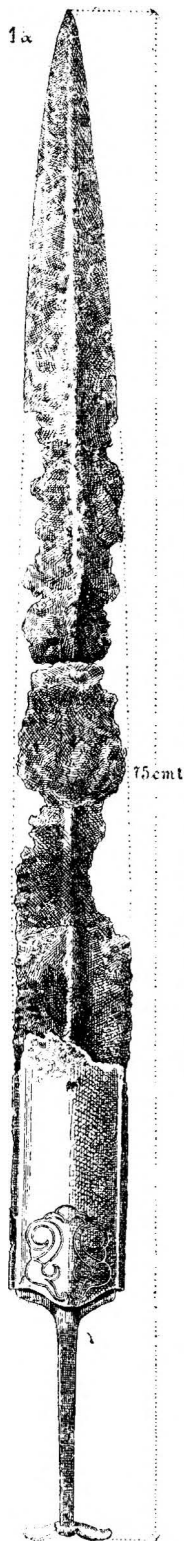
A csabrendeki urna-temetőt az teszi különösen érdekessé, hogy a sírok mellékletei három korszakot, egy fél ezred évnél többet ölelnek fel; a legrégebb sírok az uton alóli temető részben találhatóak, melyek a római császárság első századjaiból valók, innen kerülnek elő a legékesebb bronztárgyak, mint a haladottabb bronzkor emlékei, itt azonban csak a patricziusok temetkeztek, arra mutat azon fényűzés, melyet a sírmellékletek, a faragott kőből épített sírüregeknél észleltem. Volt alkalmam látogatást tenni egy ily római patricius hölgy kriptájában, mely közel 2000 évig aludta zavartalanul álmát, ásatás alkalmával a munkások egy óriási vörös homokkőből faragott kőlapra akadtak, körül ásva a kőlapot, annak szabályos alakja rögtön meggyőzött arról, hogy az vagy egy sarkofágot, vagy egy kriptát fedő kőlap lehet, nagy vigyázattal fogtunk hozzá a több mázsa sulyu kőlap leemeléséhez, mi nagy bajjal ment a rendelkezésemre álló 6 emberrel, emelő rud hiányában. Végre a kőlap megmozdult, oly nagy nyílást engedve, melyen egy ember szorosán beférhet. Nem riadva vissza a munkások babonás félelmétől, leereszkedtem a majdnem két méter mélységű sírűregbe. Soha érdekesebb látványnak nem voltam tanuja, a nap épen nyugvóra szállt utolsó sugarai bevilágították a sírűregtet, meg-megcsillogtatva a zöld zománczos (patinás) bronz ékszereket. Ott feküdt egy patricius hölgy teljes pompájában, a tetem porladozó csontvázán még látható volt a selyemszövet egyes foszlánya, melylyel letakarva lehetett. Ott csillogott nyakán az ékes fibula, mellén a bronz női páncél, fel-karján a gömbös diszitésű karperecz, derekán az öv bronz csatjai, lábánál két mécs között egy bronz lapocska, melyen talán egyidőben valamely felirat lehetett és végül a tetemtől jobbra egy esinos fekete grafit korsó.

A lelet nagyon szép és tanulságos volt, még sem elégitett ki addig, míg a sirtól pár lépésre meg nem találtam a sírhoz tartozó feliratos emlékkövet, melyet mindannak daczára, hogy megcsonkították, összezuzták a római hatalmat megtörő beözönlött népek, mégis igen szép emléke a rómaiak magas művészetének.

A felirat felső része teljesen hiányzott, a töredékes alsó részéről a következő feliratot sikerült leolvasni:

IV . . . INGENVAE
CONIVGLS.VO.ET
FILIAE.DE.S.VO.POS

Ju... Ingenuae Conjugi suae Vovet Et Filiae Defunctae Suae
Votum Posuit.

Kelta (díszített) vaskard a csabrendeki urna temetőből.

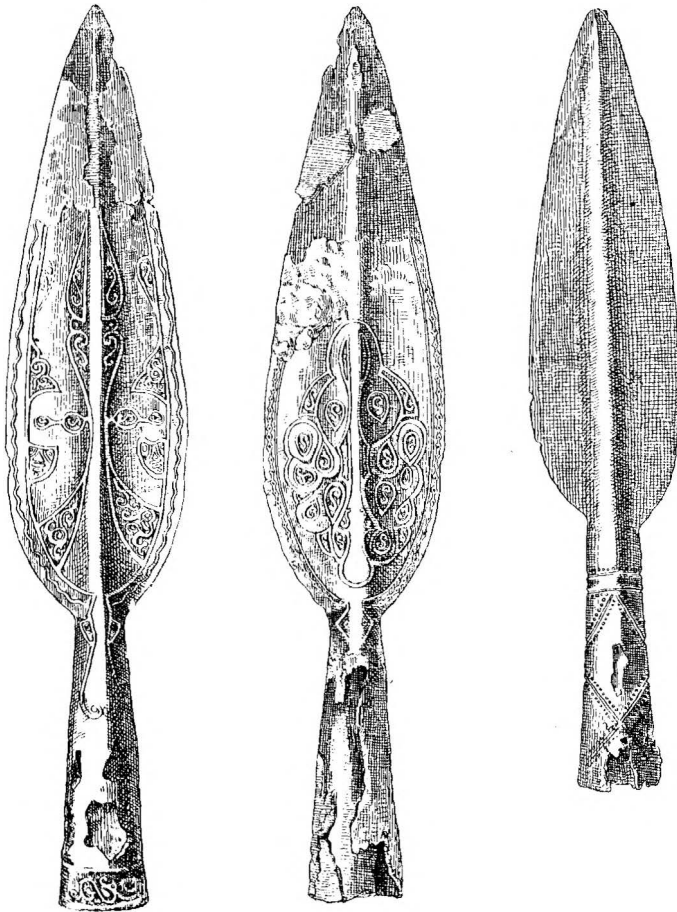
(Olvashatatlan nevű római): Ingenuae nevű nejének ajánlja és meghalt leányának emelte ez emléket. A felirat alatti dombormű az asszony és meghalt leányának mellképét mutatja, alatta egy eserágon ülő madár, a halál madara, melytől jobbra a lóháton ülő lándzsát tartó alak, nyilván a megholt asszony férjét, ki előkelő tiszt lehetett, ábrázolja.

Az uton felüli temető a tulajdonképeni urna temető, hol azonban a sírok legtöbbször kelta és avar sírok, kik a régebbi római sírokra egyszerűen rá temetkeztek; nem egyszer fordult elő, hogy egy véletlenül mélyebbre ásott urna-sír alatt egy érintetlen római sírra találtam. Az urnasírok legtöbbször a hanyatló kor, az úgynevezett „Hallstadti“ korból valók, de nem voltak ritkák a „Latene“ vaskor urna sírjai sem, az ékesen díszített vas lándzsáikkal és a három rétién összehajtott két élű kelta vaskardjaikkal, melyek szintén az urnákba voltak szorítva. Talán éppen ezen vastárgyak, a gyönyörű díszítéseikkel tették nevezetessé a csabrendeki urna temetőt.

Az urna sírok egymástól körülbelül egy méter távolságban feküdtek, szép sorrendben, helyenkint azon eltéréssel, hogy 3 sír egy szabályos háromszöget képezett. A vizmosás következtében legtöbbször az első ásonyomás elérte a sírkupok felső zárkövét, melyet gondosan körüljárva, első pillanatra egy emberi kezek által összerakott kőhalmazt mutatott, egy csonka kuphoz hasonlítva. A felső zárköv leemelése után azonnal megtaláltam a fenékkal felfelé álló urnát, eltávolítva az oldal köveket, az átázott edényről nagy vigyázattal kellett egy kés segítségével a rá tapadt földet leszedni, és hogy az urna szét ne omoljon, érintetlenül hagytam több órán át, míg átszáradva megkeményedett. Nem egyszer 20—25 sírt is körül ástam, mire hozzá foghattam az első sír felbontásához. A urnák mellett gyakoriak voltak az apróbb edénykéik, csuprok, mericzék, melyek legtöbbször üres és vámpénzt tartalmaztak.

Az urnák tartalma a hamu és csont maradványon kívül akként váltakoztak, amint azok férfi, vagy női sírok, szegény vagy gazdagok sírját képezték. A „Latene“ kor leggazdagabb urnája,

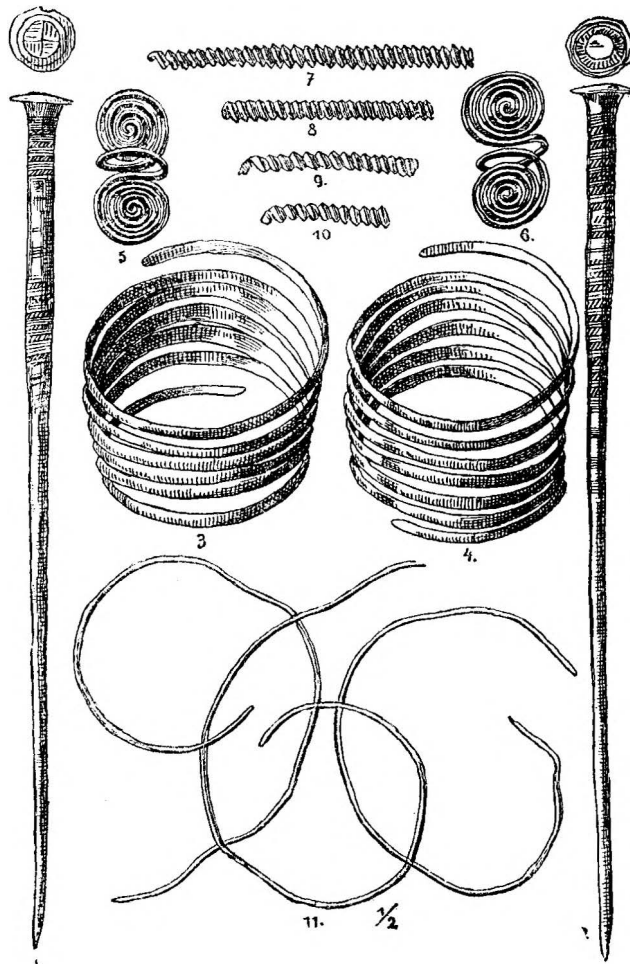
egy összehajtott kétélű vaskardot, egy ékes diszítésű hadi és egy vadász lándzsát, egy sodrotnyelű nyilvesszőt, a leggazdagabb női sír 2 majdnem egy lábnyi hosszú ékes diszítésű bronz-tűt, két kigyós karperecset, 2 darab sodrony tekereses bronz gyűrűt és 4—5 darab bronz apróságot tartalmazott. A gyermeksírok mellékletei, melyek elszórva a női sírok közt feküdtek, játék-edénykéek, agyag-állatkák, ékgöngyök, palakő- és agyag-esüngők (melyek

»Latene« kori ékítményes vadász és harci vaslándzsa csucsk, a csabrendeki urna temetőből.

amulettként szerepeltek) voltak. Az urnatemető egy fél holdnyi terület kivételével, mely ez időben még hozzáférhetetlen, ki van merítve, azonban az alsó, a patriciusok temetője, mely elég anyagot fog nyújtani több évi kutatásra, miután eddigelé annak egy harmadát hozhattam felszínre; hogy miért, annak legegyszerűbb magyarázata, hogy itt állunk a millennium küszöbén, egy ezredéves multtal és most nincs időnk a római emlékekkel foglalkozni;

drágább, kedvesebb most nekünk a csillogó ezüst fibulánál, az a szerény elrozsdásodott nyílhegy, mely a honfoglalás korához fűződik és midőn az országos régészeti társulat, a kormány segélyezésével, országszerte kutatja a honfoglalás emlékeit, én is szívesen fogadtam azon megtisztelő megbízást, melylyel a társulat reám ruházta Dunántul egy részének, különösen Zalamegyének felkuta-

Római női ékszerek (sírmelléklet) a csabrendeki urna temetőből.

tását; csak azt sajnálom, hogy napról-napra megerősödik bennem azon szomorú tapasztalat, hogy amily gazdag vidékünk a római, kelta, avar emlékekben, oly ritkák azon sírok, melyek őseink Ázsiából hozott emlékeit tartalmaznak. Sikerült ugyan már egy néhány honfoglaláskori emléket is összegyűjtenem, de azok csak mint egy átvonuló néparadat, elhalt és szórványosan eltemetett

őseink sirmellékletei tűnnek fel; de még legkisebb nyom sem vezet egy oly telephez, mely habár szerény is, de mégis biztos tanuságul szolgálna arról, hogy egyenes őseink, midőn vidékünket elfoglalták, itt állandó tanyát is ütöttek volna; ezt kutatjuk, ezt keressük, hogy minél több emlékekkel hirdethessük a nagy világnak történeti multunk dicsőségét, akkor, midőn nemzetünk egész kulturáját egy ezredév után csillogó ruhába öltöztetve, az ezeréves ünnepen bemutatjuk.

Ismét visszatérek Brassay bácsira és az ő szavaira, mikor most önként lángra lobbant bennünk a pislogó parázs és lelkesedéssel fogjuk meg annak az ekének a szarvát, mely nem turja mélyebbre földünket, mint azt a honfoglalás emlékeinek felkutatása kívánja.

BALATON VIDÉKÉN.

I.

Badaacsony.

A kis magyar tenger csak meg se mozcizan,
Csendes tükrén pihen a nyugalom,
Sima ezüst lapját elnézve hosszan,
A visszatükrözött vidéket bámulom.
Órjas bazaltival a Badaacsony
Önérzetesen nézi el magát,
De hol a parti dombsor alacsony,
A tájék képét elfüdi a nád.
Az ember mindent megfordítva lát,
Mily furesa villák, mily mesés világ
A föld felé tekintenek a fák.
S a szőlőket diszes pinczék felett
Valódi függő-kertnek képzeled,
Úgy elbűvöl, leköt a képzelet.

II.

Szentgyörgy hegye.

A vén hajós evezni tanított,
S míg kormányzá a gyenge ladikot,
A tó színéről néztem a vidéket,
És kértem, mondana öreg regéket.
Az ott Szentgyörgy! — mutatja emberem,
„Mi lesz velünk, ha majd bor nem terem?
Szegény lakosok éhen vesznek itt,
Ha csak Isten esodája nem segít.
A hegyen élt egy sárkány szörnyeteg,
Szent György egy kardesapással ölte meg,
Attól is vette a hegy a nevét. —
A nép most Isten ellenére vét,
De hogyha megtér meg munkába lát,
A jó Isten tesz újra nagy esodát.“

III.

Csobáncz.

Tarkás földek fölött Csobáncznak kupja,
Rá hajdanába' várat raktanak,
A vár bedült, a repkény is befutja,
A hol még állnak a mohos falak.
Még látszik itt-ott ágyunak törése,
Duló esaták, vad háboruk jele,
És hány turista név a falba vésvé,
Hogy itt járt, szinte kérkedik vele.
Bedült kápolna van a vár alatt,
Benötte bangita meg iszalag,
Egy árva lélek arra nem halad.
Gyalogutját a gyepp benötte már,
Istent dicsérni még is oda jár
Ember helyett a sok dalos madár.

Vázsonyi Izidor.

CSÁNYI LÁSZLÓ.

1790—1849.

Csányi László Zalamegyében, *Alsó-Csányban* született, Kehida tőszomszédságában. Az ős Csányi nemzetség századokon át előkelő nemesi családtagokat számlált a megyében; így *Csányi Akacs* (Acatius) Kanizsa várának hírneves kapitánya volt.

Csányi László, István nevű testvérbátyjával osztozott a csányi ősi birtokon és kastélyon, de a közös gazdálkodást *István* maga vezette, mi természetes volt; mert Csányi László már fiatal korában a katonai pályát választá és soha nem nősült meg. Katonai nevelésben részesülvén, már mint serdülő ifjú huszártiszt volt és az 1809—1815-iki táborozásokban is részt vett; de ekkor lábán megsebesülvén, oda hagyta a katonaságot, ősi birtokára jött és itt Zalamegye *táblabírája* lett. Katonai erélyét, szigorúságát és rendszeretét mindenkor megtartotta, valamint dallás alakját is a késő korig — melyel fiatalabb éveiben, kivált mint huszártiszt karesu, sugár természetével, érdekes barna arcával mindenütt feltűnést keltett. Szabadság után szomjazó lelkiületére Olaszországban töltött katonai pályája nagy befolyással volt. Itt érlelődtek meg benne a

szabadság iránti azon radikális eszmék, melyek az időben a *Karbonárik* nyomán lábra kaptak s egész Európában számos hívőre találtak.

Csányi hazájába térve, falusi magányába vonult vissza, de a negyvenes évek már itthon is alkalmasak voltak arra, hogy legszentebb törekvése és vágyaira — nemzete felszabadítására közreműködni — neki tért nyissanak. A negyvenes években nem egyszer látjuk őt a kormány által a megyékre octroyált *administrátori* rendszer és a *pecsovicsok* (nem adózók) tábora ellen a liberális-párt élén küzdeni. *Deák Ferencz*nek követté választása mellett mindent elkövetett akkor, midőn ez az adó elvállalás életkérdésével volt azonosítva. És Deák Ferencz nagy sulyt fektetett Csányi Lászlóra világlátottsága, olvasottsága és számos nyelvismerete folytán, de heves ingerlékeny exaltált természetét nem egyszer intette mérsékletre. Egy alkalommal a zalaegerszegi megyei gyűlésen annyira elragadta őt az indulat heve, hogy vita közben a zöld asztalnál ülő *zalabéri Horváth* alispánra — ki a bécsi kamarilla híve volt — kardot rántott s talán ott nyomban összevagdolja az alispánt, ha a megye karai és rendei ebben őt meg nem akadályozzák.

Mint a megyei liberálisok feje *Nagy-Kanizsán* többször megfordult. Egy ízben 1847-ben Nagy-Kanizsa és a vidék intelligentiája által nagy ovatiókkal fogadtatott. Ez időtájt a 48-iki eseményeket már akkor méhében hordott éles politikai pártviszály a társadalmi életre is átesapott; a megye fiatalsága is két-felé szakadt és pártok szerint foglalt állást a sociális téren; úgy, hogy az egyik párt, mely a nagyobb birtokosokból, s az ugynevezett *fertálmágnásokból* állott, „*atyafiság*“-nak, a másik, a valódi középosztály fiatalsága pedig „*legénység*“-nek nevezte magát. A dolog már nagyon elmérgesedett és Csányi ekkor ép azért jött Kanizsára, hogy azt kiegyenlítse. Mint előrelátó, éles eszű diplomata a békéltető szerepre vállalkozott, mely tekintélyes állása s népszerűségénél fogva sikerült is neki. A fátyásmenet után ugyanis — melyet Kanizsán tiszteletére rendeztek — a régi egyemeletes városháza erkélye felett — hol Csányit a közönség üdvözölte, késő éjfélig fényes bengáli tűzben e szavak étek:

*Legyen mindenki hű és hazafi!
Minek e két szó: legény és atyafi?*

Ezt mindenki Csányi akaratának tartotta, s e szavak hatása alatt megtörtént az egyesülés a megye fiatalsága között.

Az 1848-iki márcziusi napokban Csányit már Pesten találjuk; hol *Klauzál Gáborral*, *Nyáráival* és több népszerű férfival kezét fogva, mindent elkövetett a rend fentartására, s ép úgy a szabadság s nemzeti jogok kivívására rendkívüli erélyét és tehetségét szakadatlanul latba vetette. Midőn *Jellasics József* bán előkészületeket tett Magyarország megtámadására, Csányi *kormánybiztosul* a Drávához küldetett *Perczel Mór* támogatására. A pákozdi csata után *Görgei* fővezérsége mellett Pozsonyba neveztetett ki a honvédelmi bizotmány által kormány-biztosul. Itt nevezetes azon proclamatiója, melyben a fiatal császár trónra léptét törvénytelennek nyilvánította.

Rendkívüli erélye, szigorú jelleme folytán Kossuth Lajos feltétlenül megbizott benne; így neveztetett ki azután *közlekedési miniszterré*. Ő is lement Debreczenbe, honnét *főbiztosként* Erdélybe küldetett, de az öreg *Bem* apóval sehogy sem tudott kijönni. Csányi a lázongó oláhokkal szemben tulszigorú volt; közülök többet felakasztatott vagy fejbe lövetett; az öreg *Bem* pedig amnesztiát adott, úgy hogy végre Csányi ezért haragját mérsékelni nem tudván, azt írta Kossuthnak: „tegye el azt az embert, mert különben én mondok le!“ Ez után vissza is hivatott Debreczenbe és akkor bizatott meg a közlekedési ministeri tárczával, hol kötelességét mindvégig hiven és pontosan teljesíté.

A világosi napok után menekülhetett volna többi miniszter társaival együtt, de úgy nyilatkozott, hogy öreg és beteges ember létére bujdosni nem akar, bármi sors várja is, hazájában marad, melynek bukását túlélni úgy sem kívánja. Midőn intették őt, hogy meneküljön, mert itthon a boszu áldozatává lehet, így felelt: „tudom, de halállal legalább a nemzetnek *testamentumává* leszek; mert előbb belefáradnak a hóhérok az üldözésbe, mint a népek a szabadságért való küzdelembe!“ *Sarkadon* átadván magát az oroszoknak *Nagyváradra* vitették, honnét az osztrákok *Pestre* szállították. Itt bitófára ítéltetett. Midőn 1849-ben október 10-én reggeli 6 órakor az Ujépületből *báró Jeszenák Jánossal* a vesztőhelyre kísértetett. Jeszenákhoz — ki utközben fázott — köpenyét neki adván — így szólt: „Ne reszkess! így akarta ezt sorsunk ördöge! Vigasztalódjál! ezek ki fognak fáradni az öldöklésben; de el fog még jönni a mi hajnalunk! lásd; nekem ezelőtt tíz évvel már egy kártyavető cigányasszony a tenyeremről megjósolta, hogy akasztófán kell meghalnom. Azóta soha nem gondoltam e jóslatra, ime most eszembe jut, mert csakugyan beteljesül!“

Jeszenákot utolsó útján e szavak nem nyugtatták meg, félénken haladt tovább a fegyveres csapat és pribékek között, de Csányi László utolsó perczéig megőrizte bátorságát s lélekjelenlétét és mint valódi hős adta ki lelkét.

Most a kerepesi temetőben nyugsznak hamvai azon egyszerű sírban, mely a *fellámadástól* jobbra eső *kisutczában* van. E sír felett kis gránit-oszlop áll, melyet Zalamegye kegyelete emelt s melyre ezen szavak vannak vésve:

Zalamegye közönsége Csányi Lászlónak.

E sírnál a budapesti egyetemi ifjuság halottak napján minden évben ünnepi szónoklatot tart.

Zalavármegye gyűléstermének falán életnagyságu képe látható — magyar díszruhában — példaadásul az utódok számára, hogy a hazáért meghalni is kell tudni!

Tuboly Viktor.

GALAMBOK ÉS VIDÉKE.

Irta: Juk József.

Juk József galamboki plebános.

E vidék történetének a honfoglalás idejébe visszanyúló része ép olyan bizonytalan és homályos, mint akár az egész országé. Vannak azonban egyes adatok, melyek az oknyomozó történelem előtt is megállhatnak és minden kétségen felül helyezik azon állítást, hogy a honfoglalás idejében itt már sűrű népesoport lakott egyes falvakban és községekben.

Szent István király uralkodásának kezdetén Zalavárott apátságot alapított, „hogy a hitet és erkölcsöt terjeszsze.”

Az alapító oklevélben említés történik Kolonvárosról, melyet szintén a zalavári bencéseknek adományoz. Kolon még ma is fennáll, Kis-Komáromtól éjszak-keletre mintegy három

klmternyre fekszik, de ma már csak mint gazdasági pusztá szerepel; azonban néhány évtizeddel ezelőtt földásás alkalmával nagy épületek alapjaira találtak, mi a hajdani városról tesz bizonyosságot.

Kolontól délre, egész az ormándi kanálisig terjedő birtokot Szent István magiszter Becknek adományozta.

A valóságtól nem messze fekszik azon föltevés, hogy Beck munkatársa volt szent Gellért püspöknek és Szent Imre herceg nevelésének munkájában szintén részt vett. Beck család birtoka volt Komárvár is (Komárváros) és ez a család alapította — kolonizálta — a mai Galambokot is Kolonia-Beck ezimen, mintegy megkülönböztetésül a Kis-Komárom fölött fekvő Kolontól. Ez a Kolonia-Beck elnevezés összevonva később Kolonbuck, míg végre Galambokra változott. Beck család a 12-ik században már kihalt és a királyi fiskus az ő birtokát lefoglalta.

Merenye (Merna) szintén létezett már az első szent király uralkodása alatt és szent László király idejében a királyné káposztás kertje volt és ugyancsak ezen királyné adományozta ezen birtokot a veszprémi káptalannak, mely még ma is bírja.

Karos község szintén a legrégibb községek közé számítandó, mert ott a 11. században templom és plébánia is létezett, nem deríthető föl azonban, hogy mikor és kik által pusztított el.

Galambok a vidék legrégibb községei közé tartozik, sokszor fölépült, mindig elpusztították; legutoljára a törökök pusztították el 1570 táján. De a népvándorlás korszakában itt már községnek kellett lennie, mert felszínre került régészeti leletek határozottan azt bizonyítják, hogy az egymást felváltó népcsaládok mindig állandó tartózkodási helyül választották.

A vidéken legkésőbbben keletkezett Kis-Komárom község, mert ezt 1713-ban alapították a jezsuiták, mint azon időben a kis-komáromi uradalom birtokosai. De olyan gyorsan és olyan szerencsésen gyarapodott, hogy 1735-ben már mint mezőváros szerepel, volt elég tágas temploma és plébániája.

A kis-komáromi uradalom multjáról feljegyezhető, hogy azt Szent István magiszter Becknek adományozta, kinek családja a 12. században kihalván, királyi adományozás által a sz.-fehérvári káptalan-é lett egész a tatárjárásig; ekkor a káptalan is feloszlván, a visszatérő IV-ik Béla király a Wilhelmita szerzeteseknek adományozta, kiknek kihaltával egyes érdemesült egyházi férfiak jutalmazására fordított, így bírta ezt orbovai báró Jakusith György prépost is — ki később veszprémi püspökké lőn — és ő királyi beleegyezéssel a jezsuitáknak adományozta 1618-ban; ők bírták egész a rend megszűnéséig, mikor a központi papnövelde birtokába ment át, melynek ma is birtoka.

Ma az egész vidék kizárólagosan magyar, nagyon elvétve található a lakosság között egy is, ki néhány német, horvát vagy olasz szót megtanult a katonaságnál vagy más életviszonyai között.

Hajdan e községek lakószói többnyire szlávok voltak, mit könnyen igazol a Horvátországgal való közeli szomszédosság és érintkezés. 1735. évből kelt szolgabírói jelentés azt mondja, hogy e vidék lakószói különféle nemzetiségekhez tartoznak. Ez könnyen magyarázható onnan, hogy a törökhódoltság megszűnése után a gyér lakosságot telepésekkel sokasították, jöttek aztán Német-, Olasz- és Csehországból.

A kultúra minden neme iránt a lakosság nagyon fogékony s ha kissé megesisiklandozzák a hiúságát, arra áldozni is kész.

Föld- és szőlőművelés mellett állattenyésztéssel is foglalkoznak és mindezt annyi értelemmel gyakorolják, hogy a legtanultabb gazda sem találhat abban kivetni valót.

A földet, szőlőt és az állatokat kiválóan szeretik, nemesak azért, mert nekik jövedelmet ad, hanem benső indulatból is és talán ebből magyarázható meg az is, hogy egy darab földért nagyobb árt adnak, mint amennyit a jövedelem számítása szerint megér.

A lakosság munkabírása bámulatra méltó és ezzel párosul a nem lankadó szorgalom is. A sok munka elvégzésére testük is igen alkalmas, erős, ruganyos, kiskoruktól kezdve erősen meg-edzett. A férfiak arczukon a még felismerhető szláv tyussal a középmagasságnál valamivel nagyobbak, homlokuk tiszta, arczuk derült, értelmet és erélyt mutat.

A nők szintén elég magas testalkatúak, kiknek arczán a szláv-typus nagyon is felöltő. E vidék asszonyainak szépsége messze földön híres, férjhez menés után fejlődik ki szépségük egész teljességben, azonban csakhamar elhervad az.

A legtöbb mezői és szőlőhegyi munkát a férfakkal együttesen és csaknem egyforma arányban végzik, öltözetük tiszta és paraszti értelemben véve izléses, habár számítás nélkül költséges. Az asszony férjét kendnek, a férj te-nek szólítja őt, családi életük békés, türelmes és csak ritkán történnek hevesebb jelenetek a családban. Vallásukat szeretik és annak törvényeit lehető pontossággal megtartják, a templomba járást csak nagy okok miatt mulasztják el.

E nép alaptermészete az ellenmondás és az állítások tagadása és e természete hevesen nyilatkozik akkor, ha urral van dolga; az urat ő csak ellenségének és olyannak tekint, ki az ő megrontására tör. Az ellenkezőről meggyőzni nagyon nehéz, majdnem lehetetlen.

Kereskedelmi képessége mellett tanuskodik az, hogy e vidéken több földműves ember boltot nyit és vegyes kereskedést űz értelemmel és haszonnal; nem számítva azt, hogy marhával, lóval, borral és takarmánnyal igen sokan kereskednek.

Majd minden községben van olvasó- és tűzoltó-egyesület, melybe beiratkozni nemesak szégyennek nem tekintik, hanem inkább büszkék rá.

Értelmiségőket igazolja az is, hogy a 3 évi katonai szolgálat után többnyire mint altisztek jönnek haza; a vasutaknál mint kalauzok, felügyelők és munkavezetők nyernek alkalmazást és a fellebbvalók nyilatkozata szerint nagyon beválnak, pontosak, józanok és megbízhatók.

E vidék daczára a sok tehernek, vagyonos, munkás, szorgalmas és boldog. Ha azonban a filloxera a szőlőjüket kiirtja, akkor a lakosok igen nagy része kénytelen lesz kivándorolni, lévén a községek határa oly szűk, hogy a lakosoknak elégséges gabonát nem teremhet.

Minden községben nagy tágas, szép iskolaház van és elég szorgalmasan látogatják azt; posta majd minden községben van, a távirda pedig igen közel fekszik; kevés kivétellel a közlekedési utak is jó karban vannak; a rendőri szolgálat is úgy van szervezve, hogy ritkán történhetik támadás a vagyon vagy a rend ellen.

Utoljára hagyom azon szomorú, de igaz állítást, hogy a sajtónak egyik nagyon is ismert ága, rosszlelkű férfiak meggondolatlan, igaztalan beszéde, a város közelsége és a választások alkalmával szertelenségbe csapott korteskedések a nép erkölcsét igen megrongálták, mit ő maga is belát, elismer és szégyenel.

KANIZSA EMLÉKÉRMEL.

Irta: Szukits Nándor dr.

Szukits Nándor dr.

Kanizsa az országnak egyik leg-erősebb vára volt; a török a várat csakis Paradeiser György várkapitány árulása folytán vehette be 1600. október hó 20-án, s ámbár visszahódítása 1601., 1602., 1604., 1646. és 1664-ben megkíséretett — Batthyány Ádám és Zichy Istvánnak csak 1690. április hó 13-án, sikerült 90 évi török uralom után a várat éhség által visszavenni.

Ezen örvendetes esemény emlékére több emlékpénz (érem) veretett ezüst, réz és czinből.

Ezen emlékpénzekből háromféle ismeretes; kettőnek a rajzát a Széchenyi féle éremgyűjtemény leírásában a 39. lap 53-ik és 55-ik képciben találjuk.

Az 53-ik szám alatti érem érczből készült és a m. n. muzeumban őriztetik.

Előlapján József királynak, Lipót fiának, egy *kiéheztetett* nőstény kutya, szuka (konyha latinsággal: Canissa) — szájában Kanizsa vár kulcsát hozza.

A körirat: *Fames docuit parere Canissam.*

Éhség tanította engedelmességre a nőstény kutyát.

Hátlapján Kanizsa vára látható, melyből a törökök épen kitakarodnak.

Körirata: *Hoc genus non expellitur nisi in jejunio.* Ez a faj nem űzhető ki, ha csak éhség által nem.

Szélírása (oldal) pedig a következő:

Canisa Josepho I. Ungariae Regi sine vi et sanguine sola fame expugnata

redit. Kanizsa minden erő és vérontás nélkül csakis éhség által első Jozsef magyar király kezeire jött vissza.

Az 55-dik szám alatti érem a m. n. muzeumban mint tallérmagyságu, két latnyi nehéz ezüstérem létezik, ezenkívül éremgyűjteményekben van egy kütünö vésetű rézből és egy ép olyan czinból.

Előlapján: Lipót császár római harezí öltönyben, jobb kezében római zászlót (Labarum monogram Christi-vel) tart, bal kezében földtekén álló kis Victoriát (győzelem-istennőt) babérkoszorúval kezeiben; a császár előtt egy Kanizsa vár kulesait átadó térdeplő török.

A körirat: *Novos gaudens spondere triumphos.* Új győzelmeket örven-dezve ígér.

A kép alatt: *Victas dedit manus* | d. 13 apríl | P H M | három sorban. Legyőzött kezeit adta április 13-án *PHM* a vésnök előbetűi: Philipp Heinrich Müller Ágostában (Augsburg.)

Hátlapján: Kanizsa vára, a váron felől a lebegő szárnyas hírnök, jobb-jában trombitát, baljában papírszeletet *Canisia* felíráttal tartván.

A vár alatt hét sorban:

POST XC ANNOS IVGVM TVRCICVM
EXVTIENS CANISIA SVB IPSVM
VERIS INITIVM VBEREM VICTO-
RIARVM SEGETEM POLLICE-
TVR LEOPOLDO &
IOSEPHO
MDCXC.

Kanizsa 90 év után a török jármat lerázván, ugyan e tavasz elején Lipót és Józsefnek a győzelmek bő veteményét igéri. 1690.
Széíírása (oldalírás)

QVIN EXTRA CTA CANIS CANIS ORE
CANISA PVDENDI: VICTOR CHRIS TE
POTENS SÍ TÍBÍ LAVS ET HONOR!

Ezen oldalírás nagy betűi összeállításából jön ki 1690 és pedig:

VIXCCICICIVDDIVICCHILV

összeállítva:

DD	CCCCC	LXVVVV	IIIIIIII
1000	600	80	10

Ezeken kívül éremgyűjteményemben van még egy harmadik fajta kanizsai emlékpénz ezüstműl, mely a muzeumban nincs, de Wollenheim gyűjteményében volt és ott a második kötetben 7318 szám szám alatt leíratott.

Előlapjain Kanizsa várának rajza, felül: CANISCHA, lent:

A TVRC. CAPTA A. 1600
A LEOP. M. RECEPT.
D³/₁₃ APR. A. 1690.

A törököktől bevéve 1600, Nagy Lipót által visszavéve 1690 április hó ³/₁₃.

Hátlapján: Hercules a Hydrával harezólva, fent: PAVCA SV PERSVNT, kevés (fej) van még. Ezen érem Bécsben Hautsch által vésetett, ezüst forint nagyságu és ¹³/₁₆ lat súlyu.

KÖVÁGÓ-EÖRS ÉS KÖRNYÉKE.

Irta: Czuppon Sándor.

Zalavármegye kies Balaton partjának vidékén alig van község, mely nemzeti létének ős multjával minden tekintetben úgy dícselkedhetnék, mint Kövágó-Eörs, — régi nevén egész 1640-ig Boldogasszony-Eörs. — Ezen községbe hazánk éjszaknyugoti ősi „Sempronium“ (Sopron) városából egyenesen vezet le azon ut a balatoni kikötőhöz, hol hajdan kompokon hazánk évszázados ellen-ségei, a törökök keltek át Somogy gazdag gabona termő tércinek s népeinek zsarolására. — Ebben a községben ma is létezik szájhagyomány szerint azon kő, melyen a török basa a helység s környéke népétől a véradót, fejpénzt, vagy harácsot szedte s a község közvetlen közelében nyugaton három domb, nem természet műve, de emberi kézerővel egymás mellé emelve, melyeken a török hadak vezéreinek sátrai felütve álltanak.*) Ha utunkat a községből éjszak keletre vesszük, mielőtt erdő borította magas hegy-ségre juthatnánk, vastartalomtól vöröslő köves talaján lihegve érjük el a hegység lábát, hol sorban mélyedő pinczeforma gödrök keltik fel kutató figyelmünket, népmonda szájhagyománnyal beszéli az utókornak: míg a török dulta a vidéket, e községben mint székhelyen szedve a fejadót, a községben otthont nem lelt magyarok nejei e pincze forma gödrökben, kemenczékben süttöttek kenyerüket, mely időtartam alatt férjeik magasabb helyeken fegyverbe álltanak őrt, hogy munkájuk eredménye övék maradjon. E helyektől fárasztólag ha feljebb haladunk a teljes hegytetőre, az erdőnek itt határt szeg a nagy terjedelmű szőlőhegység, előnkbe tárul a zamatos s erős boráról híres Fülöphegy, kellő karsuságával bele könyökölve a kékellő Balatonba. Balaton tükrének mentén a Fülöphegységről keletre tekintve, látjuk a vízbe mélyen beszögellő, vízhangjáról híres Tihanyt, kéttornyu templomával. Ha Fülöp magas hegyéről keletről nyugotnak nézünk, végtelennek látszó hosszúságban tárul fel előttünk sik tükrével a kies Balaton. Balatonra szebb kilátási pont ennél nincs a Balaton partján. Ha áttekintünk innét a Balatonon, hol róna, hol völgy és dombbal váltakozó Somogymegye csaknem teljességében tárul fel előttünk, a parton végig húzódó déli vasut utvonalával, s délnyugotra So-

*) Kár hogy tudományos szempontból e dombok fel nem ásattak már.

mogy balatoni partján Magyar Bálint várkapitány lakta fonyódi hegység Balatonba derékszög alatt ereszkedő meszes falaival.

Kies e vidék, az ember nem tudja, mely pontján gyönyörködtesse lelkének érzését. Nézz csak Fülöptől nyugotra, komor, mogorván tekint rád nagy lapos kalapjával a lankadt férfitagokat nektárcseppeivel felvillanyozó Badacsony, hol talán az ős magyarok Hadur istene is ivott áldomást a honfoglalás édes érzetére. Még jobban fordulj meg nyugotnak, Szigliget hegycsucsának kedvesen intő váromladványa emlékeztet az idők változó hatalmára; — a híres Szent-Györgyhegy mintha fejjel csak lebukni akarna az alatta elterülő pázsitos rétségnek ölébe, jelzi az idők eső s zápor esőppjeinek romboló hatalmát, a valódi czukorsüveg formájú gulácsi hegyek egy-kettőnek ferde könyöklésével, mintha a természet itt akarta volna kimutatni változó bűbáját; — éjszakra nézve az egymagában mogorván álló Csobáncz, a híres Gyulaiaknak ősi fészke, melynek váromladványa szájhagyományban regéli, hogy kúrtszó adta innét Szigligetbe, s onnét ide a jelt arra nézve, mikép érzi egyik és másik hegycsucson épült vár, tatár-török dulni vágyó hatalma ellen magát biztonságban.

Hagyjuk el a fülöpi hegyerinczet, jöjjünk vissza Kővágó-Eörsre.

Kővágó-Eörs, régi néven Boldogasszony-Eörs, magában mint terjedelmes község sok vastól vörhenyes kőfal házai által nem épen nyújt az idegenre első belépésnél kedvező benyomást, de huzamosb ideig, ha itt van, megismerve e magyar helyen az ősmagyarok vendéglátó barátságát, azután nem igen óhajtozik sietni innét tovább. Hogy pedig a híres magyar barátsággal ősmagyarok sarjadéki laknak itt, agilis községünk ős családnevei: Boeskey, Cséry, Baky, Ságváry, Mezriczky, Bárány, Diskay, Kerkápoly, Belány, Eösse stb. eléggé igazolják.

Kővágó-Eörs köröskörül hegységtől övedzett kövek közé, kövek között épült. Az egész községen fordított teknyő alakjában vonul át egy hajlitott domb, messziről mintha fehér marhacsorda heverészne oldalán, úgy megrakva nagynál nagyobb kövekkel, melyeket hiedelem szerint az őskorban Badacsony, s a szomszéd czukor alaku hegyek tűzhányásuk korszakában löveltek láva alakban ide, s a levegő behatása alatt megtömörülve, váltak gránát-keménynyé.

Kővágó-Boldogasszony-Eörs, mely a 13-ik században az Eur-soké, későbbi Batthyány családé volt, a következő okok alapján vette fel mai elnevezését:

A Batthyányak egyik ősenek előneve volt „Kővágó.“

A reformációt e község elfogadta annak kezdetleges fellépése korában, vágyott magát a kath. tetsző „Boldogasszony“ névtől szabaddá tenni.

Hegyessd, Szigliget, Csobáncz várainak falait Felső-Eörsről a 15-dik század elejével ide jött kőfaragók itt faragták s kezdték nevezni a kőfaragó helyet „Kővágó-Eörsnek“ s teheték ezt annyival inkább, mert az egyház ládájában ma is őrzött régi okmányok alapján a vidékről menekült és itt otthont lelt protestánsok a régi Boldogasszony-Eörstől keletre kezdtek házakat építeni, itt hol a mai község felépülve áll, — csak nyugoti kisebb fele lévén maradványa a réginek, — nevezték ezt ez alapon, a mai néven ismert Kővágó-Eörsnek.

Kővágó-Eörstől keletre nyugotnak a környező hegylábakba építve hét kisebb község övedzi: Köveskál, Szent-Békál, Mindszentkál, Kisfalud, Kékkut, Salföld, Kis-Örs s ezek közt vonul el a rétjeiben gazdag „Káli“-völgy, ős időknek „Kis-balatonja“, melyet a monda szerint, de látszólag a valóságnak is megfelelőleg Kis-Örsnél az ábrahámi meredek, buja hegyek között Probus római császár csapolt le s folyatta le vizét a Balatonba, úgy hogy ma csak a száresák és vad réczék tanyája, az ugynevezett „Kornyitó“ terül el Kővágó-Eörs és Köveskál között. E tavon a két község határt nem ismerve, nemesak hosszú időn át kellemetlenkedett egymással, hanem ezivódásaiknak emberhalál is lett áldozata, míg nem megyénk nagy szülöttje, a haza bölcse, Deák Ferencz jeleltette az ellenségeskedő két községnek a Kornyitón s Káli völgyön át határt, mit azóta úgy egyik, mint másik község lakossága sértetlen tiszteletben tart.

Menjünk délig Kővágó-Eörs községtől, el a Balaton kies partjára, ős római templomrom köti le figyelmünket, — nyugotra a híres Paulinus barátok templomának romja elég érdeklődéssel vonz magához minket; Kővágó-Eörs — Köveskál között éjszak keleten a híres Sostói Bálint palotájának rommaradványa beszél nemzeti multunkról.

Úditó források a nyár tikasztó melegében határunk bármely részén dolgozó népünknek bőségben szolgálnak. Régi öregek beszélnek több savanyu vizi forrásokról, de közvetlen Kékkut alatt, a kővágó-eörsi határhoz közel ma is a legjobb vasas savanyuviz forrás van, mely az édes vizektől így el nem zárva is versenyre kel a hírnek örvendő füredi savanyu vízzel. Ennek a kékkuti savanyu viznek közelében találtak 1835-ben egy kőkoporsót, melynek tetejét a nemzeti muzeum csarnokában ezen latin felirással: „Tibius, Julius, Facundus Ann. LXX F. P. P. (Filius Patri Posuit) Ann. Oct. et Ant.“ ma is láthatjuk. — A felírás két szőlő fűrtököt tartó pávacsőr által környezve, jelzéseül annak, hogy az ős rómaiak korszakában itt már bortermeléssel foglalkoztanak.

Midőn a negyvenes években nemzeti lételünk szoros értelemben vett tudatára kezdtünk ébredezni, Kővágó-Eörs megyénk egyik főbb járás székhelye, első alispáni székhelylyel a megye

imponáló neves községe volt. Itt lakó Kerkápoly első alispánnál Csanyi, Csertán, Deák, megyénk, később hazánk vezérférfiai tanácskoztanak, sejtelmével annak, hogy az idők méhében jobb jövő embriója szunnyad.

Mikor még a magasabb nevelés megszerzéseért messzebb vidékeket kellett a tanulni vágyó ifjuságnak megtenni, Kővágó-Eörs az agilis Mezriezky Péter ösztönzésére a zalai evang. egyházmegyének aegise alatt algymnasiumot állított, hol e vidék ma is életben levő intelligens elemének jó része nyerte első alapvető kiképeztetését. — Ezen gymnasium kétemeletes épületével, csak midőn a tanügyek rohamos fejlődésével többé parallel, anyagi erejének gyenge voltánál fogva nem haladhatott, adatott át pénzen a kővágó-eörsi evang. gyülekezetnek, ma is szolgálva az elemi népoktatás szent ügyét.

Ritka vidék hazánk változó tájain ez a Kővágó-Eörs, szomszéd falvaival, polgárságának értelmes voltánál, szép testi fejlődésénél fogva is; mire nagy befolyással birt a filloxeravész fellépése előtt a lakosság jóléte s az a különös isteni adomány, hogy a kies Balatont dus halgazdagságával haragos kedvében itt felejtette az özönvíz s a serdülő ifju, ugy mint az elaggott, nyár kezdetétől ősz beáltáig hullámaiban edzi, fejlesztí idegeit. — Kár hogy nemzetünk s székes szép fővárosunk csak most kezd ébredezni felismerésére annak, hogy az ember egészségére nézve mit rejt magában Balatonunk s minő üdítő, éltet adó légkört áraszt e vidéken a Balatonba könyöklő hegység gyümölesfás, szőlős kertjeivel. A mit elődeink s mi a természetadta titkok méhéből megérteni s kihasználni nem tudtunk, talán teljesebb voltukban értik s tudják előnyükre azt felhasználni utódaink. Az 1000 év áldás, védelem, vész, viharban elment a nemzet feje felett, majd a második ezerben, ha élünk, -- talán élünk, -- jobban megszereti a magyar esendességében kínálkozó, hullámzásában kaczerkódó Balatonunkat!

MANGIN KÁROLY DR.

Mangin Károly született 1840 december 31-én Alsó-Lendván. 23 éves korában már tudori oklevelet nyert; Pesten a Rókus kórházban 2 évig mint alorvos, aztán a budapesti tud. egyetemen az államorvostani tanszéknél mint assistens működött; 1865 októberben a Majláth rendszer életbeléptetésekor az átmeneti korszakban gróf *Festetics György* Zalamegye főispánja által zalamegyezégi járásorvossá kineveztetvén, nov. 4-én letette a hiv. esküt és azóta folyton Zalamegye tisztviselői karának kötelékében van, eleinte mint járási orvos, 1868 február 3-tól egyszersmind — mint gróf *Szapáry* főispán által kinevezett tiszteletbeli főorvos; 1881 december 1-től 1882 május 1-ig a megbetegült Grész főorvos helyett mint helyettes főorvos, 1882 május 1-től pedig mint rendes főorvos működik, a miből kitűnik, hogy 1895 november elején tölti be szolgálatának 30-ik évét.

Szolgálati ideje alatt 1872. év elején fogházi orvossá s ugyanezen évben törvényszéki orvossá is kineveztetett s ily minőségben is szolgált mindaddig, míg főorvossá történt megválasztása után az incompatibilitás szabályai szerint,

illetőleg teendőinek halmozódásai miatt ezen állásoktól való felmentetését kérte. Mindkét állásban tanusított „kiváló szakértelemmel párosult buzgó szolgálataiért“ külön-külön kapott igazságügyi miniszteri elismerést. — 1880-ban szab. állom. honvéd ezredorvosi rangot is kapott, melyet $6\frac{3}{4}$ évig viselt, ez idő alatt a cs. kir. 15-ik huszárezrednek Zala-Egerszegen fekvő századánál 3 éven túl minden díj nélkül teljesítette az összes rendszeres orvosi szolgálatot, miért először a pozsonyi hadtestparancsnokságtól, utóbb a közös hadügyminisztertől kapott dícsérő elismerést, aztán pedig 1883 február 13-án ő Felségétől „több éven át teljesített buzgó és önzetlen egészségügyi szolgálataiért“ a koronás arany érdemkeresztet. 1885-ben Tisza mint belügyminiszter az országos közegészségi tanács tagjává nevezte ki; 1890 október hónapban 25 évi szolgálatainak erkölcsi jutalmazásául ő Felsége által a királyi tanácsosi czimmel tüntetett ki. A megyei közíg. bizottságtól többször kapott elismerést.

ZALAMEGYE KÖZEGÉSZSÉGÜGYE.

Irta: Mangin Károly dr.

Nem lesz talán egészen érdektelen, ha ma, a midőn a felvilágosodás fokozatos haladásával, a csak közelmúltban is mostoha gyermekül tekintett és elhanyagolt közegészségügyre is kiterjed úgy a társadalom, mint a kormányok figyelme, megyénk közegészségügyi viszonyainak ezen ügyre vonatkozó s rendelkezésemre álló fontosabb adatokat röviden felsorolni megkísérlem.

Zalamegye földrajzi fekvésénél fogva mindig azon szerencsés vidékek közé tartozott, melyek aránylag kedvezőbb közegészségi állapottal dicsekedhettek: nagyobb erdőségek, dombok, éjszakeről délre nyúló völgyek oly módon váltják fel itt egymást, hogy a légáramlatnak folyton s mindenütt szabad útja lévén, az a légkört lehetőleg miasma-mentessé teszi; ezen szerencsés körülménynek köszönhető, hogy nem csak most, de a múlt időkben is, a midőn a betegségek elleni védekezést és a gyógyulást úgy a szellemi műveltség alsó fokán álló, valamint az intelligens közönség is nagyobb részben csak az isteni gondviselésre bízta, megyénk járványok állandó fészke soha nem volt; hazánkat e században már ötször sújtott nagy kiterjedésű cholera járványok közül is csupán az 1855. évi volt az, melynek általános pusztító hatása e megyéből is számos emberáldozatot követelt, akkor ugyanis 268 község 160037 főnyi lakosságából choleraiban megbetegült 19725, vagyis a lakosok 12.33 százaléka, ezekből gyógyult 10979 (55.66%), meghalt 8746 (44.34%).

Az ország sok vidékén állandó tájkórként uralgott váltóláz néhány évtized előtt még nálunk is a Mura, Zala, Kerka, Marczal árterületeinek mentén és egyéb berkes tájakon gyakran és nagyobb számban észleltetett, azonban a nemzetgazdasági szempontból végrehajtott többrendbeli csatornázás a közegészségügyre sem tévesztette el áldásos hatását, mert ma e kórnem általában csak mint enyhébb természetű szórványos betegség kerül gyógykezelés alá.

Van azonban megyénk déli s délnyugoti részén egy, tájhonosnak mondható kór, a mely a benne szenvedők gyógyíthatlansága és a társadalomban szánsalomra méltó helyzetük miatt bir nagy fontossággal, ez a hülyeség. A legutóbb teljesített összeírás szerint a megye 583 községéből 114-ben 500 ily szerencsétlen létezik.

Hogy a hülyeség és bárgyuság keletkezésének okai miben rejlenek, ezt teljesen megfejteni az orvosi tudományokkal foglalkozóknak még eddig nem

sikerült, legvalószínűbb azonban ama nézet, miszerint az okok részint már az ébrényi korban fejlődnek a szülőktől örökölt elfajulási mozzanatok alkalmával, milyenekül tekinthetők a szülők ágybántalmai, iszákosságuk, elsatnyulásuk, — részint pedig a talaj, égalji és társadalmi viszonyok azok, melyeknek összműködése a cretinismus fejlesztője- és tenyésztőjeként szerepelhet. Figyelemmel kísérve megyénk tájhelyi viszonyait, s tekintetbe véve különösen ama körülményt, hogy a megye területén létező 500 hülye és bárgyu közül 400 csupán *Muraközre* és a *lendvai járásnak* a Mura folyóhoz közel eső részére, nem különben a Dráva partján fekvő *Légradra* esik, határozottan azon nézetemnek adhatok kifejezést, hogy az említett helyeken tájhonássá vált hülyeség okai közt legfőbb szerepet a telluristics viszonyok játszanak; — ugyanis a Mura és Dráva ártereül szolgáló agyagos talaj, soha ki nem száradható posványok, nedves levegő, gyakori köd és bő lecsapódások, valamint a talajvíz magas állása, mind csirjaul szolgálnak a cretinismus fejlődésének. Ezekon kivül a hülyeség keletkezésére befolyással van az illető vidékbeliek társadalmi viszonyai, az egészségtelen, nedves lakások, az egyéneknek vagyon különbség nélkül, rossz táplálkozása, a gyermekek tisztátalan tartása, a lakásoknak egy szobába való összezsufolása, a kemence körüli alvás, a pálinkaivás korai megszokása, mind e körülmények olyanok, melyek a szellemi tehetségek kifejlődését megakadályozhatják.

Hogy e tájviszonyok a hülyeséget elősegítik, onnét is kiténik, mert idegenek, kik e vidékre telepednek és az itteni viszonyok közt folytatják életüket, később nem ritkán cretineket nemzenek, míg az innét eltávozott és a hülyeség tüneteit magukon viselt egyének utódainál a kór lassanként elenyészik.

A baj megszüntetésére alig lehet számítanunk, mert az elősorolt körök leg többjénél oly tényezőkkel állunk szemben, melyeket leküzdenünk a lehetetlenséggel határos; óvó intézkedések erélyes alkalmazása által sikerülhet azonban a tájhonos cretinismus számát tetemesen leszállítani és a kórt enyhébb alakuvá tenni.

Nem hagyhatom említetlenül, hogy a hazánkban nagymértékben elharpódzott trachoma körülbelül egy évtized óta megyénkbe is befészkelte magát és majdnem ugyanazon vidéken terjed el s látszik magát állandósítani, melyen a hülyeség vált tájhonossá; e kór nem részint a katonaságtól haza került egyéneknek, — nagyobb részben pedig a szegény néposztálynak idegen helyen munkát vállaló tagjai által hurezoltatott be. A hatóság kitartó erélylyel küzd a baj tovaterjedése ellen, eljárásának eredménye annyiban kielégítő is, hogy a súlyos esetek és általában a megbetegülések száma is fokozatosan apad, azonban az intézkedéseknek teljesen sikeres alkalmazása ellen akadályul szolgálnak a lakásvizonyok, melyek miatt a betegek az egészségesektől el nem különíthetők és így újabb ragályozások meg nem gátolhatók.

Az elmondottak után csak röviden akarok még szólni a közegészségügyi közigazgatás multjáról s annak jelenlegi működéséről. Azt hiszem, nem tévedek, ha kimondom, hogy valamint a társadalomban csak e század második felének elején kezdett az egészségügy iránti érzék kifejlődni, ugy az egészségügyi közigazgatás is csak ez időtől fogva fejlesztetett s emelkedett mai színvonalára és teljesíti nagy horderejű feladatát. Azelőtt a hatóságok intézkedései csak a felmerült események körül forogtak és a már reánk súlyosodott bajok lehető megszüntetéséig terjedtek, az új aera beállta óta azonban a helyzet fokozatos javítására törekedve, a járványokat és egyéb fontosabb kórokat előidéző ártalmas tényezők távoltartására irányozzák figyelmüket.

Megyénkben évről-évre szaporodtak azon intézkedések, melyek mind a közegészség megőrzését és fentartását czélozzák s különösen az utolsó 2 évtized mutat fel e téren rohamos haladást. Hogy ezek közül néhányat fel- említsék: a védhimlő-oltás 1820/1. évben még csak 6573 egyénen teljesített,

1852-ben már 8028 egyén, 1894-ben pedig 26882 oltatott be; — a hetvenes években még számos vidéken csak a plébániák székhelyein léteztek temetők és a filiális községek e közös temetőkbe vitték, nem ritkán más községeken át és fertőző korban elhunyt halottjaikat, ezen, a közegészségre veszélyes állapot teljesen megszüntetett, mert ma már minden községnek van saját temetője: de nem csak községi temető van mindenütt, hanem van 10 év óta minden községben, melyekben izraeliták laknak, külön zsidófelekezeti temető is; hulla-ház, hol a holtak eltemettetésük idejéig szükség esetén elhelyeztetnek, 40 év előtt egy sem volt, ma a temetők hullakamrákkal is ellátva.

A nyilvános gyógyszertárak száma 1852-ben 10 volt, azóta ezen szám huszonkettőre emelkedett; közkórház felállított kettő, ezeken kívül van 3 községi kórház.

A hivatalos közegészségi szolgálatot ellátja 1 megyei főorvos, 12 járási-, 3 városi-, 4 községi- és 34 körorvos; a gyógyászat gyakorlására jogosított orvos van 80 (65 tudor, 15 sebész), gyógyszertár kezelő 22, okleveles szülésznő 95.

Volna még több felemlítésre méltó mozzanat, mely mind fontos tényezőként szerepel a közegészségügy öröndetes előre haladásában, de a felsoroltak s elég bizonyítékul szolgálnak arra, hogy megyénk közegészségügyi adminisztratója csakugyan igyekszik megfelelni a civilizatio követelményeinek; azonban ez magában nem elég, hanem hogy működése teljesen sikeres lehessen, szükséges, miszerint őt nehéz feladatának teljesítésében a társadalom is a közérdek iránti buzgalommal és kitarító erővel támogassa.

RUZSICSKA KÁLMÁN DR.

Ruzsicska Kálmán dr., Zalavármegye királyi tanfelügyelője született 1849. október hó 22-én Sátoralja-Ujhelyen, Zemplén-vármegyében. Középiskolai tanulmányait szülőföldén, Budapesten és Kassán végezte.

Szelidlelkületű s vallásos anyja hatása alatt a kassai egyházmegye papnövendéke lett. Innen püspöke által a budapesti központi papnöveldébe küldetett, hol a magyar egyházirodalmi iskola jegyzője s több ünnepély szónoka volt. Már ezen időszakban több szépirodalmi tanulmányt írt; a hangversenyeken jeles zongorajátékával tűnt ki.

Összes theologiai tanulmányai befejeztével husz éves lévén, mint nevelő harmadfél évet gróf Széchenyi Pál, kilencz évet — ugyancsak főpásztorá belevégzésével — báró Sennyei Pál volt országbíró családjánál töltött.

Még mint nevelő s papnövendék a budapesti tudományegyetemen, 1878. évi június hóban bölesészettudorra avatattott.

A sajtóban sok elismeréssel fogadott, a XIX. századbéli francia spiritualismus aesthetikai munkásságát méltató nagy és érdekes tudori értekezését egymásután követte akadémiai felolvasása Schopenhauer aesthetikájából; a Kisfaludy-társaság évkönyvében pedig „Hartmann és Schakespeare Juliája” czimű tanulmánya jelent meg.

A „Budapesti Szemle” Cabanis Bichat és Schopenhaueréről közölt tőle tanulmányt.

Írt még egyéb közlönyökben számos irányezikket s tárczát.

Főuri körökben való hosszabb tartózkodása rendkívüli hatással volt tudományos s társadalmi képzettségének fejlesztésére. Gyakori s hosszas külföldi

utazásaiban pedig idegen országok nevelésügyét megfigyelve, csakhamar gazdag alkalmat talált tapasztalatai érvényesítésére.

Ugyanis még mint Sennyey Pál báró fiának nevelője vált meg a lelki béke idealismusával a papnövendékség jelvényeitől s nevelői hivatásának befejezésével Zemplénavármegye kir. segédtanfelügyelője, alig egy év múlva pedig Zalavármegye kir. tanfelügyelője lett. Ide tapadt életével, hatásával, egész egyéniségével. Itt alapított boldog családot, nőül vevén Mihalovics Margitot, ki őt Béla fiával ajándékozta meg.

Működését szeretet s tapintat jellemzi. A tanítók törvényes érdekei nála mindig védelemre találtak. A községeket az oktatásügy felé melegen s visszautasíthatlan érvekkel édesgette, azok figyelmét ébrentartotta, példára buzdította.

Fáradtságait legnagyobb siker koronázta. Tíz évi tantfelügyelői működése alatt két középkereskedelmi iskola, három polgári iskola, egy felső leányiskola, egy női kézimunka tanfolyam, harmincz népiskola, kilencz kisededovoda, két állandó, harmincz nyári gyermekmenedékház nyitattott meg. Úgy, hogy Zalavármegyében a megyei törvényhatóság elé 1895. május hóban terjesztett alispáni jelentés értelmében 1894/95. tanév elején volt két középkereskedelmi iskola, nyolcz polgári iskola, négy felső népiskola, négyszázötvenhat elemi iskola, tizenhat kisededovoda, három alsóbbfoku kereskedelmi iskola. Ezenkívül számos új népiskola, kisededovoda, állandó és nyári gyermekmenedékház van szervezés folyamatában, úgy a magyar, mint a nemzetiségi vidékeken.

Ezen időszakba esik a csáktornyai állami tanítóképző-intézet új helyiségének felépítése is.

Teljesen új iskolaház, tanítólakás és kisededovoda épült, vagy közspénzen véttetett ezen tíz év alatt, nyolczvanhét esetben. Csakis tanterem vagy tanítólakás épült, részint pedig nagyobb mérvű átalakítás történt hetvenegyes esetben.

Eltelkenve a közoktatási kormány által az állami iskolákért fizetett évi bérösszegetől, Zalavármegyében az iskolafentartók, csupán 1894. évi július haváig, tehát a kir. tanfelügyelő tíz évi működése alatt, közel hatszázezer forintot áldoztak a népoktatásügy körébe tartozó építkezésekre.

Az iskolák évi fentartása, az 1892/93. tanév alkalmából utólag begyűjtött adatok tanúsága szerint 438.494 forintot vett igénybe. Ezen összegből közel háromszázezer forint tanítók javadalmát képezi. A tényleg iskolázók száma 1894/95. tanév elejéig 63.414-ig, a tanítók száma 668-ig emelkedett.

A ragaszkodás és nagyrabecsülés, melylyel a megye tanitósága és egész közönsége viseltetik iránta, szép és megható kifejezést nyert tíz éves működésének 1894. évi augusztus hóban, a vármegye főispánjának, a közigazgatási bizottság küldöttségének, a papság, a vármegyei tanitóság és számos tanügybarát jelenlétében történt megünneplésében.

A megyei tantestület Csáktornyát választotta az ünnepély színhelyéül, mert Ruzsicska Kálmán dr. a nagykiterjedésű vármegye tanügyének óriási gonddal és felelősséggel járó vezetése mellett annyi odaadással szolgálja a megye nemzetiségi vidékeinek kulturáját, hogy nemesak a muraközi népoktatásügy szervezésének, de jövő fejlődésének körvonalai is élesen kibontakoznak tíz évi tervszerű munkájából, melylyel a közoktatási kormány, a hatóságok és társadalom áldozatkészségét s lelkes együtt érzését egyaránt érvényesítette.

Kiváló szakértelmével, széles látkörével s lankadatlan szorgalmával teljesen rászolgált a közbizalomra, mely iránta mindenfelől megnyilatkozott.

A miniszterium, a törvényhatóság, a közigazgatási bizottság, számos város és község elismerésén kívül királyi kitüntetésben is részesült.

Mindenkor sok erkölcsi jutalmat talált a tanítók ragaszkodásában és sok örömet azok szorgalmában s példás viseletében. Nem csoda, ha a megye tanitósága minden bajában és szenvedésében őszinte bizalommal fordult jó

szívéhez. Nyíltan rámutatott mindenkor a még sok alkotni valóra s a tanítógyűlések alkalmából úgy iskolai, mint társadalmi téren jól ismert szónoki erejével igazi lelkesedésre gyúlasztja őket.

Hiányoznék egy szép vonás a képből, ha nem emlékeznénk meg még életben levő édes anyja iránti példás ragaszkodásáról s azon nagy erkölcsi lekötöttségéről, melylyel a megye és tanítói jóindulatu támogatását elbírálja.

„És ha talán — mondja jubileumi beszédében — egyéniségem és hatásum nem is fog magasabbra nőni az Önök szemében, Isten segítségével bátran ígérhetem, hogy azon magasságból, melyre szeretetük állított engemet, porba hullni soha nem fogok; mint ahogy mély hálával ígérhetem azt is, hogy Zalavármegye hatóságainak, közönségének s tanítótestületének becsülése, bizalma és ragaszkodása, utolsó lehelletemig drága kincse lesz életemnek!”

Mi pedig, kik vele együtt izzadunk a kultura apostolságában, boldogok vagyunk a tudatban, hogy Zalavármegye az ezeréves ünnepet népoktatás ügyének oly fejlettségével érte meg, mely a küzdőknek és küzdelemnek egyaránt méltó és büszke bérét képezi!

Margitai József.

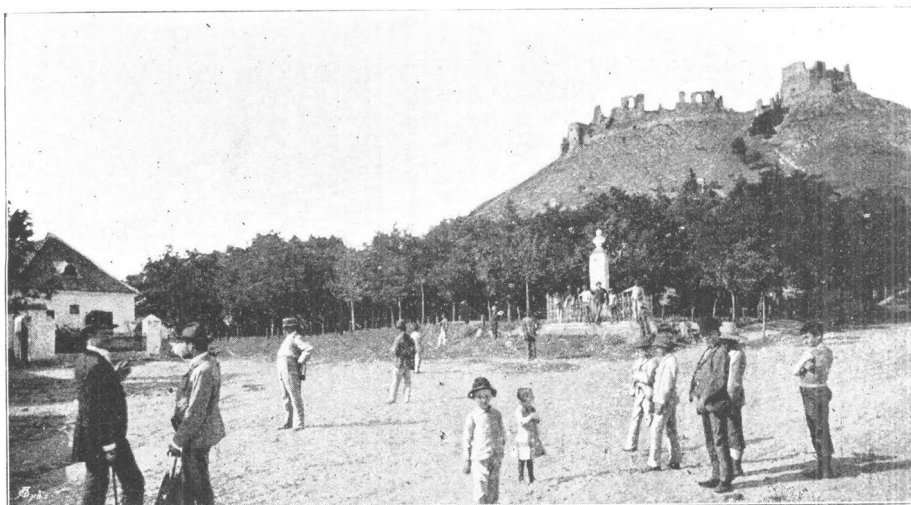
KISFALUDY SÁNDOR.

Mienk, egészen a mienk a szerelem halhatatlan költője! Se előtte, se utána, nem sirt oly fájón költő lantja „a kesergő szerelemről“, nem suttogott, nem enyelgett oly édesen a „boldog szerelemről.“

Sümegeg várának ormáról egy ezredév emlékeként, omladozó bástyák néznek le reánk, az évek versengnek a rombolás munkájában; ma még büszkén áll egy viharedzett bástya, egy évtized viszontagsága már léket üt rajta, a másik megingatja, hogy a harmadik romhalmazzá dönthesse, elpusztul minden az ég alatt, melyet nem őriz a kegyelet! Egy kis ház áll a vár tövében, most is ugyanaz a vasrács védi ablakjait, ugyanaz a farács keríti be a ház előtti kis kertet, még a tető ablak is a régi. A sötétes folyosó, a bolthajtásos szobák, a nehéz tölgyfa-ajtók nagy rézzárai, sőt íróasztala helyén a padlóban ma is ott látszik a két mélyedés, mely egy félszázadon át folytatott szorgalmas írói munkásság látható bélyegként hagyott ott a költő vaspatkós csizmája. Minden

úgy áll ma is, hogy azt hihetnénk, nem örökre távozott el tőlünk, büszkeségünk; ha ott nem állna a ház homlokzatán márványba vésve: „*E házban született, élt és halt meg Kisfaludy Sándor.*“

Leülök a Kisfaludy szobor talapzatára, elmerengek. Látom magam előtt a komorképű atyát, Kisfaludy Mihályt, mellette üve nejét, Sándorffi Annát, ölében egy szőke haju fiúcskával, az elsőszülött Sándorral; majd mint egy csintalan makranczos fiúcskát látom, ki édes anyja tilalma ellenére ott mászkál a kiskert alacsony bástyáján, majd később mint a győri gymnasium növendékét, ki Mandli János bognármester házából járja a benczés gymnasium osztályait, fellázadva tanárai igaztalansága ellen, mert 8-ik emnensnek hirdette ki az igazgató. A Pozsonyban töltött bölcsész

Kisfaludy S.
szülőháza

Kisfaludy S. szobra.
Sümege várának romjai.

Sümege.

hallgatói évei, hol elsőben foglalkozik az irodalommal, elmosódnak emlékémben, hogy annál élénkebben tűnjék fel katonáskodása. Atyja ellenére a testőrséghez vágyik és mint kádét beáll a Sándor Leopold huszárezredbe Erdélybe; innen kerül fel Bécsbe, mint testőrhadnagy, hol Takács, Bacsányi társaságában tölti szabad óráit, míg rabjává nem lesz *Medina Maria* hírneves művésznőnek, ki rajongásig imádja a nyalka testőrhadnagyot. Az édeni napokra felhő borul, az új testőrkapitány Splényi, irigy szemmel nézi Kisfaludy szerencsését a nagy művésznőnél és mindent elkövet, hogy megkeserítse a boldog szerelmes napjait. Kisfaludy határozott jellege nem tűri az igaztalanságot, őt társával fellázad Splényi ellen, miért Olaszországba, Milanóba helyeztetik át büntetésből. Mielőtt a hosszú útra kelne, eljön Sümegegre búcsút venni övéi és barátai-

tól, itt ismeri meg a badacsonyi szüreten *Szegedy Rozáliát*, kiről már legkedvesebb barátjától, Skublics Imrétől, oly sok szépet hallott és akit Anna húga, mint Sümeg vidék egyetlen hozzáillő hölgyét, régen neki szánt feleségül.

Rózának megtetszik Sándor, de hidegen, büszkén bánik vele, talán csak szeszélyből, mi csak fekozta a hirtelen feltámadt lángoló szerelmet. Kisfaludy nehéz szívvel bucsuzik szülőföldjétől, kedvtelenül indul a két hónapig tartó hosszú útra, hova csak teste utazik, mert szívét, lelkét, Rózánál hagyja. Utitársa, *Vizkelety* hadnagy, nem bírja őt felvidítani, örvend, ha egyedül lehet író tollával és a dörömbölő kályha mellett ideiglenes lakásán utazás közben leírja naplószerűen élményeit barátja, Skublics Imre számára. Klagenfurtban fordul meg (hol több napi pihenőt tart) először hölgytársaságban, a klagenfurti szépek versengenek érte és szivesen elcserelnék vele az egész ott állomásozó tisztikart; végre Milanóba ér, hol nincs már egy nyugalmas napja sem, a Citadellát körül-fogják a francziák és ostromolják. Kisfaludy lemond az élet örömeiről, golyó fütyölések közt írja levelét Imréhez, elbúcsuzva tőle, fájó szívvel küldi utolsó üzenetét szive bálványához Rózához. A Citadella Napoleon kezeibe kerül és ő mint hadifogoly *Draguignanban* tölti szomorú napjait, Petrarca kedvencez műveinek és hegedűje társaságában; itt pendül meg kezében a lant, keseregve reménytelen szerelméről.

„Azt kérdezed, oh barátom,
Milyen az én életem? —
Még most is a régi terh nyom
S avult lánczom zörgetem.
Még most is a szerelemnek
Kinos horgán rángódom,
S a reménynek s félelemnek
Hajjai közt hánykódom.
Szívem harsza folyton foly még:
Csak az vagyok, a ki valék.
S az maradok, míg élek,
Bár mi sorsot eserélek.“

Sorsa később jobbra fordul, Provence lakói rokonszenveznek a nyalka magyar hadi foglyokkal, hölgyei bálványozzák őket. Kisfaludy szórakozást keres szép szomszédnőjénél, a költői lelkületű *D'Esclapon Károlinnál* és míg Medina Mária őt megtanította olaszul, úgy a szép Károlin társaságában nagy tökélyre viszi a franczia nyelvben való ismereteit. A franczia fogság letelt, Károlin fájó szívvel gondol a búcsuzásra és könnyhullatások közt kéri Kisfaludyt, hogy ne feledje el és keresse fel levelcivel, mit neki Kisfaludy meg is ígér. Ily kedves emlékekkel eltelve tér vissza hazájába, hol viszont látva szive Rózáját, nem habozik többé, megkéri kezét és 1800-ban nőül is veszi; az első néhány mézes évet neje birtokán *Kámban* töltik, míg 1805-ben végleg Sümegre költözik, szülőházába, a még mindig bálványozott nejével Szegedy Rózikával.

A nap nyugvóra száll, utolsó sugara bearanyozza a felhőrongyok szegélyét, melyek megvilágítják még egyszer a kis farácsos kertet; ott látom Kisfaludy daliás alakját, de nem egyedül, ott van mellette imádott Rózája, ki úgy simul hozzá, mint a repkény a mohos sziklához, vagy mint a vadgalamb turbékoló párjához; megpendül a lant, az esti szellő szárnyára kapja ez édes enyelgő hangot, mely oly szépen szól a „boldog szerelemről.“

„Oh te, szívem kedveltjének
Első édes izgalma!
Első csókja szerelmének
Kínáim szép jutalma:
Szívemnek mély fenekében,
Ott sajogsz te, most is még:
Üdvözítő erejében
Tüzed mindég bennem ég,
Bár mi légyen már belőlem,
Elmondhatom azt felőlem.
Nem hiába reméltem,
Mert szerettem és éltem.“

Megjön a nyár, a nap heve felperzseli a rétek virágait, a lehullott falevelet csörtetve viszi a meleg déli szél a száraz harasztton. Keressük fel Kisfaludy hagyományos diófáit, a fehér kövek hegy lábánál letelepszünk, a terebélyes, zöld-lombos fa alá, arra a régi repecskes szu-rágtá lóczára, mely szintén reá emlékeztet; ennek szomszédságában van az az örökemlékü nyaraló, ahol Kisfaludy regéit írta. Fekete márványtábla aranyos betűi így figyelmeztetik e szent helyre az utast:

*„Honfi kegyeld e helyet és gondolj régi urára.
Kisfaludynk zengett itt epedő dalokat.“*

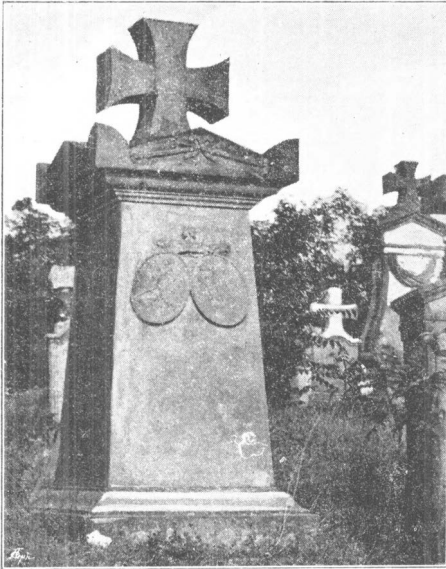
Fejünk fölött a fehérekövek csupasz szikláit, előttünk a vár regényes romjai, melyeket köralakban foglalnak be Somló, Ság, Tátika, Csobáncz, Szentgyörgy hegyei.

E csodás vidék tette rajongóvá a nagy költőt, ez hangolta lantjának hurjait azon örökszép dalokra, melyekkel megénekelte a romba dőlt Somló, Tátika és Csobáncz várak regéit. Itt kesergett hitvesének Rózának halálán, kivel 32 évig élt boldog házasságban és itt nyert új táplálékot szerelmes szíve, élete delén, midőn magához emelte Vajda Ignác táblabíró ritka szépségű leányát *Amáliát*.

Halottak estéjén a sümegi temetőben levő Kisfaludy szobrot körül övedző vasrács lámpái három koszorúra vetik fényüket, egyiket családja, kinek büszkesége a nagy halott, a másikat a kaszinó, melyet ő alapított, a harmadikat a tanuló ifjuság kegyelele helyezi oda.

Halottak estéjén egyuttal halálának évfordulóját is üljük. Lép-pen egy félszázad éve mult, midőn 1844-ben október 28-án örökre

itt hagyott bennünket. Az ég elborult, a tenyérnyi hópelyhek a halotti tánczot járták a szél sivitó zenéjére, már harmad napja

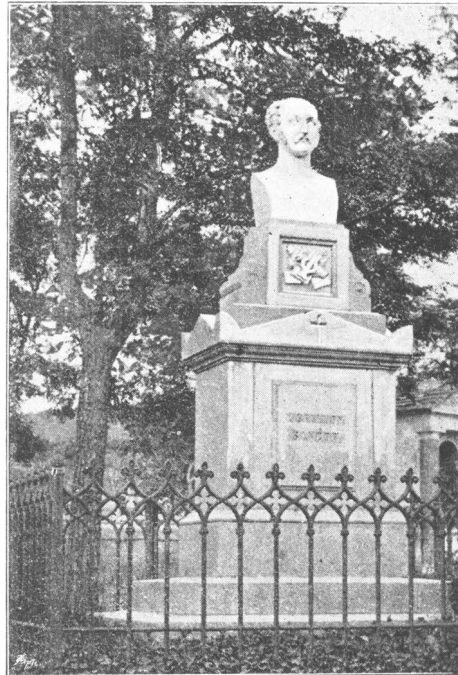

Szegedy Róza sirja Sümegen.

lalja a két nagy könyvszekrény, az ő egykori könyvtárával; a nagy kétszárnyas ajtók telve az ő jegyzeteivel; hogy a több ezer kötet könyv mindegyike megfordult kezében, bizonyítja az, hogy egyikbe beleírta nevét, másikba jegyzeteit. Végig lapozom negyven évről szóló naplószerű jegyzeteit, melyek a kalendariumok üres lapjaira vannak írva, melyekbe nem csak a költő, hanem a szorgalmas gazda is bele jegyezte élményeit. Így kerül néha egy lapra a tudományos akadémia felállításának plánuma, a helyesírás szabályai, Petrarca verseinek idézetei, a legprózaibb dolgokkal, hogy a szekfü téhen megborjazott, vagy a Pista kocsis beszegődött. Kötetekre mennek legszebb alkotásainak eredeti kéziratjai, a „Kecsergő szerelem“ a regék, drámai műveinek töredékei és kisebb költeményei és egész gyűjteményt

feküdt ravatalán drága halotunk, nagy lelke régen elszállt az örök boldogság honába, teste oszlásnak indult: a természet mégis daczolt, mintha nem is akarná a hideg földnek átszolgáltatni azt, kit életében annyi szeretet vett körül, Mindenszentek napján végre az emberi erő legyőzte a természetet, száz lapátos ember csinált utat a hófuvatba és nyolez bival gázlót a sírhelyig; így temették első hitvese Szegedy Rozália mellé, hogy a túlvilágon is egysülhessen azzal, kit életében rajongó lelkének egész szerelmével szeretett.

Szobám oldalfalait elfog-

Kisfaludy Sándor sirja Sümegen.

képeznek azok a művek, melyeket író társai tiszteletük jeléül küldtek be néki ajánlásaikkal, ezek közt találtam Bacsányit, Döbrenteyt, Kazinezyt, Köleseyt, Takácsot stb. Nem kevésbé érdekes egy szótár, mely egykor Petőfi Sándor tulajdonát képezte, melyet még mint diák használhatott. Címlapján gyermekes irással egy latin vers olvasható Petrovics Sándor aláírással. A könyvtár nemcsak magyar műveket tartalmaz, képviselve van ott a német, francia, olasz szentimentális irodalom mindazon műveivel, melyek őt érdekelték, sőt nem egy katonai és hadászati munka található könyvtárában, melyekből fiatalabb éveiben meríthette a hadi tudományt. Kétségtelen, hogy a sok kincsek közt mégis legérdekesebb Petrarca dalainak azon kis kötete, melyet magával hordozott viszontagságos életén keresztül még akkor is, midőn a milanoi Citadella ostrománál csak a gondviselés mentette meg a haláltól. A könyvtár kiegészítő részét képezi a kézirat-gyűjtemény, mely több ezer darabból álló leveleit, kéziratait és családi okmányait tartalmazza és emléktárgyai, melyek oly annyira összefüggnék életével. Ilyen becses tárgy egy aranyozott disz pohár, melyet a hécsi diákoktól kapott, nemkülönben ágya felett levő ébenfa kereszt ezüst feszülettel és ezüst sarkantyui. Kettős becsesel bír egy emberkoponya, melyet Kisfaludy Zürichből hozott magával, Lavater a physignomiai tudomány megalapítójának akkoriban megjelent nagy munkájával együtt. A koponyát azon körülmény teszi főképp érdekessé, hogy a világhírű tudós, Lavater, maga jelölte ki azon tudományának alapelveit, hogy minden érzék, hajlam, a koponya mely részében van elhelyezve.

Darnay Kálmán.

TÁTIKA MÁR CSAK OMLADÉK.

Irta: Róth Miksa.

Róth Miksa.

Hallgatva s gyönyörködve az előttünk távolból felbukkanó „pipázó“ Tátikán, gyalogoltunk a *zalaszántói* uton, s míg utitársam időközben rettentő cynismussal szedte össze lancettájával az „ozont szóró eső“ által előcsalt bogarakat gyűjteménye számára, addig beleképzeltem magamat e fenséges völgy történeti multjába.

Egy törzs kiválasztja Tátika hatalmas szikláját, tetejére sziklatömbökből erős házat készít. De a törzsfő, ki élettapasztalatával a fejlődő családnak, szívvvel és észszel irányt ad; öreg, nagyon öreg.

A természet megváltozhatlan törvénye az öreget megfosztja életétől, a család, a kihült testet a völgybe viszi le, paripájával s fegyvereivel együtt eltemeti, föléje hatalmas halmot hány.

Es így megy ez ivadékról-ivadékra.

A halmokon csemeték, ezek hatalmas fákká nőnek, a néptörzs elszéled, körülakja Tátikát s fejlődik.

Mentül több halom jelzi a halandóságot, annál több a fejlődés az élők között s a hegytetőn már többé nem menhely, hanem egy kihívó váracs emelkedik.

És jön a keresztény vallás — mely az ember kezébe verekedő eszközök helyett olvasót ad; megtanítja imádkozni a pogányt az imakönyvből, mialatt lassankint elfelejti ősei vallását s elhunyt nagyjait már szentelt földbe temeti.

Haladnak a századok s az ember futva alig bir lépést tartani vele, a néptörzsek sokaságából időközben boldog s hatalmas nemzetet egy rettentő fürgeteg megállásra kényszeríti.

1243-at írnak, itt a tatár!

Temetővé válik az ország s kiégett romokká a városok, falvak s erődök. Sem kard, sem olvasó nem használ, vége mindennek; Tátika vára füstölgő romhalmaz.

A hirtelen orkán után megjött a verőfény. de ezzel együtt az ország siralmas nyomora! A kitakarodott tatárok eltávoznak s *Tadenko Zeland* veszprémi püspök erős szívvvel fog hozzá a vár felépítéséhez. Okulva a régieken, a várat megnagyobbítja s erős helyőrséggel ellátva, jól felszereli.

Majd *sárfeneki Frídrik* lesz a vár ura, 1538 pedig *gersci Pethő György*. *Kecseti Márton* veszprémi püspök egyet gondol, sümegi várórségét egy szép napon Tátika alá sorakoztatja s könnyű szerrel elfoglalja. Keletkeznek aztán a pörök, az országgyűlés előtt óvás tétetik. Itt már többé nem az olvasó, hanem az ököl játszik szerepet!

Gyászos idők ezek; az ököljog felkölti az irigykedés ördögét -- tatár után török, s a folyton czivakodó feleket széjjel veri, a várat pedig lerombolja!

Itt a völgyben a *kunhalmok* alatt az elődök dicsősége, amott fenn a hegytetőn abban a szétdult várban az átkos testvérharcz büne, szégyene van eltemetve.

Ekkor egy kis tisztásra érünk, a melynek a haraszt vöröses sárga reflexe olyan kísérteties világítást ad. Egyszerre szép növésű őztehén ugrik fel, s meglepetésében elfelejtkezik a futásról.

Karesu nyakát kinyujtva, nagy mély szemével olyan kimondhatatlan kifejezéssel néz reánk.

Megijed ugyan a hangos emberi szótól, de nem fut el, mi pedig olyan mély megilletődéssel bámulunk vissza reá!

Egy megsárgult levél lombhán szálanközött lefelé, ennek zöreje elég volt, hogy futásra bírja.

Beérünk az erdőbe, s a váromladék egyszerre eltűnik. A rengeteg fak eltakarják szemünk elől. Csak akkor látjuk újra, mikor már a hegytetőn vagyunk. Szemünk előtt düledez Tátika vára, mely egyrésztől a pompás tölgykoszorúza hegyláncolat-tal, másrésztől a mélyben — nevető contrastként, — nagy perspectivájú viruló völgy által van körülveve. A repkényfutotta falomladék közt a gyíkok ijedezve zörgetik a harasztot.

Tátika romja.

Azt, hogy e vár setét fala számos nyílásával miként ásít a derült levegőbe s hatalmas massájával, miként imponál; kéklő silhuettjét a Badaesony-nak, Csobáncznak; a csillámló Balaton színjátékát, mely majd minden perczben változik, meglopva az égboltozat színét; a szomszédos ide vágó Rezi várát, — minek emliteném!

Két faltöredék áll északról s egy torony maradéka délről, az egyik fal balra, míg a torony fejével lefelé hajlik.

Megunták ezek már az együttlét szomorúságát!

A körfalból csak törmelék, a pinczéből csak egy boltozatrész, melyen embermagasságnyi fű nő, — s a mit tán legelőször kellett volna emlitenem, az egészről egy bájos rege, melyet *Kisfaludy Sándor* irt, maradt fenn az utókornak.

Az előttem levő képnek a varázsa egész lényemet eltölté. Alkalmos pontot keresvén magamnak, a rom érdekes körvonalait vásznamra festettem.

Munka után elfáradva, ledőltem a magas, buja fűbe; az erikák oly hívogatólag kaecsingáltak, a százsorszép irigykedve versengett vele; kellemes zsidbadást éreztem és szunnyadni kezdék.

Egy harangvirág volt épen a fülem mellett s míg a virágról-virágról szálló méhecskék döngiesélései az egyik fületem foglalkoztatják, a másik fülemben a kis harangvirág tündére mesélni kezd.

„Egyszer volt egy ember, kit mi tünderei a virágoknak nagyon szeretünk; mért?”

Mert költő volt.

Gyakran felkeresett bennünket s megjelenésével mindig megörvendezett bennünket:

Mert megértettük egymást,

Elmerengve sétált naphosszan át e romok között, miközben lelkében szebbnél szebb *regék* szülemlettek, s mi minő örömmel hallgattuk!

Sokszor ledől közénk s mi oly jó barátokká lettünk; — ilyenkor aztán összesügtünk valamennyien és egy szép, de szomorú történetet meséltünk neki *Tátikáról, Rcziról*, melyet e hideg falak sóhajtanak folyton s melyet ti közönséges emberek megérteni sohasem tudtok, ha e kedvenczünk azt nektek el nem regéli!

Es ezen ember

„Kis tündér! Ezen ember Kisfaludy Sándor volt. Ez az ő birodalma! Es Kisfaludy neve itt e romok közt úgy jó ajkamra, mint a jó muzulmánoknak Allah dicsőítése: *La illah, ill Allah wamohamed rasul Allah!*“

„Úgy! Úgy!“ bólingatott a kis harangvirág tündére s behúzta magát a virág kelyhébe — én pedig felébredtem.

Az esti szellő végig ringatja a virágokat, azok pedig nagyokat bólingattak.

Úgy! Úgy!

A NAGYKANIZSAI GYMNASIUM TÖRTÉNETE.

Irta: Kalesok Leo.

Kalesok Leo
nagykanizsai gymn. tanár.

Zala- és Somogy megyék megszabadultak a török uralom hosszú szenvedésaitól. A nép az idegen járom lerázása után anyagilag gyarapodott, de szellemi tekintetben majdnem egy egész századon keresztül minden a régi elhagyott állapotban maradt.

Ezen szomorú állapotot segítette Batthyány József kalocsai érsek, ki Nagy-Kanizsára gymnasium felállítását tervezte s e célból 1763. évben összeköttetésbe lépett a kegyes tanítórend akkori főnökével *Tapolesányi Gergelyvel*. A kegyesrend főnöke a következőkben állapodott meg az érsekkel:

Batthyány Lajos gróf, Kanizsa földesura, az érsek atyja, tizezer váltó forint alapítványt tesz le. Ennek kamatjéért a rend magára vállalja, hogy a Nagy-Kanizsán felállítandó 5 osztályu nagy-gymnasiumot kellő számu tanerővel fogja ellátni. A nagy-gymnasium 3 grammatikai és 2 humanitási (költészeti és szónoklati) osztályból állott. Az alapítványhoz járult

még 300 □ ölnyi kert és hat szekér szénát termő rét, ez utóbbi Horvát-Szent-Miklós határában.

A nemes terv útjába *Koller Ignác* veszprémi püspök akadályokat gördített, melynek következtében az intézet csak 2 év múlva nyílhatott meg.

Az első igazgató *Csonkai Jób* volt, ki praefectus néven az új intézetet 7 évig vezette. A tanári kar az igazgatón kívül három személyből állott: *Jaros László*, költészeti és szónoklat tanárából, — *Franz Bertalan* és *Dományi Márk* magisterekből. Ez utóbbiak a három alsó grammatikai osztály vezetői valának.

A növendékek száma mindjárt az első évben annyira felemelkedett, hogy a tanári személyzetet egygyel szaporítani kellett. A tanintézet első vezetőinek nagy nélkülözésekkel kellett küzdeniök, de ennek daczára az intézet hírneve folyton emelkedett s az ifjuság serege szaporodott. 1770-ben szűk anyagi körülmények miatt az előkészítő osztályt be kellett szüntetni. A szomorú anyagi helyzeten Mária Terézia segítette, ki 1777-ben a tanulmányi alaphól évenként 300 forint segélydíjat rendelt a szegény intézet számára. A növendékek száma 300—400 között hullámozott. II. József 1785-ben kelt tandíj-rendelete a növen-

dékek számát 110-re apasztotta. Hasonlóképen csapás volt az intézetre II. Józsefnek 1787-ki rendelete, mely meghagyja, hogy az országos hivatalok: kir. egyetem, akadémiák és gymnasiumok németül levelezzenek és a ki 3 év leforgása alatt a német nyelvet el nem sajátítja, hivatalától elmozdítottassék. Midőn pedig a határidő 1787-ben letelt, a német nyelvnek, mint előadási nyelvnek, fokozatos életbe léptetése tényleg meg is kezdődött.

József 1790-ben bekövetkezett halálával a Mária Terézia korabeli állapot állítottatott vissza.

A növendékek száma ismét 200-ra emelkedett.

I. Ferencz uralkodása alatt a tanügy terén mindenütt hanyatlás állt be.

A francia forradalom kitörése a népek békés fejlődését egy időre megakasztotta és a közfigyelmet a forradalmi eszmék és mozgalmak felé terelte. Még inkább igénybe vették a közfigyelmet a napoleoni idők véres küzdelmei. Ezen válságos időkben látogatja meg az intézetet a nemesi felkelés megszem-

Halis I. fényképfelvétele.

A nagykanizsai főgymnasium.

lélésére Kanizsára jött nádor és az iskolai épület és berendezés hiányosságának láttára felszólítja az igazgatót a helytartó tanácshoz intézendő kérvény benyújtására. Az igazgató felhasználja a kedvező alkalmat és az intézet javítására és berendezésére segílyt kért, de az ügy a bekövetkezett napoleoni harcok miatt elintézését nem nyert. A hadjáratok miatt még a tanítás is szünetelt 1808. jan. 13-ától egészen január végeig. A következő hónap 21-én *Gorup* tábornok, János főherczeg egyik megbízottja, a tantermeket a megsebesített katonák számára foglalta le.

Szept. 30-án a tanárok lakását akarta lefoglalni. A megrettent igazgató a városi hatósághoz, majd a főigazgatóhoz fordult az iskolák kiürítése ügyében, de eredmény nélkül. A dolgon *Sümeghy József* zalamegyei alispán közbelépése segített. Az 1809/10. tanév megkezdődött, de az elijesztett ifjuság lassu gyülekezése miatt csak nov. 5-én tarthatták meg a „Veni Sancte“-t.

Az intézet 1809/10 évtől egészen 1818-ig igen desolált állapotban tengődött. 1818-ban a város jelentékenyebb összeget fordított az elhanyagolt iskola felszerelésére. 1820-ban megkezdték az épület javítását és folytatták a következő esztendőben is. Az intézetet új tetővel, az iskolákat új padlóval látták el.

Az 1820-as évektől egész 1841. országgyűlésig semmi nevezetesebb változás nem fordult elő az intézet állapotában. Az említett évben a főigazgató utasítást ad, hogy a beszédek ezentúl magyar nyelven tartassanak. Ezután fokozatosan tannyelvül a magyar hozatott be. A szabadságharc kitérőse több tanártól fosztotta meg a tanintézetet. A szerencsétlenül végződött szabadságharc után intézetünkre nehéz napok következtek. Az osztrák közoktatásügyi miniszter a kegyesrendiek 11 gymnasiumát megszüntettnak nyilvánította. Ezek között volt a nagykanizsai is. A városi tanács mindent elkövetett az intézet megmentése érdekében. Fáradozását siker koronázta. A birodalmi kultuszminiszter *Thun Leó gróf* a városi küldöttség személyesen átnyújtott emlékiratára 1850. november 8-án az intézetet megnyitatta és az algymnasiumok közé sorozta. Tanítási nyelv német volt, de a jegyzőkönyveket latinul szerkesztették.

Az intézet ezen stadiumban maradt 1865-ig. Ez vala százados évfordulója. A nevezett év nov. 5-én ülé meg gymnasiumunk fennállásának 100-ik évfordulóját.

Az 1867/8. esztendő örvendetes forduló pontot képez az intézet történelmében.

Nagy-Kanizsa város lelkes közönsége 1865-ben az algymnasiumnak főgymnasiummá való átalakítását határozta el. A nevezett év márcz. 20-án *Wlassics Antal* városbíró elnöklete alatt az intézet érdekében ülést tartottak. A teendők megvitatására 41 tagu bizottságot neveztek ki és a költségek fődözésére 150 ezer forintot szavaztak meg. A városi tanács az összeg egy részét gyűjtés alapján akarta beszerezni s ez iránt a helytartó tanácshoz kérvényt nyújtott be, mely ezen év szeptember 9-én kedvező elintéztést nyert.

A gymnasium kiegészítése érdekében megindított mozgalmat mindenütt örömmel üdvözölték. *Batthyány Fülöp* herceg a pénz devalvatio viszontagságai között 4000 frtra olvadt tőkét 10 ezer frtra egészítette ki, Batthyáyn kívül a városiak és a vidékiek vetélkedve meghozták az áldozatokat a nemes ezél érdekében, úgy hogy 1867 október hóban megnyílt az 5-ik osztály, az 1868/9-ki tanévvel a hatodik.

A gymnasium épületére vonatkozólag a város a kegyes-tanítórend főnökségével az 1868-ik év augusztus hó 20-án kötött szerződés értelmében oly egységre lépett, hogy miután a régi társházhoz tetemes építkezések járultak, nevezetesen az egész déli oldal a tornateremmel, az északi oldalon több tanterem a rajzoló teremmel, nehogy ezen összekapcsolt egy egészet képező épület két gazdától tartassék fen és ebből kellemetlenségek származzanak, a régi épület a kerttel és az udvarral együtt a város birtokába megy át, mely az épület fentartását és a terhek viselését átveszi.

Ezek után a magyar vallás és közoktatásügyi miniszteriumtól nyert engedély alapján 1870/71-ben a hetedik és 1871/72-ben a nyolcadik osztály nyílt meg. Az intézet azóta modern felszerelésekben, gyűjteményekben folyton gyarapszik és legujabban egy gyökeres és a modern követeléseknek teljesen megfelelő átalakításnak néz célje.

TAPOLCZA.

Irta: Vázsonyi Izidor.

Vázsonyi Izidor.

Mikor még az ember barlangokban, üregekben, odúkban lakott s a víz partján összetákolt czölöp építkezésével keresett menedéket az üldöző vadállatok ellen, már a Dunántul emberek laktak. A Fertő mellékén találtak már e korból maradt műemlékeket s feltehető, hogy az aránylag közel levő Balaton mellékén szintén laktak emberek. A bronz korszakból már számos adatunk nyújt világot e vidék multjára. Az Aquincum-ból (Ó-Buda) Aquilen felé vezető út Veszprémen és Tapolczán által huzódott. Probus, a jeles pannoni császár, dicsérettel szól a balaton-melléki szállókról. A rómaiak csapolták le a Balatont, mely Tapolczánál a Hatosi malmon felül végződött. A közel eső Szigliget igazi sziget-liget volt, vára római eredetű. A régi várakat általában

mocsaras, ingoványos vidékek közepette építették, e kedvező földrajzi fekvése következtében volt Sz.-Fehérvár is sokáig honunk fővárosa, minthogy várát ellenség ügygyel-bajjal tudta volna megközelíteni. A szigligeti őstemetőn s a tapolczai határban lelt réz és bronztárgyak, fibulák, lándsák a rómaiakra vallanak.

Találtak azonkívül ugyancsak a szigligeti őstemetőn vas-hajító lándsát, egy liliomlevél alakú kétélű vaskardot. E vasfegyverek a *keltáké-i* voltak; e népfaj hozta a vasat legelőször Pannoniába, különben is a kelták voltak a vaskorszak megalapítói. A keltákkal hadakozó népeknek bronz fegyverei eltörtek, míg a vaskardok meggörbültek és a régi kelták lábukkal egyenesítették meg meg-hajladozott fringiájukat.

A keltákon kívül laktak Tapolcza körül az *avarok* is. Maga a közeli Gyűrhegy avar gyűrű-hegyet sejtet. Tapolczán az úgynevezett „avardombon“ szőlőforgatás alkalmával elmúlt ősszel terjedelmes avar sirmezőre akadtak. Említett dülő homokos talajában a terméskő bazalt, vagy homokkő, de mészkő nem fordul elő, még is helylyel-közzel egy-egy fehér mészkőre bukkantak. Ezen kövek alatt számos cserép darab, itt-ott félig rothadt csontok, kész agyag edények, csészék, bögrék, tálaeskák találtattak. Az urnák egyike másika csipkézett, mely diszítés eredeti pannoniai típus s csak hazánkban lelettek. Találtak háló sulyt is, mely kétségtelenné teszi, hogy a lakók egy része a halbő Balatonban való halászkozással foglalkozott.

A későbbi korban a Balaton zalai oldalán szláv népek telepedtek le. Maga Balaton is szláv szó, valamint Tomaj, Ederics s Tapolcza is.

Tapolczáról ugyan a népethimologia azt tartja, hogy „tó polcza“, minthogy a tó partján épült, de ez ép oly ráfogás, mint Veszprémre a „veszett prém“, vagy hogy kapujára e szók lettek volna felírva: „Vesp. R. Im“, — (Vespasianus római imperator) holott a nyelvészek rég kisütötték német eredetét, t. i. „Weissbrunn.“

Német lakosok Tapolcza körül is laktak, Sáska, Szőcz, Németfalú, Gorkován (ez utóbbi Gar-kein Wein) német eredetű lakói azonban ép úgy megmagyarosodtak, mint Ederics, Káptalan-Tóti stb. szlávjai.

Tapolcza körül emelkedő várromok, mint Szigliget, Óvár, Csobáncz, Hegyesd, Sümeg, Rezi, Tátika — e vidék benépesített voltáról tanuskodnak. E várak eredetét homály fedi, a nép beszél a zebfejű tatárról és törökről, de még mondák sem maradtak róluk. Kisfaludy Sándor szép regéi történeti háttér nélkül költői képzelődés szüleményei. A török Szigetvár és Nagy-Kanizsa feldulása után Kőszegnek vette utját, előbb azonban dulárai (mint őket Horváth Mihály nevezi) utjokban 16 várat feldúltak. E várak egy része akkor dulatott fel; Hegyesd árulással és csellel került török kézre, Sümeg később újra felépülvén, a lángok martaléka lett. (Adatok Zalam. tört.-hez.)

Csobáncz város volt. E község bullája ma is meg van a diszeli község házán, két keresztbe fektetett kard felett e magyar felirással: „Csobáncz város pecsétje.“

Csobáncztól egy negyed órányira feküdt Tapolcza, szintén igen régi város. A városban újra épített házak egykori fundamentumában Szt. László korabéli és későbbi, de még Arpádházi királyok korába való pénzeket találtak.

Tapolcza város közepén levő tavat lecsapolták, a lefolyó viznek gátat emeltek; e folyócskának, mely a Balatonba ömlik s több malmot hajt, ma is *Gád* a neve. A tapolczai réten Diska és Ra-

poska felé két utat építettek, ezeknek ma is *töltés* a nevük, a régiek csak nagy kerülővel, vagy csónakon juthattak a Szt.-György északi része felé. Tapolcza helységének kegyura is volt, Tapolczay gróf. E név ma is megolvasható a város irattárában levő latin codexen, azonban a főnemesség e családfája kihalt.

Tapolcza malmai régi eredetűek, azonkívül timárok és vargák is szép számban voltak. Voltak a vidéken száraz malmok is, úgynevezett kállák. A kálla szó jelentését a nép elfeledte; a tapolczai járás három Kálla nevű helysége sejteti, hogy hajdan Tapolcza körül virágzó juhtenyésztés volt, minthogy e kállák első sorban a gyapjumosás kedvéért épültek. A nép ma már Kálla alatt kálhát

Tapolcza. (Részlet a tó mellett.)

(kályha) sejt. Tréfás talányt is csaptak rá: „Hogyan lehet 3 kálha közt megfagyni? Felelet: Szentbékálla, Mindszentkálla és Köveskálla közt.

Hogy Tapolcza nagyobb helység volt, bizonyítja azon körülmény, hogy benne két templom állt, ma csak egy van. Egyik volt a Miklós templom, ez rég elpusztult.

A másik templom a jelenlegi közelében a tó partján épült, ennek romjai vagy 30 esztendeje még láthatók voltak. Az egykori vörös barátok klostromának csak a híre maradt fenn, a középkorban híres tapolczai főiskola pedig a Miskolcz melletti Tapolczán létezett.

Tapolcza a török dúlásaitól eltekintve, a tűzvésztől is sokat szenvedett, legutóbb 1863-ban is majdnem az egész város a lán-

gok martalékává lőn. A helység vagy egy ember-öltővel ezelőtt is holmi falucskához hasonlított. A község a jelenlegi, jól a városban fekvő, Bóczy-féle koresmánál kezdődött. Ott volt a Toppanes csárda. A mostani nagy vendéglő helyén állt az Ugri csárda. Három magas lépcsőjéről szinte ugrani kellett. A bakter meg így kiáltott:

„Tízet ütött már az óra, Zsubri Józsi az pitarba,
Az pókakat válogattya, Melliknek van vastag nyaktya.“

A házak szalmával fedvék, előttük itt-ott kis kereken forgó kapuk. A kicsiny ablakokon a kutya is bekukucsálhatott. Kerítés sok helyt nem volt, másutt kőbástya, vagy sem fa- sem fából eleven sövény. A mostani emeletes városház helyén tócsa. Iskola volt, egy tanítóval. A nebulók maguk vitték a fadarabot, hogy télen meleg kandalló mellett tanulhassanak, de azért az előljáróság tanácsában mindig irástudó emberek ültek s Bacsányi János is, a ki itt született, ez iskolában nyerte első kiképeztetését.

A lakosok száma negyven éve alig 2000 volt, míg ma már a 6000-et is meghaladja, népességre Zalamegyének negyedik helysége; azonban kereskedelme túlhaladja Keszthelyt és Zala-Egerszveget, sőt a Balaton északi részéhez közelebb eső Veszprémet is. Jóllehet a város a járásnak mintegy sarkára esik s inkább Köveskälla vagy Kővágó-Eörs fekszenek a járás szívében, mégis Tapolczának jutott a vezérszerep, melyet kedvező földrajzi fekvésének köszönhet. A hétfelé ágazó utakon élénk forgalom. Maga a város is városias jelleget öltött, főutcáján szép magánépületek s emeltes házak váltakoznak. Van két takarékpénztár s egy segélyszövetkezet, nyomda s két helyi lap. Tanintézetekben sincs hiány. Van 2 kisdudóvó, róm. kath. fiú- és leányiskola, izr. elemi iskola, gazd. felső népiskola, melyet polgári iskolává fognak átalakítani és ezeken kívül vinczellér képezde.

Tapolczán van járásbiróság, szolgabiróság, kir. közjegyző, adóhivatal, erdőgondnokság, pénzügyőrség, csendőrség, mértékhitelítő hivatal. Lakik itt 10 ügyvéd, 4 orvos. A kézműves iparnak majdnem minden ága képviselve van s az iparos és kereskedő tanoncok is külön oktatásban részesülnek.

A város tetemes áldozatokat hozott viczinális vasutjának létesítése céljából, az állomás mellett diszes sétahelyet létesített, azonkívül a város szélesebb utcáinak befásításáról s az éjjeli világításról is gondoskodott. A társadalmi élet is kedvező fejlődésnek indult, van kaszinó, van a kereskedő ifjak s az iparos ifjaknak is egy-egy egyletük, azonkívül tűzoltó egyesület, róm. kath. nőegylet, izr. nőegylet, krajczár egylet, mely egyesületek a jótékonyág gyakorlásán kívül a lakosság kölcsönös érintkezését, a polgároknak egymást való megbecsülését is nagyban előmozdítják.

SPISSICH JÁNOS.

(1745—1804.)

Zalavármegyének aljegyzője, majd később főjegyzője volt Spissich János, ki II. József trónralépésekor letette hivatalát, nem akarván eszköz lenni a kalapos király kezében.

Mikor meghalt a fejedelem, ki megsemmisíteni akarta a magyar alkotmányt, — Zalavármegye sietett első alispánjának megválasztani Spissichet, sőt a Lipót által összehívott 1790/91. évi országgyűlésre is őt és *Somsich Lázárt* választotta meg követekké.

Az országgyűlésen történt dolgokról Zalamegye közgyűlése előtt beszámolt követtársával. A rendek kitörő lelkesedéssel fogadták a népszerű emberek jelentését és azt örök tanulságul kinyomatni rendelték. Ez volt az első magyarnyelvű követi jelentés, mely nyomtatásban megjelent.

Nagy nyelvismerete képesítette Spissichet, hogy az európai nemzetek irodalmát eredetiben tanulmányozza; a francziáktól tanult új eszmék következtében türethetlenné találta a népek leigázását az uralkodó családok által; igazságszeretete fellázadt a papok és a nemesi rend kiváltságai miatt; kortár-

sait meghaladó műveltségével magasabb szempontból bírálta a viszonyokat, mintsem megengedve volt: tehát összeütközésbe kellett jönnie a meglevő rendszerrel, sőt magával szemben találta a rendszer legmagasabb tagját, a királyt is.

A francziák iránt érzett sympathiája miatt Spissich annyira compromittált egyén volt, hogy *Martinovics* bebörtönöztetésekor elrendelték az ő elfogatását is. Ezt azonban megtudta Spissich és megszökött. Jó ideig a *kehidai* szőlőhegyben bujdosott. Mikor elmúlt a vész első rohama, Spissich jelentkezett a budai helytartó tanácsnál. Nem találták bűnösnek, de azért négy hónapig mégis börtönben tartották, sőt Ferencz király kizárta Spissichet 1796 évben az országgyűlési követek közül is.

Egy évvel később Stájer- és Horvátország határaiba közeledtek a francziák. A veszedelem különösen Zala- és Vasvármegyéket fenyegette. Zalamegyéhez királyi parancsolat érkezik, mely általános *felkelést* rendel és 4500 fegyveresnek azonnali kiállítását.

A vármegye rendei összegyűlnek és azt határozzák, hogy nem teljesítik a parancsolatot. Ellenc felírnak a királyhoz.

A feliratban Ferencznek szemére vetik, hogy a megígért békét különféle ürügyek alatt megszegte, hogy a katonák meggyöngítették az országot, hogy a kivetett adók elviselhetlenek s hogy a francziák diadalmas seregének, (melyet az osztrák hadsereg több más híres hatalommal együtt sem tudott visszazsorítani), a gyakorlatlan magyar nemesség nem fog ellenállhatni.

Különböen e nevezetes közgyűlésen többen azt akarták kimondatni határozatként „hogy a zalamegyeiek készebbek kezét fogni a francziákkal, mint az eddigi kormányzás alatt élni.“

A római császár és magyar király tetteinek ezen kritikájáért Spissichet egy királyi parancs simpliciter megfosztotta alispáni tisztétől és bárminő hivatal viselésére alkalmatlannak nyilvánította.

Ezenkívül lesújtott a királyi rendelet Zalamegye minden kiváló emberére. *Festetich György* grófot megfosztotta kamarási titulusától és kitiltotta Bécsből. *Tuboly Lászlót* és *Kozits Istvánt* kitöröltette a táblabírák közül, *Mlinaries Lajos* előbbi vice-alispánt eltiltotta a hivatalviselésétől, a „szószátyár“ *Szapáry Péter* grófot pedig Bécsbe citalta királyi dorgatorium meghallása végett. Sőt még a főispánt *Allhán Mihály János* grófot is (saját szavai szerint) „ugy megsziadták Bécsben, mint a kutyát“, ezenfelül őt is elcsapta főispáni székeről a királyi harag és a vármegyét *Somogyi János* által adminisztráltatta.

Ezzel megszűnt Spissich nyilvános szereplése. Gyanus ember maradott, kinck nem volt szabad tenni semmit se.

Elkeseredve látta a szabadság letiprását s a Franciaországból hozzánk érkezett hatalmas eszmék elnyomását. A mult század legutolsó napján írt dolgozatában megragadó ihlettel kérdezi:

— Uj század, mit hozasz nekünk? Fellázad-e az emberiség, hogy lerázza igáját, kivivja igaz jussait és megboszulja eddigi kínzását? Uralkodni akar-e továbbra is minden vallás, ahelyett hogy békességre intené híveit? Uj század, milyen leszsz?

Az uj század első évciben még rosszabbak lettek a viszonyok, s az érzékeny Spissichet csakhamar megölték lelki izgalmai. Meghalt *kisgörbői* birtokán 1804-ben.

Pedig kár volt neked, szegény Spissich, annyira szivedre venni a dolgot! Okos ember létedre tudnod kellett, hogy az apostolokat sohasem szerették a királyok.

Spissich fia: *Sándor*, hadnagy volt 1809-ben a zalamegyei felkelésnél; unokája: *László* pedig most is él *Vönöczk* helységben, Vasvármegyében.

Halis István.

SZIGLIGET ÉS BADACSONY.

Irta: Frisch Adél.

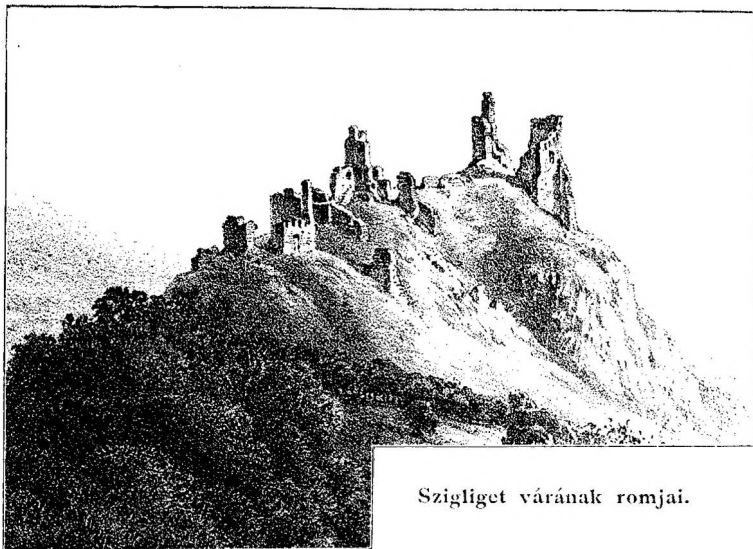
Frisch Adél.

Édes hazánk egyik legszebb pontja Szigliget; a Balatonnak félszigete, hol a házak nem egymás mellett, hanem egymás fölött hegyoldalon épülvék. Madártávlatból pompás kilátást nyujt. Hogy a törökök egykor ott tanyáztak, bizonyítja egy mecsetnek romja, mely megmeglehető és jól megismerhető állapotban a falu végén a szőlőhegy tövében található. És hogy Szigligetben a legjobb bor terem, már t. i. hol a filloxera még nem pusztított, azt mondanom sem kell, de ha valaki nem hinné el, jöjjön oda és meggyőződik róla.

Itt történt egyszer Deák Ferenczezel, midőn az öreg Putheány bárót meglátogatta, hogy egy földmivessel beszélgetésbe ereszkedvén, azt kérdezte tőle, vajjon jó termés lesz-e, mert bizony az ujságok azt írják, hogy jó lesz. Úgy felelt a paraszt, akkor csak arassanak az ujságból az urak. Mert én meg a mondó vagyok, hogy az idén nem jó termés lesz.

Ami Szigligetet még érdekessé teszi, az *Badacsony* félórai távolsága, hol a Balatont sokkal jobban frequentálják, mint itt, t. i. nemcsak bő halászat van, hanem a gőzhajó forgalmához szükséges kikötő is. A Balatonnal egyébként úgy vagyunk, mint a szerelemmel, olyan régi, olyan sokszor megénekelte és mégis örökké új marad. A szerelem közepett is megfeledezünk minden bajról, bánatról, élve a jelennek, a boldogságnak, nem gondolva a veszélyre, melybe a szerelem sodorhat. A Balaton vizében is

nyáron vígan fürdőzve, a hullámok ölelő karjai közt ringatózva, szintén megfeledkezünk minden aggodalomról, fáradságról, nőegy-

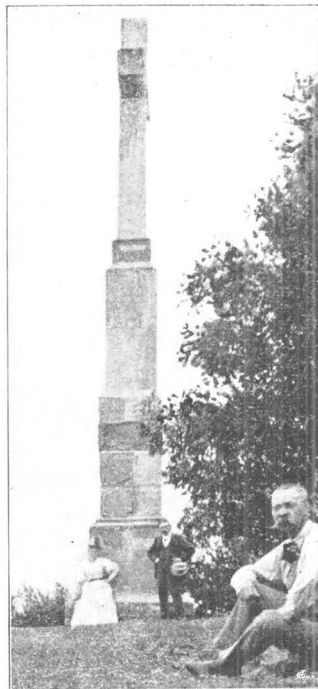

Szigliget várának romjai.

leti gondokról és az abból eredő bosszankodásról és élvezzük a fürdő üdítő hatását, télen pedig a korcsolyázás örömeit, gyönyörködve Isten alkotásában, a páratlan szép vidék szemlélgetésében. De valamint a szerelmi mámor közt is elmerülhet az ember, ép oly veszély fenyegeti azt a Balaton habjai közt, ki vakmerően annak mélységét akarja kutatni, vagy a sikamlós jégen bátorságát és tehetségét akarja mutogatni.

Megemlítésre méltó a badacsonyi hegytetőn az óriási kőkereszt. Ranolder János veszprémi püspök csináltatta a Badacsony legmagasabb pontjára e keresztet, melyet fehérteni már óriási messzeségről láthatunk. Rajta ezen fölírás áll: *Gloria in excelsis Christo Deo Redemptori. 1857.*

A Badacsony tetejére, egészen a kőkeresztig most már a megye áldozatkészsége folytán kitünő följárat vezet. Vagy 380 lépcső van a meredekebb helyeken. Utközben a Kisfaludy Sándorféle épületet látni, átellenben pedig Szegegy Rózsa volt hajléka. A közelben egy kristályforrás, az ugynevezett *Kisfaludy-forrás* csergedez, melyhez nem messze a *Rózsakő*

Halvax Gyula fényképfelvétele.
Kőkereszt a Badacsonyon.

van. Ez állítólag azon magaslat, a honnan Szegedy Rózsa epedő sóhaját küldte kedvese után Olaszországba és azért *sóhajkőnek* is nevezik. A népmonda szerint, ha a leánykák e kőre állnak, 20 éves koruk előtt férjhez mennek, amiért is számos kedves látogatója akad. A badacsonyi hegytetőn talán a világ legszebb kilátása tárul szemeink elé, ahonnan geometriai alakok láthatók tarkabarka színeikkel, a helylyel-közzel levő kopár területek közvetlen szomszédságában szép reményekre jogosító szőlő ültetvények tűnnek szemünkbe, de különösen a Balaton partjára dülő szőlőterületek mintegy hosszú kiterített zöld bársony szőnyeg gyönyörködtetik a szemlélőt. Aztán *Kis-Örs* és *Abrahám*, távolabb egész tisztán *Rév-Fülöp* és messziről bár, de *Balaton-Füred* is látható. A kőkeresztől nyugatra, Szigliget tűnik föl egész búbájában, melyről nem hiába éneklí a költő: *Szigligetben fogunk élni, szerelmünkben boldogok!*

CSERTAMELLÉK.

Irta: Göntér Endre.

Tulajdonképpen vármegyénknek ahhoz a részéhez tartozik, melyet az ethnographia *Göcsej* néven említ — sajátos nyelvjárásánál (dialectus) fogva — azonban az itteni nép — elég csodálatosan, mintha a Göcsej elnevezés Isten tudja minő lealázó gúnynév volna! — a világ minden kincseért sem ismeri ezt el, hanem kézzel-lábbal tiltakozván ellene, azt mondja: „Ez Csertamellék!”

Erről a vidékről szól az az anekdota, hogy mikor egy idegen utas kérézé az egyik faluban:

— Göcsejben vagyok-e már?

— Nem a! — volt a válasz, — majd csak a következő falu lesz az. Ott pedig azt a feleletet nyerte, hogy:

— Ez a falu már nem az; a *másik* volt az, a melyet előbb elhagyni tetszett!

Csertamellék különben egyik legszebb része Zalavármegyének. Nevét a hasonló nevű patakoeskától vette, mely *Tófej* nevű falu alatt ered és *Csömödér*en túl az Alsó-Váliczkával egyesül.

Ha az utas *Bak* község állomásáról a boba-csáktornyai vasuton lefele utazik, Tófejnél egy gyönyörű — hol keskenyebb, hol szélesebb kies völgy nyílik meg előtte, melyet észak felől mindenütt mérsékeltén emelkedő dombos mezőség, délről pedig többnyire egy-egy árnyas erdő — közben-közben vetéssel borított halmokkal — szegnek be. — Itt-ott megszakad a mezőség vagy erdő s helyettük alacsony, szalmafedeles — csak nagy ritkán téglából épült, zsindeyes házakkal tarkított — faviskókból álló, apró kis falucsukák képezik e bájos völgy szegélyét.

Különösen *Náprádfától Ortaházig* nagyszerű látvány az utas számára ez a vidék — nyáron. Május, június hónapokban, mikor a rét zöld szőnyegének szemet üdítő színével a — majdnem mindkét oldalon folyton huzódó lombos erdőség bájos zöldje a legkellemesebb harmoniában egyesül, ez a tájék egy valósággal elragadó panoráma, melyet az utas nem győz eléggé magasztalni s melynek látásával betelni nem képes — annyira, hogy még a legsürgősebb ügyben utazó egyén is, — a ki utjának eddigi részén — bosszantón — lassunak találta Göcsej „hires” vonatjának haladását, — azt veszi észre, hogy — kelleténél is gyorsabban megy a „vak ló.” (Egyébként meglehet, hogy úgy is van: hiszen e vonatnak szinte hivatása a — bosszantás; ha tehát *előbb* a lassu menettel érte el célját, *most* annak ellenkezőjével teheti meg.

Ortaházánál kiszélesedik Csertamellék völgye s végig egész *Bördöcze* határáig megtartja e kiterjedését. *Kis-Szigeth*, *Páka* és Csömödér között szinte rónasággá szélesül el, melynek határát északnyugat felől meglehetősen magasra emelkedő halmos mezőség, dél- és délkeleten pedig részint szőlőhegyek, részint — most már napról-napra ritkuló — tölgyes erdők képezik.

Eltekintve azon szerencsétlenségétől, hogy ez utóbb említett része — a csatornázás elhanyagolása következtében — ritka esetben kerül ki az árvíz veszedelmét, a Csertamellék eléggé áldásos vidék. Talaja meglehetősen termé-

keny — kivált a helyenkinti mészdús agyagtalajában páráját ritkító aczélos buza terem; rétjei pedig annyi szénát adnak, hogy ötszörte nagyobb vidék takarmányszükségletét is kielégíthetné. Legközönségesebb mezei terményei: a rozs, buza, árpa, zab, bükköny, lóhere, luczerna, tengeri, burgonya, répa, káposzta, kender, köles, hajdina és lencse. Sertést és szarvasmarhát, lovat vegyesen tenyészt a lakosság; juhot az urodalmak; kecskét a szegényebbek. Állat-állománya — vér és faji szempontból — különben a legközönségesebb.

A lakosság általában földmiveléssel foglalkozik, de fájdalom! még mindig csak az ősi mód szerint. A háziipar egynémely fajtáját is üzi, mint kas, véka, szalmakalap, stb. készítését, de csak — a téli időszakban. Intenzív-gazdálkodásnak itt még a hírét sem igen ismerik. Gépet nem is látott úgyszólván — a cséplőgépen kívül. De nem is csoda, mert — mint minden népben ebben is jó adag konzervatív-szellem lakik s irtózik minden újítástól. Sőt még a saját szemének se akar hinni. Ha pl. látja, hogy az urodalmi gazdaságban e vagy aféle vetésforgást, gépet vagy műtrágyát alkalmaznak, szinte kárörvendve jegyzi meg, hogy: „Utána is nézhetnek majd a — bajnak!“ S ha látja a sikert, még akkor se adja meg magát, hanem azt mondja: „Véletlen szerencse; anélkül még jobb termése lett volna!“ — És csak — miután több ízben tapasztalja az intenzivitás előnyét — csak akkor adja rá fejét — a gyenge utánzatra . . . Különben az urodalmaktól se tanulhat valami jeles intenzivitást e nép, mert azok maguk sem igen folytatnak — e vidéken — valóságos belterjes gazdálkodást.

Pedig ma már nem él ám olyan könnyen a csertamelléki nép, mint csak ezelőtt 20—30 évvel is! — Kiadásai — a személyes igények felszaporodásával (mert a „haladó kornak“ a ruházkodás és az életmód finomodásában nyilvánuló hatása itt is jelentkezik,) nő meg a közterhek emelkedésével — tetemesen megnagyobbodtak; jövedelmei pedig ezzel arányosan nem emelkedtek s így, ha konzervativizmusából nem enged: ma-holnap a tönk szélére jut. Az előnyös változást pedig legnagyobb részben csak kulturális eszközök által érheti el: a jó iskolák és a művelt gazdák részéről várható oktatás, illetve példaadás által. Az utóbbi tényező éppen nem tartozván a közintézmények keretébe, azt hát hallgatással mellőzöm; az iskolai viszonyokról azonban morális kötelességem — még e helyütt is — szólni.

Fájdalommal kell konstatálnom, hogy a kulturális állapotok e vidéken a legmizérábilisabbak. Iskola csak minden 3-dik — 4-dik faluban van s azok vezetése is — kevés kivétellel — gyenge tanerőkre van bízva és a felszerelés és iskolalátogatás szempontjából (t. i. a tanulók részéről) a lehető legnagyobb mérvben — elhanyagoltak! Ez idő szerint még mindig 4—5 *mesterember*-tanítót találhatunk az iskola katedráján — minden képzettség nélkül — Göcsej falvaiban . . . De hát nem ütközhetünk ám meg e *középkori* állapotokon, mert az itteni tanítói állomások oly silányul vannak díjazva, hogy azokra képesített egyén alig kapható. Az előjelekből egyébként remény éled bennünk, hogy rövid időn itt is majd meg fognak változni az állapotok s lehet — és adja a magyarok Istene, hogy úgy is legyen! — mire e sorok napvilágot látnak, a millenniumra, Göcsejben se szabják a tudományt . . . „kaptafára.“

A civilizációznak ilyenén sovány mivoltja mellett aztán ki csodálkoznék a felett, hogy a csertamelléki nép agya és szive tele van — babonával? Mert bizony amennyi babonás szokás itt tapasztalható, annyi tán sehol hazánk más vidékén elő nem fordul. Elmondhatom, hogy ennek a népnek a jellemvonása, gondolkozásmódja s az ezekből kifolyó mindennemű viselkedése- és tevékenységének motívuma és iránytűje a babonahit.

Vallásos a legteljesebb mértékben, de — habár a vallás tanai ellenkeznek a babonahittal — ő ezeket a legnyugodtabb lélekkel képes megegyeztetni. Karácsony-, husvét- és egyébkor hűségesen elmegy a templomba s ajtatosko-

dik ott szivéből; de előzőleg otthon már áldozott a babonának s ha haza ér, ismét teljes lélekkel fordul annak oltára felé.

Becsületérzését azonban soha se tagadja meg. Vérében van az egyeneség, a nyíltság s habár jó adag ravaszság lakik is benne, embertársát komolyan ritkán csalja meg. A tréfa eleme neki, a dévajkodást szereti s kedély-állapota rendszeren derült és a pátriarchalizmus felé előszeretettel hajol.

A közerkölcsiség e vidéken erős lábon áll; de ennek oka kizárólag a vallásosság, mert egyébként a „ballépést“ hamar elfelejti. Ha pl. a legény — mivel esetleg „pénzes“ a leány, vagy egyéb anyagi előnyökkel bír — botlott nőt vesz el feleségül, belőle csakhamar a legtisztességesebb asszony válik. Érzelmi harmónián alapuló házasságok a legritkébbak egyébként; e tekintetben a „kor színvonalát“ itt is meglehetősen megközelítik; többnyire érdek-házasságok köttetnek.

Munkásság szempontjából éppen nem marad el a esertamelléki nép hazánk bármely szorgalmas lakójától. Munkabíró, serény, eléggé ügyes és kitartó. Éppen nem iszákos, habár mulatni szeret, de csak bor — nem pálinka mellett, kivált ünnepnapon — különösen — a potyán . . . A férfiak általában alacsony termetűek s többnyire soványak. A nők hasonlóképpen. Átlag éppen nem szépek ez utóbbiak, de kecsesek és ügyesek. A kacérságot nem ismerik s férjeikhez hivesek — a sirig. De a férj halála után férjhez mennek — három hét múlva is! . . .

A családi életökhöz sok szó fér. Bensőleg az egyetértés a házastelek között teljesen hiányzik s csakis a hűség szempontjából kifogástalan; külsőleg azonban — különösen anyagi dolgokban — annál nagyobb. A gyermekek nevelésére csekély gondot fordítanak. Amíg kicsi, nőni hagyják, mint a — fát s ha nagyobb lesz is, nem sokat törődnek vele. A férj szinte zsarnok módjára uralkodik a ház felett: a jövedelmet csak ő tudja s arra fordítja, amire akarja. Családjá tagjainak ruházati s egyéb szükségleteire csak a nélkülözhetetlenség esetén költ; miért is azok többnyire titokban szereznek, vagyis — lopják a gazdát. S ez ha éppen megtudja is, nem nagyon ütközik meg rajta: hiszen annak idején — ő is csak ekként cselekedett!

Felemlítem e népnek egy sajátos szokását, azt t. i. hogy szobája ablakait soha sem függönyözi be, mi annak a jele, hogy benső életét éppen nem rejti el világ szeme elől. S azért aztan ismeri is ám egyik család a másiknak minden legkisebb ügyét-baját és — titkait, mi leginkább az éppen nem ritkán előforduló pörlekedések, feleselések alkalmával tűnnek ki.

Szellemi tehetség dolgában e nép a legkevésbé sem nevezhető renyhének; elég gyors és egészséges az esze járása s az iskolás gyermekek között nem ritka — a zseni; de elhagyatott kulturájánál fogva a legszebb tehetség is csak esiszolatlan gyémánt marad biz közöttük . . .

Nyelv- és nemzetiségre nézve tősgyökeres magyarok, — még pedig a legősibb fajtából. Mert — amint kutató tudósok a tájszó (dialectus) és a nem kevés számu, régi történelmi emlékek után (*Kányavár, Várdomb, Zúgorhida, Karicsa, Szt.-Adorján, stb.*) következtetni vélik: a göcseji lakosság egyenesen — a hunok utódai! E szerint e nép immár több, mint ezer év óta lakja e vidéket

A NAGYKANIZSA-VIDÉKI NÉMETEK.

Irta: Körmendy Pál.

A mi vármegyénk is az olyanok egyike, melynek földjén többféle nemzetiség települt meg. Geografiai helyzetünk: szomszédság Stájer-, Horvát-Szlavonországgal és Krajna közelsége lehetővé tette az idegen nyelvűek telepedését. Zalavármegye szívesen engedte ringatni áldott földjén a horvát, német és vend fia bölcsőjét, szívesen adott kenyeret a nem magyarnak. Ez is egyik oka, hogy az idegen nyelvű testestől-lelkestől magyarrá lett; vagy hogy azzá legyen, talán csak egy-két évtized munkájába kerül.

Koblenz, porosz rajnai kerület földjéről került vármegyénkbe egy hirtelen szöke, iparkodó népesoport, mely Nagy-Kanizsa környékén, a várostól északra elterülő, javarészen homokos területen hat községet alkotott, u. m. *Langviz, Homok-Komárom, Német-Szt.-Miklós, Fűzvölgy, Korpavár és Obornakot*.

E községek határa: 5561 kat. hold, de ezen mennyiségből körülbelül egyharmad rész a hercegi urodalom javára esik. Valamikor mindnyájan Batthyány hercegi család jobbágyai voltak; ezen viszony megszűntével lettek önálló gazdákká.

Ami a kanizsa-vidéki svábság tanügyi viszonyait illeti, dicsérettel kell megemlékezni arról, hogy ők a népoktatás fontosságát belátván, iskolákról idejekorán gondoskodtak. A homokkomáromi, fűzvölgyi és németszentmiklósi községi iskolák a régmúltban is jó hírnévnek örvendtek; 1892. évben meg Langviz, az alig 65 házból álló község igazán monumentális épületet emelt a közoktatásnak. Az iskola falai közül kikerült gyermek szívben, lélekben magyarrá vált már évtizedek előtt, — ugyannyira, hogy ma az új nemzedék azt sem tudja, hogy a „német szó“ hol terem. De nemesak magyarul, hanem magyarán is beszél a sváb és talán egy cseppet sem nagyítok, ha azt állítom, hogy beszél oly tisztán, mint a leggyökeresebb magyar.

Igaz, a tájszólástól nem ment a beszédük; de ezt ki róhatná fel nekik, mikor a tősgyökeres magyar vidék lakóinál ugyanezt találjuk. A kanizsa-vidéki sváb „ü“ helyett legtöbbször „i“ hangot ejt, pl. „tiker“ — tükör, — „innep“ — ünnep; — továbbá az „ó“ hangot zárt „e“-vel cseréli fel: „eker“ — ökör, — „dereg“ — dörög stb. Nagyon sajátos hangsúlylyal, illetőleg hangnyújtással élnek a kérdéseiknél, mit azonban írásilag hűen kitüntetni nem lehet, azt hallani kell.

Rendezett tanügyi viszonyaiknak gyümölcse még az is, hogy e vidéken alig akad egy-két ember, ki jól írni, olvasni, számolni ne tudna. A fiatalság azon részénél, mely a hadsereg kötelékébe kerül, szintén érvényesül az iskola befolyása. Igen elvétve történik, hogy ott a sváb gyerek csak „a közlegénységig vigye fel“ a dolgát; két, három csillaggal a gallérján kerül haza a falujába mindegyik.

Az értelmesség magasabb fokának tulajdonítható, hogy az a nép lelki-leg igen szelíd, engedékeny és jószívű. Ez utóbbi tulajdonságukra nézve igen jellemző történetkét hallottam.

Együtt ballagott le a hegyről a németszentmiklósi bíró komájával a langvizi öreg bíróval. A keresztútnál per longum et latum bucsuzgatnak, talán

már hetvenötödször kivántak minden jót az otthon valóknak, midőn gyerek-sírás üti meg a füleiket.

— Koma, ez eleven hang.

— Szakasztott gyerekpityergés!

Megindult a keresés úgy az árkon innen, mint az árkon túl; — végre a langvizi bíró a buzafield szélén megtalálta az eleven jószágot: a pólyába takart, öklömnyi csecsemőt. — Most hát Isten áldja koma, viszem ezt a porontyot Langvizre; éhes lehet szegény.

— A mienk az komám; a szentmiklósi határban találódott.

— De a langvizi bíró találta.

Keressék kelmetek a jussukat erre a síró jószágra; míg a törvény ki nem mondja, hogy kié? — addig ki nem adom, hiszen megennének a langvizi menyecskek.

A szentmiklósi bíró ez egyszer vált el haraggal komájától; megindította a kutatást, de mivel a gyermeket nem azért teszi az utszélre a rossz anya, hogy később meg visszavegye, — minden fáradság hiába-való volt.

Igy hát a pólyás-baba *Langvizen* maradt; s a két öreg csak a lelenez esküvőjén nyújtott egymásnak baráti jobbot, mikor is a talált, pörös legényke *németszentmiklósi* leányt vett el, a szent békesség kedvéért

Szokásaik különben is oly magyarosak, hogy ismétlésbe kellene keverednem, ha azokat itt újra elősorolnám: közös az Zalavármegye többi vidékének szokásaival. A zajt lehetőleg kerüli; többre becsüli a háznál, vagy pinczéjében a csöndes poharazást, mint a lármás heje-huját. Ilyenkor azután igazi magyar vendégszeretettel kínálja vendégét és szolgálatkész a legnagyobb mértékben. A lakodalom azonban nem oly zajos, mint a vármegye többi részében. Esküdni a násznép, — ha az ut és idő megengedi, — mindig gyalog megy.

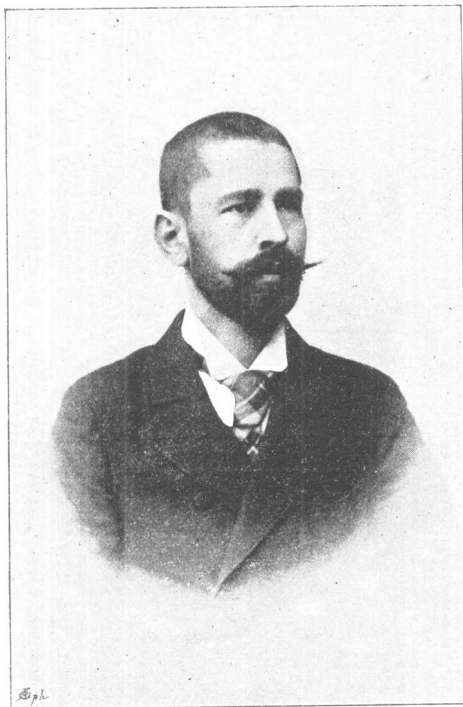
Gazdasági viszonyaikra nézve felemlíthetem, hogy az a föld, melyre állandó fészüket rakták, legnagyobb részben futó-homok volt; kitaró szorgalom kellett ahhoz, hogy ezt a terrenumot termővé tegyék. De az a fáradságot nem ismerő igyekezet, mely a svábságnak ma is kiváló tulajdonsága és az okszerű gazdálkodás: jövedelmezővé tette a homokterületet. Ennek köszönhető, hogy a megkötött homoktalaj produktuma jóság és mennyiség tekintetében — talán semmivel sem áll alatta a Dunántul legkövőbb humusza termékének.

Ugyanezt mondhatom a szőlőművelésről is. A gondos munka évente meg-megtöltte a munkás erszényét. Csakis ezen pénzforrás kisebb-nagyobb bankóiból szerzett a *svábság*, ha csurgott; — de ha csak csepegett is a jövedelem: nem búsulta el magát, hiszen gabonával volt tele a hombár, hozzá nyúlt hát szorgalma másik gyümölcséhez, a szántófield-adta áldáshoz. Ma már azonban a szőlőjövedelem igen megcsappant. 1890. évben tette be lábát a phylloxera a szőlőkbe, azóta a termés silány; alig, — sőt egyik-másik birtkosnak meg sem fizeti a reá fordított munkaköltséget. A bortermés a nyolczvanas évek hozamának ötöd-hatod részére szállott alá, — mi igen sujtja ezt a vidéket. Az okszerű szőlőművelés segíthetne a bajon; és hiszem is, hogy e vidék népe fel fog használni minden utat és módot, hogy a bortermést a régi, jövedelmező kerékvágásba zökkentse.

MURAKÖZ.

Irta: Gönczi Ferencz.

I.

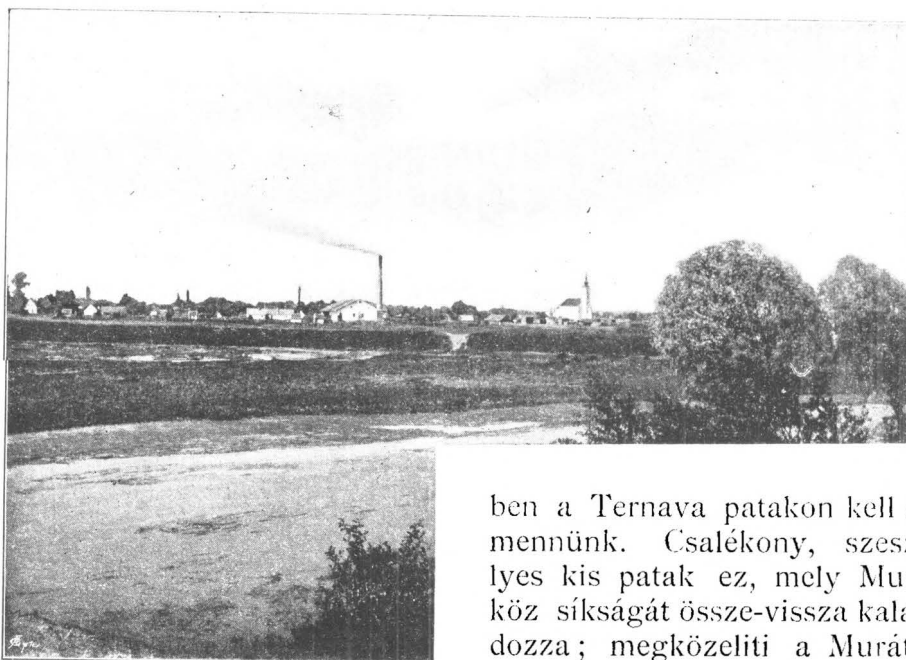

Ha úgy ősz felé a *Nagy-Kanizsától* délnyugatnak haladó *Déli-vasut* vonalán *Mura-Kereszturt* elhagyjuk s vonatunk keleti irányba kanyarodva a szabályos mederben hömpölygő *Mura* folyón átrobog, egy, az eddigi vidéktől egészen eltérő, területre érünk. Az eddig látott szelid emelkedésű halmok eltűnnek, a kopasz tarlók, felszántott, üresen álló szántók egyhangúsága megszűnik; egészen sík, üdezöld vidék üdvözöl bennünket, melynek láttára magunkban is bizonyos felujhódást érzünk. Muraközbe, hazánknak minden tekintetben érdekes földjére értünk.

Más itt a vidék külső arculata, a hőmérséklet, a gazdálkodási mód, a községek, lakóházak s maguk a lakók s nyelvük is mások. Az a terület, melyet a *Déli-vasut* e vonala nyilegyenesen keresztül metsz, mindenütt lapály, melyen fűz-, berek- s nyárfákkal szegélyezett rét-szőnyegek, bokros legelők, sűrűn váltakozó s a vidéket az egyhanguságtól még télen is megóvó apró erdőfoltok, cik-czakos tócsák, mocsarak váltakoznak a keskeny hajdina, köles, len, kender s konyhai veteményekkel bevetett dülők s kukoriczatáblákkal. Mindezek arányosan oszlanak meg, csak a kukoriczavetemények képeznek kivételt, melyek itt a kalászos veteményeket is pótolván, óriási területeket foglalnak el. Muraköz sík vidékén a kalászosok nem adnak kielégítő termést, mert a *Dráva* és *Mura* folyók, továbbá a nagyszámu mocsár sok ködöt fejlesztenek, mely a szemet rendszeren apadtá teszi.

E kedves változatosságu síkságot mindenütt rendezett, csinos s egymáshoz aránylag közel fekvő, népes községek tarkítják, melyek nagyobbjait sugár tornyaik már messziről elárulnak. Az első község, melyet vasuton érünk, *Kotor*, Muraköz egyik legnagyobb községe. Nem régen épített gyönyörű, emeletes népiskolája s nagy terjedelmű temploma érdemesek a megtekintésre. Kotor hajdan erősség volt. Lakossága, mint általában egész Muraközé, horvátajku; mulatni szerető, vig természetű nép. Van miből mulatni. Itt van a Hirschler-testvérek nagy deszkakereskedésének lerakodó helye, mely leginkább a kotoriakat foglalkoztatja.

Ha a Kotortól délre eső *A.-Domboruba* akarunk jutni, utköz-

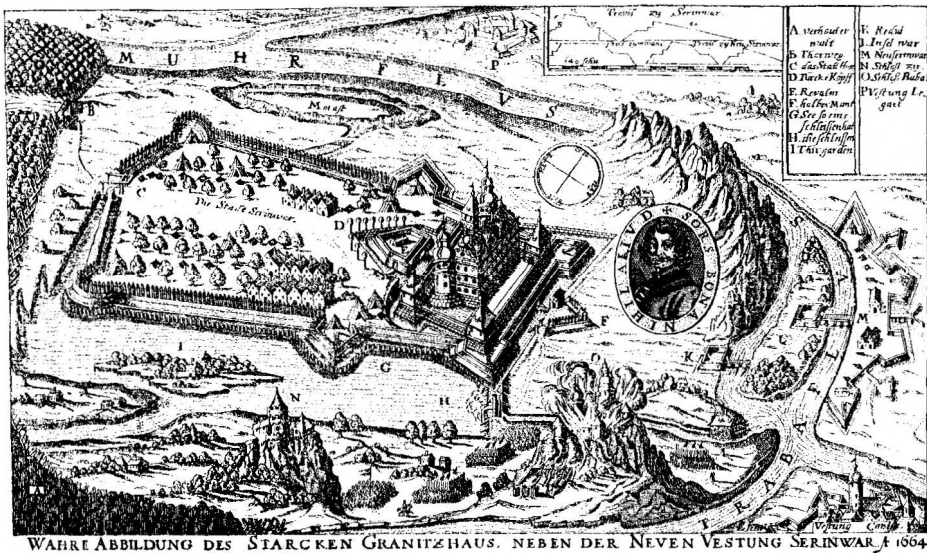
Mathea Károly fényképfelvétele.
Kotor község.

ben a Ternava patakon kell átmennünk. Csalékony, szeszélyes kis patak ez, mely Muraköz síkságát össze-vissza kalandozza; megközelíti a Murát s jó ideig berzenkedik vele, de bele nem ömlik, hanem elfordulva tőle, a Drávának tart s abba folyik. Egy kis Tisza, mely hirtelen megdagad s kiöntött vizével sok károkat okoz. *Alsó-Domboru* csinos hely. Főtere körül szép épületek diszelegnek. Kiválik közülök a Hirschlerké és az emeletes népiskola. Zalamegye legszebb iskolaépületeit Muraközben találjuk. Némelyik igazán palotaszerű. Muraköz tanügye is sokkal rendezettebb (a népiskolákat értve), mint Zalamegye bármely más vidékéé. *Alsó-Domboru* nagy számu értelmiségének társadalmi élete igen élénk. Itt laknak az országSZerte ismert Hirschler-testvérek, kiknek deszka- és fakereskedése nagy hírnévnek örvend.

A.-Domborutól keletre, a Mura partján feküdt hajdan Zrínyi Miklósnak, a költőnek *Uj-Zrin* vára, melyet a kanizsai törökök

dulása elleni védelmül épített s melyet 1664-ben a törökök Zrinyi és az őt segíteni vonakodó Montecuccoli szeme láttára romboltak le. Ma helyét is alig lelhetni meg.

Néprajzilag Muraközkhöz tartozik a Drávántul, Horvátország felől fekvő *Légrád* is, mely 1488-ban még somogy megyei falu volt s a 17-ik század második feléig Muraközben feküdt. Lakosai a Dráva meder változtatása következtében a jobb partra kerültek. Hajdan erős várral bírt. A török hódoltság idejében főkapitányság volt. Lakosai a törökökkel folyton harcban állottak s vitézségük által többféle kiváltságot szereztek. Vásárai a 17-ik században nagy hírben állottak. Légrád lakosai között néhány száz evangélikus is van. Említésre méltó szép népiskolája. A légrádi sajtáságos alakú,

Zerin vára.

esillag és hold betétekkel ékeskedő evőcszközök és zsebkécek régente egész Magyarországon el voltak terjedve. A Dráva és Mura fűz vesszőit Légrádon használják fel legnagyobb mértékben a kosárfonásra.

Az A.-Domborutól nyugotra induló országút mentén találjuk A.-Videt, szép házsoraival, tiszta kőházaival. Lakosainak egy része fuvaros a Hirschlerék fakereskedésénél. Kitaró lovaik aprók. Muraköznek csak a keleti csücskében találunk ily fajta magyar lovakat; a többi részeken nemesebb fajta lovakat tenyésztnek.

A.-Mihaloveczen túl *Draskovecz* két-tornyu, szép temploma köti le figyelmünket. Draskovecz tőszomszédságában van *Dráva-Egyház*, mely horvát Cirkovlján nevét a „cirkveniczi“ — templariusok — itt lakó szerzetétől nyerte. Odább, nyugatra a T alak-

ban elterülő *Perlakot*, Alsó-Muraköz legnagyobb helyét érjük. Egy csinos paraszt-város, széles főuttal, szabályos sorba helyezkedő téglás-cserepes házakkal, melyek közül itt-ott egy-egy emeletes ház is emelkedik ki. Legszebb épülete a 10 tanerővel bíró állami clemi népiskola. Van járási szolgabírói hivatala s főterén egy emlékkő, melyet a muraközi születésű s hazáját 1852-ben mártírhalt szenvedett *Gáspárich Márk*, ferenczrendi szerzetes, Perczel Mór serege egykori tábori lelkészének az emlékére állított nem régen Muraköz hazafias közönsége.

Perlak nem csak nagysága, csinosága, hanem lakosságának kiválósága s szerepvivésénél fogva is egyik figyelemre legméltóbb községe Muraköznek. Benne s a közeli *Mura-Királyban*, továbbá a büszke népü *Csehoveczben* találjuk A.-Muraköz legszebb férfi alakjait, délczeg legényeit s főleg szép asszonyait s leányait. E fehérség nem csak csinos, szép, de ügyes és dolgos is. Ruhája nagyobb részét maga fonja s varrja, azonkívül még eladásra is jut vászna. A környékbeli vidéket, városokat (Csáktornya, Varasd, Ludbreg) Alsó-Muraköz ezen része látja el vászonművel.

Perlaktól észak- és északkeletre esnek: *Pusztakovecz*, *Tüske-Szt.-György*, *Hodosán*, *Goricsán*, *Derzsimevecz* s több apróbb község, melyek valamikor nevezetes termelői voltak a muraközi cserébi dohányynak, míg nem a nagymérvű csempészet miatt 1883-ban a termelési jogot elvesztették s most elszegényedtek. *Muracsány* nagy terjedelmű határral bíró, 3 ezer lakósu község. Itt laknak Muraköz legbarnább emberei, kiket a nép már nem is barnának, hanem feketének (crno) nevez. Muracsány s a tőle mintegy 10 km-ternyire fekvő Kotor között nem találunk helységet. Ez Muraköz legnagyobb lakatlan területe, mintegy 60 □ km. kiterjedésű. Muraköz többi síksági része nemcsak Zalamegyének, hanem hazánkunk is legnépesebb vidékei közé tartozik.

A.-Muraköz ezen községeiben s a már említett *Perlak*, *Dráva-Egyház*, *Draskovecz* s a körülöttük fekvő kis falukban, továbbá *Pálinovecz*, *Turcsiscse*, *Sztrelecz* és *Szoboticza* községekben s a határos és már a dombvidéken fekvő *Domasimeczen* és *Novákoveczen* tenyésztik Muraköz legszebb lovait, a nóri faj egy könnyebb s igen alkalmas és szép fajtáját. A muraközi ló testes és erős, igás lóul kiválóan alkalmas. Választós csikókért 50—80 frtot, egy évesekért 100—150 frtot, 4—9 évesekért 200—500 frtot szokott a tenyésztő kapni.

Alsó-Muraköz ezen érintett községeinek lakói nemcsak szép lovaik, dohányuk után nyertek a legujabb időig jövedelmet, hanem selyem gubókból is. A.-Muraközben a selyemhernyó-tenyésztés igen szépen virágzott. Az utak melléke szederfákkal volt szegélyezve, melyek a selyemhernyó-tenyésztés céljaira szolgáltak. Perlakon gubó-beváltóhivatal volt. A 70-es évek előtt a hatóság a fákat

kivágatta s ezzel e hasznos s jövedelmező foglalkozás is megszűnt.

Perlaktól az országot nyugotra, majd északnyugotra vonul. Elhajlásánál, a *szentkereszti majornál* térjünk egy mellékutra, mely egyenest Varasd felé vezet. Ezen út mellett fekszenek: *Orehovicza*, *Vullária*, *Tótfalva* és *Zrinyifalva*, kevés számú lakóssal bíró községek, igazi robotosai a gróf Festetich-féle uradalomnak, melynél harmadába, negyedébe vesznek fel földet s rétet, hogy maguknak a szűkes megélést biztosíthassák. Birtokot nem szerzhetvén, később, midőn majd jobban elszaporodnak, a kivándorlásra lesznek utalva. Egyesek már is Szlavoniába költöznek.

E drávamenti községekben találjuk Muraköznek néprajzilag legérdekesebb lakóházait, a háttal utnak fordított alacsony faházakat, melyen az uteza felől csak egy kis palatábla nagyságu ablakot láthatunk. E házak a homlokzat s udvar felől fatornáczczal vannak ellátva s szoba, konyha és kamrából állanak. Elaprózott melléképületei szétszórtan fekszenek.

Muraközi lakóház.

A *Zrinyifalva* (Kursanecz) melletti erdőben öletett meg gróf Zrinyi Miklós, a költő, 1664-ben. Szerencsétlen halála helyét közel a Drávához egy kőemlék jelöli, melyet tisztelője, Pignatelli Pereguardo herczegnő állíttatott. Ezen emléket a közeli években alámosással fenyegette a vad Dráva, mi miatt az emléket környező terebélyes tölgy-

fák nagy részét is ki kellett vágni. Ma már csak hirmondóul áll közülük egy-kettő, melyek a régi drávamenti, vadakban dús őserdő utolsó maradványai.

A drávavidéki őserdők nagy részének letarolását nemcsak az emberi kéz, hanem a Dráva folyó is siettette. A Dráva sebes folyású, romboló folyó, mely főágyát folyton változtatja. Régi medreinek nyomai tanúsítják, hogy valaha egészen a muraközi hegyekig elkalandozott. Szigetei számtalanok. Néhol 1—2 kilométernyi szélességben folyik.

A Drávanak meg van a maga érdekes világa, melyet külsőleg a kezdetlegesen összerótt halászkunyhók, az egycsoportba verődő malmok is rögtön elárulnak. Halászata, a magyar halászatéval egy módu s még a halászati eszközök is ugyanazok. Malmainak mindig van mit őrleniök. A muraközi ember csak a vízi malmot kedveli, azért az itt alapított gőzmalmok nem állhatnak fenn. Legérdekesebbek az *aranymosók*, kik A.-Vid-, Sz.-Mária- és A.-Domboruból kerülnek ki, mintegy 200—250 párral (400—500 egyén) s kik a Dráva kavicsstörmelékei közt található aranyszemcsék kimo-

sásáért a Dráván Marburgig, a Murán egész Regedéig is felmennek s ezen helyekről ereszkednek lefelé. Az aranymosásra már Mária Teréziától van szabadalmuk, melyre ma is büszkén hivatkoznak. Az aranyat a köveces iszabpól mossák ki 4 lábu, lejtős mosó deszkán, melyre egyik a kavicsot rakja, a másik meg azt vízzel leönti s az aranyzemcsék a deszka erre a czélra metszett rovatkáiban marad. A szemcséket mogyoró nagyságu gömbökké forrasztják össze s a nagykanizsai adóhivatalban váltják be.

A pozsony-varasdi út mentén fekvő területet valaha *Wczmeknek* nevezték. Ezt a földet Gizella, szt. István neje, mint egy 1232. évi okirat tanusítja, a veszprémi püspökségnek ajándékozta. Oguz, horvát bán elvette, de a püspökségnek törvénykezésségre visszadtott. E terület most részben szántó, részben legelő. Muraközben még mindig nagy terjedelmű legelők vannak. Ezek között legnevezetesebb a Mura mellett elterülő *Bánát* (Muracsány fölött), melyen tavasztól késő őszig künn vannak a marhák egyfolytában. Még a hatvanas évek körül számos ilyen legelő volt Muraközben. Ezeknek felosztása az állattenyésztést nagyon megapasztotta. Akkor még a szegényebb embernek is 15—20 darab disznaja, 10—12 darab szarvasmarhája volt; most örül, ha 1—2 darabot tarthat. A muraközi ember a kuli tehéntől nehezen tud megválni, mert aránylag ez fogyaszt el legkevesebb takarmányt. Disznót főleg eladásra tart. Muraköz nyugoti részén a disznókereskedés igen élénk; maga a nép is foglalkozik a kereskedéssel. A „palóczok“ (paraszt disznókereskedők) főleg Dráva-Vásárhelyről kerülnek ki.

D.-Vásárhely igen régi hely. Valaha várral, főharminczad hivatallal s 1883-ig dohányváltó hivatallal birt. Könyvnyomdája egyike volt hazánkban az elsőnek. Zrinyi Miklós, a szigetvári hős fia, György állította. Nevezetes kiadványa Verbőczy Tripartitumának horvát fordítása volt 1574-ben. *D.-Vásárhely* nagy községi vagyonnal bir. Hajdan a lakosai is jól birták magukat. Jövedelmük főforrása, a fuvarozás, ma már megszűnt. Bécs és Trieszt — a merre és meddig — ők fuvaroztak, vasut által közlekednek Magyarországgal, többé nem szorulnak a tengelyen való szállításra. A drávavásárhelyi s általában a muraközi fuvarosok a korcsmák legköltekezőbb alakjai voltak. Azért mondja a dal:

Draga brača mužikaši,
De so vaši foringaši?
Ki so negda vam plačali,
Dok so foringa imeli.

Hej testvérek, muzsikások,
Hol vannak a fuvarosok?
Kik nektek annyi pénzt adtak,
Mig fuvarba járogattak.

Dráva-Vásárhelytől nyugotra, közel a Stájer határhoz *D.-Csány* és *Miksavár* csinos kis községek fekszenek. Ez utóbbi szép gót stílusú templomáról nevezetes. *D.-Vásárhelytől* keletre fekszik *Csák-tornya*, Muraköz legnagyobb s legjelentősebb városa. A rajta

átvonuló utazónak két nagy épülete vonja magára figyelmét: a Zrinyiek és Althanok hajdani várkastélyának várfalmaradványokkal s régi tiszti lakokkal körülvett 2 emeletű hatalmas épülettömbje s a 12 holdnyi terjedelmű, kert által övedzett állami tanítóképezde modern hajléka. Az első a város nyugoti, az utóbbi a keleti részén áll. Amaz a régi, fényes multnak s háborus, zajos csaták idejének néma tanuja, tisztos emléke; ez a csendben működő szellemi művelődés csarnoka s a többi csáktornyai intézetekkel Muraköz biztató jövőjü jelenének egyik képviselője, a magyar nyelv és szellem leghatékonyabb hirdetője s terjesztője.

Ezzel keresztül vonultunk Muraköz sík vidékén s megemlítettük főbb helyeit. E síkság hajdan tengerfenék volt, egy nyulványa a magyar Alföldet elborító tengernek. Földje televényes, homokos, néhol agyagos, kavicsos keverten.

A Csáktornytól északra és északkeletre húzódó dombvidék, mely a vend Bühelek legvégsőbb keleti nyulványa, tagoltságban nagyon szegény; csak itt-ott látunk egy-egy sekélyebb bevágást, azért inkább fensíknak volna nevezhető. Legmagasabb pontja Szt.-Rókusnál van. Határát minden oldalról kisebb-nagyobb falvak szegélyezik, mint: *D.-Szt.-Mihály*, *Zala-Ujvár*, *Belicza*, *Őrség*, *Domasinecz* stb. *Zalaujvárnak* gróf Festetich Jenő renaissance stílusú, park által környezett, gyönyörű kastélya kölesönöz nevezetességet. A *Dekanovecz* melletti erdő egyike Muraköz legterjedelmesebb erdeinek. A dombvidék Mura mellett fekvő községei közül még *Novákovecz*, *Bolornya*, *Bányavár*, *Muraszerdahely* és *M.-Siklós* érdemelnek említést. *Bányavár* petroleum forrásáról, *M.-Szerdahely* két hidjáról (az egyik vasuti hid) nevezetes.

Muraköz dombvidéke mindenütt művelés alatt áll s itt már nem a kukoricza, hanem a kalászosok képezik a főterményt. A nyárfákkal szegélyezett utak, fehérülő szép majorok már messziről elárulják, hogy e terület legnagyobb része uradalmi birtok. Gróf Festetich Jenőé, ki egyedüli nagybirtokosa Muraköznek s kinek birtokai körülbelül $\frac{1}{4}$ -ét foglalják el Muraköznek. E szép birtok hajdan a Zrinyieké s később az Althánoké volt.

II.

Muraköz sík- és dombvidékének lakói magas termetűek. A Dráva mellékén nagyszámú közöttük a félkegyelmű, golyvás. Nagyobb részük barna színű. Fejalkatuk hosszukás. A homlok magas, általában jól kifejlődött. A muraközi jól él; nyáron a reggelin, ebéden és vacsorán kívül még reggeli s délutáni ozsonnát is eszik. Családi élete patriarchalis. Mig az öregek élnek, a háztartás, gazdálkodás s szerzés közös.

A muraközi ember, főleg az alsó vidéki nyilt, bátor fellépésű, beszédes. A úrnak, kivált lelkészének nagy tisztelője. Munkás, vagyonszerző. Perlekedni szeret, de különben nem gyűlölködő s nem haragtartó. A mulatságot nagyon kedveli s abban kedélyes tud lenni.

Horvátországi testvéreit nem szenvedí. Muraközi voltára nagyon büszke. E büszkesége a stájeri, krajnai szlovéneket és a dráván-túli horvátot is lenézetí. Magyarának vallja magát s érzületében valóban az is; mutatják szokásai, viselete, költészete, dalai, zenéje, és tánca. Az „ádomás“ minden fajtát ismeri; férfi viselete ujabban egészen a magyar népviseletet követi; nyelvében sok a magyar szó, főleg a ruhanemek-, ételek-, gazdasági tárgyak- s tulajdonságoknál.

A muraközi nép nyelve az u. n. *kajkavski* nyelvterület *ekavski* nyelvjárásához tartozik, melyet a mai *stokavski* horvát irodalmi nyelv a gyakorlatban már nem ismer. Feltűnő különbséget köztük a tőszók és magánhangzók eltérései s kurtításai képezik. A muraközi egyes szóinál az *a* helyett *e*-t, az *u* helyett *o*-t mond. (*danas*, *toliko* helyett, *denes*, *toliko* stb.)

Gazdag népköltészetében, mely — fájdalom — eddig összegyűjtve nem lévén, csak a nép ajkán él, sok a magyar vonatkozása. A délszláv költészet sajátos alakjai (mint a *vilák*), nála kiveszőben vannak. Sajnos, hogy történelmi mondakörével is ez történt, melyből csak egyes töredékek lelhetők már fel.

Ujabb hazafias dalai 1848—49-ben és a hatvanas években termettek. E népdalok némelyike Kossuth Lajost Muraköz megváltójának („Kossuth Lajos sloboditelj, Medjimurski odkupitelj“) nevezi s a haza határán túl, Törökországba is elkiséri, foglalkozik a magyar korona elveszésével, figyelmezteti horvát testvérét, hogy

Ne išči, ne dobiš
To magjarsko koronu,
Magjarska koruna
V-Tursko je odpeljana.

Za njim so jahali
Tri magjarski husari.
Bog živi Koššutha,
Magjarskoga orsaga!

Keresheted a magyar
Koronát... hiába!..
Elvitték messzire
Nagy Törökországba.

Három huszár vitte
Messzire, máshová.
Éljen Kossuth Lajos!
Éljen Magyarország!

Tömerdek mesét, mondát, elbeszélést, szerelmi s katonadalt találunk a máraközinél, melyek közül a szerelmi dalok némelyike igazán meglepő szép. Dallamuk egészen magyarának mondható: alig található már köztük egy-két eredeti muraközi. Magyar a *táncz* is, mit a magyar ember sem tud nálánál kecsesebben, ropogósabban járni.

III.

Csáktornytól északnyugatra találjuk *Szt.-Ilonát*, hol hajdan szerzetesek laktak s hol a Zrinyiek sirboltját takaró nevezetes kápolna maig is épségben látható. E kápolna alatti sirboltban nyugsznak a Csáktornyan lakott Zrinyiek legtöbbje, itt helyeztetett el a szigetvári hős levágott feje is. *Szt.-Ilonán* — Dráva-Vásárhelylyel együtt — ma Muraköz legnagyobb lóvásárai tartatnak, hol a szomszéd Stájer, Karinthia, Krajna és Horvátországon kívül Olaszország, Cseh-, Galiczia és Ausztria tartományok nagyobb városaiból is akadnak vevők.

Sz.-Ilona már egészen a „Muraközi hegység“ (így nevezik itt a Vend Buhelek ezen részét) tövében van. Innen folyton felfelé halad útunk. Mintegy másfél órányi távolságra *Vizi-Szt.-Györgyöt* érjük. E mindössze egy templomból s négy házból álló kis telep-ről gyönyörű kilátás nyílik egész Muraközre s messze be Stájerba. A hegygerinczen tovább vezető utunkról is minden oldalra messze elláthatunk. Balra *F.-Mihályfa* tűnik fel ódon templomával. Így messziről egy fehérlő pont a környező nagy erdőség s szőlőhegyek zöldjében. Jobbra a dombvidék felett a Murán tuli hegyek kéklenek.

A *Muraközi hegység* sűrűn tagolt, számos hosszanti és kereszt-völgygyel, itt-ott völgykatlannal. Változatos, kedves táju, minden feltünőbb hegyalakzat nélkül. Legkiemelkedőbb pontja a Prekopa, mely 340 m. magas. A hegyoldalokon elegyes fāju erdőkoszorúk, gesztenyefa-csoportok, gyönyörű gyümölcsösök, szőlőtáblák, szántók s a völgyekben illatos rétek váltakoznak. A földeket itt is keskeny bakhátban szántják, a minék pedig csak a vizenyős Alsó-Muraközben lehet értelme. A házak e hegyvidéken szétszórtan fekszenek. 3—4 ház a legtöbb, mely összeverődik, a többiek magánosan állnak a gazda birtokának a szélén. A ház mellett egy mesterséges tóka, mely az esőviz felfogása czéljából van ásva. Ebből a vizből főznek s itatják a marhákat. Mert a hegyvidéken igen kevés helyen áshatnak kutat. A hegyvidéki paraszt-lakóház alacsony. Anyaga fa vagy sározott vesszőfonadék. Kis szoba, konyha s kamrából áll. A melléképületek rendszeren külön vannak épülve.

A hegyvidék szétszórt házai hegykerületekre vannak osztva. A hegyvidék belső területén csak 5 község van. Ezek közül már multjánál fogva is a legnevezetesebb *Stridó*, egy szűk, hosszanti völgyben. *Stridó*, a tőle nem messze eső *Szt.-Márton*-nal együtt, már a rómaiak idejében létezett. Ez utóbbi mellett vonult Sabaria felé a muraközi hegységet végig szelő s nyomaiban maig is látható római út. *Stridó* nagy Konstantin idejében püspökség volt.

Szent Jeromos híres egyháztanító is itt született 346 körül. Sok ideig pálosok lakták. Kolostoruk és templomuk ma is épségben vannak.

A Stridó fölötti minden oldalról völgy által övedzett *Romvár* hegyen hajdan várfészek állt. Tulajdonosai rendszeren azok voltak, kik Csáktornyát birták. A Stridó fölött északon vonuló hegygerinczen átmenve, *Rác-Kanizsát*, s a vele összeépült *Ligetfalvát* érjük. Az előbbi hajdan főharminczad hivatallal birt, melynek egy ideig a stájerországi Regede is alája tartozott. RácKANIZSA a muraközi hegység északi, hirtelen aláhanyatló határlánczának lábánál fekszik. E hegyláncz keletnek halad egész Véghegy hegykönyökig, a meddig a füzesek között kigyózó Mura folyó kíséri. A Mura jóval szelidebb folyású a Drávánál; nem képez annyi szigetet s medrét is kevés helyen változtatja. A jobb partja fölött húzódó terraszon több kisebb-nagyobb község s egy váromladék van: *Lapsina* (Tündérlak), mely inkább figyelő, mint védelmi czélből épülhetett valaha.

Muraköz muramenti s Stájerországhoz közelebb eső vidékének lakosai néprajzilag elütnek a sík- és dombvidéki lakosoktól. Ezek egy része már szlovén. Jellemük, szokásaik, nyelvük s ruházatuk is eltérő Muraköz többi lakosaiétól. A hegyvidékiek magas termetűek. Arcszínük általán szőke, fejük hosszukás. Rendszeren sovány alakok, mert rosszul élnek. A magányban élés óvatos és tartózkodó magatartásúvá tette őket. Különben jámbor nép. Szorgalmas, munkás, a koresmát ritkán látogatja.

A hegyvidéki nép általán szegény. Abból a sok szép szőlő-, erdő-, rét- és szántóföldből, mely az általa lakott vidéken van, aránylag kevés az övé. Az erdőség gróf Festetich Jenőé, a szőlők jelentékeny része a vidékbeli s stájerországi uraké, vagyonosabb polgároké s a síkvidéki parasztságé. Közlegelői ninesenek, marhatenyésztése gyenge, lótenyésztő csak elvétve akad köztük. A hogy a körülmények engedik, apróbb mellékfoglalkozások által iparkodnak helyzetükön segíteni. A férfiak egy része mesterséget tanul s télen azzal keresi kenyerét, más része, főleg a stridóvidékiek, faragászattal foglalkozik, kereszteteket, fapipákat csinál; a legszegényebbek pedig nyirfaseprüket, gereblyéket, szakasztókat készítenek s azokat az alsó vidéken adják el kukoricza és liszt fejében. A seprüárulók jellemző alakjai Felső-Muraköznek. A férfi hátán, a nő fején viszi az egybekötött 3 kros nyirfaseprüket. A hegyvidéki nők jó varrók. Viseljük stájeros. Hosszu karton szoknyájukat s ujjasuk alsó szélét fodorral diszítik. A hegyvidékiek *éneke* s *zenéje* is stájeros; *tánczuk* a polka. A csárdást csak kevés helyen járják. *Nyelvük* szintén a stájeri szójáráshoz áll legközelebb, azzal a szembetünő különbséggel, hogy az *ö* és *ü* helyett *o*-t és *u*-t vesznek. A sík- és dombvidékhez közelebb lakók nyelve az alsómuraközi nyelvjáráshoz simul.

Muraköz lakósainak száma 78,000.

IV.

Muraköz területe, mint láttuk, három egymástól elütő jellegű felületet tár elénk; három — nyugotról keletre emelkedő — lépcsőfokot: a *lapályos*, *dombos* és *hegyes* vidéket. Természetes határát — Stájerország felől — a délnek húzódó határhozi keresztvölgy képezi, a többi oldalról pedig a Muraköz keleti csúcsában egyesülő Dráva és Mura folyók ölelik körül. Tehát egy fekvő ékalakú (▷) félsziget, mely Magyarország délnyugoti részének legvégső sarkát képezi. Ezen ék az édes anyai testnek gondot igen, de fájdalmat sohasem okozott.

Földrajzi egysége, Horvátországgal való határos volta s azon körülmény, hogy e 783 □ km. területnek mindig oly előkelő birtoklói voltak, kik az ország közügyeiben is szerepet vittek: *történelme* bizonyos fokig — akárcsak egy kis tartományé — önálló fejleményű volt.

Muraköz már a honfoglalás idején válhatott Magyarország közvetlen részévé.

Hogy szt. István idejében magyar terület volt, azt a Wezmech föld ügyében hozott ítélet tanúsítja. *Egyházilag* mindig a zágrábi püspökséghez tartozott. *Birtoklóinak* névsorát II. Endre idejétől tudjuk. Ő *Buzád* horvátországi bánnak ajándékozta Muraközt. Későbbi birtoklói a *Gissingi grófok*, a *stájerországi olygarchák*. *Róbert Károly*, illetve a kincstár, *Douch*, zólyomi főispán, *Laczkjy István*, a *Szécsényi testvérek*, majd ismét a kincstár, a *Cilleyek*, *Hampó-család*, *Keglevich Péter*, ki után a *Zrinyiek* következtek, kik közül az első birtokos *Miklós*, a szigetvári hős volt. Utána következtek: a két *György*, *Miklós*, a költő, *Péter*, kit a Wesselényi-féle összeesküvés miatt Bécsujhelyen lefejeztek. Muraköz utolsó birtoklója a Zrinyiek közül a Szalánkeménnél 1691-ben elesett *Ádám*, a költő Zrinyi fia volt. Zrinyi Adám halála után a *gráci kamara* vette át Muraközt s két ízben is bérbe adta, míg III. Károly 1720-ban *Althán Mihálynak* ajándékozta. Az Althanoktól *Festetich György*, a Georgikon híres alapítója vette meg 1799-ben s azóta a Festetich grófok birják Muraköz jó részét.

Muraköznek a horvátok részéről annyit vitatott *közjogi hovatartozandósága* kérdésében megjegyezhetjük, hogy az 1848—1861. évi időköz kivételével sohasem tartozott Horvátországhoz. Ekkor is az abszolutizmus kapcsolta oda, a mit Magyarország jogilag sohasem ismert volna el. A *pacta-conventa*, földrajzi feljegyzések, törvények s adózási ügyek alapján kimutatható, hogy Muraköz 1848-ig mindig *közvetlen* része volt Magyarországnak.

Jelenlegi politikai helyzete a tényleges viszonyok által van egyszersmindenkorra tisztázva, a minek megbolygatására csak a délszláv birodalmi eszme utopiájával telített Stárcsevics- és Strossmayerpárt politikai falánksága törekszik. Muraköz elkapcsolása programjukban van. Az alap, melyen követelik, egyedül néprajz, nemzetiségi, a mik a politikai határok megvonásánál komolyan számba nem vehetők. S ne feledjék azt sem, hogy e nép magyar érzésű, kiválóan hazafias szellemű s ebben az érzésben és szel-
lemben úgy hisszük, nem csak megmaradni, de megerősödni is fog s továbbra is mintaképpül fog szolgálni arra nézve, hogy kell idegen nyelvvel, de magyar szívvvel, az édes hazát szeretni.

FEJÉR GYÖRGY.

1766—1851.

Fejér György, a *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticae ac civilis* (Budae, 1829—1844) nagynevű szerzője 1766. ápr. 23-án született Keszthelyen, hol atyja Fejér Mihály a Festetics grófok urodalmi ács mestere volt.

Fejér György életét, zsenge gyermekkorától kezdve haláláig, lankadatlan, soha nem szűnő munkásság jellemzi; s ez teszi érthetővé azt, hogy sokoldalú elfoglaltsága mellett is, kötelességeinek szigorú pontossággal való teljesítését soha szem elől nem tévesztve, páratlanul álló irodalmi tevékenységet fejthetett ki, s az irodalom sok ágában becses műveket teremthetett. Irt költeményeket, erkölcsi olvasmányokat, színműveket, theologiai, történelmi, bölcsészeti, gazdasági, hadügyi, politikai, statisztikai, a faművelésre, dohánytermelésre, gyár-iparra vonatkozó műveket; egyházi beszédeket, imádságos könyveket stb.

Szinnyey József a Magyar Irók Névtárában fordított színművein és egyes folyóiratokban megjelent dolgozatain kívül 127 önálló művet említ fel, melyek közül a fent említett *Codex diplomaticus* a 13 indexxel együtt 43 kötetből

áll. Azonkívül költeményeket, becses értekezéseket irt az Orpheusban, a Minden-es Gyűjteményben, a Hazai és Külföldi Tudósításokban, a Literatúrai Lapokban, a Hirnökben, az Egyházi Tudósításokban, a Religio és Nevelésben.

Fejér György korán kezdett tanulni. 1775-ben már a gymnasiumot látogatta; atyja halála után, mely 1776-ban következett be, már 1779-ben Pesten találjuk őt, a hol a bölcséletet tanulta, s különösen hajlamot nyert a történelem tanulására. A mult század nyolczvanas éveiben papnövevény volt Pozsonyban, s már mint ilyen lépett fel különféle verses és prózai dolgozatokkal Péczeli Minden-es Gyűjteményében. Itt törekedett első arra, hogy az eddig latin nyelven előadott színdarabok magyarul játszassanak; ennek József császár halála vetett véget; később az itteni seminárium el is töröltetett. — Pappá szenteltetvén, kovácsi-i plébános lett; egyházi beszédei részint kötetekben, részint egyes darabokban jelentek meg. Behatóan foglalkozott a bölcsészettel is, s e téren első munkáit nagy előszeretettel olvasta a közönség. Későbbi bölcsészeti munkáival már nem hatott. 1808-ban pesti theologiái tanár lett, itt kezdeményezte a Tudományos Gyűjteményt, melyet 1817—18-ban maga szerkesztett; ekkor kerületi tanulmányi főigazgatónak neveztetett ki Győrre. Itt hat évet töltött. 1824-ben került vissza ismét Pestre, mint az egyetemi könyvtár igazgatója. Élete e korában különösen a hazai történet foglalkoztatta, melynek gyümölcse az 1829-ben megindított Codex diplomaticus, melyet, mint Toldy Ferencz mondja, „a folyton hidegedő részvét daczára“ Albert királyig befejezett. Bármily hiányos is legyen e munka, kétségtelen, hogy a hazai történetírásnak sok becses adattal szolgált és sok tekintetben lendületet adott neki.

Fejér György nemcsak tudós, szorgalmas munkás volt, hanem áldozatkész ember is. Ezt bizonyítják az általa tett, nemes lélekre mutató alapítványai. Így Kovácsiból távoztával közel 5000 frtot áldozott részint a templom javára, részint jótékony czélokra. Végrendeletében pedig a keszthelyi árvák számára 46000 frtot és az ottani iskolának stipendiumra 4000 frtot, a győrinek 2000 forintot hagyományozott; ezenkívül más nemes czélokra is hagyott.

Toldy Ferencz ily nemes, tevékeny élet vonásait rajzolva, nem túlzott, mikor mondá, hogy: „összes tudományosságunkra e végső hatvan év alatt ő oly sokszerűen, oly behatóan s összevéve oly szerencsésen működött, hogy nemcsak örök tiszteletét érdemlette ki a hazának, hanem háláját is. Ő keveset vett tőlünk, s adta ezért mindenét — egész életét.“

H. M.

A ZALAMEGYEI VENDEK.

Irta: Gönczi Ferencz.

Megyénk vendajku lakói a Mura folyó, továbbá a Stájerország és Vas-megye határai által képezett sarokban laknak. A közelbeli magasabb hegyek-ről az egész, mintegy 130 [] km. terület belátható 25 községével együtt. E kis területen mintegy 22 ezer lélek lakik, tehát 1 [] km.-re 169 lakos esik, 69-el több, mint a szintén sűrűn lakott Muraközben; a megyei átlagot pedig 89-el mulja felül [] kmeterenkint.

A terület, melyen a zalai vendek laknak, egészen sík. Ha a kedves fekvésű A.-Lendva városkától nyugotnak vezető országúton tartunk a Vendségnek, a három első község — Lendvalakos, Gyertyános és Kapcza — melyet erünk, még magyarajku lakossal bír. Az első vend község *Hottiza*. Tovább, az országútnak északnyugotra hajlásánál jobbra *N.-Palinát*, balra az egymással csaknem összeépült hármast *Bisztriczát* (A.-, Közép-, és Felső-B.) látjuk elterülni. A nagy területen épült N.-Palini lakói a legélelmesebbek, Bisztricze népe pedig a legbüszkébb az egész Vendségben. Ott a szegénység, itt a jó mód fejlesztette ki e jellemző vonásokat. Bisztricze határa igen termékeny, még Muraközben sem terem oly szép kukoricza, mint itt. Muraközi fajtájú lovaival csak az adriáneciakéi versenyezhetnek.

A Nagy-Palina körül fekvő terület nagyon mocsaras, egy része süppedékes tőzeg. Egyes helyein csak nagy szárazság idején lehet járni. Kora tavasszal s őszszel, midőn nagyobb esőzések vannak, még az utak is járhatlanok.

Erdősége csak a Zichy Ágost-féle bellatinczi uradalomnak van az egész Vendségben. Ezen erdőség főleg berekfából áll, melyek itt a legjobban diszlenek. Más fát, a füz- és nyárfán kívül alig láthatni. (Gyümölcsfa is igen kevés van). Ezek szegélyezik a réteket, szántóföldeket s a mocsarak mentét, itt-ott kis ligetté csoportosulva.

Hottiza után *Cserencsözba* érünk. Elsőül gyönyörű temploma, emeletes felkészi laka s iskolája tűnik szemünkbe. Körülötte több kisebb-nagyobb falu terül el. Északra fekszik tőle *Gumilicza* a falu végére tett kunyhószerű iskolájával.

Adriáneczet elhagyva, szép nyárfasor között haladunk *Bellatinczra*, a vidék legnagyobb s legcsinosabb helyére.

Zichy Ágost gróf szép kastélya s urodalmi lakai képezik a község legszébb épületeit. Bellatincz környékén, mely már kissé emelkedettebb, kitűnő búza terem.

Közel Bellatinczhoz a Mura mellett *Deklezsin*, *Izsakócz*, *Melincz*, más oldalról — északra — pedig *Ganicsa* és *Lippahócz* terülnek el. Ganicsa lakosai az ottani két tanerővel bíró áll. el. iskola útján igen szépen magyarosodnak. A „gancsinszki muzsikási“ kitűnő zenészek.

A Vendség északi határához közel vannak: *Bagonya*, mely már hegy tövében van épülve és *Turnicsa*. Ez utóbbit a XIV-ik században épült román stílusú temploma teszi nevezetessé, melyben szent László életének nevezetesebb mozzanatai vannak a falfestményekben megörökítve. Emeletes szép iskolája — a bellatinczi s ganicsaival együtt — a vidék legszebbjei közé tartozik.

A vendek egy nemzetiségük a stájeri szlovénekkal. Elődeik az avarok kíséretében telepedtek le s az ő fennhatóságuk alatt éltek. Midőn az avarok hatalmát nagy Károly megtörte, a frankok uralma alatt szlovén fejedelemség alakult, melynek főhelye Blatno (Urbs palodorum), a mostani Szalavár helyén feküdt. E szlovén tartomány utolsó fejedelmét, Bratiszlávot a magyarok 896 táján legyőzvé, a pannoniai szlovén fejedelemség is összeomlott s a szlovén nép nyugot felé húzódott. E nép maradványai a magyarországi s ennél fogva a zalai vendek is.

Érdekes népfaj. A Zalában élők csak egy részét képezik az összes vendeknek, a nagyobb rész Vasmegeye déli csücskében lakik. A Somogymegyébe kivándorolt s ott pár községet alkotó vendek egészen elmagyarosodtak.

Megyénk vendjeit a magyarok bömhéczeknek, tótoknak, a muraköziek bochnéczeknek nevezik. Önmaguk nincsenek tisztában sem nemzetiségükkel sem elnevezésükkel. Horvátoknak állítják magukat.

A vend nép *termete* szálas, de általán vézna, gyenge boltozatu mellel, pettyedt izomzattal. *Fejük* hosszukás, *bőr- és arcszínük* főleg szőke, sárgás; de barnák is találhatóak. *Orruk* hosszukás és keskeny, de ennek ellentéte, a feltűnően pisze orr is gyakori, kivált a fehérmépnél. *Szakáll, bajuszt* csak a fiatalabb nemzedék hord. *Hajukat* kopaszra nyírják, mely divat a menyecs-kékre is kiterjed.

A vend *nők* általában tetszetős külsejűek, némelyek nagyon szépek. E szépség azonban nem tartós. A vendek táplálkozása igen szegényes, gyenge. Kenyerük közé kukoriczatusát kevernek. Az asszonyok a rendes sütés- és főzésben járatlanok. E körülmények, továbbá a vidék mocsaras volta s a tisztaságra való kevés adás okozza, hogy a nép testi szervezete gyenge.

A vend *természetére nézre* esendes, félénk. Jellemében a férfias becsérzet hiányzik. Alkalmazkodó, ravasz. Kérni, kunyerálni nem restell. Igen beszédes s könnyen köt barátságot, de hű barát nem bir lenni. Tetteinek mozgatója az érdek, melyet meztelenül tár fel.

Családi élete patriarchalis. Együtt, egy családban él a meddig csak lehet. Rendkívül munkás és takarékos. Elmegy a szomszédos megyékbe aratni, csépelni; rétet, földet vesz fel részbe, vagy bérbe. A Mura mellett halászik, továbbá tojással kereskedik, vásároz, csereberél. Otthon a földmivelés mellett mesterséget űz. Náluk a közönséges iparágak közül majdnem mindegyik van képviselve.

A vig életet nagyon kedveli. *Érzületében* a hazafiasság hiányzik, de nemzetiségi öntudata sincs. A világ folyására nem kíváncsi, nem politizál, mint a muraközi: ő előtte csak a megélhetés, a vagyonszerzés lebeg. *Valláosságát* külsőségekre alapítja.

Szokásai közt sok a babonás természetű. Lakodalmi szokásai vallásos szinezetűek. Társas összejövetelei, játékaik nincsenek, a fonót, disznótort nem ismeri.

A férfiak *viseletében* a jellegzetest a lenvászonból készült rojt nélküli gatya, elől az iparosokéhoz hasonló, a mell felső részéig érő, kék festésű vászonkötény, továbbá télen a hosszú kabát képezi. A fiatalság eddigi magyaros viselete néhol, mint pl. Bellatincezon és Ganicsán egészen az urasba csap át. A vend *czifrázkodó*, a régi viseletet igen könnyen eldobja s ujat követ. A nők viselete is igen uras kezd lenni. A nők népies ruhaneménél a hátul megkötött fejkendő s az öves szoknya az, a mi még a sajátságos vend viseletből fenmaradt.

A vend *községek házai* szétszórta, össze-vissza vannak épülve. Mind-egyik házat egy kis berek- és fűzfákból álló liget környez. Ha a félreesőbb községekben járunk, azt hisszük, hogy egy berkes erdőben vagyunk. Hát tavasszal, midőn a mocsarakban s a házak előtti vízzel telt árkokban, béka-

lencsével fedett tócsákban a békák milliói megszólalnak!! A Vendség egy része igazi békaország.

A házak derékszögűek. A régiés alakuak anyaga kivétel nélkül fa. A lakás a vagyonosabbaknál 2--3 szobából is áll. A szobák alacsonyak. Butorzatuk csak a legszükségesebbekből áll. A házakat kívülről nagyon tisztán tartják, máskülönben a vendeknél a czifra ruha s a lakás külső tisztasága csak takarói a belső tisztátalanságnak.

A vend nyelve a stájeri szlovén nyelvvel azonos. E szójárásnak főjellegzetessége az *ö* és *ü* használatában s a szók magánhangzójának feltűnő diphthongizálásában rejlik. Az *ö* és *ü* — melyek a szláv nyelvjárásnak bizonyos francziás igt adnak — más szláv nyelvterületeknél egészen hiányzik. A vend nyelv szöszegény. Sok benn a magyar és német szó. A vend ember nagyon szaporán beszél.

Költészet szegény. Elbeszélései, meséi, sőt balladái is elég nagy számban vannak, de népdalai nagyon szegények, a mi a vend nép lelkének sivárságát bizonyítja. Az anyagi irányú gondolkodás kiölte belőlük a szerelem nemes érzetét, a költészetet s az eszményi iránti lelkesedést. Miután a világi dalokban szegények, nyilvános helyeken, korcsmákban is egyházi énekeket dúdolnak. Ha szövegüket nem tudják, „rajlallával“ éneklük.

A *zenét* és *tánczot* a vend nagyon kedveli. Kiváló zeneképességgel bír. Hegedűn, trombitán egyaránt játszanak és pedig egyes bandák kottából is. Táncza a polka, a mit a fiatalság nagyon ügyesen jár. A magyar dal és magyar táncz eddig nem birt köztük tért hódítani.

A Vendségben a vizenyösebb helyeket rétektől hagyják, a szárazabb területek pedig szántókul vétetnek. A főtermény a népnél a kukoricza, hajdina s köles. A földet szorgalmasan, gondosan művelik, jól trágyázzák. A szarvasmarhatenyésztés nagy hátrányára van a közös legelők hiánya. Ökröket nem tartanak. Kevért fajú tehenci jó minőségűek. Lovai szépek. Scrtést keveset, ludat, pulykát néhol egyáltalán nem, tyukot, réczét azonban igen sokat tartanak. Itt-ott méheseket is látunk.

A vend nép általában véve *szegény*. A földek a nép nagy megszaporo-dása következtében igen kis darabokra osztódtak. A bellatinczi uradalom birja a Vendségnek körülbelül $\frac{1}{3}$ részét. Tehát nagyon kicsi terület az, melyen e 22 ezer lélek gazdálkodik. Mind ennek daczára a vendet nem kell féltenuk. Az ő önmegtágadásig menő takarékosága, fáradhatlan szorgalma mindenkor biztosítani fogja fentartását s vend élelmességével nem csak itt, mocsaras vidéken, de szokás-mondás szerint a „jég hátán is megél.“

A NAGYKANIZSAI IZR. HITKÖZSÉG MÚLTJÁBÓL.

Irta: Dr. Neumann Ede.

Neumann Ede dr.
nagykanizsai főrabbi.

A nagykanizsai izrael. gyülekezet nem dicsekedhetik évszázakra visszatekintő történettel. Akárhány zsidó hitközsége van a hazának, melynek évkönyvei az övénel sokkal régibb, eseményekben és válságokban gazdagabb múltról szólnak. A török uralom előtti időkre semmiféle történeti nyom nem vezet vissza, a múlt század első fele is lezajlott a nélkül, hogy számottevő emléket hagyott volna hátra. A történet műzsája itt nem igen örködött a múltnak maradványai felett. De azért minden kétséget kizáró módon állíthatjuk, hogy nem sokkal a török járom alól való felszabadulás után a zsidó gyülekezet is — talán némi függésben a rohonezi hitközségtől — megalkult és egy 1744-ből szár-

mazó városi dijszabályzatból világosan kitűnik, hogy ezen időben a város zsidó lakosai is kereskedelemmel foglalkoztak. Azon körülmény, hogy a város tőlük magasabb díjakat szedett, mint a másvallású lakosoktól, nem gátolta őket üzletük folytatásában.

A gyülekezet gyarapodott és a nyolczvanas évek elején temetője már annyira megtelt, hogy Batthyány Lajos gróftól új sírkert számára telket kér.

Folyamodványában egyszersmind megkeresi a grófot, hogy engedje meg, hogy a kijelölendő telket fallal vehessék körül. Szomorú okok kényszerítették a hitközséget ezen kérelemre. Gonosz emberek felgyújtották a régi temető kerítését és nem ritkán esett meg, hogy az eltemetett hullákat kiásták és nyitva hagyták a

sírokat. A gróf 1784. június 4-én Körmenden kelt kegyes végzésében teljesíté a gyülekezet kérelmét, 100 □ ölnyi területet engedélyezett a hitközségnek, mely census czímén évi 2 frtot fizetett a kanizsai uradalmi pénztárba. A legrégibb sírkő, mely az azóta több ízben bővített temetőben még most is meg van, 1787-ből való és Jákob, Mardekhai Jehuda fiának nyugvóhelyét jelzi.

Ugy látszik, hogy a hitközség belső békéjét mindenféle viszályok dúlták fel, a melyek annál károsabbak voltak, minthogy általuk a gyülekezet fejlődése is fennakadást szenvedett és lassanként megszilárduló tekintélye megingott. Ezen egyenetlenkedések Batthyány Lajos grófnak figyelmét nem kerülték el és 1786 október 20-án Körmenden kelt rendeletében szigoruan meghagyá a hitközségnek, hogy tagjai a zsidóbirónak és esküdtjeinek feltétlenül engedelmeskedjenek, peres ügyeikben ítéletének alávéssék magukat vagy pedig az urodalmi fiskálisához forduljanak, a kinél mindenki megtalálja majdan méltányos „satisfactioját.“ Egyebekben pedig ne viszálykodjanak és igyekezzenek békés életet folytatni.

A lelkészi hivatalt ezen időben Jehúda Chájim *Torni* viselte, ki teljes négy évtizeden át (1764—1804) működött és ezen idő szokása szerint nem csak lelkipásztora volt a gyülekezetnek, hanem a zsidó tudomány terjesztője is, a theologia alapkönyveivel ismeretvén meg a hittudomány iránt érdeklődő ifjakat. A tanítás tette mindig a zsidó papok működésének egyik alkotó részét és szivesen foglalkoztak theologiai tanulmányokkal olyanok is, a kiknek soha sem volt szándékukban papi hivatalt vállalni és hittudományi ismereteiket a gyakorlatban is értékesíteni.

Fontos mozzanatot képez a hitközség történetében a *templom* építése. A gyülekezet századunk kezdetéig az urodalomtól bérelt szerény hajlékban végezte áhitatát, egyes jó módu családokban ezenkívül kisebb oratoriumok voltak, a melyek a híveknek imahelyül szolgáltak. De a hitközség gyarapodása és a műveltségi viszonyok fokozódó javulása egy oly imaház létesítésének óhaját ébresztette, mely a vallás méltóságának és a hívek igényeinek minden tekintetben megfelel. 1807 augusztus 5-én fogtak hozzá a még most is fennálló templom építéséhez, mely 14 nehéz és áldozatokban gazdag esztendőnek munkája után befejeztetett és 1821. évi szeptember hó 14-én felavattatott. A hatalmas épület, melynek az egész országban alig akadt párja, egyaránt dicsérte a hívek áldozatkészségét — számuk 1821-ben csak 375 volt — mint Batthyány Lajos gróf nemeslelkűségét, a ki maga tette le a templom alapkövét és a nagy mű sikeres befejezését hathatósan előmozdította.

Ezzel azonban a hitközség nem érte be, hanem egyszersmind gondoskodott arról is, hogy az Isten imádására nagy áldozatok árán emelt díszes hajlékban az istenisztelet a művelt izlés igé-

nyeit kielégítse és nem zárult le századunk harmadik évtizede, midőn a nagykanizsai zsidó hitközség templomában megzendültek azon új dallamok, melyek az 1826-ban felavatott bécsi templomból kiindulva, későbbben bejárták az egész művelt világ zsinagógáit és az isteniszteletnek egészen új alakot kölcsönöztek. A hazában a nagykanizsai gyülekezet volt az első, mely az istenisztelet külső átalakításának szükséges voltát átlátta s folyton szemmel kísérve a múlt szent hagyományaihoz hiven ragaszkodó, de a megváltozott viszonyok követelményei előtt el nem zárkozó, óvatos és mérsékelt, de céltudatos és következetes haladásnak üdvös eredményeit, intézményeiben ezentúl a legműveltebb hitközségek példája után járt, a hazában pedig előharcosa és zászlóvivője volt a vallásos reformnak. Ebben van a hitközség jelentősége, ennek köszönheti azon előkelő helyet, melyet a hazai zsidó gyülekezetek sorában elfoglal. Kibontotta a haladás zászlaját és ahhoz hiven ragaszkodott is. Ennek legjobb tanúsága azon figyelemre méltó körülmény, hogy az új templom építését és az istenisztelet átalakítását gyorsan követte az új *iskola* építése. 1821-ben befejezte templomát, 1831-ben a közművelődésnek emelt oltárt és mindkettőre egyaránt terjedt ki gondos figyelme.

A három osztályú iskolában eleinte három rendes tanító működött, a kik természetesen német nyelven végezték az oktatást és a rendelkezésre álló idő java részét a hittannak szentelték. De némi büszkeséggel emeljük ki, hogy a hitközség az új iskolában a *magyar* nyelv tanításáról is kellően gondoskodott és e célból a rendes tanítókon kívül, a kik idegen származásuknál fogva magyarul nem tudtak, még egy tanerőt alkalmazott. A magyarosítási törekvések tehát már a harminczas évek elejére terjednek vissza. A tanítók a hitközség kebléből kiküldött igazgatók utasításai szerint végezték a tanítást, az iskola pénzügyei és adminisztratív dolgai a gondnokokra voltak bízva.

Meg volt tehát a hitközség két legfontosabb intézménye. Az alapok le voltak rakva, a jövő feladatát képezte azokon tovább építeni és a meglevő kereten belül létesíteni azon intézményeket, a melyek a hitközség vallási és kulturális felvirágzását eredményezték.

A gyülekezet felvirulásában és intézményeinek gyarapodásában kiváló része volt *Löw Lipótnak*, ki noha csak néhány évig működött a hitközségben, mégis mély nyomokat hagyott annak történetében.

Szántó Mayer rabbinak 1831. október 4-én bekövetkezett halála után ugyanis a hitközség *Löwy Samu Izsákot* hívta meg a lelkészi állásra, különösen szívére kötve, hogy az iskolára kiterjeszse figyelmét és a tiszteletbeli igazgatókkal egyetemben örökadjék a tanítás sikeres végzése és az iskola érdekeinek kellő gondo-

zása felett. Lőwy méltó volt a hitközség bizalmára és nagy odaadással és lelkesedéssel élt hivatásának. Ennek fényes tanúsága azon 1843. július 14-én Kehidán kelt levél, melyben *Deák Ferencz* következőképen szól róla: „Lőwy Sámuel urat, ki több évekig a nagykanizsai Izraelita közönségnél Rabbinus volt, hosszabb idő óta személyesen ismerem s őtet valóban szelid, jámbor, erkölcsös, művelt és tudományos embernek tartom, — még kanizsai hivataloskodása idejében megvizsgáltam egykor hivatalosan a kanizsai Izraelita iskolákat, melyeknek főigazgatójuk akkor említett Lőwy Sámuel úr volt s azokat mind a rendre és tisztaságra, mind a tanítás czélszerű módjára, mind a tanulók szorgalmára és előmenetelére nézve oly állapotban találtam, hogy azt későbbben is több hasonló intézeteknél mint követésre méltó kitűnő példányt ajánlani nem kételkedtem. De mióta hivataláról lelépett Lőwy Sámuel úr, azóta is többször megfordult házamnál s volt alkalmam szelidségét, olvasottságát s erkölcsös magaviseletét örömmel tapasztalni. Ha tehát Lőwy Sámuel úr ismét Rabbinusi hivatalt kíván valahol vállalni, én őtet, mint tudományosan művelt, erkölcsös embert, ki becsülésemet méltón bírja, tellyes buzgósággal ajánlom.“

Lőwy néhány évi buzgó működés után megvált a hitközségtől, mely a fényes tehetségü, klasszikus műveltségü és a zsidó theológiában is kiváló Lőw Lipótot választotta lelkipásztorának. Lőw teremtő ereje ezen időben sehol sem érvényesülhetett volna jobban, mint a nagykanizsai gyülekezetben. A talaj itt elő volt készítve, a hitközségben meg volt a kiváló férfiú törekvései iránti érzék és így kölcsönösen megértve és támogatva egymást, csakhamar megteremtették azon intézményeket, a melyekre a hitközségnek szüksége volt, a melyek kulturális fejlődését hathatósan előmozdították.

Lőw tettvagytól duzzadó lélekkel lépett hatáskörébe, benne tudományos készültség hatalmas energiával párosult, akadályokat nem ismert, ellenmondást nem tűrt, bátran szállt szembe azokkal, a kik bármely okból meg akarták gátolni tervének kivitelében. Alig hogy elfoglalta hivatalát, már alkalmá is nyílt erre. A hitközség 1840 május havában megnyitotta volt leányiskoláját. Ezen új intézet számára most külön épületet kellett emelni és a hitközség több vezérférfia csak a pillanatnyi szükségletet tartva szem előtt, a fiúiskolát egyelőre régi helyén meg kívánta hagyni. Lőw csak nagy nehezen tudta megértetni a mértékadó körökkel, hogy ott, hol fontos közművelődési célokról és feladatokról van szó, fukarkodás egyáltalában nincsen helyén, de mégis kivitte, hogy a hitközség mindkét intézet számára díszes és minden tekintetben beváló épületet emeltetett. Batthyány Fülöp herczeg ezen alkalommal is bebizonyította a hitközséghez való jóindulatát és ingyen engedte át az urodalmi telket.

A külső javulással pedig karöltve járt a belső fejlődés. Lőw rányomta szellemének bélyegét a fokról-fokra emelkedő intézetre és öröme telhetett fáradozásának sikerében. Az iskola újjászervezését nem sokára az iparos- és kézműves egyesület alapítása követte. A kiváló férfi nem állott meg fele uton, minden újabb siker újabb terveket érlelt meg benne, új eszméket támasztott lelkében. Vállalkozásaiban három szempont vezérelte: az általános emberi, a zsidó vallásos és a *magyar nemzeti*. Különösen az utóbbit tartjuk kiemelendőnek. Lőw Czernahorában (Morvaországban) született, de alig működött néhány évig a magyar hazában, már annyira birta nyelvünket, hogy választékosan írt és szónokolt magyarul. Hazafias gondolkodását pedig az iskolába is átplántálta és ezen iparkodásában a hitközség készségesen támogatta.

Sajnos, hogy a vezérférfiak lelkesedése nem sokára lelohadt. Rossz szemmel nézték Lőw erélyes eljárását. Restelték, hogy a hitközség szellemi életének ő szabta meg irányát, féltékenykedni és akadékoskodni kezdtek, nem vitathatták el működésétől a sikert, de attól tartottak, hogy szellemi fölénye háttérbe fogja szorítani őket és minden módon bosszantották és keserítgették. Végre megunt a torzsalkodásokat és lemondott hivataláról. Hiába marasztalták, hiába biztatták anyagi helyzetének lényeges javításával, hiába ígérték, hogy hatáskörét ki fogják bővíteni, hogy a megye összes zsidó tanügyei az ő kezében fognak összpontosulni: lemondását nem vette vissza és e hitközség nagy erkölcsi és szellemi kárára Nagy-Kanizsáról távozott.

Nem követjük további pályáját. Nevéhez a magyar zsidóság legdicsőbb és legszomorubb emlékei fűződnek. A szabadságharcz a morva származásu rabbit a magyar táborban találta, a hol lelkesítő szava lángba borította a haza szent ügyéért küzdő hősokeket. Meglakolt érte bőségesen ipával Schwab Lőw pesti főrabbiával egyetemben. A Neugebäude börtönfalai sokat tudnának mesélni a két zsidó pap szenvedéseiről. Ezek a dicső emlékek. A szomorúak Lőw pápai lelkesítő működésével állanak kapcsolatban. A pápai orthodoxia Lőwnek végtelen sok keserűséget okozott és ha nem is sikerült a sokat küzdött és szenvedett férfiú erejét megtörnie, azt minden esetre hosszabb időre megbénította.

Ezen csalódások és szomorú tapasztalatok közepette jól eshetett lelkének, hogy azon gyülekezet, mely kiváló tehetségének zsengeit élvezte, a hazára virradt nagy napokban megállotta helyét. A szabadságharcz alatt a hitközség fényes tanujelét adta a haza ügyéért való lelkesedésének és midőn a miniszterium adakozásra szólította fel a nemzetet, 1848. május 31-én elhatározá, hogy legszentebb templomi ékszerait (309 lat ezüst) ajánlja fel és felkérte dr. Horschetzky Mórt, hogy ezen ajándékot a hitközség nevében adja át a miniszteriumnak. Megfosztá díszétől a vallás oltárát és

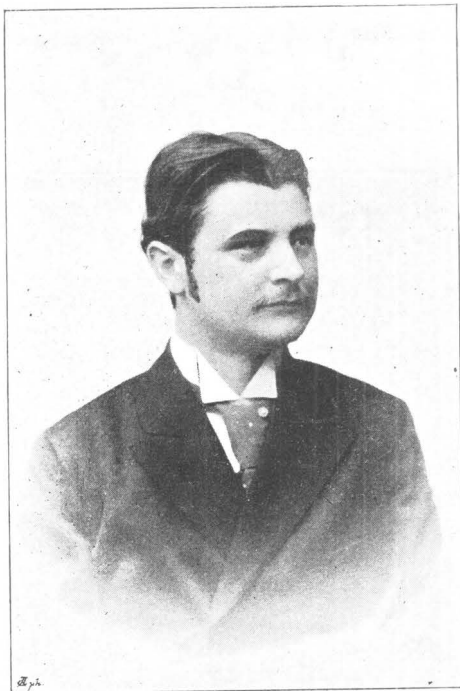
a haza oltárára tevő le. Dr. Horschetzky az ezüstöt visszahozta és a hitközség küldöttjei az ajándékok elfogadására kirendelt nagykanizsai bizottságnak adták át.

De a kanizsai zsidók nem érték be ezen áldozattal, hanem a nemzet ügyéhez való hűségüket bebizonyították akkor is, midőn a haza elleneivel állottak szemben. „A magyar miniszterium, írja egy szemtanu, az egész ország földnépét felszólította ellenünk, valjon a hátunk megett levő megyék ezt teendik-e, kétséges; esupán a kanizsai zsidók tüntetik ki magukat különösebben, miről én azonnal a *bánt* értesíttem, ki a Drávánál állomásozó csapatokból egy zászlóalj Skakorákat odarendelt és a zsidókon iszonyu bosszút állani megesküdütt.“

A nagykanizsai hitközség a Löwtől kijelölt uton tovább haladt. Híve maradt ezentúl is a vallásos haladásnak, melynek hivatott szószólója Löw nagynevű utódja *Fassel H. B.* volt, ki három évtizeden át a gyülekezet vallásos ügyeinek élén állott. A reactio szomorú éveinek válságait szerenesésen kiheverte és ma magyar szellem lengi át kultuszát, iskoláit és egyéb intézményeit. Dicső hagyományait nem is fogja megtagadni és a multba vetett pillantásunkat azon biztató remény kíséri, hogy a nagykanizsai izrael. hitközség azon kiváló helyet, melyet a testvérgyülekezetek között elfoglal, meg is tartandja, hogy a jövőben is híven fogja szolgálni a felekezet és a haza szent érdekeit.

A MI TENG ER ŰNK.

Irta: Donászy Ferencz.

Donászy Ferencz.

Szép hazámnak isteni könnye,
te gyönyörű Balaton!

Egy világokat teremtő Demiurgus sirhatott téged a teremtés isteni ihletének első örömkönnnyével, midőn hasonlíthatatlan fekvésű bérezeid a föld ősburkát szétfeszítették . . . mert tükör kellett hegyeidnek, hogy a természet e remekét kétszer lássa egyszerre mindenki . . . tükör, mely tájaid szépségét az éggel, a csillagokkal tükrözze vissza . . .

Többféle alakodban láttalak, mint egy változatos tündéri panorámát.

Láttalak síma, naptól aranyozott éreztűkörként ragyogni tájaid varázspanorámáját mutogatva. A naplakók aranytájékaút mutogattad ekkor a föld fiainak.

Majd meg kék voltál, mint az ég, mint Amphitrité azúrszín haja, majd zöld, mint legszebb smaragdja az inkák koronájának . . . és mosolyogtál parti bokraid koszorújától övezve, mint esküvője hajnalán a menyasszony . . . gyönyörűen, bübajosan . . .

Láttam holdas vizedet millió aranyfodrossal ringani, a lecsalt csillagok miriádját rezgetve tükrödön . . . A hold ezüsthattyuként szántott égi vándorútján s aranyos sugár palástját hegyeid regéktől borongó sziklavállaira terítette. Tihanynak tiszta harangszava pedig méla esendüléssel szállongott hullamtükröd felett . . . Egy éjszaka Zizim jelenéseinek könnyveiből: Zoraida (a hajnalcsillag) tündéréjszakája . . .

Láttalak végre fékevesztett haragodnak félelmes nagyszerűségében!

Tajtékkoronával hömpölygő hullámaid visszacsapkodtak a zivataros ég villámot szülő felhőtáborára s fenéig ásító örvényeid sisteregve nyelték el a beléjük esapkodó villámsugarakat . . . A szélvész bőgött, te hegyeketrázón menydörögtél túl égzengésen, viharordításon s minden villámesapásra egckig tornyosult hullámhegyekkel felettél . . . és végre is te maradtál győztes, te gyúrte le az orkánt! A zivatar megfutott tájaidról, de felzúdult haragodban még soká háborogtál, hullámaid tompa morájával feelve a távozó zivatar visszafenyegető dörrenéseire . . . és csak mikor kéken mosolygott az ég,

megcsillant az aranyos napsugár . . . csitultál el s lettél ismét az ég és hegyeid nevető tükrévé.

Még sok, sokféle alakodban láttalak, mert mindig más, mindig szebb vagy, de nem tudnám megmondani, melyikben vagy legszebb, felségesebb — csak azt az egyet tudom, hogy te és tájérod a legeslegszebb az egész világon . . .

A Görög szigettenger partjait, a Rajnavidék várromos panorámáját, a Tempe völgyet, Nápolyi öblöt és Svájez bércvidékét mind mind láttam — sőt láttam a véghetetlen tengert eget láthatárt egybeolvasztó messzeségében — ah, de mégis csak azt mondom, mit a mesebeli hű királyasszony tükre mondott minden kérdésre; „Szép vagy, szép vagy királyné! de, Hófehérke százszor szebb!”

Szép vagy, szép Nápolyi öböl, Rajna tája, de a mi Balatonunk százszor szebb, mert csak egy Magyarországon és egy Balaton van a világon! . . .

. . . Egymagamban állok a badaacsonyi kikötő hidon, mely hosszan benyúlik a Balaton vizébe.

Csendes, harmathintő, csillaghullató éjszaka fénylik fejem felett, millió csillagszemével mind rám tekintve.

Alszik mindenki, csak én állok egyedül a hosszú hid közepén s a habok légy csobogása beszél hozzám az éjszakában.

Néha-néha egyes elmosódó kutyavakkantás szállong hozzám — azután esend . . . hallom a nedves falevelek ereszkedését, a fűszálak rezgését a vízhangos éjszakában . . .

Néha-néha halk, meleg szellő fuvall arczomba, mintha az éj lélekezne, azután egy-egy ismeretlen hang szólal meg, hol a csillagos magasból, hol a fak titokteljes homályából, és utána nagyokat hallgat az éjszaka . . .

Találgatom minnek, kinek a hangjai ezek? Madáré, állaté nem, azokat mind ismerem; akkor tán magának a rejtelmes éjszakának alvó hangjai? Hiszen halk zsongás-bongás csalja füleimet, a fekete sötétségben még sötétebb árnyékokat látok gomolyogni. Hangokat hallok, de nem értem, árnyakat látok, de nem bírom kivenni . . . csak az őrlő szű sir, perczeg mellettem a száraz kúfában, tiktakozó, apró pattanással.

Még nagyon is durvák anyagiasak idegeim, hogy megértsem a lég atomlakóinak hangját, durvák szemeim a lég alakjainak meglátásához . . . A hetedik érzék, a mi már van, létezik — tán majd csak a huszadik, huszonegyedik század lakóinak lesz sajátja, mi még nem fejlődöttünk elég finomakká hozzá.

Erről a nagy problémáról gondolkodom — a körülöttem lévő varázsos környezet erre hangolja idegeimet. Hány nagy elméje próbálja e századnak megfejteni ezt, s gondolkozik róla . . . de a hetedik érzék minden bizonyítéka eddig csak ez: Van, létezik! Az a sök megfejthetetlen tünemény, minek titkát megfejteni nem bírjuk — bizonyítja ezt! Ha a hetedik érzék birtokába jutunk, akkor meglátjuk, a mit eddig a göröső se mutat, s a mit idegeink csak sejtének . . . megtudjuk e tünemények titkát . . .

Az egymás után rajzó gondolatok — a szívet is fokozottabb érzésre hangolják. A méltázásban a legkeményebb, a legridegebb szív is meglágyul s hatványozottabban, finomabban érez! . . .

Egyet-egyet csobban a víz, nagy éji lepkék surrannak el mellettem, majd egyszerre síró pityegés szakadozik szomorún, enyészetesen alá a magasból . . .

Elkészt lélek, szélkiáltók húznak éji pihenőre a távoli rétmocsarak felé, a honnan most a bölömbika is belebúg a süket éjszakába mély, visszhangrengető hangokon . . .

Olyan különös ez, szinte féltő volna, ha nem csillanna meg e közben a messze réten s hegyoldalon itt-ott a pásztortüzek fellobbanó, szelid világa.

Leborulok a karfára! Valami mondhatatlan sajtós, nehéz vágy szoritja össze szívemet.

Szemeimet nedvesülni érzem, sírni szeretnék, nem tudom miért, fáj valami, nem tudom mi és csak csukló görcs, keserves sóhajtás szorítja össze torkomat . . . égetnek ki nem sírható könyeim

Mért irtam le, miért mondtam el ezeket? Csak azért, mert lehet valaki, tán sok, a ki szintén egymagában állva, az éjszaka esendjében a Balaton villódzó vize mellett . . . ezeket szintugy végig érezte — az megérti, mért irtam le és hálás lesz érte . . .

A Balaton mellékének, akár a zalai, akár a somogyi részt vegyük, nincsen párja az egész világon, sem sajátos szépségét, sem pedig geológiai alkotását tekintve — oly ellentétesen, mégis oly harmonikusan működött itt a természet átalakító őseje.

A mindenség nagy műhelyében, a plutonikus átalakulásoké a főszerep — övé az elemi teremtő erő — és akkora tér, minő a zalai és somogyi partok — nagyon csekély arra nézve, hogy a természet két oly ellentétes munkát hozzon létre, minő e két partvidék alkotásának merőben ellentétes jellege.

Ez az, a mért egyetlen a Balaton melléke az egész világon!

A zalai sajátos jellegű hegyvidék. A tűzhányó hegyeknek minden formájával bír, a hegyes „pic-től“ kezdve, a rézsutosan vágott, láva folyásoktól barázdált csonka kupig és kraterszerűleg tátongó töleséres szakadékokig — épp azért, ha az idegen azt kérdezi, mi *legszebb Somogyban?* azt felelik rá: *Zala!* Paradoxon, de úgy van!

A somogyi rész a zalainak merőben ellentéte, mert nagy kiterjedésű lapály, még pedig olyan ősmocsaras lapály, melynek vadregényes szépségével tán csak az amerikai Dismal mocsarak vetekszenek.

E mocsár vidéknek legvaddúsabb s legérdekesebb része a Tótszentpál közelében lévő Nagyberék!

A ki megnézheti, el ne mulasztja, a ki a természetet szereti, az ide jőjjön . . .

A tollnak festeni, a tentának színeket kellene játszani, hogy csak megközelítő képet adjon! A ki e csudás mocsár birodalomba behatol, nem tudja hova nézzen, mit jegyezzen, mit tartson meg emlékében és ha le akarja írni, kétségbe esik, hogy hol kezdje meg a kaleidoskop tarkaságban váltakozó képeket.

Azért, kedves olvasóm, ne várj lépésről-lépésre vezető, kerekded, sima leírást. E helyett ide-oda csapongó, dirib-darab képeket kapsz!

Képzeld magadat az én helyembe — és vadd be, — e sürgő, forgó, változatos képnél, te is csak úgy tennél, mint én: hol ide, hol oda néznél, hogy a javát, szebbjét, érdekését el ne szalaszd! . . .

Azért engedelmeddel jó magam is úgy teszek!

A nád, káka és sás végtelen birodalma ez, a zombékok ezreivel, gyékénytől meredező locsogókkal, szittyótól fedett vizekkel.

A kibúvó nádhajtások sárga zöldje, a nád czimer barnás színe és a mocsár virágok ezrei kiszínezik akár a virágos mezőt — ezt a zizegő, suhogó nádbirodalmat is, melynek mohós, főzégvágásoktól csalékony talaja ugy inog, süpped minden lépésnél, mintha beakarna szakadni s minden nyom után fakadó víz támad . . .

Kajlán álló odvas vén fűzek, satnya égerfák váltakoznak, nád, gyékényfoltokkal, tószzerű vizekkel, miket nefelejtsek, árvavirág, békatáska és sebforrasztó nadálytő szegélyeznek, vizében pedig a káka áll őrt barna buzogányával, a sás kétélű kardjával — s mindez össze-vissza van fonva a lápi futóka szívós indáival, mikről ezerszám mosolyognak rád harangforma rózsaszín virágocskái és hogy az ősmocsár képe teljes legyen — egyszerre csak szuszogó horkantással egész bivalycsorda kullog elő — és mint a földalakulások aeonjaiban

az ősnádasok vastagbőrűi bámulnak rád nagy szárvaikkal, bárgyu szemekkel lomha kérődzés között. Akárcsak a boszubalus primigeniusok.

Lépten-nyomon friss vidra nyomok s esúszkálók mutatkoztak a nagyobb erek és tavak partjain megrágott hallakomák, rákollók maradványaival. Nagy tőkés és apró csergő kacsák szálltak fel riadt hápogással és nagyokat czuppanva, ejtették magukat a szomszéd tó vizébe . .

A nádas közé pityegve menekültek a bujkáló vizityukok, vagy bukdoztak a békalenesétől zöld víz alá, s keresztül-kasul szelt barázdák mutatták, merre menekült a rákot csemegéző vízi patkány, merre bujtak el a halászó apró gémelek . .

Vezetőnknek, Gelenesér gazdának a komandérozására négykézlábra „kussadva“, bujtunk a több öl magas nádas között, nehogy a „madárnépet“ elriaszszuk . .

Ez pokoli egy multság volt!

Az éles sás és nád törek, beretvaként vagdosta át vastag kesztyűinket az elevennel együtt. A nádi csalán arezunkat égette, a nyakunkba hulló finom törek és növény himpor mart, esipett, mint a tűz, a talaj pedig minden perczen elakart alólunk szaladni . . .

De mikor oda értünk a belső tó partjára és nesztelen megvontuk magunkat a sűrűben, az élénk táruló látvány, még egyszer annyi szenvedésért is karpótolt volna.

Egy minden oldalról nád s kákaival körített tó és odvas fűzekkel, égerfákkal lepett tisztás bontakozott ki előttünk, melyen a madarak és vízi szárnyasok mindenféle faja kajdált, hápogott, sipogott töméntelen mennyiségben. A nádszálakon cserregve, fűtyölve mászkált, szaladozott a nádas örökké éber őre a nádi veréb, intó hangjával, hol a légben lebegő halász sasra, hol a bokrok között ólalkodó ellenségre figyelmeztetve a nádas lakóit.

Mihelyt elhangzott élesen intó kiáltása, bútt, menekült minden. A vízi lenesét habzsoló ruezák, a sekélyesben halászó gémelek, nesztelen siklással bujtak a nád közé. A rákot csemegéző vízipatkány hangos czuppanással ugrott a vízbe és az odvas fűzfákon bóbiskoló bakesók, pannikák és éjjeli gémelek lelapultak a törzsökre — és a nagy csendben csak néha pittyent egyet fél-tében a nád tövén rejtező vizityúk.

Az éber őr ezalatt a legmagasabb nádszálak hegyén portyázott fel alá és vizsgálta szerteszt a tájat. Mikor elmúlt a veszedelem, hívó hangjára újra előjött minden.

Legelőször a türkizkő kék ragyogásában csillámló tollazatu jégmadár hibbant vissza leshelyére — s ékes tollazatu drágakóként csillant meg a nap-sugárban, azután sárga szemeket, gyanakodó sebességgel forgatva, bujtak elő a szürkegémelek, a pityegő vizityúk, utána csapatosan, hápogva a kacsák és partigázok . . .

A fűzfáknak a víz fölé hajló gallyai végén, akár csak egy lusta kreol függőágra, hintálódzott a füge-madár csudás ügyességgel font fészke, a nádszalak között, a kecses barkós czinkék röpködtek, sárga szemecskéikkel ártatlanul bámulva meg mindent, még a komoly méltósággal elhúzó gólyákat is, melyek jó halászó helyek, és a széles levelek alatt sütkérező kövér kecskebékák után kémlelnek . . .

Ameddig a bokrok árnyéka terjedt, széleslevelű mozsárvirágok nőttek be a tisztást.

E széles levelek alá csak egy-egy vékony sugárkúja téved a reggeli napnak, a zöldeshátú kecskebékák nagy gyönyörűségére, melyek jól eső tunyasággal melegedtek e piczi sugárkákban.

A bőven növény kigyóbagyuma kék virágaira egy aranyos hátú szitakötő ült pihenni, finoman erezett üvegfenyű szárnyait rezgetve, midőn a mocsárvirágok

széles levelei alól egy papucs nagyságu kecskebéka settenkedett elő — és aranyos szemcét a szitakötőre szegezve, óvatos csuszszanással küszölt feléje.

Midőn elég közelre ért — meglapult — és nyálkás, bunkóalaku nyelvét előre lövellve, egyetlen ugrással elkapta a szitakötőt, úgy, hogy csak csillogó szárnyai álltak ki széles torkából.

Elégedett lepegéssel készült visszatérni a napsugaras levél alá, midőn a közeli nadálytő bokor levelei megzörrentek és egy csillogó szemü lapos fejecske vágódott villámgyorsan elő és fogait oldalába merítette.

A béka ijedt ümmögéssel akart menekülni, de a szürkés siklókigyó egészen előkúszva, sebesen átgyűrűzte, és ide-oda hempergetve marta, szorongatta, míg csak egészen el nem gyengült. Ekkor még egyszer végig ropogtatva fogáival, fejénél fogva, nyelni kezdte . . . és már csak göresösen rángatódzó lábai álltak ki torkából, midőn sebes szárnyzuhogással egy gólya ereszkedett alá s mielőtt a sikló elbujhatott volna, rácsapott, csőre közé kapta, azután a napfényes magasba szállva, evezett tekergő prédájával távoli fészke felé.

A visszatörítés e rövid láncolata is eléggé mutatja, hogy a természetben az erősebbé a jog és a létérti küzdelem szabályozó munkája egyformán folyik vizen és szárazon — szünet nélkül.

PERLAK TÖRTÉNETE.

Irta: Megyeresy Géza.

Perlak nagyközség történeti multja — mint a többi alsó-muraközi községké is, — oly homályos, hogy csak egyes ókori leletek sejtetik, miként a Dráva-Mura-Ternava mocsár-tengerének voltak oázai, hol az ember már a rég multban talált megélhetési módot és küzdve a talajviszonyokkal, művelte a földet és építkezett.

Kr. u. a 4., 5. és 8. évben Tiberius, majd Plaulius Silvánus alatt a pannonok illetve azok két *Bató* nevű vezére ellen Varasd város s a közel levő Bednya folyó mellett vívott harcokban részt vett brenkok a győztes rómaiak által a Dráva mocsaraiba üzettek; így magyarázható meg, hogy a Perlak város emelkedettebb részein néha 10 láb mély homok sirtől ép esontvázak ásatnak ki, melyeken a szakértők kelte jelleget vélnek felismerni.

Licinius Valeriánus (Kr. u. 253—260) idejében vert, itt lelt ezüst érem, nem különben a Perlak-Szt.-Kereszt között *Ferencsica* dűlőben talált romok téglái ama meggyőződést keltik, hogy itt — hihetőleg az utak védelmére kirendelt katonaságnak lehetett kisebb-szerű váraesa (castrum). Tudjuk, hogy a markomannok már ez időben háborgatták felső Pannoniát.

A népvándorlások, a népek örökös harcrai, azonkívül a szélsőséges Dráva folyó áradásai elnépteleníték a vidéket, csak is a magyarok bejövetelét megelőző néhány évtizeddel szállották meg a horvát-, szlávok e környéket, azonban, hogy itt ez időben megtelepedtek s községeket alkottak volna: semmi nyoma a történetben nem lelhető.

A tatárjárásról s a tatárok kegyetlenségeiről népünknel is fennmaradt a szóhagyomány s a vásott gyermeket most is a „Pesjanek“ (kutyafejű) nevével ijesztgeti az édes anya.

Mátyás királyunk idejében mint község szerepel Perlak s a bosnyák bég elleni harcra a szomszédos *Szt.-Kereszt mezején* gyűlnek a hadak.

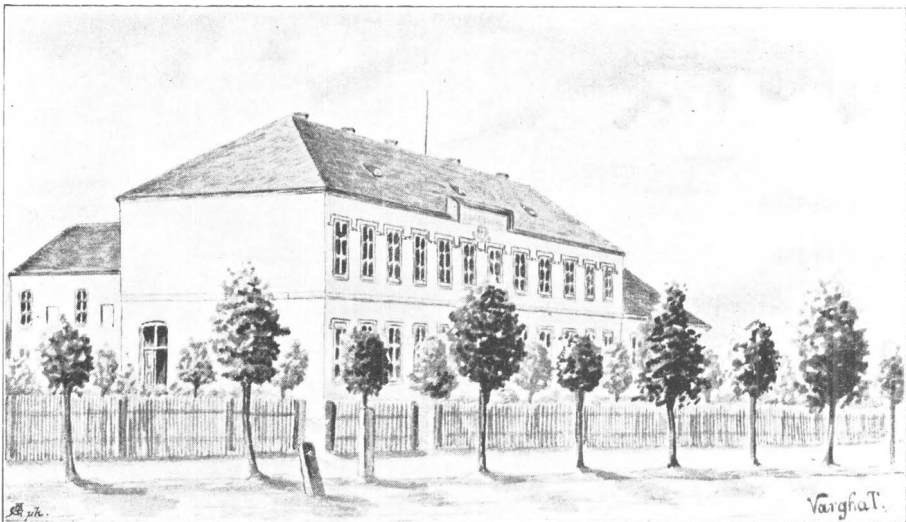
A Zrinyiek alatt mint népes község a csáktornyai urodalom egyik legjövődelmesebb helysége volt.

II. Leopold királyunk 1679. január 17-én kelt diplomája városi (opidum) minőségét, ugyanának 1688. szeptember 20-án kelt diplomája pedig némely szabadalmait erősíti meg.

Római katolikus egyháza hihetőleg a reformáció idejében alapított, mert régebbi időkben a közeli községek a *cirkovlyáni* fárához tartoztak, melyet valamikor a templáriusok alapítottak. --- A reformáció idejében a Zrinyi György (tavernicus) által pártfogolt lutheránusoknak is volt itt imaháza.

A század elején *sóhivalal* s az ötvenes években még *selyem-fonoda* is volt a községben.

Perlak népességét tekintve, Muraköz második községe, hol 415 lakóházban 3750 lélek lakik, kik csekély kivétellel horvát ajkú róm. kath. vallásúak. Városi polgár voltokra büszkék, ünnepnapokon kékből járók, a jobb módúak lovakkal kereskednek. Egyébiránt vendégszerető, munkás nép, jogait féltékenyen őrzi, de a törvényt tiszteli. ---

A perlaki állami iskola.

Multja e kis vidéki városnak eseményekben szegény ugyan, de annál gazdagabb a jelen s bátran elmondhatja: hogy vele a kulturális haladás terén megyénk kevés hasonló népességű városa versenyezhet.

1882-ik évben 6 osztályú állami elemi iskola állítottott fel, melyben jeles tanerők évenként 525--550 tanköteles gyermeket tanítanak, nemcsak a tankönyvekben foglalt holt betűre, de édes nyelvünkre, a haza iránti szeretetre. Az ily nevelés eredményeként elmondhatjuk, hogy a fiatal nemzedék érti, beszél nyelvünket.

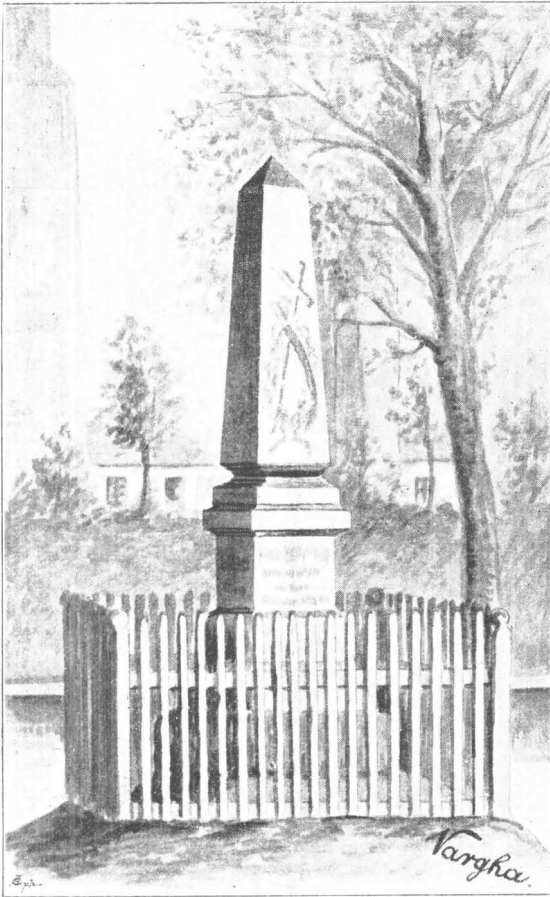
Van ott államilag segélyezett alsó fokú *ipar-tanoncz-iskola*, --- a dunántúli közművelődési egyesület által felállított *kisded-ovoda*, melynek helyiségei már a közel jövőben kitűnő terv szerint építetnek.

Nagy ügyforgalmu kir. járásbiróság osztja az igazságot, s jó erőkkel rendelkező főszolgabírósa innét kormányozza a járást.

Az itt székelő alsó muraközi takarékpénztár-részvény-társaság óriási üzlet-forgalma mellett a város és vidék igényeinek teljesen megfelel.

Van itt végre posta- és távirda-hivatal.

A mult évben hazafi-ságának is szép jelét adta a város, midőn Muraköz közönségének adakozásából a város főterén diszes oszlopot állított a haza egyik már csaknem elfelejtett vértanujának, a muraközi születésű *Gasparics Márk* franciscanus barátának, kit 1853. szeptember 3. Pozsonyban felakasztottak. Az oszlopon koszoruzott kereszt és kard jelzi, hogy a vértanu mindkettővel szolgálta a hazát.

Gasparics Márk emlékoszlopa.

Az oszlop fēliratai:

Elől:

Gasparics Márk szt.-ferenczrendű szerzetes
1810—53.

Jobbról:

Muraköz közönsége
1894.

Balról:

A magyar szabadság vértanujának.

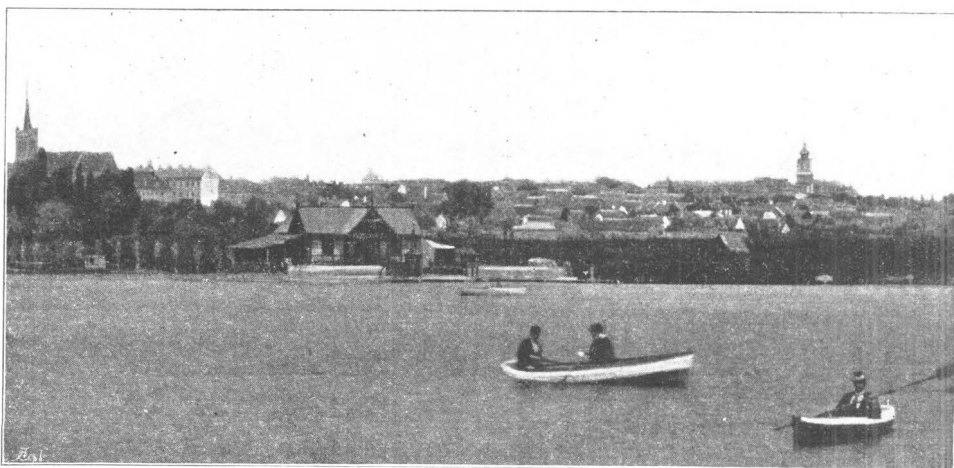
Hátul: (Gáspárics Márk utolsó szavai:)

Éljen és élni fog a haza!

KESZTHELY TÖRTÉNETE.

Irta: Bóry Imre.

Keszthely és vidéke régészeti szempontból édes hazánk egyik leggazdagabb, legérdekesb helye, miként azt a hirneves régész, néhai dr. Lipp Vilmos gymn. igazgatónak eredménydús ásatásai bizonyítják. A tudós tanár szenvedélyes kutatásai alapján az ó- és középkor közé eső történelemnek, a népvándorlás korának idejéből világosan beszélő számos emléket nyertünk ama 3000 sírból, melyet a fáradhatatlan régiségbúvár 1879--82-ig gyűjtött Keszthelyen

Keszthely.

a város alsó részén s a *hévizi* út kanyarulatánál elterülő, általa felkutatott dobogói sírmezőkről.

Dr. Lipp Vilmos ásatásainak eredményét le is írta „A keszthelyi sírmezők“ czimű művében, melyből megtudjuk, hogy Keszthely a római korban *Castellum*, később az Árpád- és vegyesházbeli királyok korában *Gesztel*, a hun korban, sőt az azt megelőző időkben nagy temetkező, tehát bizonyára nagy telepedő hely volt.

Midőn a rómaiak időszámításunk kezdetén hazánk dunántúli részét elfoglalták és Pannonia név alatt provinciává, megerősített végtartományyá tették, Keszthely és vidéke Felső-Pannoniához tartozott. Traján császár Keszthelyt és a tőle délre eső *Fenek* pusztát (Mogentiana) váraesokkal erősítette meg.

A Keszthelyen emelt őrtorony körül, melyet 1880-ban bontottak le, nagyobb számu őrség lakhatott, sőt a körületben levő szőlőhegyekben: *Cserszeg, Tomaj, Gyenes, Diás, Vonyarcz* és *Vas-hegy* községekben is rómaiak laktak, mint azt a leletek minden kétségen kívül helyezik.

A keszthelyi őrtorony a grófi kastély előtti dombon állott.

A Festetics grófi család könyvtárában levő okmányok Keszthelynek mint községnek létezéséről, melynek alapítása körülbelől egyidejű a honfoglalással, az 1019. évig engednek visszapillantani. Keszthelynek, mint jelentékeny helynek szereplését számos királyi írat bizonyítja.

A várost az 1567. 1602. és következő országgyűlések országos végvárrá tették s hadi közmunkát rendeltek megerősítésére, melynek azonban ma semmi nyoma sincs, mert a mai Keszthely éppen nem nyújtja a „megerősített végvár“ képét.

A honfoglalás után néhány századon át valószínűleg királyi birtok volt Keszthely; a királyi leiratok tartalma, peres ügyekben ítékezés, a város lakóinak s érdekeiknek védelméről tanuskodó iratok arra engednek következtetni.

Később a *Bakacs, Sárközi* és *Pethő* családok birtokába került a város s néhány százados fejlődéséről keveset tudunk. Annyi bizonyos, hogy a korszakalkotó események hatásaitól Keszthely is ment maradt, mint a dunántúli rész több hasonló városa, hol sem török sem tatár nem pusztított. Haladt szép csendesen, a mint a korszellem követelte: a középkorban középkori módon, újabb időben pedig előre.

A 48-iki szabadságharc minden jó hazafit tette serkentő mozgalmaiból azonban már Keszthely is kivette a maga részét. A fegyverfogható polgárság tekintélyes része, a tanuló ifjuság, tanárok, sőt premontrei rendtagok — szóval ifjak és férfiak végig küzdötték a szent harcot, melynek egyes, a szabadságharc történetéből ismeretes epizódjai részben városunk falai közt, részben vidékünkön történtek. A 48-as honvédek közül ma még 32 él városunkban.

A szabadságharc lezajlása óta Keszthely gyorsabban fejlődött s ma egy szépjövőjű város mozgalmas képét mutatja.

Keszthely város a Balaton tavának délnyugati sarkán a cserszeg-tomaji szőlőhegyek végső nyulványaiként tekintendő fensikon, a természet szépségeivel gazdagon megáldott vidéken terül el.

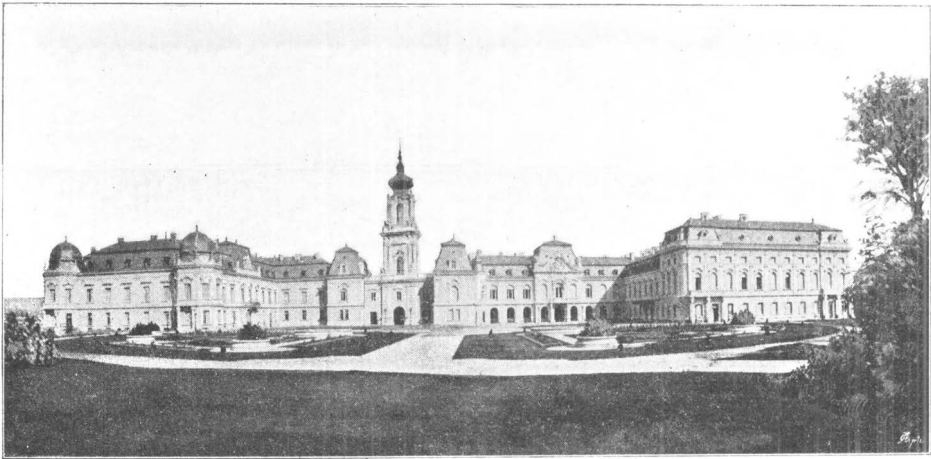
E fensik lejtőjét, a hajdani magas Balatonpartot a víztől ma jókora rétség választja el. A *Sió* esatorna, mely a víz levezetésére szolgál, nem első ilyen mű, mert *Galerius* római császár is lecsapolta a Balatont, melyben a víz tapasztalás szerint 15 éves periódusokban — tetemesen megnövekszik, mint azt a jelen év is bizonyítja.

A Balaton tava Keszthelynél kiszélesülve a keszthelyi öblöt alkotja; fenséges képet nyújt ez a szemlélőnek, a várost félórányi távolban koszoru alakban övező, erdőborította, regényes zalai dombokkal, melyek körül a szorgalmas hegyi nép szőlőműveléssel s állattenyésztéssel foglalkozik.

Keszthely területe nem egyenes síkföld, hanem éjszaktól délnek kisebb nagyobb földhátak húzódnak rajta keresztül s a város a keleti oldalon meglehetősen lejtős, mi *Gyenes* felől nézve szembeötlő.

A város látóképét különösen széppé teszi a legmagasabb helyen épült, királyi palotának is beillő Festetics grófi kastély.

A Festetics család előkelő horvát nemesi családból az országos szerepű családok sorába a múlt század elején emelkedett fel *Józseffel*, ki Mária Terézia örökösödési háborújában ezredtulajdo-

Festetics grófok palotája Keszthelyen.

nossá és tábornagygyá lett s 1749-ben grófságot nyert. Ennek testvére *Kristóf*, septemvir, ki neje *Szegedy Judit* által Zala- és Vas előkelő nemesével rokonságba jutott s Keszthelyt megvette. Ennek fia *Pál*, zalai főispán. Pálnak fia, a hírneves *György*, nagy szerző és kiváló hazafi. A keszthelyi Festeticsesek mai óriási birtokterülete magában Zalamegyében több mint 100,000 magyar hold s több uradalomra van felosztva. Ezenkívül Vas megyében a *gerséi Pethő*-féle birtokai mintegy 16,000 és Somogy megyében a *Prie-Torinet* herczeg által egykor birt s egyéb birtokai mintegy 60,000 magyar holdra rugnak. Mindez csak a keszthelyi ág uradalma; ezen kívül a dégi és tolnai ágak szintén nagy birtokok urai Veszprém, Tolna, Vas, Somogy, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun s egyéb megyékben.

György 1754-től 1819-ig élt. 1798-ban alapította a „Georgi-cont.” György fia *László* 1846-ban halt meg, fölötte megterhelve

birtokait. Ennek idősb fia *Tasziló* katonai s ifjabb fia *György* a miniszter, politikai működésével ismét fényt derített a családra. György miniszter idősb fia, szintén *Tasziló*, a hitbizományi uradalmak mostani ura, *Hamilton* hercegnőt vette nőül s ekként rokonságba jutott az angol főnemességgel s több uralkodóházzal. A keszthelyi kastélyt fejedelmi fénynyel és költséggel ő építé újra s bővítette ki. Ezen épületnek mását messze földön hiában keresnök.

A grófi kastélyon felül levő városrész *Polgárváros* külön közösségi szervezettel, de ennek története Keszthelyével azonos.

Az 1726. év május 1-én Keszthelyt a tüzvész majdnem egészen elpusztította. Ennek a csapásnak szomorú emlékére a város közönsége minden év május 1-én fogadalmi körmenetet tart.

1855-ben pedig az ázsiai kolera tizedelte meg a város lakosságát.

Keszthelynek határa Polgárvárosával együtt 13649 kholdat tesz ki, melynek körülbelül 95%-a Festetics gróf tulajdona s így a polgárság birtoka elenyésző csekélység az uradalomhoz képest.

Keszthely jelenlegi lakosságának száma 6973, kik hitfelekezeteik szerint így oszlanak meg:

róm. katolikus	5710
izraelita	1034
ág. evang.	166
ev. reform.	46
görög keleti	6
egyéb	11
	6973

A városnak 21 utcája van. A grófi kastély előtt elterülő völgyben épült az u. n. *csigánygyep*, a szegényebb lakosság telepe.

Keszthely vidéke bármely irányban tekintjük, gyönyörű.

Különös, szinte megmagyarázhatatlan érzelmeket ébreszt ez a vidék az idegen lelkében. A ki egyszer itt volt, ha csak egy napot töltött is Balatonja vagy Hévíze titokzatosan susogó rezgő nyárfái alatt, nem bírja elfeledni e helyet.

Ez a mindenkit lekötő bűvös hatás, melynek titka Keszthely természeti szépségének pazarságában rejlik, emelte a várost arra a színvonalra kultur-fejlődés tekintetében, melyen jelenleg áll.

Ereje, fejlődési képessége biztos tudatára tulajdonképpen az utóbbi néhány év alatt jutott. Mikor még Keszthelyt a messze lakó egyének vagy éppen nem, vagy csak tengelyen utazva látogathatták meg, a város és vidéke szépségét, előnyeit csak a közelben lakók ismerték.

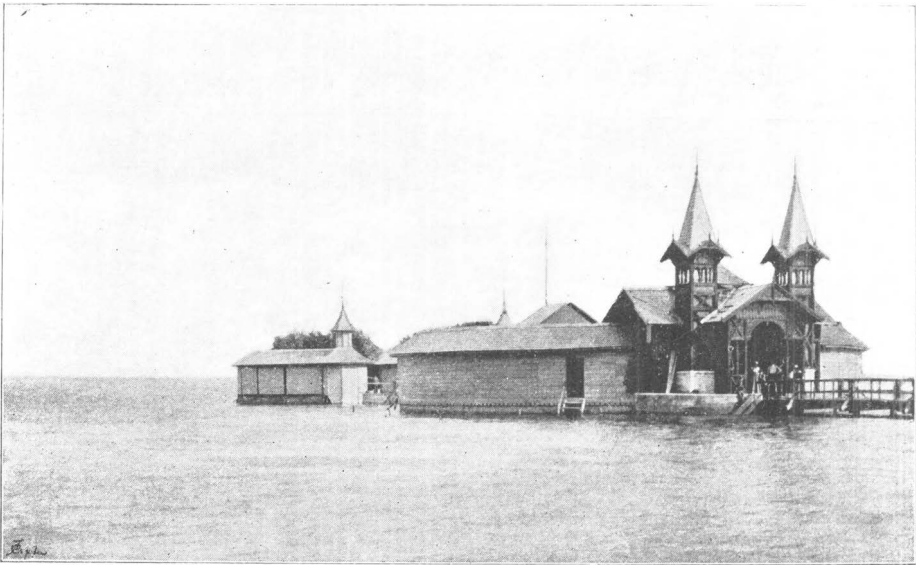
Helyi érdekű vasútunknak 1888-ban történt megnyitása azonban Keszthelyt közelebb vitte a világforgalomhoz s a város egyszerre nagyot lendült.

Lakói csakhamar fölismerték az istentől kezükbe adott kincseket és a szülőföld rögeihez csodás erővel ragaszkodó szeretet fáradságot nem ismerő munkásságával tették meg a haladás útját egész a jelenlegi színvonalig.

Ez a fejlődés, ez a pezsgő élet és alkotásvágy a városnak emelkedést, jövőt biztosít.

Keszthelynek semmiféle községi ingatlan nem jutott a birtoktagosítás idejében. Így aztán a haladásnak minden eszközét polgárainak áldozatkészségéből, a közös teherviselés egész súlyával lehetett csak megszereznie.

Keszthely tehát nem léphetett a földművelő városok sorába, hanem par excellence iparos és kereskedő várossá fejlődött. Keszthely-

Fürdő-épület Keszthelyen.

helynek van 334 önálló iparosa és 40 kereskedője, a jelentéktelenebb kis üzleteket (melyek száma vagy 30) nem is számítva. Kereskedői minden tekintetben a kor színvonalán állanak.

Kereskedelmünkön sokat lendített a déli vasuttal kapcsolatos vicinalis vasutunk, de még hatalmasabb lendületet nyer előreláthatólag akkor, ha a tervbe vett vicinalis vasúti szárnyvonalak *Sümege* és különösen *Tapolca* vidékével közvetlenebb összeköttetést hoznak létre.

Van szép hírnévnek örvendő *gazdasági tanintézete*. József kir. herezeg ez év június 4-én ittléte alkalmával elismeréssel nyilatkozott a keszthelyi intézetben végzett gazdatisztekről. Az intézet jelenleg az akadémiaívá fejlesztés stádiumában van; pár év múlva új palotában helyezkedik el.

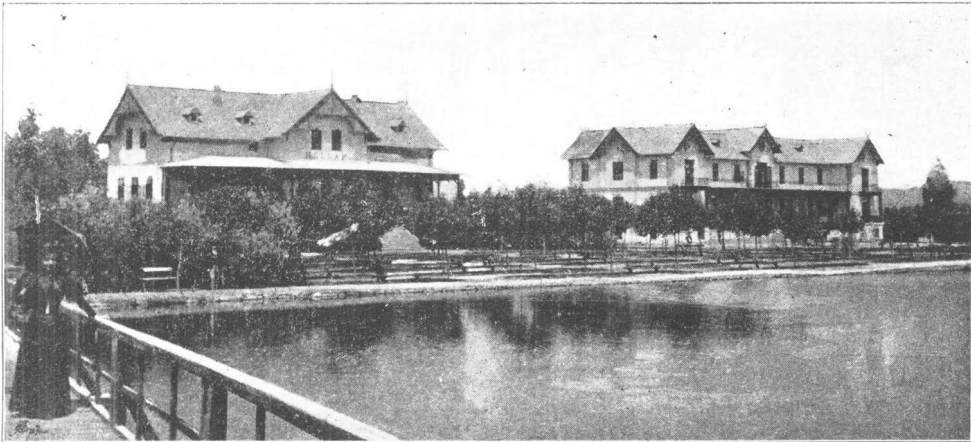
A gazd. tanintézettel szemben áll a monumentális *főgymnasium*. Az elemi népoktatás ügyét szolgálja az 1870. évben községivé alakított elemi fiiskola 6 osztálylyal és a 4 osztályu leányiskola.

A leánynövendékek magasabb kiképzésére van Keszthelynek két osztályu felső leányiskolája, mely már a jövő tanévben 4 osztályu polgári leányiskolává alakittatik át.

Hat osztályu polgári fiiskolája, mely a főgymnasium életbelépésével fokozatosan megszűnt, 24 éven át derekasan szolgálta a tanügyet.

Ezenkívül van a szent Vinczéről nevezett irgalmas testvéreknek óvodára, 6 elemi osztályra és ez idő szerint 3 polgári leányosztályra berendezett nőnevelő intézete, részben benlakással.

A kereskedő és iparostanonczok oktatásügyét a megfelelő alsófoku iskolák szolgálják.

Balatonparti vendéglők Keszthelyen.

Az oktatásügyet szolgáló eme fontos intézményeken kívül a társadalmi élet központjául szerepel a *Társaskör*. Nem nélkülözi Keszthely a többféle, közhasznu intézményeket sem. Van jótékony *nőegylete*, *tűzoltó-testülete*, ipartestülete, az iparos ifjaknak önképző- és *betegsegélyző egylete*, és az ipartestület kebeléből alakult *dalárda*ja.

Van továbbá három pénzintézete: 2 takarékpénztára és egy „kölsönös segélyező szövetkezete.” Keszthely ezen kerületnek járás- és szolgabirósági székhelye, hel adóhivatal is van.

Katonaság már rég idő óta van Keszthelyen. A 8. honvédhuszár ezred 4 százada fekszik itt. A város 10 évvel ezelőtt 80,000 frt költséggel a kivánalmaknak minden tekintetben megfelelő lovassági laktanyát épített.

A „Keszthelyi Hirlap“, ez idő szerint az egyedüli sajtó-organum, mely a 17 év óta fennállott „Keszthely“-lyel jelen évben fusionált.

A jelenleg működő városi hatóság gondozásának főtárgyát a város gyöngye, a balatoni hidegfürdő képezi. A városi hatóság tagjai tisztában vannak azzal, hogy a szellemi haladáshoz is elengedhetetlen reális alap megteremtésére a város tulajdonát képező balatoni fürdő van hivatva, mely évről-évre fokozottabb látogatottságnak örvend.

Mivel pedig ez a folyton fokozódó látogatottság épp oly mértékben támasztja az igényeket is, a város nem csupán a fürdő tiszta jövedelmét fordítja annak kényelmesebbé és szebbé tételére, de eddig körülbelül 100,000 forintot fektetett bele, mit kedvező feltételek mellett felvett 280,000 forintos kölcsönből fedez.

A Balatonpartnak azon helyén, hol ezelőtt 4 évvel a mocsarak ismert lakói hangversenyeztek, ma két szép épület áll: a Hulám vendéglő és a Balaton szálloda 38 szobával.

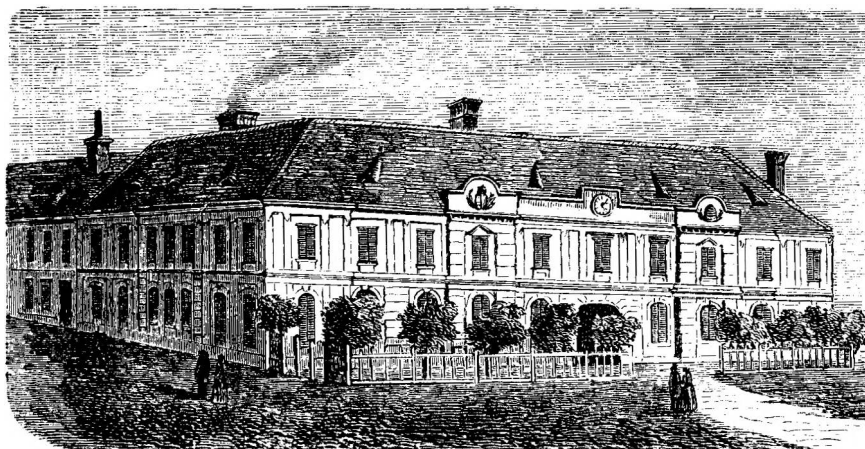
A Balaton vendéglő terrasscáról megkapó, felséges kilátás nyílik a sík Balaton tükrére.

A két szigetfürdő, 140 kabinnal, modern kivánalmak szerint, csinosan berendezve áll a fürdőközönség szolgálatára.

A csónakázó és koresolyázó egyesület megalkotása és a feléje irányult figyelem adta meg az impulsust a haladásra s jóformán ezen egyesület illeti az érdem oroszlánrésze, hogy a Balatonpart kultiválása ily nagymérvben halad előre.

A város végétől a Balaton partig vagy 20 holdnyi területen szépen gondozott, gyönyörű park áll. A nyár- és platánfa óriásokkal ékes, 4 soros alléét 1848-ban ültették.

Mint ezekből láthatjuk, Keszthely most van legerősebb fejlődési folyamatában. Természeti gazdagságának előnyei mindegyre hatalmasabb erővel bontakoznak ki.

A KESZTHELYI M. KIR. GAZDASÁGI TANINTÉZET.

Irta: Sparszam Pál.

Zalamegye a hazai mezőgazdasági szakoktatás bölcsőjének mondható, miután itt létesült Magyarország, sőt Európa legelső rendszeres gazdasági tanintézete 1797-ben, a dicső emlékű tolnai Festetics György gróf által alapított „Georgicon.” Ennek közvetlen czélja volt a Festetics-féle nagy kiterjedésű uradalmak részére, szakavatott és haladni vágyó gazdatisztek képzése. Ezen kitűnően szervezett gazd. tanintézet utóbb oly hírre tett szert, hogy azt a nagylelkű alapító engedélyével, a gazdasági pályára készülő fiatal emberek az ország minden részéből felkeresték, úgy hogy a „Georgicon”, a mely mindvégig a grófi család költségén tartatott fenn, csakhamar országos jelleget öltött.

A Georgicon 1797—1848-ig az az 51 évig állott fenn, az 1847/8-ki tanév második felében a bekövetkezett események miatt 51 évi fennállása után végkép feloszlott. A „Georgicont” 51 év alatt 1444 tanuló látogatta.

1848 óta hazánk mezőgazdasága több éven át kénytelen volt nélkülözni haladásának legfőbb cultur tényezőjét a gazd. tanügyet, a mennyiben a magyar-óvári gazd. tanintézettől eltekintve, mely az osztrák kormány kezelése alatt állott és német tannyelvű volt, sehol az egész országban gazd. tanintézet nem létezett.

Csak a hatvanas évek elején indult meg a gazda közönség körében élénkebb érdeklődés a gazdasági tanügy iránt, midőn a király ő felsége legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy a közigazgatási alap gazdasági tanintézetek felállítására fordíthatassék s ezzel tétetett le alapja a mezőgazdasági tanügy szervezésének.

Most az a kérdés merült fel, hol létesíttessék az első állami gazd. tanintézet? Több város volt czélba véve, de a Georgicon iránti kegyelet a Festetics grófi családnak a gazdasági tanügy körül szerzett hervadhatlan érdemei, valamint Zala- és Somogy megyék közönsége, gazd. egyletei és számos község fényes ajánlatai Keszthely mellett döntöttek.

Ő felsége 1864. évi június hó 3-án kelt legfelsőbb elhatározásával elrendelte, hogy Keszthelyen „országos gazdasági és erdészeti tanintézet” felállíttassék.

sék, ugyanazon évben Péterfy József nevezetett ki a felállítandó intézet igazgatójává és megbízott a tanterv kidolgozásával.

Tanépületül Zalavármegye által ingyen felajánlott és a város legszebb terén levő megyeháza adoptáltatott, ettől mintegy 700 méter távolságban a város keleti oldalán a tapolczai országút mellett a major rendeztetett be, melynek főépületében a gazdasági felsőbb tanintézettel kapcsolatba hozandó s parasztgazdák kiképzését célzó földmives iskola 24 bennlakó növendék részére helyeztetett el.

Az országos gazdasági és erdészeti tanintézet ünnepélyes megnyitása 1865 évi november hó 1-én történt, ekkor már 58 hallgató volt beírva.

Az ünnepélyes megnyitást a Georgicon alapítójának unokája Festetics György gróf, Zalavármegye főispánja, mint királyi biztos eszközölte. Az országos gazdasági egyesület a megnyitási ünnepélyen Korizmicz László alelnök vezetése alatt Érkövy Adolf, Somssich Pál, Wodjaner Albert és gróf Zichy János egyesületi tagokból álló küldöttség által képviseltette magát, jelen voltak Zala- és Somogyvármegyék gazdasági egyleteinek, a magyar-óvári gazd. tanintézetnek küldöttei és számos érdeklődő.

A jelenlegi tanintézet működése e szerint az 1865/6-ki tanévvel vette kezdetét.

A gyakorlati oktatás céljaira Festetics Tasziló gróf a tanintézetnek mérsékelt bérfizetés mellett 229 ¹⁴²⁸/₁₆₀₀ k. h. birtokot engedett át, melyből a a tanintézet gazdasági és gyümölcsös kertje alakítottatott.

A tanterv és berendezés eleinte csaknem évenként módosítottatott, így a többi között kivihetetlennek bizonyult, miként célba vétetett, külön erdeszek kiképeztetése, miért is a tanintézet eredeti címe „*országos gazdasági tanintézet*“-re változtatott át, a három évre tervezett tanfolyam pedig két évre redukáltatott és 1869-ben a tanintézet véglegesen m. kir. *felsőbb* gazdasági tanintézet címet nyerte.

Ő felségének 1874-ik évi augusztus hó 15-én kelt legfelsőbb elhatározásával tanintézetünk az azóta felállított kassai és debreczenivel együtt új szervezetet, *három éves* tanfolyamot és „*m. kir. gazd. tanintézet*“ elnevezést nyerte.

Ez évben szűnt meg a felsőbb tanintézettel kapcsolatban volt földmives iskola is.

A keszthelyi m. kir. gazd. tanintézet az 1865/6-ki tanévvel kezdvén meg működését, a millennium évében betölti áldásos működésének 30-ik évét.

A czélok azonosságánál fogva és mert a jelenlegi állami gazd. tanintézet a régi „Georgiconnak“ köszöni lételetét, tanintézetünk a Georgicon folytatásának tekinthető s így joggal fogja megünnepelni 1897-ben a legelső hazai gazdasági tanintézet alapításának 100-ik évfordulóját.

A jelenlegi gazdasági tanintézet tan- és tiszti személyzete.

Igazgató: Dr. *Csanády* Gusztáv, előadja a mezőg. vegytant, technológiát és borászatot.

Rendes tanárok:

Schádl János előadja az elméleti és föld-mértant, erömütant, gép- és eszköztant, építészetet és erdészettant, rajzot.

Kiss József előadja az állat boncz- és élettant, általános állattenyésztést, szarvasmarha-, juh-, ló-, sertésenyésztést és állatgyógyászatot.

Dr. *Lovassy* Sándor előadja az állattant, növénytant, ásványtant, természetant és éghajlattant.

Czakó Béla előadja az általános és alkalmazott növénytermelést, rétmivelést, jószág berendezés-kezelés és becsléstant, gazd. előtant.

Sparszám Pál előadja a nemzetgazdaságtant, gazd. statistikát, gazd. jogismét, ügyiránytant, gazd. számvitelt.

Segéd tanárok:

Ferstl János, akad. segédtanár előadja az általános vegytant és számtant.
Hosszu Albert előadja a rétmivelést, kezeli a kísérleti telket.

Gazdaság intézője:

Csorba Gusztáv, vezeti az első éves hallgatók gyakorlati okmutatásait.
Nitschman Jenő gazd. intézői segéd.

A kertészet kezelője:

Farkas Sebestyén főkertész előadja a kertészetet, szőlőszetet, a méh- és selymértényésztést.

Ösztöndíjas gazd. segéd: *Mészáros* Péter. — Pénztár kezelői és irodatiszti állás üresedésben.

Dr. *Hanny* Ödön az intézet orvosa.

A hallgatók létszáma:

Az 1797-től 1848-ig fennállott Gerorgiconon	1444
Az 1865/6-tól 1874/5-ig fennállott földmives iskolában	110
1865/6-tól 1894/5-ig a jelenlegi tanintézetben	1402
mindössze tehát	<u>2956</u>

gazda végzett Keszthelyen 81 év alatt.

A hallgatók létszáma származást illetőleg az ország 48 megyéjére oszlik el. Zalamegyére esik a legnagyobb százalék 16·14%, Sopronmegyére 7·50, Vasme gyére 7·42%, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun-megyére 5·79%, az erdélyi részekre 6·60%, a többi megyékre 4%—0·80%-ig.

A tanintézet gazdasága.

A tanintézet majorja közvetlenül a város alatt fekszik és a város főpiac zán álló tanintézeti épülettel telephonnal van összekötve.

A majorban a gazdasági épületeken kívül vannak elhelyezve az első éves hallgatók gyakorlati oktatására szolgáló tanhelyiségek, az intéző és segédjének lakása csak kis park által elválasztva, mely már közvetlenül a tanintézet kertjére dül.

A gazdaság a kert megett veszi kezdetét és északi végével a kincstár tulajdonát képező intézeti szőlő-birtokkal érintkezik.

A tanintézet saját és bérbirtokának térfogata összesen 315²⁹⁵/₁₆₀₀ hold.

A gazdaság megfelelő igás állat állománynyal, szarvasmarha-, ló-, juh- és sertés tenyésztéssel van ellátva.

Ezenkívül rendelkezik a tanintézet méhészettel, selymér- és baromfi tenyésztéssel.

A tanintézet körében fenálló ifjúsági egyletek.

A tanintézet körében több ifjúsági egylet működik, melyek egyrészt a tanulóknak tért nyújtanak arra, hogy az egyleti tevékenység és kezelésben tapasztalást szerezzenek, másrészt emberbaráti és művelődési hivatásuknál fogva az ifjúságot nemesebb irányu gondolkodásmód és működésre vezérlik.

Az ez idő szerint fennálló egyletek következők.

1. Segélyegylet.
2. „Deák Ferencz“ könyvtár egylet.
3. „Georgicon“ önképző kör.
4. Dal-egylet.
5. Zenekar.

A tanintézet eddigi igazgatói:

Péterfy József, Sporzon Pál, Balás Árpád, Deininger Imre, Dr. Csanády Gusztáv.

Hogy ezen régi tanintézet kulturális feladatának mindenkor megfelelt, bizonyítja a többi között azon körülmény is, hogy habár tanhelyiségek dolgában a többi gazdasági tanintézet mögött áll, látogatottság dolgában valamennyit felülmulja s így azon intézmények között, melyek a millennium alkalmával hazánk kulturális fejlettségét vannak hivatva feltüntetni, méltó helyet foglal el.

KANIZSÁTÓL HÉVIZIG.

Irta: Halász Margit.

Kanizsa városából északról kiindulva egy sík mezőség áll előttünk, s a jól megmunkált földek buja termései kötik le figyelmünket.

Az út melletti erdőséget elhagyva csakhamar elérjük Nagy-Récsé községet. Itt fekszik Inkey László volt országgyűlési képviselőnek birtoka. Az Inkey családnak Zalában, Somogyban nagy birtokai vannak, bár az egyik ág, Inkey Kázmér ága, kihalt s összes birtokai idegen kezekre jutottak. Az Inkey kastélyon kívül Nagy-Récsén megemlítésre méltó a község szép, új temploma. A réceseiek helyzete eléggé kedvező, mert barmaikat és mindennemű természetményt igen jól értékesíthetik az órányira levő Kanizsa város piacán.

Sárszeg község az országuttól kissé félre fekszik, csakis csárdája áll az út mellett. Ez az a hirhedt *Lapi csárda*, hol a katonaszökevény Hatos Sándor a koresmárost agyonlőtte.

Sárszeg a körjegyzőség székhelye, de egyházilag Nagy-Récséhez tartozik, mert temploma ninesen.

Nevezetessége Sárszegnek a nemes fajtájú pompás gyümölcsök termelése, melynek alapját Fülöp Mór, a volt jegyző és Talabér Zsigmond, az előbbi földbirtokos vetették meg.

Galambok fekvését a keletről s délről elterülő róna — melynek nagy atmospherájában kifárad a szem — s a nyugoti magas hegyek — melyek határozott háttérrel nyújtanak — teszik költőivé.

Semmi sem gyakorol oly magasztos benyomást az idealisan érző s mindent aestheticailag szemlélő emberre, mint ha egy-egy szép tájban gyönyörködhetik.

Vármegyénk oly gazdag az ily szép tájakban, úgy hogy talán ez az egyetlen megye, melynek ugyszólván minden pontja elragadóan szép.

Maga a galamboki nép sokkal műveltebb s felvilágosodottabb, mint a közeli somogyi falvakban. Lakossága kizárólag magyar; vallásra nézve róm. katolikus és ev. református. Diszes temploma és iskolája mindegyik felekezetnek van. Olvasottsága nagyon alapos, tekintve a körülményeket, — ugyan ezt mondhatjuk a *kiskomáromiakról* is. A legutolsó favágó is politizál s tudja hogy Bismarckot Bizmarknak kell mondani; zóna, valuta, regale, egy-

házipolitika, recepcio a kis ujjukban van. Hogyne, hisz mindegyik községnek évek óta fennálló olvasóköre s jól szervezett tűzoltósága van.

Kis-Komáromtól az országut *Magyarodon* visz át. Eme fel-tünően hosszú falun s lakóin leginkább meglep a bámulatatos rend és tisztaság, azon felül a vallásos érzület külső nyilvánulása. Egyszer szombati napon délután mentem keresztül a falun s meglepetve láttam, hogy a falu apraja, nagyja tisztán kiöltözve, minden munkától menten, kinn ül vagy áll csoportokban a ház előtt. Azt mondták, hogy vasárnap előtti napon már elő kell készülni az ünnepre, a szombat délutánt tehát félig megünnepelik.

Amint elhagyjuk Magyarodot, szívet, lelket gyönyörködtető táj — mint egy óriási panorama — tárul szemünk elé, a mint útunk a több mértföld kiterjedésű ugynevezett *Zala-völgyén* — visz át.

Művész, ha esetekkel remeket akarsz festeni: ide jöjj! Megittasul a lélek eme gyönyörű képtől s a tiszta kék ég azurja mosolyogva néz ez Istentől megáldott kis paradicsomra.

Balra, a nyugoti hegylánc tövénél egymás után következik *Kis-Rada*, *Nagy-Rada* és *Szabar*: a festői képhez járul a Zala kettős folyója, melynek hatalmas hidján át kell mennünk *Hidvégnél*.

Annyira lefoglalja szemünket az „arany-kalászszal ékes rónaság“, hogy alig vesszük észre, mikor már *Égenföldön* vagyunk. Az országut megy innen is egyenesen észak felé *Sármelléken* át, a hol még látjuk a 2 év előtti borzasztó tűzvész nyomait, bár ez a szorgalmas nép az előbbinél csinosabban újra építette faluját; a házakat bádoggal fedték, a kerítések pedig csupa lapos, lemez alakú termőkből vannak rakva, melyet *Alsó-Páhokon* és *Szent-Andráson* is láthatunk.

Itt már nagyon gyarló a föld. A szántóföldek közepéből is követ ásnak ki s némely termény nagyon silány.

Szent-András Hévizhez gyalog csak alig 7–8 pereznyre van. Daczára annak, hogy Szent-Andráson „csak úgy fogadják a mesztert“ s a nyári hónapokra „elküldik“: lakosságának civilizáltsága mégis vetekedhetik az előbb felsorolt községek lakosaiéval. Felette udvariasak s szolgálatkészek a legkisebb önzés nélkül. A falu dombon fekszik s a hévizi fürdővendégeknek már csak azért is érdemes ide kísétálni, hogy a felséges kilátásban gyönyörködjenek.

Legjobban a vízzel vannak megszorulva, mert az egész faluban csak két kút van, de ezekben is a víz kevés és meleg, úgy hogy mindenki igyekszik éjjel meghordani s iszsza a szegény nép a kánikulai forróságban a 13–14 fokú langyos vizet.

Mint említettem, itt a vidék talaja már csupa kő, de azért életemben még nem láttam annyi sárga virágot, mint ott, ez a Tompa által megénekelt „Halálfa“, melyről így irt a költő:

Áll a magányos rozmarin
 A sírnak csendes hantjain,
 Sóhajtástól magasra nőtt,
 Könyhullatástól sarja zöld,
 De egy holdatlan éjszakán
 Véletlen össze rezdül,

Megfutván fájo zsidbadás
 A sír földén keresztül,
 És elveszítve ágát:
 Lesz hirtelen *halálfa*,
 Világos sárga rózsák
 Rakódván oldalára

Szegény virág, neked elég a kövek közt felszivárgó nedveség is! De hiszen ez is olyan, mint az eszme, mely a „koporsóból kitör s eget kér.“

Hévíz csakis fürdőhely, nem áll másból mint egy tuczat szállóházból. Deszkából épített egyszerű fürdőháza régi s nem valami kényelmes. A meleg forrás egy kis tavat alkot, de ezt alig lehet messzebről észrevenni, mert nagy fákkal van körülvéve. Olyan szerényen elrejtőzött ez a csodatevő víz, mint a hogyan elrejtőzni szokott minden igazi jótévő.

A HÉVIZI FORRÁS.

Irta: Hencz Antal.

„Nem csupán szépségök és hasznuk teszi kedvessé előttünk a forrásokat, hanem egyuttal eredetök titokszerűsége is: kérdezzük magunktól, honnan jöhet ez a tiszta víz, mily utat járhatott meg a föld belsejében, mielőtt napfényre bukkant?”

Igy ír Reclus a földről szóló nagy művében és idézett sorai valóban kitűnően jellemzik azon általános érdeklődést, mely minden emberben felbred, midőn oly hatalmas tömegű, kellemes meleg és csudás gyógyerejű forrásban, milyen a Héviz, fürödhetik. A fürdővendégek közt rendes társalgási tárgy a forrás rejtélye: találgatják milyen mély, miért oly meleg, miből származik az a különös korpa és honnét a kifogyhatlan sok levegő buborék? Szájról-szajra jár a monda, hogy a tó feneketlen, hogy több különféle forrása is van, hogy gyógyító ereje a korpától vagy a buborékoktól származik.

Ez általános érdeklődés indít arra, hogy elmondjam, a mit a forrásról tudok, egyszersmind reá mutassak a rejtély azon részére, melynek megfejtése mind tudományos szempontból, mind pedig a fürdő gyógyerejének alaposabb ismerete végett kívánatos volna.

A forrást és környezetét már 1864-ik évben felmértem és lerajzoltam, hogy az akkor tervezett új fürdőház a legalkalmasabb pontra legyen helyezhető. A víz mélysége több, kötelek kifeszítése által meghatározott irányban, egy olyan vasgolyó leeresztése által, melyent a kéményseprők használnak, lett megmérve. A mostani ugródeszkatól Egregy felé irányuló vonalon fokozatosan 3, 4, 5, aztán egyszerre 43 méter a mélység; tovább ismét szabályosan kevesebb és a parti nádasnál csak 2 méter; ferde irányban Páhok és Rezi felé nem oly hirtelen nő és nem is oly szabályosan fogy a mélység; minden más irányban, vagyis a fürdőház három oldalán nincs mélyedés, a mint köztudomásu, nyakig süllyed az ember vízbe vagy korpába, a golyó pedig majd másfél, majd csak fél méter mélyen süllyed a szerint, a mint lazább vagy tömöttebb a korpa.

Tehát a forrás ott van az ugródeszka előtt egy hatalmas tölsér alakjában, mely ferdén áll úgy, hogy déli oldala egészen függőleges meredek sziklafal, északi oldala mintegy 45 fok alatt lejtős korpatömeg, két más oldala pedig többé-kevésbé meredek. A mérhető legnagyobb mélység 43 méter, mely az ugródeszka előtt 6—7 méter távolban található: a golyó leeresztésénél érezni lehetett, midőn kemény kőrétegbe ütközött, avagy puha talajban feneklett meg. Arra akkor nem gondoltunk, hogy a mélységből talán csiptető segélyével korpát vagy követ próbáljunk felhozni, sem arra, hogy maximal hőmérővel a forrás fenekén a hőfokot megmérjük.

Már a forrás ezen egységes szabályos tölsér alakja arra utal, hogy az egy meleg forráson kívül egyéb mellékes forrást hiába keresünk. Még inkább meggyőző erről a víz hőfokának megmérése a tó különböző pontjain. Tény hogy a tó vize majdnem egészen egyenletesen meleg — hogy a forrásnál és azon irányban, melyen a víz folyását veszi, legnagyobb a melegség az igaz: de nem is lehet másként — hanem a természetes lehülés által támadt csekély

hőkülömböséget meghaladó egyes hidegebb pontot, milyent egy hideg forrás okozna, hiába keresünk. Mindamellettt valószínű, hogy a hévizi tó a gyógyforrás vizén kívül egy kevés másnemű vizet is tartalmaz, nem számítva az esővizet, mely beleesik: beleszivároghat a környék talajvíze és az Egregyi kis patak és más rejtett hidegforrások vize a föld alatt, annál is inkább, mert a tó környezetét minden oldalról laza turfás talaj képezi. Csakhogy ezen csekély mennyiségű idegen víz sem keveredik össze azonnal a forrás meleg vizével és nem gyengíti ennek gyógyerejét, mivel a meleg víz oly nagy tömegben forr fel a mélységből, hogy hatalmas erejével a szivárgó vizeket a tó partjaira szorítja és ezek csak lassankint a tó kifolyásánál vegyülhetnek a meleg víz közé. Ezért is egészen hiábavaló dolog volna az, a mit avatlanok sokszor emlegetnek, hogy más gyógyforrások mintájára a hévizi forrást is körülfalazás vagy más ily igen költséges eljárás által javítani kellene. Lehetne azonban könnyű szerrel a forrás mélyéből csöveken vizet vezetni a parton felállítandó külön fürdőházba.

A forrásvizek melegségének oka tudományos felfogás szerint földünk központi tűzében található fel: ugyanis artézi kutak furásánál azt tapasztalják, hogy minél mélyebb a furás, annál melegebb a víz és körülbelül a százfoku hőmérő minden fokára 25—30 méternyi mélység számítható. Ha tehát a forrás vize 35°, míg ugyanott a kutviz 10°, akkor a különbség 25 szorozva 28 méter mélységgel, 700 méter mélységű a forrás. Ilyformán a Hévíz forrása kétszer oly mélyen lenyulna a föld alá, mint mennyire a Badacsony hegye felemelkedik a Balaton viztükre fölé; és a tenger színe alatt mintegy 600 méter mélyen volna keresendő azon földréteg, mely a forrást oly jó langyossá teszi.

Azonban egy másik magyarázata is van a víz felmelegedésének és nézetem szerint ez jobban illik a Hévíz forrására. Tapasztalati tény ugyanis, hogy a szerves vegyületek szétbomlásánál vagy hétköznapi szóval kifejezve a rothadásnál meleg fejlődik ki, a mint ezt minden trágyahalomnál észlelni lehet: és hasonló rothadás megy végbe a föld felszínét borító turfatelepekben és még inkább a mélyebben fekvő kőszén rétegekben. Ha tehát felteszszük, a mi épen nem lehetetlen, hogy a hévizi forrásnál nagy részben azon esővíz jön napfényre, mely a közel fekvő vindornyai tőzezes mocsárban föld alá szivárog, és hozzágondoljuk, hogy ezen víz utközben még mélyebb fekvésű kőszén rétegeket is érint: igen természetesnek fogjuk találni a víz felmelegedését.

Ezen feltevés annyiban is érdekes és figyelemreméltó, a mennyiben utbagazítást nyújt az iránt, hol lehetne vidékünkön legvalószínűbben kőszén találni.

Különös sajátága a hévizi tónak azon korpaszerű anyag, mely vastag rétegben terül el alatta. Alig hinné az ember, hogy ezen érdekes anyag származása, vegyi alkotása és gyógyhatása maig sincs kiderítve, daczára annak, hogy szájról-szájra jár azon vélekedés, miszerint a Hévíz gyógyereje leginkább ezen korpában rejlik. A korparéteg a tó azon részén, hol a fürdőházak állanak, egyenletesen 6—7 meter vastag, mert azon czölöpök, melyek itt láthatók, ennyire saját sulyuknál fogva lesüllyednek, azután pedig igen szilárd talajra találván, a további leveretésnek nagy erővel ellene szegülnek. Ezen szilárd réteg is meg lett vizsgálva földfuro által és kékes márgának, vagyis az ugynevezett sikárló földnek látszott, mely a puhább fajta kőzetek közé sorolható.

Hogy ezen tetemes mennyiségű korpa a forrás mélyéből származnék, amint ezt általában hiszik, az épen nem valószínű, mert hiszen akármikor meritünk egy-egy pohár vizet a forrásnál, abban soha ilyenmű anyag nem található, ellenben igenis jön fel a forrás vizével a mélységből néha egy-egy kicsi fehér foszlány, sikos tojásfehérjéhez hasonlító anyag, melynek mivolta szinte egészen ismeretlen. A korpa fajsúlyából, mely nem sokkal nagyobb,

mint a vizé és azon sajátosságából, hogy a vizet nem teszi zavarossá, következtetni lehet, hogy leginkább növényi alkatrészekből áll, ugyanezt bizonyítja azon számtalan légbuborék is, mely ezen korparétegből felszáll, ha az ember tipródik rajta, vagy bármi módon megbolygatja.

Ilyen gáz rothadásnál szokott kifejlődni és rendszeren minden oly mocsárban, hol a víz alatt növényi alkatrészek rothadásnak indulnak, feltalálható, azért nevezik mocsárlégnak is. Szokottnál tömegesebb fejlődését a Hévízben elősegíti a víz melegsége és a rothadásnak indult korparéteg vastagsága, e mellett nagy kérdés, vajjon egészen ugyanazon fajta gáz fejlődik-e itt, mint milyen például a balatoni nádasokban? Könnyen lehetséges, hogy a korpa különlegessége miatt ezen gáz is módosul és különös, másutt fel nem található vegyi alkatrészeket tartalmaz.

Ezen, a vízből felszálló buborékok okozzák azon szagot, mely miatt a Hévíz kénes forrásnak tartatik, noha magában a forrás vizében vajmi kevés ként lehet találni az eddigi vegyelemzés szerint. Ugyanezen gáz okozhatja a Hévíz csudálatos gyógyerejét még nagyobb mértékben, mint a víz és korpa alkatrészei, mert világosan látható, hogy mikor fürdik az ember, nemesak vízben, hanem ilyen levegőben is fürdik, mely apró buborékok alakjában testünkre ragad, úgy, hogy legalább is a test fele része nem a vízzel, hanem gázbuborékokkal van közvetlen érintkezésben; a mennyiben már most a vegyi alkatrészek a levegőben sokkal finomabb alakban vannak jelen, mint a hogyan a vízben feloldva lehetnek, bizonyos, hogy az ember bőrén át ezen buborékokból több orvosság juthat a vérbe és egyéb belső részekbe, mint magából a vízből: főképp midőn az illető víz igen tiszta közönséges ivóvíz, ellenben a buborékok nem közönséges, hanem ként és talán még más orvosszereket is tartalmazó levegőből állanak. Ehhez jön még, hogy szaglás és lélekzés által is részt veszünk a kénszagu levegőből, főképp, ha orvosi tanács folytán nyakig korpában fürdünk, melyből gazdagon fejlődik a hydrothion gáz.

Igy minél alaposabban vizsgáljuk, annál több különös sajátosságot és annál hatásosabb gyógyító erőt találunk a Hévízben úgy, hogy mellékes előnyeit, úgy mint fürdőhelyeknél szokták, elősorolni egészen felesleges. Tehát mellőzve az éghajlat, vidék, közlekedés, sétahelyek stb. leírását, ismételjük, hogy a langyos víz már egymagában jótékony és kellemes fürdő és gyógyító ital is; azután a korpa dörzsölés által viszketést okoz és a vérforgásra van nagyobb hatással, e mellett valószínűleg sok vasrozsa és jód alkatrész által is gyógyít; végre a korpából fejlődő gáz az ember bőrén és tüdején áthatolva, ismeretlen elemekkel hozza érintkezésbe a beteg testet.

Van egy könyvem az összes magyarországi fürdőkről — írta dr. Chyser Kornél 1887-ben Trefort miniszter megbízása folytán — ebben a Hévíz a nemleges vagy semleges vizek közé van sorozva egy rangban Eger és Rajetz-Teplitz vizeivel: mondatik róla, hogy „sok gazdag 33° C. melegségű forrása van és ámbár vize tiszta, mégis különös korpaforma anyag helyenkint egy méter vastagon rakodik le, mely fő tényező a gyógyításnál, de sajnos, hogy még vegyileg elemezve nincs. Általában hatalmas gyógyerő rejlik e forrásban, mely azonban eddig sem a tulajdonos, sem az orvosok által kellőleg nem méltányoltatik.“

A vizet vegyelemmezte 1857-ben Dr. Heller Bécsben és talált egy literben 0.017 szénsavas meszet, 0.017 chlormagneziumot, 0.011 kénsavas natront és még egy kevés vasrozsdát és konyhasót: összesen 0.053 ezredrész idegen anyagot — de az nincs megírva, sulyrész vagy tömeg értendő-e ezen számok alatt. Kétségtelen, hogy a fentebbi alkatrészek valami különös gyógyerőt nem képviselnek és a víz teljes joggal semlegesnek mondható, mert hiszen majdnem ugyanannyi és ugyanazon vegyelem van a Balaton vizében is, míg ellenben már a füredi forrásban 4-szer, a petancziban 15-ször, a czigelkaiban 35-ször és a budai keserűvízben 100-szor annyi a vegyi alkatrész.

Van még egy könyvem, mely a Hévizre nézve érdekes következtetést enged; a könyv a világhírű gasteini fürdőt tárgyalja és minden módon azt igyekszik bebizonyítani, hogy a gasteini víz noha tisztább minden kutviznél és sem korpát nem rak le, sem gázbuborékokat nem termel, mégis igaztalanul nevezetik semleges víznek, mert hiszen roppant nagy gyógyereje ország-szerzte el van ismerve. Szerinte a gasteini forrás 0.034 ezredrész vegyi alkotórészt tartalmaz, ugymint 0.020 kénsavas natront, aztán kovasavat és konyhasót, tehát ugyanazon elemeket, melyek a hévizben is előfordulnak és nem is ezen alkotórészek miatt gyógyítja a betegeket csodás módon, hanem mivel sokkal jobban vezeti az electromosságot, mint bármely más víz! A víz ezen sajátsága ki van mutatva a gasteini vízre nézve, úgy, hogy a szétküldött ivó vagy fürdővíz valódiságát ezen jelről lehet felismerni.

És miért ne lehetne hasonló eset a Héviznél is, ha a vizet electrometerrel megvizsgálnák? hisz ennek is gyógyereje kétségen felül áll, csak az nem bizonyos, mit, mi által szokott gyógyítani. Midőn tehát a mesterségesen előállított electromos fürdők egészen divattá kezdenek válni és a mágnesség és electromosság terén naponta új felfedezések tétetnek, nagyon korszerű volna a Hévizet e tekintetben is vizsgálat tárgyává tenni.

Elmondhatjuk, hogy a hévizi gyógyforrás olyanforma kincs, milyen egy köszörületlen gyémánt, melyről még csak azt tudjuk, hogy drágakő, de nem tudjuk, milyen tüze és vize és mily nagy értéke lesz, ha ügyes munkával kicsiszolják. Tudjuk a Hévizről, hogy hatalmas gyógyerővel bír, mert egyes esetekben olyan betegeket is kigyógyít, kik már minden orvosszert, sőt sok híres külföldi fürdőt is megpróbáltak; de ezen túl aztán igen keveset tudunk, mert a víz vegyelemzése elavult kétes értékű hagyomány, a korpa és gáz vegyi alkotása csak gyanítás tárgya és a villanyos sajátság még fel sincs fődözve.

Végül ha a források közt is úgy, mint a drágakövek közt a nagyság szerint fokozódnék az érték, úgy valószínűleg Európában első helyen a Héviz állana. Köztudomásu, hogy vize malmokat hajt és méréseim szerint egy nap alatt 26,000 köbmétert tesz ki; hogy mily óriási vízbőség ez, kitűnik, ha néhány híres gyógyforrás ismert adataival összevetjük. Gastein összes forrásai 5030, a barkányi artézi kut 4200, a Hercules-forrás Mehádián 3840 és a pesti város-
 ligeti kut 1200 köbméter vizet szolgáltat naponkint, a híres Karlsbad összes forrásai 4400 köbmétert adnak, így mindezek összesen még nem annyit, mint a Héviz.

A KESZTHELYI KATH. FŐGYMNASIUM.

1771—1895.

Mint hazánkban majd minden középiskola, a keszthelyi kath. gymnasium is, — melynek képét alább mutatjuk be — több fázison ment keresztül, míg a hazánk tanügyi történetében kiváló érdemeket szerzett prémontrei kanonok rend alatt 1891/92-ben annak főgymnasiummá való kiegészítése ténynyé vált.

A keszthelyi gymnasiumot gróf Festetics Pál val. belső titkos tanácsos, s a magyar kamara alelnöke alapítá saját költségén s 1771. november 22-én három osztálylyal meg is nyitattott.

A tanítás a Mária-tartományi szt. Ferenczrendi áldozárokra bízott; a költségeket az alapító viselte, ki az alapító okmányban a következőket mondá: „Mind az iskolákat, mind a tanárokat nem a Ferencziek szerzete, hanem ő nagyméltósága látja el.“ A tanítás eleinte a kegyesrendiek és jezsuiták tanrendszere, később a Ratio educationis szerint folyt. Ujitásokat a tanrendszerbe II. József gyakran hozott.

A szt. Ferenczrendiek alatt 1796-ig volt az iskola, mely 1789-ben öt osztályúvá emeltetett. A szent Ferenczrendieket világi tanárok váltották fel.

A Ferenczrendi-szerzetnek a gótstilü plébánia-templommal kapcsolatos zárdája királyi adomány folytán gróf Festetics György birtokába kerülvén, a nemes főúr úgy a gymn. osztályokat, mint az általa nemes ifjak részére fentartott tápintézetet ide helyezte át. Előbb a gymnasium a jelenlegi elemi fiúiskola épületében volt elhelyezve. A hat osztályra kiegészített gymnasiumot a csorna-prémontrei kanonok rend vette át, de a tápintézet nélkül.

A Bach-korszak alatt, 1850-ben a gymn. 4 osztályúvá alakítottatott át, s az említett épületben maradt az 1892/93. tanév kezdetéig, a mikor új otthonába költözvén, az 5. osztály megnyitásával főgymnasiummá való kiegészülését kezdette meg.

Az intézet fenmaradása egy ideig kérdéssé vált, mert (polgári iskola is levén ott) a tanulók száma egy időben folytonosan apadt, s már arról szóltak, hogy a szombathelyi gymnasiumnál szükséges párhuzamos osztályok felállításával a keszthelyit beszüntetik.

Azonban a város lakosságának lelkes akarata, a megye főispánja, Svastits Benónak buzgó fáradozása, a csorna-prémontrei

kanonok-rend ügybuzgó praelatusa Dr. Kunc Adolf áldozatkész-sége, a város kegyurának, gróf Festetics Taszilónak készséges hozzájárulása megmentették az intézetet a városnak s lehetővé tették, hogy az az 1895/6. tanévig nyolcz osztályúvá kiegészüljön.

Gyönyörű épület, mely belül czélszerűen és dúsán van felszerelve, hirdeti a derék városnak s az említett tényezőknek áldozatkésztségét; az intézeten belül pedig serényen foly a munka a

Dr. Burány Gergely
a keszthelyi főgymnasium igazgatója.

jó, szép és nemes szolgálatában; a vallás-erkölcsi és hazafias erények fejlesztése céljából.

Az intézet élén jelenleg *Dr. Burány Gergely* áll, ki egy derék tanári kartól támogatva, nemcsak az intézet beléletét vezeti szaktudatosan, hanem a város egyéb ügyeiben, kulturális mozgalmában dicséretreméltó tevékenységet fejt ki.

Hadd végezzem e rövid hézagos vázlatot azokkal a szavakkal, melyekkel az igazgató az intézet kiegészítésének történetét, mely e vázlatnak is alapul szolgált — az 1892/3-iki Értesítőben befejezi :

„Legyen ez a főgymn. épület a hazafias nevelésnek igazi melegháza, melyből mind olyan ifjak kerüljenek ki, a kiknek keblében épúgy égjen a hazafias lelkesedés szent tüze, mint a kik a szelid Múzsák e csarnokát létesíteni segítették, hogy az itt nyert szikra által felhevítve folyton szem előtt tartásuk e hagyományos mondást : „Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül!“

H. M

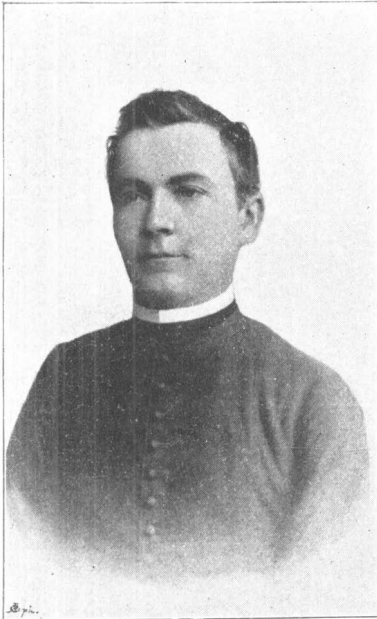
A keszthelyi főgymnasium és plébányia-templom.

A KESZTHELYI PLEBÁNIA-TEMPLOM.

Irta: Bontz József.

A keszthelyi plebányia-templom, hazánk műemléke a város főutcájának keleti részén, a főgymnasium szomszédságában van. Keleti fekvésű tiszta csúcsíves épület.

Anyaga szabálytalanul hasogatott terméskő. Műépítészeti részei, nevetesen az oszlopok, oszlopféjek, támfalburkolatok, párkányok,

keszthelyi s. István.

gerincz-ívek, zárókövek, ablakválaszfalak és egyéb diszítések: faragott kövek.

Alakja hossznegyszög. Belső világossága hosszúságban 44, szélességben 10 meter. Boltozat-magassága a hajóban 16.60, a szentélyben 10.54 m. A torony magassága 60 m.

A műemlék hosszu, merészen magasba nyuló falainak egyhangu tereit kívül a támfalak, belül az oszlopok, óriási boltívét pedig az oszlopokon nyugvó válvívek négyszögü terekre osztják.

Boltosztályait az egymást keresztező gerinczivek háromszögü boltmezőkre szakítják, mely boltmezők egymással éleket alkotva, gyenge hajlással egy csúcsba futnak össze. Gerinczcsúcsaiban czimerekkel és egyéb diszítésekkel ellátott zárókövek vannak.

Támfalai szabályosan tagoltak, oszlopai a szentélyben henger-, a hajóban nyolczszögü félhasáb alakuak. Gerinczivezete legtöbb helyen keresztet, a főoltár fölött csillagot, az orgonakar alatt hálót ábrázol.

Boltozat alakításában sajátos jelenség, hogy a gerinczivek találkozási pontjain keresztül huzott képzeleti vonal a templom hossz tengelyének irányától eltérve, kissé délre hajlik.

Falterein délről és keletről csúcsives diszítésü ablakok nagy számban vannak.

Faragott kődiszítései között legszebbek az alapító sirkőlapja, a szentély lefutó oszlopainak mennyezete, a szentély csillag-, az orgonakar hálóboltozata, továbbá a homlokzat kőrózsája.

A kőrózsa tulajdonkép egy két ölnél nagyobb átmérővel bíró kerek ablak, melynek keretét és diszítését rózsaszirmokhoz hasonló 11 kölevél képezi.

A templom melléképületei északról a premontrei sekrestye és zárda folyosó, délről a plébániasekrestye és a tetőre felvezető kő csigalépcső. Mindezek a plébániasekrestyét kivéve, a főépület korával egyidejü alkotások.

Műemlékünknek tornya eredetileg nem volt. A jelenlegi tornyot 1878-ban építették, melyről műépítészeti tekintetben mi jót sem mondhatunk. Az épülettest és a torony összehasonlítása még a laikus előtt is feltünteti a művészet és mesterség közt levő különbséget.

Csúcsives épületünk általános jellemzéseül azt mondhatjuk: hogy nemes egyszerűségében imponans hatása. A részletes diszitésekben ugyan nem gazdag, de magában az épületttestben a keresztény gondolat kimagaslóan nyilvánul; élettelen anyagában a művész szelleme él.

El lehet mondani: hogy Keszthely disze hazánk Balaton vidékének műkinese. De egyuttal történeti emléke is. Hatszázados multjához az ország számos élő és kihalt családjának neve, a Ferencz és premontrei rendet érdeklő események, Keszthely fényes és szomorú napjainak emléke füződnek.

A templomot a vele kapcsolatban levő rendházzal együtt *III. István nádor* a saját költségén 1386-ban alapította a szent szüz tiszteletére.

Az alapítónak sirja a templom szentélyében a főoltár előtt a két Festetics-féle sir között foglal helyet. Vörös márványból van. Feliratát csúcsives betűkkel — maiusculák — alakított következő szöveg képezi: *Hic est sepultura magnifici domini Stephani Vajvodae et Regni Palatini. Anno Domini M.CCCXCVII.* (Ez a nagynevű István vajda és országnádor sirja. Az Ur 1397. évében.) A fölirat keretében paizon a keleti mesekörből kölesönzött két egy kisebb és egy nagyobb sárkány alakot lehet látni. A sirlap dombormúve az alapító czimerét ábrázolja. Mi mellett fényesen tanuskodik a szentélyboltozat első osztályának záróköve, melyen a sirlap czimerével azonos dombormú áll. Ugyanis az egyházi építészetben a zárókövek dombormúvei — mennyiben czimerek — az alapítók vagy donátorok czimerét ábrázolják.

Ez a czimer, melyet eddig figyelemre alig méltattak, sőt lábbal tapodtak, van hivatva bővebb világot vetni *III. István nádor* családi nevére.

A Ferenczrend az alapítás idejétől egész a török uralomnak hazánkra való kiterjedéseig az épületek békés birtokában volt. 1552-ben Ferdinánd parancsára a rendházat a templommal együtt védelmi helylyé alakították. Az erőddé alakított rendházban a Ferencziek a katonatisztekkel egy ideig együtt laktak. De később a beállott kellemetlenségek miatt házuk és templomukat elhagyták. Mikor azután a gazdátlanul maradt vagyont és épületeket a tisztek a maguk számára lefoglalták. A rend csak 1723-ban hosszas pörösködés után 120 év elteltével jutott vissza ujra ősi jogos birtokába.

Visszatérés után a rend az elhanyagolt templomot megújította, elrabolt arany és ezüst tárgyai helyett újakat szerzett és a leégett rendházat felépíttette.

1788-ban József császár rendelete értelmében a Ferencziek keszthelyi rendháza végkép megszűnt. Vagyona és alapítványai részben a rendre visszaszálltak, részben a vallásalap javára lefoglaltattak. Mely tény egyeseknek vakmerőségre nyújtott tápot. Bizo-

nyos katonatiszt a templomot profán használatra jelölte ki és azt szénával töltette meg. A püspök értesülvén a botrányos esetről, a helytartótanácsnak följelentette. Egyuttal a Festetics grófi család óhajára kérte a helytartótanácsot, hogy a ferenczi templomot a kicsi és ez időtájt romlásnak indult plébániatemplom helyett plebániatemplomnak adja át.

Maga a Festetics család szintén megtett mindent a helytartótanács, püspök és a megyénél, hogy a ferenczi épületek birtokába jusson. A rendház megszűnését követő évtized főleg a királyi biztos közreműködése folytán a Festetics család részére meghozta az óhajtott sikert.

A királyi leirat értelmében a ferenczi épületek a Festetics gróf családnak átengedettek oly kikötéssel: hogy a rendház közoktatási czélokra, a templom pedig örökre plebániatemplomul használtassék.

Igy jutott a ferenczi templom a keszthelyi plebánia birtokába.

Midőn később a gymnasium vezetését a premontrei rend vette át, a templom használata a rendnek is meg lett engedve és szerződésileg biztosítva.

A néhány vonásban vázolt rajz után még rá kell mutatnom a sebekre, melyeket az idő és az emberi kéz ejtettek a történelemnek öt százados élő tanuján.

Szakértők véleménye szerint a keszthelyi templom legépebb a vele egykoru hazai emlékek között. Az idő kevés rombolást tett rajta, de annál többet a műalkotás iránt való tudatlanság és érzéketlenség.

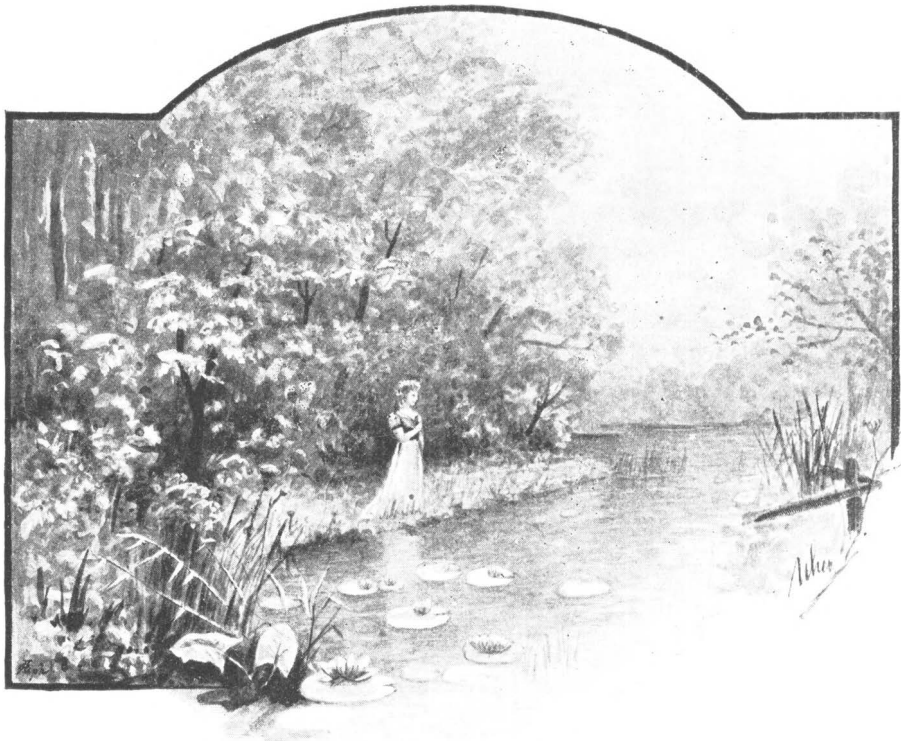
A szentélyben egy ablakot egészen, kettőt részben befalaztak. Az orgonakart doriai oszloprenddel alakított közönséges bolttal nagyították meg.

A kőrózsa kivevésével a templom homlokzatának legszebb díszét, a torony építéssel pedig a templom történeti multját dúlták fel.

Ezekhez járul még az, hogy a templomon mióta ős tulajdonosai elhagyták, semmiféle átalakítás és javítás nem történt. Belső felszerelése és kinézése a közönyösségnek szomorú képét tünteti föl.

Történeti emlékünk művészi alkotása nevetséges ellentétben van elhagyottságával. Valóságos disz és csuf.

Hogy e két szóban kifejezett kritikából a kedvezőtlen rész törölve legyen, hogy a templom az isteni tisztelet méltóságához és műemléki becséhez méltó megújításban részesüljön, ezen fáradozik a keszthelyi apátplebánia jelenlegi javadalmasa *dr. Dunst Ferencz*.

TÜNDÉR RÓZSA.

(Balatoni rege.)

Irta: Poór János.

Nap hevétől lankadottan
Hús ligetbe térek én,
Hol madárdal minden ágról,
Édes illat a virágról
Enyhet adva száll felém.
Hogyha a zengő madárkák
Vig dalukat abba hagyták,
Lenge szellő kél a légben
Rezgő nyárfa lombja lebben,
Sűg fülembe szebbnél szebbet,
Tündérekről szép regéket . . .
Elbeszéli: Ott a tóban
Vizszinén egy szép virág van,
Hófehéren évről évre
Zöld levél keblén pihenve
Ringatózik csendesen.

Elmeséli a virágnak
Szép regéjét. Tó királynak
Tündér lánya mint hagyá el
Vizhonát, hogy könnyű szívvél,
Pilleként csapongva, szállva
Egy virágról más virágra,
Bontson, kössön új frigyet,
Összezuzva sok szívet.

Titkos nyelven sugva bugva
Mondta ezt a nyárfa lombja,
Én megértém, s im ez egyet
Elmesélem most tinctek.

*

Réges-régen, itt a halmok
Egyikén egy kis lak állott,

Benne jó öreg s leánya
 Élvezék a boldogságot.
 Mert nyugalma volt az ősznek
 S hű szerelme a leánynak.
 Az, ki bírja, ennél többet
 Nem kívánhat már magának.
 Naplemente szép Juliskát
 Itt e hűs ligetben érte,
 Mert hogy eljön minden este
 Tudta, hisz ő úgy ígérte.
 És hogy eljött, szép szerelmök
 Rózsalánczát újra fonták,
 Mely hogy végkép összefűzze
 Mindenek felett óhajták.
 Még a nap le sem pihent bár
 Vetve várta bibor ágya,
 Nem hagyá nyugodni otthon
 Szép Juliskát forró vágya.
 Könnyen lejtve, hogy nyomában
 Még a fűszál sem hajolt meg,
 Friss virággal a kezében
 A liget felé közelget.
 És merengő szép szemével
 Eltekint a messze tájra,
 Honnan kedvesét feltűnni
 Mint egyébkor, várva várja.
 Várva várja, ám hiába,
 Ami nem történt soha
 Órák tűnnek és a kedves
 Nem tűnik fel, még oda! . . .
 Máskor is jön, s hőbb reménnyel
 Forróbb vágygyal néz figyel
 És a kedves még se jön, bár
 Nap nap után telik el

Réges-régen, a mikor az
 Árnyas bokros berkeket
 Játszi csalfa tündér népség
 Lakta, s szint a vizeket;
 Messze messze, földalatti
 Nagy vizeknek mélyiben
 Tókirálynak, Balatonnak,
 Vára ott állt fényesen.
 Színes kagylók, drága gyöngyök
 S mind mi van a víz alatt,
 Összehordva díszes rendben
 Ékíték a falakat.
 Kábitó volt bár a fény, mely
 Környezé a szép lakot,
 Kábitóbb volt mégis annak
 Szépsége ki bent lakott.
 Tó királynak tündér lánya
 Hogyha unta már alant,

Titkon, senkitől sem sejtve
 Szép lakából kisuhant:
 És a merre vonta vágya
 Mint a gondolat repült
 Tündér módra percz alatt a
 Tó vizéből felmerült

*

Nyári est volt
 Fenn az égen
 Tiszta fényben
 Tündökölt a teli hold:
 A ligetben rezgő nyárfa
 Levelének halvány árnya
 Rezzgett, tánczolt csendesen.
 És a szellő a virágos
 Rét fölött hogy elhaladt,
 Csókot lopva, nem is kérve
 Illatártól részegülve
 Csendesebben szállt tova.
 És viszont a rét virága
 Édes hangokat susogva
 Meghajolt a kék alatt
 Míg Juliska a ligetben
 Szívszakadva vár zokog,
 Lent a völgyben tó vizénél
 Boldogságtól áradozva
 Két szerelmes szív dobog.
 Balatonnak tündér lánya
 Feltűnik a víz fölött,
 És az ifju megbüvölve
 Tárt karokkal várja őt.
 Hófehér ruhája testén
 Dus redőkben folyt alá
 Tündér arczát éj sötéte
 Lág selyem haj árnyalá.
 Hogy susogva hű szerelmi
 Vágytól rezzgett édes hangja.
 És a hangot csókba fojtva
 Kedvesét hogy átkarolja, . .
 Elmerülnek mind a ketten
 Boldogságuk tengerében!
 Szép Juliska a ligetben
 Szívszakadva vár, zokog,
 Majd megindul, s mint az árnyék
 Öntudatlan támológ.
 És amint így jobbra térve
 Látja, mint a holdnak képe
 Lent a völgyben,
 Tó vizében
 Hivogatva int felé,
 S az enyelgő
 Pajkos szellő
 Halvány arczát megsimitja,

Ugy tűnik fel mintha édes
 Vallomásokat susogna.
 Szép Juliska önfeledten
 Mit sem látva, nem is sejtve,
 Bánatában elmerülve
 Folyton csak előre lép;
 És a mint a réti fűznek
 Bokra gyérül, s tóvizének
 Tükre villan, — jaj minő kép! . .
 A kiálló part-oromnál
 Álmadozók egyikében
 Kedvesére rátalál

.
 Egy sikoltás, s mind a hárman
 Abban az egy pillanatban
 Egymást mindig átölelve
 Hullanak a tó vizébe.

*

Fenn az égen ezüst fényben
 Fénylett még a teli hold,
 S mindenütt a természetben
 Béke, néma csend honolt,
 Jaj, de lent a tó vizében
 Tündér ország közepében
 Megrendül a víztömeg.
 Tó királya fájdalomtól
 Zuzott szívvel érti, hallja,
 Hogy könnyelmű szép leánya
 Tündér ország ős törvényét
 Mily merészen szegte meg.
 Az már tagja tündér honnak,
 Aki egyszer halandónak
 Karján jut a víz honába,
 — Így van ez megállapítva, —
 Soha többé nem lehet.
 Ezt a törvényt bármily fájó
 Kénytelen megtartani,

És a vétkezőket rögtön
 Itélettel sujtani.
 Tó királynak egy szavára
 A szerelmes pár legott,
 Vizen uszó rózsá-tővé
 Szép virággá változott.
 És azóta a tavakban
 Viz színén egy szép rózsá van.
 Hófehéren, évről évre,
 Zöld levél keblén pihenve,
 Tündér lánya Balatonnak
 Mint a multban, réges régen,
 Kedvesének lágy ölében
 Ringatózik csendesen
 Szép Juliska mint az árnyék
 Köd alakban tova lebben,
 Nyári estén,
 Mint lidérczfény
 Fel fel csillan,
 Majd a réten
 Ingadozva átsuhan.
 Tündérrózsá
 Hogyha látja
 Közeledni messziről;
 Mintha félne, . . .
 Vész ne érje, . . .
 Lassan víz alá merül.

*

Lágy szellőtől a ligetben
 Rezgő nyárfa lombja lebben,
 Sűg fülembe szebbnél szebbet
 Tündérekről szép regéket.
 Titkos nyelven sugva bugva
 Mondta ezt a nyárfa lombja,
 Én megértém, s im ez egyet
 Elmeséltem most ti nektek.

BALATON-FÜRED.

Irta: Mangold Henrik dr.

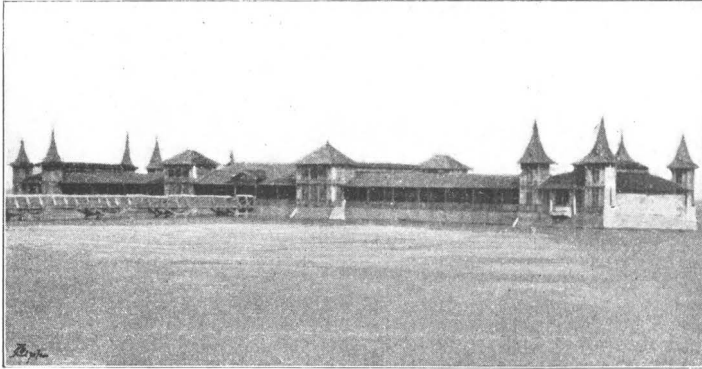
Mangold Henrik dr., kir. tanácsos.

A természet a Balaton zalai partjain pazarabbul osztá adományait, mint a többi partokon; kies magaslatokkal, változatos tájképekkel, buja vegetációval, szóval mindama előnyökkel áldván meg azokat, melyek egy „egészséges klíma“ alkotó ismérvei. Már eme természeti adományok alapján is, melyekhez Balaton-Füreden számos kipróbált gyógyeszközök s régi és modern berendezések járulnak, Balaton-Füred a többi Balaton partján keletkezett telepek által utolérhetlenül előre haladt és így ezekkel szemben számára az elsőség eleve és minden időkre biztosítva van.

A balaton-füredi gyógytényezők különböző javallatok szerint, mind hatásosnak bizonyultak; ezek között ezuttal csak a balatoni hideg fürdőkről

teszek említést, melyek hasonlatosak a tengeri fürdőkkel, természetani, vegyi és gyógytani szempontból. A Balatonnak eme hasonlatossága a tengerrel azonban általánosságban nemcsak a füredi, hanem a többi partvidék mentén is megállapítható; de a Balatonnak háromféle talajminősége közül (kavicsos, iszapos és homokos) csakis az ásványi, növényi és állati alkatrészeket összpontosítva tartalmazó Balaton-Füred partjain észlelhető *iszaplecsapódás* az, mely a fürdővizben mindig feloldva lévén, képes a tenger vizének konyhasó tartalmát pótolni, a mely tudvalevőleg a tengeri fürdőt quasi *sófürdővé* qualificálja. A füredi balatoni fürdőben feloldott és suspendált iszap hasonlóan a konyhasóhoz,

hatalmas ingert gyakorol a felbőr idegeire, mi a homokról, mely természettani törvény szerint a fürdővizben sem feoldva, sem suspendálva nem lehet, nem állitható. Ha tehát a Balaton partjainak

Füredház Balaton-Füreden.

mentén, balatoni fürdő különlegességről van szó, úgy csakis a füredi iszapos part tekinthető ilyennek, mert csak is a füredi Balaton fürdők azonosak teljesen a tengeri fürdőkkel.

Balaton-Fürednek már pá-

ratlan természeti fekvése is a kékvizü hullámos tó egyik oldalán, — másfelől félkörben regényes hegyláncz, gazdag növényzettel, — valóban üditőleg hat minden fogékony kebelre. Az ozondús és a tó párolgása által nedvesített levegő kapcsolatban a magyar tengeri fürdő használatával, nagyon alkalmas arra, hogy minden Füredre jövő betegre nézve kielégítő hatást gyakoroljon. Füredre egyaránt mehet beteg és egészséges, itt mindenki megtalálhatja, a mit keres: gyógyulást vagy szórakozást.

Az előnyös földrajzi fekvésnek és tengerszin feletti magasságnak Füred kitünő égaljt köszönhet, minthogy a tényezők mérsékelt és enyhe viszonyokat feltételeznek, a levegő dús növényzettel ékesített vidéken át áramlik oda és legközelebbi szomszédja a szép, tiszta és nagy tó, a fürdőhelyet a legegészségesebb fekvéstüvé teszi. A hőmérsék itt már április és májusban oly kellemes és enyhe, hogy a tartózkodás betegeknek nagyon alkalmassá válik, sőt szeptember és októberben is a hőmérsék még mindig elég egyenletes marad. Ezen körülmény az utolsó időben bebizonyított *Polyák* Lajos tr. vizsgálatai által, melyeket a helyszinén és a magy. kir. központi meteorologiai intézet ötévi adatainak felhasználásával eszközölt. *Polyák* tr. constatálta, hogy Balaton-Füred elsőrangú klimatikai gyógyhely gyanánt tekinthető, melynek előnyei legjobban kiaknázhatók, ha nyáron kívül tavasszal és ősszel is, mint „átmeneti státió“ használtatik fel, mikor hazánk legtöbb helyén a változó időjárás, a korai beálló hideg és a nagyfoku hőmérsékleti ingadozások, a betegek állapotát veszélyeztetik. A „Balaton mellett ősz táján második tavasz van.“ (*Jókai*). „A Balaton tájékának azon nagy előnye van, hogy már kora tavasz- és

késő őszkor alkalmas klimatikus tartózkodási hely. A tavasz itt korábban kikel és az ősz tovább húzódik, mint az ország minden más részében.“ (Beksics.)

Hogy Balaton-Füreden a gyógyeszközök és gyógymódok is szaporodtak és javultak a kor igényei folytán, bizonyítja a gyógyhely látogatottságának erősödése és leginkább az, hogy Balaton-Füred ma már nem ismeretlen a külföldi orvosok előtt s a meggyógyult betegek nagy száma is fényes bizonyítéka nem csak látogatottságának, hanem hasznosságának is. Sok külföldi is keresi már fel Balaton-Füredet; nem egyet közülök orvosi consiliumok egyhangu ajánlata küld ide és míg évekkel ezelőtt csak eltévedt fecskéként tűnt fel az angol, francia és olasz szó, ma már senki sem tartja megbámulandónak a külföldi vendégek beszédét. Az organismus bizonyos idült bajaira csakis Balaton-Füred az egyedüli, melylyel nem versenyezhet más fürdő- és gyógyhely.

A pompás hely, kies vidék, a Balaton, melynek párját példaszó szerint nem lehet minden bokorban találni, üde levegő, mely megnyugtat és gyógyít, a számos gyógyhatányok, a kényelem, melylyel Balaton-Füredre juthatni — mind oly előnyök, melyek e gyógyhelyet legékesebb szókban ajánlják és mely megérdemli, hogy a nagy közönség ne csak el ne hanyagolja, hanem eléje tegye a sokszor bizony „mondva csinált“ dicsőségü fürdőhelyeknek.

A számos hivatott és hivatlan fürdőtelepek között, melyek a közelmúltban, mint a végre lábra kapott Balatoncultus eredményei keletkeztek Európa eme legnagyobb tavai egyikének partjain, — mint ezelőtt ugy ezután is, *Balaton-Füred* — a *Balaton metropolis* — fogja gyakorolni a legnagyobb vonzerőt gyógyulást és üdülést keresőkre, valamint turistákra is.

MURAKÖZBEN.

Irta: Kele György.

Ha képletesen akarnám kifejezni magamat, vagy hasonlaltal élni, legtalálóbban nevezhetném Muraközt Zalavármegye leányának; nagy gonddal, apai szeretettel dédelgeti a mi ős megyénk ezt a kedves leányát, a ki, mint az elkényeztetett gyermekek szoktak lenni, néha szeszélyes, durczás, de egéssben véve jó gyermek. Legjobban tudja boszantani az öreget azzal, ha megfenyegeti, hogy a legközelebbi szomszédhoz Horvátékhoz megy férjhez, oda huzza a szive; hanem hát ez csak ijesztgetés, mert azért komolyan a papának soha ellent nem mond, sőt még a kóló tánczról is leszokott a papa kedveért, s legszívesebben tánczolja a csárdást, olyan tüzzel és zamatos magyar czifrázattal, hogy azonnal meglátszik rajta a pezsgő magyar vér; még is több jutott neki az apja természetéből, mint az anyjájából, mert az anyja az valami bosnyák leány volt, annyi bizonyos.

Szinte hihetetlen, hogy itt az emberfia Hunyady, Zrinyi, Szilágyi, Ujlaky nevű egyénekkal beszél horvátul, mert magyarul nem értenek, vagy csak igen keveset; meglátszik erőteljes egyenes termetükön, nyílt kerek arcukon a magyar eredet typusa a leborotvált bajusz daczára. Zrinyi és Inkey vajdák magyar huszáraiból maradtak ezek itt, természetesen össze vegyülve a letelepült bosnyákokkal; Bosniában sok helynév megegyez a muraközi községek neveivel, a mi nem épen a véletlenség kifolyása, ez is mutatja, hogy onnan ide bevándorlás történt, a mint erről a régi hagyományok is beszélnek.

Ez a bosnyák népvándorlás, a mely elnyelte a kevesebb magyar elemet, adta Muraköznek a szláv jelleget; csak hogy ez itt sokkal szelidebb, kellemesebb formában jelentkezik, mint a Miletiesek, vagy a Starceviések birodalmában. A muraközi nép magyar polgárnak valja magát s rég mult időkből eredő rokonságot tart velünk; a drávántuli horvátokkal általában nem rokonszenvez, s megvetően nézi le, a kiről gyanítja, hogy „illérecz“ azaz horvát érzelmű, hiszen nem messze van az idő, mikor 1848-ban együtt küzdöttek velünk egy zászló alatt a muraköziek az illérek ellen. Egyik 48-as szabadság hősiünk Gasparicsnak emlékoszlopa Perlakon dicső tanujele, testvéri, rokoni érzületüknek, ő is muraközi horvát volt s a magyar hazáért vérzett el. Pedig van ám itt sok titkos ellensége a magyar állameszmének, a kik zágrábi sugalmak szerint dühös akna harczot folytatnak ellenünk; de már nagyon lepadt ezeknek a száma, visszavonulnak lassan oduikba mint a denevérek, nem mutatkoznak a közélet derült világánál. Sokkal józanabb, békeszeretőbb a muraközi nép, minthogy magát fellovalni hagyja; keserűen gondol vissza az absolutismus korszakára, mikor itt az illérek uralkodtak s a hivatalnok hierarchia leszedte róla még az utolsó ingét is; mikor az igazságot a szerint mérték, ki mennyit adott, s a nép keserves keresményén a gospodák dobzódtak.

Könnyű itt tiszta, igazságos, becsületes magyar politikával a rokonszenvet fentartani, ápolni, csak a vezető egyének ne térjenek le az egyenes utról. Finom tapintata, ösztöne van a népnek arra, hogy megérti, tudja, ki az ő barátja. Fellángol a magyar szív, mikor hallja, hogy ezek az egyszerű horvát emberek, milyen lelkesült hymnust, dicséretet mondanak el a multból az itteni

közélet egyes kimagasló magyar alakjairól; az apostolok cselekedeteibe való életadatok ezek, hogyan kell a magyar hitre téríteni az idegen ajku népet. A Gondviselés nem csak a múltban a jelenben is küld ide ilyen apostolokat, a kiken megtörik a sötét szellemek ellenséges hada.

Itt minden tisztviselő, az intelligentiának minden tagja nemzetapostol is, legszentebb missióval ellátva, fegyvere a türelem, igazság és szeretet, a ki ezt nem érti meg — az távozzék innen, a haza szent neve kéri erre.

Sohol sincs nagyobb alkalom zsarnokoskodni, mint itt Muraközben, ez egyszerű csalafintamentes jámbor nép oly hiszékeny, naiv, mint a gyermek, csak az nem csapja be, a ki nem akarja; hány szomorú legenda beszél e nép kifosztása és megzsarolásáról és ezer szerencse, hogy nem játszik szerepet ebben a magyar.

Megtartjuk Isten segítségével Zalamegye szép leányát Muraközt magunknak, el sem kívánkozik tőlünk soha; a magyar társadalom szeretettel öleli kebiére a vele rokonérmű idegen ajku népeket; úgy szereti, talán még jobban, mint édes gyermekeit. Elküldte már hozzánk is szeretete jeléül áldást osztó testvéreit a Dunántúli Közművelődési Egyesületet, az ő nyomába még szebb élet derül fel itt, majd megérjük azt is, hogy a muraközi Hunyadiak, Zrínyiek és Szilágyiak beszélnek magyarul és tisztán. Igen helyesen kezdte meg a D. K. E. az ő nemes missióját ovodák felállításával, mert csakugyan a gyermekeknél kell kezdeni a magyar evangelium hirdetését, mint a szeretet apostola mondotta: Bocsássátok hozzám a kisdedeket.

Ti jó magyar testvérek, a kik bent a haza legmelegebb ölében talán minden esztendőben egyszer hallotok idegen nyelven beszélni, ti nem értitek meg, milyen jól esik a magyar kebelnek, mikor itt ezek a horvát apróságok, a diák gyerekek magyarul kezdenek az emberrel péterbácsizni, én az Eol hárfáját nem hallottam soha, de nem hiszem, hogy szebben szólna, mint ez a horvát izü magyar beszéd, úgy megesisiklandozza az ember szive tájékát, hogy öröm könnyek potyognak le az orcáján; oly jól esik a léleknek, mint a nyári langyos eső az aszott mezőnek.

Most kezdem csak érteni, egyik drávántúli horvát politicus honfitársam, azon megjegyzését, hogy a magyar-horvát testvériség legnagyobb akadályja az, miszerint nem értjük meg egymást. Sok mindenfélét tanítanak a magyar és horvát alsó és felső iskolákban, a minék annyi hasznát se veszi az ember az életbe, mint a mókus a lyukas magyarónak; de nem jut eszébe senkinek, hogy jó lenne ám a magyar iskolákban a német nyelv mellett, a horvát nyelvet is tanítani, ép úgy a horvát iskolákban pedig a magyart. Én soha sem tapasztaltam azt a világba kiáltott dühös staresevizmust a Dráván túl, a milyennek előttem lefestették; nyájások, szivélyesek voltak hozzám a legultrább horvátok is, mert a nyelvükön beszélhettem velük, megtudtuk egymást érteni, sőt örültek, hogy kibeszélhették magukat, mintha bennem az egész magyar nemzetnek beszéltek volna — s az lett vége a politizálásnak, hogy összecsokolóztunk.

Nem abban találok én a magyar hazafiságot, hogy egy magyar állam-tisztviselőt Horvátországba helyeznek, ki nem tud és nem is akar megtanulni horvátul s ép azért rosszul felfogott kifeszamodott hazafiságból különválva él az ottani társadalomban; nem ez a feladat, nem ez a cél, nem szándékunk nekünk a horvát nemzetet megmagyarosítani, hanem mint testvér nemzet élni a hazában; együtt élni pedig csak úgy lehet, ha egymást megérti az ember.

A muraközi horvátok szívesen tanulnak magyarul, mert magyar polgároknek érzik magukat; de a drávántúli horvátok is magyarul köszöntenek ám bennünket, ha mi őket horvátul üdvözljük, annyi bizonyos.

AURORA BOREALIS.

Irta: Donászy Ferencz.

Van egy ország, a hol még soha senki se járt: az örök jég, a sarkok hazája.

Birodalom nagyságu hegylánczok, föld születésével egykoru jéghegyek körítik és aconok óta hulló hótömeg, mérhetlen aczélzöld tenger őrzik egekig csapkodó hullámhegyekkel határait, melyeken túl már az örök semmi, a zúr és setétség határtalanja fekéttelik mérhetlenül, elképzeltlenül.

Járt-e ott már valaki? Ki juthat el odáig, hol az északi fény születik?

Kettő csupán: a temetkező hattyu és az ember isteni része: a képzelet.

Klimius Miklós álmodta e gyönyörű regét a delej országról.

Azt mondja, delej minden: a lélek, erő, élet, a mindenség... és delej maga a föld is... és a delej országa a sarkokon létezik.

E delej országban nincsen semmi földi. Nincsenek bűnök, háborító szenvedélyek, hanem az isteni tökély, az elképzeltetlen örömök országa ez.

Varázsfényű örök világosság sugárzik itt mindenre. Az egész égbolt egyetlen, a színek káprázatos ragyogásában váltakozó szivárvány, a gyémánt és drágakövek ezerszeresen szikrázó sugárzásában.

Lakói egyik csillagból a másikba szárnyaló tündérek, eszményibbek, tökéletesebbek az angyaloknál . . . és a halál után, minden földi emberre várakozik egy-egy rózsaszín szárnyu tünemény, kivel aztán elképzeltetlen gyönyör és boldogság között tökéletesedik az ő lelke is a delejország örök lakójává s üdvözülten szállnak, repülnek csillagvilágból csillagvilágba az örök északi fény sugarain.

„Valahányszor tehát megjelenik az aurora borealis szivárványos sugárköre az ég boltján, mindannyiszor egy-egy földi lélek tökéletesedett a delej ország lakójává és száll, száll tündértársával csillagvilágról, csillagvilágra.“

Ez az északi fény regéje.

Hol és hogyan születik hát a sarkok éjjeli napja, a bűbajos aurora borealis?

A sarkvidékek örök hó és jégtakarta pusztasága terül el némán, hallgatagon, miként az enyészet és halál birodalma.

Örökös köd, örökös éjnek borongó homálya nyugszik a jéggé dermedt tenger hidegzöld tükre és a hótakarta fenyőerdők komoran zúgó fái felett, — csak a nyílt öblök zajlása, a szakadozó jéghegyek dörgő ropogása morajlik, durran süketen, a szélvész és hóvihar vadul bőgő kardalában.

Ez az egyetlen hang az örök csend országában, a hol élet és más zaj nincs, mint viharbögés, jégrobogás és a hullámhegyek egekig esapkodó harsogása . . . és ha elül a vihar s dermesztő fagy simítja el a zajló öblöket, megint csak az örök csend dermesztő, halálos némasága ül a köd és setétség borította táj végtelenjén.

De van még egy!

Egyszerre lassu, mindent betöltő zengés, pengés támad, mintha egy *Demiurgus* keze játszana a setét égbolt világtájaira feszített érezhurokon . . . aztán, mintha millió millió hasító dárda hullana sívító zúrhangon az ég aczélboltozatára, kábitó, süketítő zengéssel:

E rémhangokra ropogva pattognak végig a jéghegyek, a tenger zajlik, süstörög . . . Az alvó jegesmedvék ijedt ordítással rohanak ki ingó jégbarlangjaikból, vadul bőgő iram és pézsmatúlkok száguldoznak a hósíkok végtelenjén . . . mert izzik az erdő, izzanak a jéghegyek!

A láthatár éjszaki része tündöklő fénytengerben uszik, melyet sziporkázó lángszivárvány kerít el kördeden az aczélsötét, violaszín égbolttól.

Ez óriási tűzkaraj közepéből iszonyú sugárkévék lövellnek villámgyorsan a zenith felé, mint valami titáni kerék küllői, e mellett mintha tűzzápor szakadna vissza a földről az égbe, oly sűrűn, olyan lobogással lövellik a szivárvány minden színében ragyogó sugaraikat az ég végtelenjére.

A setétkékből lángveresbe, sárgába, zöldbe, violába hajló lángkévék, egymáshoz verődő érezdárdákként zengnek-pengnek, s pengésük mintha az eget hasogatná, olyan lobbanással villannak kelettől nyugatig.

A láthatár többi része pedig ez alatt a setétbibor rózsaszínbe halványuló pirjában dereng, hajnallik, mitől a szikrázó jéghegyek, a hóval fedett erdő, a setét sziklákat habzó zajlással esapkodó tenger, az izzó parázs vérfényében látszanak lobogni.

A megriadt állatsereg reszketve furja fejét az izzón sziporkázó hóhalmokba, . . . mig csak e tündéri tünemény olyan zengéssel, morgással, mint a hogyan támadt — el nem halványodik.

Ez a sarkok örök éjszakájának az éjjeli napja, északi hajnal, az aurora borealis.

. . . Milyen e tündéri tünemény nálunk, mikor nagy ritkán, kóborló üstökösként, égi tájainkra téved?

Deák voltam Nagy-Kanizsán, midőn 1871. nyarának egyik estéjén — úgy tiz óra felé egyszerre csak futó dobogás és szörnyüködő moraj hallatszott be az utcákról.

A csendes nyári éjszakának álomhintő csendjében, mintha az ég miriád csillagvilága kezdene rejtelmes zengéssel a föld lakóihoz beszélni . . . olyan zengés és süvöltés között az egész égboltozat egyszerre a hajnalhasadás szelid rózsapírjában derengett, mi csakhamar a vér setéten izzó vörös pírjára változott, mintha a négy világtáj lángba, vérbe készülne borulni.

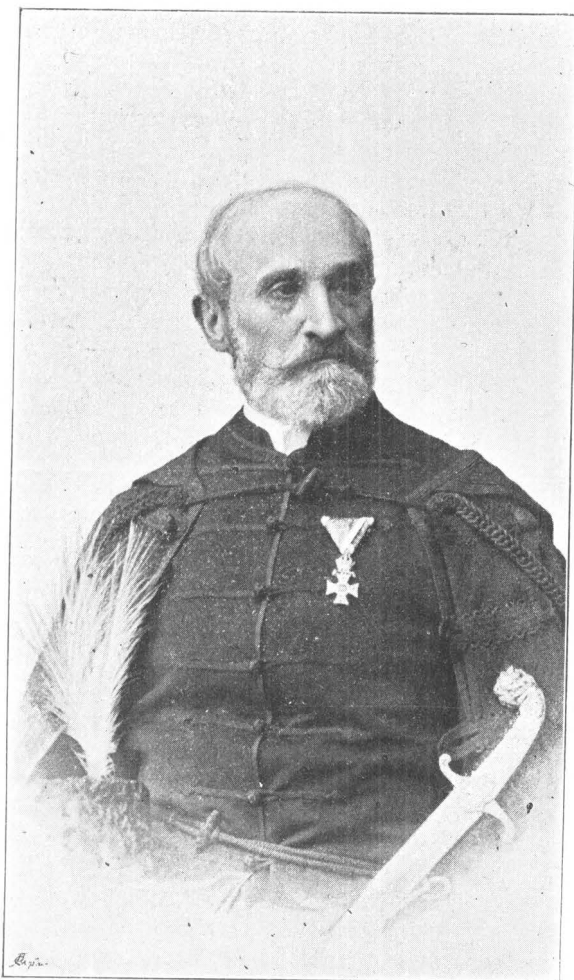
A kik látták, azok emlékeznek e szívszorító, fenségesen szép tüneményre, mi csak minden száz vagy ezerévben téved ilyen nagyszerű szépségben tájainkra.

A lámpák az egész városban elsetétültek, de az utcák, tercek s a házak falai fenyegetőn setét vérvilágban úsztak, a hold sápadt tányérja pedig, mintha vértengerben úsznék, mint fényét veszett, halvány kísértet világot vetett mindenre, a csillagok reszkető világa ellenben még szikrázóbb ragyogással fénylett keresztül a vérszíves izzáson.

Síri csend és nyomasztó némaság zárta le mindenek ajkát, csak a kutyák vonítottak kísértetiesen az egész városban, mi még jobban növelte azt az ismeretlen borzongást és döbbenetet, mit az ilyen ritka égi tünemény elő szokott idézni.

Voltak, kik ragályt, földrengést, irtóháborut, mások világ végét, üstökös jöttét jósolták belőle, én pedig Klimius Miklós regéjére gondoltam:

„Hát én rám ki vár majd az aurora borealis sugáröve alatti csillagvilágban?”

NÉMETH JÁNOS.

Németh János született Nagy-Kanizsán 1819. július 19-én. Atyja jómódu városi polgár volt, kinck háza a Fő-utczán a régi takarékpénztár palotájának helyén állott.

Tanulmányait igen korán bevégezte Németh János és már 22 éves korában ügyvédi irodát nyitott szülővárosában. Csakhamar oly jó hirre tett szert, hogy — midőn az 1844. évi V. törvényczikkely megengedte a nem-nemeseknek is a közhivatalokban való alkalmaztatást, — mindjárt 1845. januárban tisztes tiszti alügyész lőn Zalamegyében. A következő évben pedig, — mikor *Czindcri* somogy megyei főispánt installálták, — kineveztetett Somogy megye táblabírájává.

Bekövetkeztek az 1848. évi mozgalmas napok. Az országgyűlés által hozott új törvényeket kellett járasonként a népnek kihirdetni és megmagyarázni. Ezt a funkciót a kanizsai járásban három tagból álló küldöttség végezte, s a tagok egyikévé Németh Jánost választották, kit mint Deák Ferencz hívét és elveinek követőjét ismertek.

Az első követválasztás Zalamegyében kitűzetett június 15-ére.

A kanizsai járásban *Oszerhucber József* (Deák Ferencz sógora) volt a választási elnök, Németh János pedig jegyzőként fungált. De új választást kellett elrendelni, mert a választó nép az első választáskor iszonyuan verekedett, (még az elnököt is megsebesítették), — és az egész bizottság kénytelen volt elmenekülni a dühös tömeg elől.

Azután *Csányi László* zalamegyei kormánybiztos vette maga mellé titkárnak a jó tollu fiatal táblabíró-fiskálist.

Csányi, mint volt huszártiszt, kemény természetű ember volt. Az oláhokat, kik a magzatot kivagdalták a magyar anyákból, csakugy felakasztatta, — mint halálra ítélt a parancsnak ellenszegülő minden egyént, bárha magyar volt is.

De a szelid lelkületű titkár irtózott az erőszakoskodástól és vérengzéstől. A *párdorfi* táborban, — Austria szomszédságában, — egyik este megtudta Németh János, hogy több nemzetőrt (kik alighanem kecskemétiék voltak), mert a törvényre hivatkozva nem akarták átlépni a haza határát, a hadi törvényszék agyonlövetett. Erre másnap rögtön lemondott a titkárságról és visszajött Kanizsára.

A forradalom leveretése után a zalamegyei csász. kir. kormánybiztosság oly felhívást intézett a kanizsai ügyvédekhez, hogy *Wlassics Antal, Tóth Lajos* és *Németh János* ügyvédek közül az egyiket, mint kevésbé compromittált egyéneket, megkínálja a járás főszolgabírói tisztségével, — de figyelmezteti őket, ha egyikök el nem fogadja, az esetre egy *Micski* nevezetű katonát fognak kinevezni, ki Jellasics táborában élelmezési tiszt volt.

Ekkor ért fordulóponthoz Németh János életpályája. Ugyanis a megijedt és fölháborodott ügyvédi kar tanácskozásra gyűlt össze, hol azt határozták, hogy a főszolgabíróságot Németh Jánosnak el kell fogadnia, bárha nehéz helyzete lesz is, bárha gyanusíttatni fog is, de hivatalában hazájának és honfitársainak segítségére lehet, másrésről pedig a kijelölt három ügyvéd közül ő egyedül nőtelen, tehát kevesebbet kockáztat. Németh János nehéz szívvel vetette alá magát a határozatnak, otthagya az ügyvédi pályát és így lön az 1849. végén a kanizsai járás *főszolgabírája*, majd a következő év augusztus havában a zalaegerszegi törvényszék *ülnöke* s később *tanácsosa*.

A megyei törvényszéknek 1861-ben választás utján történt rendezésekor Zalamegye coripheusai felkérték Németh Jánost a törvényszéki elnökség elvállalására. Ezen ajánlat nagy megtiszteltetés volt az akkori időkben, de ő a kijelölést nem fogadta el, mert nem akart választástól függő hivatalt viselni.

A következő évben Zalamegye *alispánjává* nevezték ki s 1862. február-szeptemberig tartott alispánsága után a királyi *üléltábla bírája* lett, 1869-ben pedig *curiai bíróvá* neveztetett ki.

Németh János a bírói roppant elfoglaltság mellett még a lapokba is írogatott a fontosabb jogi esetekről, ezenkívül a törvényjavaslatok alkotásában is kiváló része volt. A régi 1804. évi *ügyvédi rendtartást* átvizsgáló és új javaslatot készítő bizottságnak tagja vala 1863-ban. Szintugy tagja volt 1864-ben azon bizottnánynak, mely az *árvaügyek* rendezésére és a hagyatéki ügyekbeni eljárásra új javaslat készítésével bízott meg. A következő 1865—66. években pedig résztvett az új *büntető törvény* javaslat átvizsgálásának munkájában.

A sok munkában kifáradva, 40 évi szolgálat után mint a kir. tábla tanácselnöke ment a jól kiérdemelt nyugalomba 1890. esztendőben, mikor a király a Lipótrend lovagkeresztjével kitüntette.

Szerénységét mutatja, hogy a Lipótrendet egyetlenegyszer tüzte kabátjára, mikor a kitüntetést megköszönte a királynak.

Nagy igazságszeretetéről pedig tanuskodik egy kanizsai ügyvédhez intézett azon mondása: „tanulja meg öcsém, hogy tisztességes fiskális sohasem tagadja el, amiről tudomása van!“ Pedig a tagadással Németh János sógorának gyermekeit szándékozott a fiskális kimenteni egy régi fizetési kötelezettség alul.

Halis István.

ZALAVÁRMEGYE NÉPOKTATÁSÜGYE.

Irta: Dr. Ruzsicska Kálmán.

Egy pillantás Zalavármegye térképére eléggé sejteti azon fontos és messze-
ható czélokot, melyek hazánk e szép darab földjén, a népoktatásügy kereté-
ben, nemzeti s művelődési szempontból egyaránt megoldást igényelnek.

A Stájerországgal és Horvátországgal közvetlenül határos Muraköz és
Vendség; a közel hatszáz községből álló vármegyének úgy a Balatonmellé-
ken, valamint egyebütt is, a városok és járások kialakulását támogató s egész
nagy vidékek szerint jelentkező tagoltsága — már külső kifejezésében is ma-
gán hordja a kulturális aktió végtelenül érdekes voltát.

Ezen évkönyv terjedelméhez képest nem terjeszkedhetvén ki monographikus
részletességgel vármegyénk népoktatás ügyének fejlődésére: igyekszem e helyen
legalább nagy vonásokban rámutatni azon alapvető mozzanatokra, melyek az
egyes ágazatokat áthidalva, kicsiny, de hű képen tükrözik vissza a vár-
megyei oktatásügy nagy organismusát.

A nemzeti nevelés alapja — a kisdedek védelme!

Ők a szülői szeretet, az otthon szentségének s boldog békéjének keze-
sei; ők a csalni, tetetni nem tudó szüzsies emberi érzéseknek kicsínységükben
is örök typusai.

Ők a nemzet életének, a haza jövőjének — nagy reményei!

Nem tudok a kisdedvédelem magasztos eszméjéről írni azon valóban
gyöngéd támogatás megemlítése nélkül, melyet e téren Zalavármegye városai
és községei részéről tapasztaltam!

Ugyanis a vármegyében talált hét kisdedóvoda száma néhány év alatt
tizenhatig emelkedett; a kisdedóvás országos rendezését czélzó 1891. évi XV.
t. cz. életbeléptetésével azonnal két állandó s harmincz nyári gyermekmenedék-
ház nyílt meg, több mint háromezer gyermek gondozásával.

Ezen kívül 1894 folyamában állami állandó gyermekmenedékház nyit-
tatott két fontos nemzetiségi ponton, Hodosánban és Gánicsán; ugyanezen
időben állandó gyermekmenedékházat nyitott a határszéli Dráva-Vásárhely.
A nemzetiségi vidékeken — Csáktornyan, Légrádon, Perlakon kisdedóvodák,
Kotorban, Szepetneken, Alsó-Domboron, Dráva-Egyházon és Draskoveczen
állandó és nyári gyermekmenedékházak működnek sok áldással.

A D. K. E. által Perlakon fentartott kisdedóvoda nagy népessége miatt
rá van utalva a második óvónőre. Úgy az óvónők lakásai, valamint a játszó-
termek és foglalkozási helyiségek egy a város által emelt díszes helyiségben
fognak már 1895. év őszén elhelyeztetni.

A kisdedvédelem 1895 évi szervezéséről beszerzett adatok szerint, tizenhat
kisdedóvoda, hat állandó és harminczhat nyári gyermekmenedékház van
Zalavármegyében.

Állandó és nyári menedékházak vezetésére alkalmas egyének képzése
céljából hathavi és hatheti tanfolyamok tartattak Csáktornyan, Nagy-Kanizsán
és Zala-Egerszegen.

Népoktatási tanintézetünk állapotára terve, kezdem a dolgot ott, hol a
tanító s vele az iskola sorsa legtöbbször eldől — a tanítóképezdénél!

Az internatusokkal kapcsolatos vagy azok nélkül eszközölt tanítóképzésről akademiáék sokat lehet írni és vitatkozni.

Egy azonban bizonyos!

A családi alapon szervezett bennlakás nem egy nemes érzést fakaszt ki sok ifjú szívéből, ki már talán kora gyermekéveitől küzdelmekben elfásulva, vagy a szülői szeretet gyámolítását egészen is nélkülözve — a képezdei „otthon” melegénél heveri ki pessimismusát.

Hiszen az eszményekben való hitet csak fogékony lelkekbe lehet beoltani.

A tudás csak szövetségese a szívnek! Az ismeretek rendszerét lehet javítani; a lelki képzés csorbáit semmiféle szaktárggyal sem lehet kiköszörültni.

Mindig sok öröömre szolgál, hogy csáktornyai tanítóképző intézetünk szervezetében és szellemében a nevelői hatásnak oly sok alkalmát találok.

Az összes hatóságoknak állandó és kiváló gondját képezte a Muraköz speciális viszonyainak figyelembevételével felállított csáktornyai állami tanítóképző intézet, mely a nagyméltóságú közoktatási kormány és Csáktornya város lelkes áldozatkészségéből ma már saját palotájában van elhelyezve, külön tornaacsarnokkal s a tizenkét holdnyi telekhez szükséges gazdasági épületekkel ellátva, belső és külső felszerelése összes mozzanataiban kifejlesztve.

Egész nemzedékeit nevelte már a hazafias tanítóknak nemesak Muraköz és a zalavármegyei vendség, de az ország egyéb nemzetiségi vidékei számára is.

Az ő apostoli buzgalmuknak, példájuknak és tapintatuknak — amint ezt már máskor is hangoztattam — nagy része lesz idegen ajku polgártársaink abbéli bizalmának megerősödésében, hogy mindaz, a mi köztük a magyar kultúra legtörvényesebb eszközeivel történik, saját anyagi s szellemi boldogulásuk felé egyengeti az utat!

A kisdjedvédelem és tanítóképzés mellett, a nemzeti művelődés nagy épületének harmadik hatalmas alapköve — a nőnevelés!

Rousseau Emiljének egyik legtalálóbb kijelentését az ötödik könyv ama megjegyzése képezi, miszerint ha az emberiség nagy és erényes akar lenni, tanítsuk meg az asszonyokat az erényre és nagyságra.

Leibnitz (Lettres à Pl. V) kijuttatja részét a nőnevelésnek is, midőn azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy az egész emberi nemet át lehetne alakítani, ha reformálnánk az ifjuság nevelését.

De a németeket a rómaiaknál a nők fontosabb társadalmi és kedélyi állása miatt többre becsülő Tacitustól egész a mai napig minden számbavehető gondolkozó, többé kevésbé tanuságot tesz az anyák, a nők nagy hivatásáról.

Ámde szálljunk le a széles világtörténeti látkörrel a magunk viszonyainak szűkebb keretébe s jelentsük ki, hogy első sorban hazaszerető, vallásos, egyaránt értelmes, erkölcsös anyákra van szükségünk.

Kik — mint Hugó Viktor mondja — szeretetükkel és szorgalmukkal megvetik a családi élet erős alapját.

Szükségünk van rájuk, főleg itt a határon, honnan seregestül viszik leányainkat idegen országok nevelőintézeteibe, hol az idő és viszonyok gyakran legkártékonyabb hatással vannak érzületükre.

Neveljük őket mi magunk a magunkéinak; fejlesszük, idomítsuk hajlamaikat, vessük meg akaraterejük, jellemük szilárd alapjait: gyujtsuk ki szívükben a leendő magyar anyák kis körben is nagy hivatásának ambícióját.

Az egyszerű népiskolától a legfelsőbb fokú képzésig minden keretben meg van a nőnevelésnek a maga kimondhatlanul fontos feladata.

Ha a Nagy-Kanizsán felállítani tervezett felsőbb leányiskola kivitele egyelőre elhalasztatott is: mégis alig néhány év alatt, a városok lelkes felbuzdulásával számbavehető haladás történt e téren vármegyénkben.

Igy a zalaegerszegi államilag segélyezett községi kétosztályú felső népiskola 1889-ben polgári leányiskolává, a nagykanizsai községi kétosztályú leányiskola 1892-ben államilag segélyezett községi polgári leányiskolává fejlesztetett.

Sümegeen 1890-ben községi felső leányiskola nyitott. Keszthely város megfelelő tétellel és tízezer forinttal járul a jelenlegi felső népiskolájából fejlesztendő állami polgári leányiskola épületéhez. Megnyitása 1895/6 tanév folyamán remélhető.

Földrajzi és határszéli viszonyainál fogva fontos hivatás vár a csáktornyai állami polgári leányiskolára, melynek két osztálya már 1895 évi októberben fog megnyitni.

A csáktornyai leányiskola betetőzése után az alsó-lendvai polgári leányiskola szervezése kerül sorra.

A Keszthelyen és Tapolczán már előbb létezett zárdaiskolákon kívül 1885-ben Nagy-Kapornakon, 1890-ben Nagy-Kapornakon, 1892-ben Zala-Ápátiiban nyitottak új zárdaiskolák.

A zalaegerszegi polgári leányiskola felé két tanévre terjedő női kézmunka tanfolyam emeltetett; ilyennek a sümegi felső népiskola felé szervezése folyamatban van.

Ez idő szerint létező nyolcz polgári iskolánk közül 1896/7. tanévben államosítani fog a csáktornyai polgári fiúiskola, az alig egy év előtt államosított alsó-lendvai polgári fiúiskola pedig még a jelen tanév folyamán fog harmincezer forintot meghaladó értékű új épületében elhelyeztetni.

A keszthelyi gymnasiumnak főgymnasiummá fejlesztése folytán fokozatosan fog az ottani polgári fiúiskola beszünttetni.

Zalaegerszegi polgári fiúiskolánk, ugyancsak a már 1895 őszén megnyitandó állami főgymnasium folytán fog fokozatosan megszűnni olyképen, hogy a vele kapcsolatos s a népesség arányához képest az ország egyik leglátogatottabb középkereskedelmi iskolája a legmesszemenőbb áldozatokkal is fentartassék. A nyolczvanas években a polgári iskolák gyakorlati irányának épp Zala-Egerszegen célbavett érvényesítéséhez nagy remények fűzetvén, itteni polgári iskolánk kereskedelmi iskolával s műasztalos tanműhelylyel bővített ki. A harmadik — gazdasági-tanfolyam céljaihoz meg volt már a telep is; megnyitva azonban soha nem lett. A kereskedelmi szakképzés felé való törekvés pedig absorbeálta az időközben beszüntetett műasztalos tanműhely növendékeit. Mignem a megyei központnak társadalmi s szellemi igényei újában is felvetették egy középiskola szükségességét s a zalaegerszegi főgymnasiumnak már a század első felében megnyilatkozott eszméje, a közoktatási kormány, a vármegye és a város példátlan áldozatkészségével — valóslást nyert.

Legnagyobb viszontagságokon mégis felső népiskoláink mentek keresztül.

Fennebb emlékeztem meg a zalaegerszegi, nagykanizsai s keszthelyi felső népiskoláknak polgári iskolákká fejlesztéséről.

Megszűnik a gazdasági szakoktatással kapcsolatos tapolczai felső népiskola is, mely az ott néhány év előtt megnyitott s a vidék érdekeit előnyösen felölélő állami vinczellériskolával szemben helyi jelentőségéből is sokat veszítvén, a város és nagy vidéke óhajához képest, latin tanszékkal ellátott polgári fiúiskolává fejlesztetik. Az új iskolának ezévi szeptemberben megnyitása már elrendeltetett.

Tehát még a hetvenes években szervezett felső népiskolák közül csak a balaton-füredi szeretetház és a fiókéntzetét képező balaton-füredi vinczellérképző élték túl a felső népiskolákkal való kísérleteket.

A balaton-füredi, most már fenséges védnökéről elnevezett „Erzsébet szeretetház“, az államsegély mérvéhez képest államosítottván, legközelebb új

alapszabályokkal ellátva, összes viszonyaiban dicséretesen fejlődve, teljes mérvben tölti be magasztos emberbaráti hivatását.

Zalavármegyének két középkereskedelmi iskolája van. Az egyik — mint fennebb érintem — a zalaegerszegi polgári fiúiskola mellé állítottatott 1885-ben, a másikat a nagykanizsai izraelita hitközség 1890-ben megnyitott polgári fiúiskolája mellé állította 1891-ben.

Alig szükséges jeleznem ezen két fontos iskolánk rendkívül jótékony, első vonalban a kereskedelem magyarosodására s a középkereskedelmi iskolák által elérhető életpályáknak kellő társadalmi méltatására gyakorolt hatását, melynek határszéli megyénkben valóban kétszeres jelentősége van.

A zalaegerszegi középkereskedelmi iskolát 1894/5. tanévben kilenczvenöt, a nagykanizsait ugyanazon tanévben nyolczvankilencz növendék látogatta.

Elemi iskoláinkra áttérve, szenteljünk egy rövid megemlékezést muraközi népoktatásunk fejlődésének.

Valóban lehetetlen néhány sor szükre szabott keretében még csak sejtetni is azon sok reményt és nehéz gondokat, melyek muraközi oktatásügyünk alig tízéves fellendüléséhez fűződnek.

A nyolczvanas évek elején Muraköz népoktatás ügyének gyökeres rendezésére irányult közfigyelem, mely egy országos bizottságot foglalkoztatott a helyszínen, élénk tanúságot tesz a fenforgott akadályok nagyságáról és sokaságáról.

A Stridó bérceitől órák számra Csáktornya felé húzódó határvonal állandóan nyitott kapuja volt a stájerországi iskolázásnak; de százakra ment évenként a felső muraközi hegyvidék sehol nem iskolázó tanköteleseinek száma is.

Alsó-Muraköz számos túltömött iskoláiban sok elaggott, vagy idegen oklevéllel bíró tanító működött, kik erő, hajlam vagy akarat hiányában a magyar nyelvet oktató képességgel nem bírván, csak gépiesen vagy sehogysen tettek eleget a törvény követelményeinek. A csáktornyai képezdénk által nevelt ifjú tanítók az ország más nemzetiségi vidékeire is elszéledvén, az égetőbb személyi bajok egyelőre póttanfolyamok által voltak orvosolhatók.

Sok elvi nehézségbe ütközött a közigazgatásilag hozzánk csatolt Muraköznek egyházmegyeileg a zágrábi érsekséghez tartozósága, a muraközi tájnyelven szerkesztendő tankönyvek kérdése, nemkülönben az alkalmas tanítók hiánya, egyes községek szegénysége vagy rendkívül mostoha földrajzi viszonyai folytán felburjánzott zúgiskolák káros visszahatása.

De a muraközi népoktatásügy történetét egy önálló könyvben tüzetesen megírni óhajtván, ezúttal a mai állapotoknak küzdelmes és hosszú munka által elért eredményére vetek egy pillantást!

Stridó négy határszéli új állami iskolával, tehát öt iskolában (Stridó, Rác-Kanizsa, Királylak, Második hegykerület, Negyedik hegykerület) kilencz tanítóval, bástyája a magyarságnak északon.

Alsó-Muraközön Perlak oktatásügye virágzott fel alig tíz év alatt oly sikerrel, melynek fénye kiárad az egész drávamenti délvidékre. Körülbelül harmincz növendékkel és két tanítóval megnyitott állami iskolájában, ma már tíz tanerő vezetése mellett több mint ötszáz gyermek élvezi a hazafias oktatás áldását. A vármegye által felajánlott Filanda épületre a közoktatási kormány tizenkét tantermet, igazgatói lakást és összes egyéb helyiségeket magában foglaló épületet emelt. Van kisdedovodája s iparos tanoncziskolája is.

Csáktornya a muraközi kultúra metropolisa a népoktatásügy legtöbb ágazatában elért szellemi hatásával a szó nemes értelmében végvára a magyarságnak Horvát- és Stájerország szomszédságában.

Tanítóképző intézetéről már fennebb emlékeztem meg. Kisdedovodáját az ottani kisdednevelő egyesület építette s tartja fenn. Van a magyarosodás terén már nagy multtal bíró községi elemi fiú és leányiskolája, államilag segélyezett községi polgári fiúiskolája. Utóbbinak államosítása folyamatban van; állami

polgári leányiskolája pedig — mint fennebb jeleztem — már a legközelebbi tanévben fog megnyitni.

Kereskedő és iparos tanoncjai itt a határszélen nagy hivatást teljesítő s mindkétféle képzés követelményeit felölelő iskolában nyernek oktatást.

A Mura mentének északi elhajlásánál, a magyar vidékkel szomszédos Mura-Szerdahely község községi jellegű iskolájának államosítása folyamatban van.

Mura-Szent-Kereszten a nagyméltóságú minister úr rendeletére 1895/6. tanév elején állami iskola nyitattik két tanítóval.

Csáktornytól észak felé, a már szervezés alatt álló nyírvölgyi és szentilonai állami iskolák három tanítóval, délkeletre a szintén szervezés alatt álló nagyfalvi állami iskola két tanítóval terjesztendik tovább Csáktornya hatását.

A Dráva legdélibb beszögellésénél, a zrinyifalvai, a Perlaktól Letenye felé nyúló utvonalonban a hodosáni, a letenyei járás magyarságával szomszédos muramelléti vidéken pedig a molnárii állami iskolák terjesztik a magyar művelődést, hat tanerővel.

Légrád Magyarországon képesített szerzetes nőkre bízta leányai nevelését, elhelyezvén kisdudovodáját is huszonkétezer forintos új zárdaiskolájában.

Kotor község már négy tanítóval szervezett katolikus iskoláját s állandó gyermekmenedékházát ugyancsak huszezer forintot meghaladó értékű új iskolaépületében helyezte el.

Dráva-Vásárhely végponti község házat vett három tanítólakás céljára.

Mura-Vid, Turcsisese új iskolaépületet emeltek. Épp így a nemzetiségi vidékekkel határos, jó részben horvát ajkú Fityeház, Mura-Keresztur, Kollátszeg, Tót-Szent-Márton s Erdősfa.

Ezek közül Turcsisese, Kollátszeg, Erdősfa, valamint a vendvidéki Deklezsin, Lippa, Lippahócz, Hotticza szintén az utóbbi években nyitottak meg iskoláikat.

Állami iskoláért folyamodott Mura-Csány, Alsó-Domboru, Réthát.

Számos község iskolázásának rendezése az 1893. évi XXVI. t. cz. alapján indított meg.

Nagy lendületet vett az új tanítói állások szervezése a muraközi romai katolikus iskoláknál is.

Alsó-Domboruban 4, Kotorban 4, Légrádon 6, Dráva-Vásárhelyen 3, Mura-Csányban 3, Mura-Királyon 2, Tüske-Szent-Györgyön 2, Bottornyan 2, Szent-Márián 2, Draskoveczen 2, Miksavárott 2, Dráva-Egyházon 2, Szoboticzán 2, Mura-Viden 2 tanító működik.

Épp így a vendség nagyobb községeiben. Bellatinczon 3, Adriáncon 2, Turnischán 3, Cserencsóczon 2, Bisztriczén 2, Bagonyán 2, Izsakóczon 2 tanerő működik.

A vármegyében az utóbbi években szervezett új állások közül mintegy ötven tanítói állás jut nemzetiségi vidékeinkre.

Rendezésre várnak a túltömött muraközi és vendvidéki felekezeti iskolák.

Vagyis hogy számokban is kifejezzem nemzetiségi vidékeink népoktatásügyének mai képét: az utolsó, 1893/4. tanévi statisztikai kimutatás szerint e vidék mindenféle jellegű és fokozatu népoktatási tanintézeteit 9566 horvát és 2296 vendajku növendék látogatta.

A közoktatási kormány, a vármegye törvényhatósága, Zalavármegye nemesi választmánya s egyes lelkes tanügybarátok vetélkedve járultak a magyar nyelvben jeleskedő tanítók és növendékek megjutalmazásához. E czímen 1893/4. tanévig bezárólag, kilencz alkalomból ötezer száz negyvenkilencz forint osztott ki.

A hegyvidéki állami iskolák évszázó vizsgáinak ünnepségét a megye főispánja, a megyei törvényhatóság és közigazgatási bizottság kiküldöttjei s számos tanügybarát emeli jelenlétével.

Valóban a mit Zalavármegye nemzetiségi vidékeinek szellemi haladásáért és hazafias érzésének megszilárdulásáért a kormány, megye s társadalom tett; az a szeretetteljes tapintat s körültekintő türelem, mely a munka sikerét biztossá s áldásossá tette s még inkább azzá teendí a már nagy körvonalakban kibontakozó jövő alkotásokban: mindenkor egyik legszebb lapját fogja képezni nemcsak zalavármegyei, de országos népoktatásügyünk történetének is.

A jelen műben rendelkezésemre álló szűk keretben, végtelen sajnálatomra, többi elemi iskoláink történetével még csak hézagosan sem foglalkozhatván, legalább városaink, Zala-Egerszeg, Nagy-Kanizsa, Alsó-Lendva, Csáktornya, Keszthely, Sümeg, Tapolca buzgalmára óhajtók rámutatni, melyet új tanítói állások szervezésében s a tanítói illetmények gyarapításában fejtettek ki.

Az utóbbi években új elemi iskolákat nyitottak: Andrásida (r. k.), Boldogfa (r. k.), Böde (r. k.) Bucsa (r. k.), Csonkahegyhát (ev. ref.), Deklezsín (r. k.), Erdősfa (r. k.), Gutorföld (közs.), Hotticza (r. k.), Királylak (áll.), Kollátszeg (r. k.), Langviz (közs.), Légrád (r. k.), Nagy-Kapornak (r. k.), Rác-Kanizsa (áll.), Radamos (r. k.), Második hegykerület (áll.), Lippahócz (r. k.), Leseneze-Tomaj (izr.) Negyedik hegykerület (állami), Petőhenye (r. k.), Sándorháza (r. k.) Szent-András (pacsai) (r. k.), Szent-András (keszthelyi) (r. k.) Teskánd (r. k.), Hottó (r. k.), Borsfa (r. k.), Zala-Ápáti (r. k.), Turcsisese (r. k.) Zsid (izr.).

A zalavármegyei tankerületben a tanítók száma az 1893/4. tanévi kimutatás szerint 668.

Ezek közül képesített 632, nem képesített 36, rendes 586, segéd 82, férfi 583, nő 85.

A nem képesített tanítók közzé soroztatnak a képezde végzett, de oklevélet még nem nyert tanítók is.

A magyar nyelvet oktató képességgel bírja 664, kevésbé 4.

Az utolsó tíz évben száztizenkilenc új tanítói állás szerveztetett.

Az 1883/4. tanévről szerkesztett első jelentésemnek és ezen közleménynek a tanítói létszámra s az elemi iskolák számára vonatkozó adataival szemben megjegyzem, hogy a zugiskoláknál működött, vagy a magyar nyelvet nem tudó tanítók által betöltött állások tanítói létszámba nem vétethetvén, a nyolcvanas évek statistikájának revisiója után az illető iskolákkal együtt figyelmen kívül hagytak.

Az iskolázás egyes viszonyainak történeti mozzanatait legalább számokban feltüntetve, Zalavármegye népoktatásának közel harmadfél évtizedes fejlődéséből, amennyiben 1894/5. tanév statistikája e sorok írásakor még nem zárattott le, a következő igen fontos adatok állapíthatók meg:

Zalavármegyében	1870-ben	1875-ben	1886-ban	1894-ben
Iskolába járó tanköteles	28392	33446	51035	63414
Iskolák száma	331	383	409	428
Tanítók száma	428	468	601	668
Iskolák évi kiadása	88370 frt	238147 frt	347680 frt	449151 frt
Tanítók fizetése	83250 frt	192163 frt	275479 frt	289887 frt
Tantermek száma	374	451	610	666
Államsegély	27857 frt	45677 frt	72085 frt	100586 frt

Érdekesen csoportosulnak az iskolafentartásnak legutóbb begyűjtött adatai az iskolafentartók és egyéb jövedelmi források tételei szerint. Ugyanis 1893/4. tanévben ezen fentartás ekkép oszlott meg:

Ingatlanok jövedelme	47214	frt
Tőkepénzek kamatja	2450	„
Tandij és beiratás	93668	„
Állami segély	100586	„
Községi segély	99304	„
Felekezeti segély	90484	„
Egyéb forrásból	15445	„

Az iskolák 449151 frt évi jövedelme következő kiadásokra fordított 1893/4 tanévben:

Rendes tanítók fizetése	261983	frt
Segéd tanítók fizetése	27904	„
Fűtés, tisztogatás, javítás	33197	„
Tantermek felszerelése	10279	„
Szegény gyermekek segélyezése	8000	„
Vegyés kisebb szükségletek	34765	„
Tőkésítés, vásárlás, építkezés	73023	„

A vármegye összes kisdudováinak, fentartása évenként 9140 frotot vesz igénybe; az állandó és nyári gyermekmenedékházak fentartása 1300 és 1600 frt közt váltakozik.

Az iskolázók vallási viszonyai 1893/4. tanévben következőkép alakultak.

Róm. kath.	57930
Gör. keleti	3
Ev. ref.	1571
Ág. ev.	1193
Unit.	5
Izraelita	2712

Nemzetiség szerint:

Magyar	51121
Német	431
Horvát	9566
Vend	2296

A látogatott tanintézetek szerint:

Elemi iskolába	24902	fiu	23058	leány
Az általános ismétlő iskolába	6414	„	6039	„
Iparos tanonc iskolába	1093	„	—	„
Alsófoku kereskedelmi iskolába	117	„	—	„
Felső népiskolába	50	„	83	leány
Polgári iskolába	694	„	255	„
Középkereskedelmi iskolába	163	„	—	„
Középiskolába	546	„	—	„

Az iskolafentartók által az utolsó tíz év alatt iskolákra és tanítólakásokra fordított összegek a következők.

Teljesen új iskolaház, tanítólakás és kisdudóvoda épült vagy készpénzen vétetett 87 esetben.

És pedig — zárjelben feltüntetve az iskola jellegét s a forintokban kifejezett összeget — a következő városokban és községekben.

Almás (rk—800), Alsó-Felső-Hahót (rk—6600), Alsó-Páhok (rk—4500), Alsó-Zsid (rk—3000), Alsó-Zsid (izr. 500), Andrásida (rk—3200), Baksa (közs.—8000), Balaton-Kövesd (rk—2400), Balaton-Magyaród (rk—2000), Bókaháza (rk—1800), Boldogfa (rk—4500), Borsfa (rk—1200), Böde (rk—800), Bucsa (rk—1400), Bucsu-Szent-László (izr.—600), Cséb (rk—1250), Csonkahegyhát (ev. ref.—1300), Deáki puszta (rk—4000), Deklezsín (rk—1700), Dióskál (rk—1500), Dráva-Egyház (rk—7000), Ebergény (közs.—1500), Egregy (rk—1748), Erdősfá (rk—3000), Eszteregnye (közs.—7000), Felső-Rajk

(rk—3500), Fityeháza (közs—3000), Gutorföld (közs—1000), Gyűrűs (közs—1500), Hany (rk—5000), Háshágy (rk—4400), Hotticza (rk—2500), Hottó (rk—1000), Izsakócz (rk—3300), Jakabfa (rk—2000), Káptalanfa (rk—4000), Kemend-Ollár (közs—2000), Kerka—Kutas (rk—3000), Kollátszeg (rk—3500), Kotor (rk—22000), Kustánszeg (ev. ref—1168), Langviz (közs—4500), Lesence-István (rk—4000), Lesence-Németfalu (rk—2500), Lesence-Tomaj (rk—6000), Légrád (rk—22000), Meszes-Győrök (rk—1600), Mikefa (rk—930), Monostor-Apáti (rk—5000), Mura-Keresztur (rk—3500), Mura-Vid (rk—4000), Nagy-Kanizsa (közs—11993), Nagy-Kapornak (rk—6000), Nagy-Lengyel (rk—3000), Nemes-Bükk (rk—2000), Oltárcz (rk—4200), Perlak (áll—25632), Pető-Henye (rk—3000), Pölöskefő (közs—2000), Pusztá-Magyaród (rk—3000), Rád (rk—5000), Rendes (rk—418), Rezi (rk—1600), Sándorháza (rk—1600), Sárhida (rk—2000), Söjtör (rk—3280), Stridó (áll—6400) Szalapa (rk—650), Szent-András, keszthelyi (rk—2900), Szent-András, pacsai (rk—3000), Szent-György-vár (rk—3467), Szécsi-Szent-László (ev. ref—3000), Szepetnek (ág. ev—7000), Tapoleza (rk—9400), Tekenye (rk—987), Teskánd (rk—2000), Tót-Szent-Márton (rk—3000), Turesisce (rk—900), Túrje (rk—3928), Vaspör (rk—3000), Vállus (rk—2200), Vindornya-Szöllős (rk—2000), Vonyarcz (rk—2000), Zala-Apáti (rk—9704), Zala-Egerszeg (közs—51860), Zala-Érdőd (rk—4000), Zala-Szántó (rk—5000).

Csakis tanterem, vagy tanítólakás épült, vagy pedig valamely egyéb javítás eszközöltetett hetvenegy esetben, nem vévén felsorolásom tárgyául a száz forintnál kisebb összegeket.

Adriánecz (rk—1000), Alsó-Felső-Hahót (izr—200), Alsó-Lakos (rk—900), Alsó-Örs (ev. ref—330), Arács (ev. ref—117), Bak-Tüttös (rk—1000), Bakónak (közs—250), Balaton-Füred (áll—2457), Balaton-Henye (rk—600), Balaton-Kis-Szöllős (rk—137), Bonczodföld (rk—800), Csatár (rk—100), Csáktornya (közs—2000), Csáford (rk—200), Cserszeg (rk—200), Dabroncz (rk—2800), Draskovecz (rk—583), Dráva-Vásárhely (rk—3900), Egyeduta (áll—1400), Füzvölgy (közs—900), Galambok (rk—4500), Gánicsa (áll—1586), Gelse (közs—450), Gyenes-Diás (közs—2300), Haláp (rk—240), Hegymagas (rk—150), Karos (rk—3600), Káptalantóti (rk—522), Kerka-Németfalu (ev. ref—100), Keszthely (közs—8700), Kékkut (rk—746), Kis-Görbő (rk—459), Kis-Sziget (rk—300), Kis-Vásárhály (rk—100), Köveskälla (rk—900), Lenti (rk—300) Milej (rk—450), Mindszentkälla (rk—150), Nagy-Palina (rk—200), Nova (rk—1500), Óhid (rk—200), Pacsa (rk—267), Pacsa (izr—680), Pacsa-Tüttös (rk—147), Padár (rk—1200), Petri-Keresztur (rk—200), Pötréte (rk—250), Pula (rk—400), Rigács (rk—140), Rigyácz (rk—2000), Sármellék (rk—1433), Strelec (rk—135), Szent-Gróth (ág. ev—300), Szent-Gróth (izr—150), Szécsi-Sziget (rk—650), Szigliget (rk—222), Szilvagy (közs—400), Szőcz (rk—550), Tapoleza (közs—1090), Tófej (rk—700), Tót-Szerdahely (rk—430), Tördemicz (rk—813), Udvarnok (rk—100), Vindornyalak (rk—140), Zalabér (rk—1688), Zala-István (ág. ev—125), Zala-Szent-György (rk—220), Zala-Szentiván (rk—1200), Zánka (ág. ev—100), Zrínyifalva (áll—300).

Hozzávévén még ezekhez a csáktornyai állami tanítóképezdének a város harmincezer forintnyi hozzájárulásával történt kiépítését, nemkülönben a nagykanizsai izraelita hitközség által középkereskedelmi iskolájának elhelyezésére szolgáló épület értékét, illetve a célba vett javítás összegét, eltekintve másrészt a közoktatási kormány által nyolcz állami iskola helyiségeért fizetett évi bérösszegtől, Zalavármegyében az iskolafentartók, az általuk bemutatott okmányok és adatok tanúsága szerint, tíz év alatt közel hatszázezer forintot áldoztak a népoktatásügy körébe tartozó építkezésekre.

Legujabban már árlejtés tartatott az alsó-lendvai állami polgári fiúiskola harmincezer forintos új épületére; a molnárii állami iskola két tantermet és

tanítólakást magában foglaló új helyisége ez évi októberben fog rendeltetésének átadatni.

Iparos tanonczaink iskolái következő sorrendben nyitattak meg.

Zala-Egerszeg (1883), Sümeg (1884), Tapolca (1885), Nagy-Kanizsa (1886), Keszthely (1887), Csáktornya (1890), Perlak (1893).

Szervezés alatt van a nyolczadik, a szent-gróthi.

A meglevő hét tanoncziskolát 1893/4. tanévben ezerszáz tanoncz látogatta.

Fenntartásuk ugyanezen tanévben 6974 frtot vett igénybe. Ebből 5198 frt tanítók díjazására, 1776 frt pedig dologi kiadásokra fordított.

A kereskedelmi tanonczokat három alsóbbfoku kereskedelmi iskola látja el. Zala-Egerszegen (1884), Nagy-Kanizsán (1890), Keszthelyen (1893).

Iparos segédek számára Zala-Egerszegen szerveztetett szakrajztanfolyam.

Alapvető intézkedések történtek a kertészet, mezőgazdaság, nemesítés, hármás irányában tervezett, vagy már fenálló iskolakerttek és faiskolák szabályozása ügyében.

Van a vármegyében 308 faiskola, 215 iskolakert.

Van 100 tornatér, 168 könyvtár. A háziipart 36 iskolában tanítják.

Törvényben megszabott összes tantárgyak 324 iskolában tanítottak.

Községenkint revisió alá vettetett az 1868. évi 38. t. cz. értelmében létesített községi iskolai alapvagyon.

A nyugdíjrevisió, a kisdjedvédelemről szóló 1891. évi XV. t. cz., a tanítói fizetések rendezéséről szóló 1893. évi XXVI. t. cz. keresztülvitele, általában pedig ezen közel hatszáz községgel bíró nemzetiségi és földrajzi viszonyaival egyaránt fontos vármegyének tanügyi adminisztrációja oly rendkívül fokozta a központi munkát, hogy a királyi tanfelügyelőség személyzete már három év előtt egy szolgálatra berendelt tanítóval, illetve tanfelügyelőségi tolnokkal szaporított.

A megyei tantestület szellemi önképzéséről, nemkülönben társadalmi s nemzeti feladatainak valóztatására irányult törekvéseiről csak elismeréssel nyilatkozhatom s mindenkor boldognak érzem magam, hogy a munka és kötelesség példájával, csekély erőm és buzgalmam teljes odaadásával szolgálhatom velük a magyar népoktatás magasztos ügyét.

A szép multtal bíró megyei általános tanítótestület viszonyairól e munka más helyén tüzetesen tétetvén említés, ezúttal ismételtlen kivánom, lelkesitse továbbra is a tantestületet a pályaszeretettel s a magára vállalt feladatok hű betöltésének tudata, mely az együvértartozás testületi ragaszkodásában állandó ösztönét bírja a nagy és csak odaadó munkássággal elérhető célok közös kötelmeinek.

Jól érzem, mennyit kell még sok község nyomasztó anyagi viszonya, csekély népessége, s földrajzi akadályai miatt küzdeni és alkotni, de az is bizonyos, hogy alig van valaki e megyében, kit Magyarország e festői szépségekben gazdag területe népoktatásának szerves fejlődése s történetének biztató alakulásai nem érdekelnének.

S mert — a mint ezt máskor is jeleztem — ma már a társadalom minden tagja találhat népoktatásunk számos ágazatai közt egyet vagy többet is, melynek fejlesztéséhez akár szellemi uton, akár lelkes áldozataival, nemkülönben társadalmi helyzetének vagy egyéni buzgóságának czímén hozzájárulhat: lelkem teljes odaadásával hiszem és reményelem, hogy a hatóságok, társadalom és tanítók eddigi együttes hatása Zalavármegye népoktatását virágzóvá, annak gonddal és szeretettel ápoltt közügyévé fogja fejleszteni!

ALSÓ-LENDVA TÖRTÉNETE.

Irta: egyházassbükki Dervarics Kálmán.

Dervarics Kálmán, nyug. kir. albiró.

Alsó-Lendva helyét s vidékét mint *Felső-Pannoniához* tartozó részt is a rómaiak birták; igazolja ezt az alsó-lendvai határban, annak Szent-János nevű külvárosa fölött, a hoszufalui hegy aljában 1810-ik év táján a földből az eke által kifordított római emlékkő, melyet Vibenus Vannius fia még életében állított fel magának, nejének Marcia Crispinának és 8 éves fiának Március Vibianusnak; ezen emlékkő rajza meg van a *Desjardins Ernő* által irt s *Romer Flóris* által magyari-
tott s bővített műben. Ennek nyomán, ugy az Alsó-Lendván építkezés alkalmával a földből előkerült Julius Caesar-féle arany s más római érmek, ugy Alsó-Lendva közvetlen közelében annak vidékén teljesített kutatások és szemlék alapján *Timon*,

Csáky, *Schönleben*, s *Muchar* műveik tanulmányozása után megkezdtem Alsó-Lendva történetéhez az adatokat gyűjteni, melyhez egy szerencsés véletlen bőséges anyagot szolgáltatott. Ugyanis 1868 augusztus 29-én az Alsó-Lendvával folytatólagos kapcsolatban lévő, illetve azzal összeépített *Hoszufalun* tul, ennek északi végében eső szántóföld közepén az eke egy római fazékban megakadván, azt összetörte s abból arany s ezüst érmek, arany s ezüst gyűrűk, arany lánczok, karpereczek és melltükk szóródtak szét. Ezen lelhelyen tul római utnak maradványai is látszanak azon irányban, a hol mintegy harmincz római sirhalom állt. Ezen elvitázhatlanul hiteles adatok nyomán tehát 1869-ik évben összeállítottam Alsó-Lendva történetét a római korszakból s ebben hatá-

rozottan azt állítottam, mikép az Antoninus caesar uti könyvében, *Poetovium* és *Sala* közt jegyzett *Halicanum* római város a mostani Alsó-Lendva helyén állt. Ezen művemet felküldém Romer Flórisnak, a ki azt Desjardins Ernő párizsi tanárral közölvén, *feltételesen* elfogadták fenti állításomat, s a műveikhez csatolt térképen *Halicanum* római várost a mostani Alsó-Lendva helyére jegyezték. Romer egyidejűleg felhívott, hogy Alsó-Lendvának római korszakbeli történetét mutassam be az országos régészeti s embertani társulatnak, a mit megtevén, az ezen társulatnak 1880 február 24-én Budapesten tartott nyilvános ülésében az a vélemény mondatott ki reá, hogy az leginkább Pannonia némely kétes topographiai pontjaira nézve lesz hivatva világosságot deríteni.

Azon korban *Poetovium*ból (Pettau) *Sabariába* (Szombathely) és *Aquincumba* (Ó-Buda) az ut *Halicanum*on át vezetett.

Attila hunkirálynak s vele a hunoknak *Halicanum*ban s a mai Göcsejben — a Zala, Kerka és Váliczka folyók közti területén több ízben történt megjelenését s ott tartózkodásukat számtalan hagyományszerű emlék és népmonda örökíti; a benszülött göcseji nép maig is hun-avar ivadéknak tartatik; hagyomány szerint Göcsejnek egyik határfolyója *Kerka*, Attila hunkirály hasonnevű első nejétől s első szülött Ellák fia édes anyjától nyerte nevét, a ki fürdés közben abba fult.

Attilának a 454-ik évben történt halála után, az azáltal addig békében tartott népek ismét felszabadultak s ezek közé új népek is vándoroltak be Attila tartományába, kik közül megemlítendők a *vendek*, a kik északról jöve *Halicanum*tól, ezt is beleértve a mai Zala- és Vasvármegyének Múra melléki részén, alsó Stájerországban és Karinthiában telepedtek le.

Attila halála után Pannoniában még az ostro-goth testvérek: Valamir, Theodemir és Videmir is telepedtek le; *Halicanum* állt még akkor s Videmir fejedelemségéhez tartozott. Az ostro-gothok nem maradhattak Pannoniában, mert ennek évről-évre silányabb termése nem vala képes annyi népet táplálni; miután Valamir csatában elesett, Theodemir Moesiába, a legifjabb Videmir Itáliába és Galliába vezette seregét s ott telepedtek le.

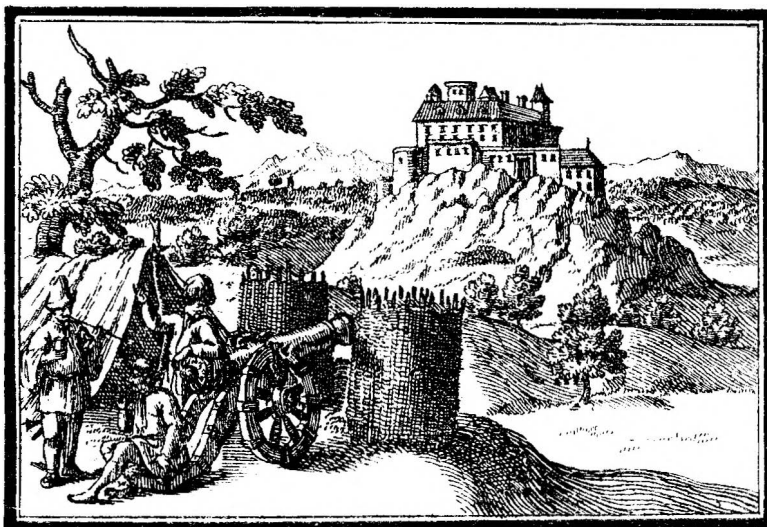
Az ostro-gothok helyébe Longobárdok léptek 527 év táján, a kikkel azonban királyuk Alboin 568 évben Itáliába költözvén, Pannoniát az avaroknak engedte át.

Az avarok Magyar- és Erdélyországot kilenez kerületre osztották, minden egyes kerületben egy-egy kör-erődöt emeltek, melynek ők „vár“ nevet adtak. Egy ilyen avar-gyűrű (Ring) hét mértföldnyi térséget foglalt magában, rendszeren a legtermékenyebb vidéket s ezen álló gazdag városokat és falvakat kerítették be, sőt ezen közerődöket akkép emelték, hogy annak közepén valamely nagyobb folyó vagy patak folyt, ilyen volt a Ringus Sabariae

occidentalis a Rába és Dráva közt, melyen a Mura folyt keresztül. Ezen körerőd a Muraköz közepétől a Szala folyóig terjedt s magában foglalta Halicanumot, (Alsó-Lendva) Colonia novát (Nova), illetve az egész Göcsejt és a Vasvármegyei őrseget.

Az avarok khagánja Baján volt, ettől nyerte nevét az ősrégi „Bajánháza“ falu; — a murai közerődnek kánja Kandik avaralvezér volt, ennek köszöni nevét a Göcsejben lévő Kandikó-hegy s neve igen szomorú esemény emlékét őrzi.

Nagy Károly császár az avarok hatalmát megtörvén, hogy az avarok földjét annál inkább biztosítsa magának az avarok és vendek közé frankokat telepített; ekkor már a vendek a longobárdok által feladott Halicanum romjai közelében kiessé tették a vidéket, különösen hársfákat ültettek, a mely az ő pogány hit-elveik szerint szent fa.

Alsó-Lendva régi vára.

Ezen hársfák Halicanum (Alsó-Lendva) táján is egész ligeteket képeztek, sőt a Halicanum mellett folyó patak partjai is hársfákkal voltak szegélyezve, — ezen helytől a frankoknak megtetszván, Halicanum romjain egy várost építettek s ennek a hársfa = linde és liget = au szavak értelméhez képest *Lindau* nevet adtak.

Privina morva főnök a pogány vendek hittérítésével bizatott meg s megbizva volt a vendek által lakott területen templomok, egyházak építtetésével is, s 840 év táján Lindaun (Alsó-Lendva) is építtetett egyházat, s ezen egyháztól Lindaut elnevezték *Lindauskirche*, hibásan *Lindolfskirche* néven, ez volt itt az első katolikus egyház.

Nagy Károly császárnak 814 évben történt halála után a frank uralom Lindau vidékén is hanyatlott, s helyébe a vend uralom

lépett s ezen körülmény Lindau nevében is változást idézett elő: ugyanis a frankok a Halicanum romjain épített várost Lindau s az amellett folyó s hársfákkal szegélyezett patakról *Lindbach* néven is nevezték, ezen második nevének második szótagja a „bach“ a vendeknek idegen s gyűlölt németes hangzásu levén, Lind-hez a „bach“ szó helyébe „va = viz, patak szótagot ragasztották s így lett a Lindbachból *Lindva*, vagy később *Lendva*.

Béla király névtelen jegyzője írja, hogy Árpád vezér alatt a magyarok a Mura melléki karántánok határszéleit is gyakori becsapásaikkal rabláék. *Szabó Károly* történetíró azt a tételt úgy értelmezi, mikép azon határszélek alatt nem a mai Muraköz, hanem Stájerországnak a Mura mellett eső része értendő, a mely a honfoglalás korában a karinthiai hercezség felső, vagyis Rábamelléki határgrófságot képezte. (Marchia superior, seu ad Rabam). Tehát ismét szóba jött a karinthiai hercezség a Mura mellett, holott itt nem laktak karántánok, hanem vendek, s így ezen körülmény is igazolja, hogy a karantán és vend elnevezés alatt ugyanez népe értendő, mert a Murán innen Zala- és Vasvármegyében ugy a Murán túl Stájerországban Privina idejétől számítva, a honfoglalás idejében vendek laktak s ma is azok laknak.

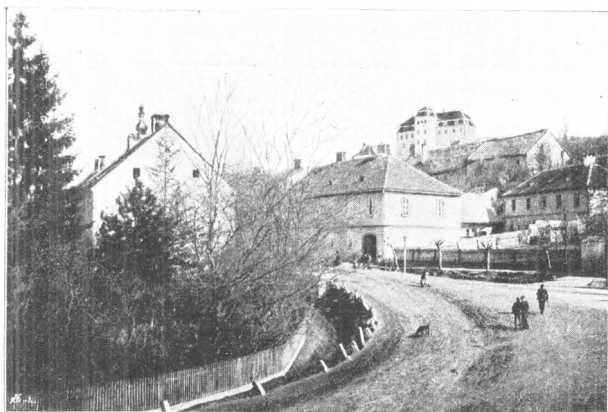
A névtelen jegyző azonban csak azt írja, hogy Árpád alatt a magyarok a Muramelléki karántánok határszéleit rabláék és nem azt, hogy a Murántuli karántánokét, azok alatt pedig azon vendek értendők, a kik a honfoglalás idejében a Murán innen a mai Zala- és Vasvármegye Muramelléki vidékét lakták; ez volt akkor a karinthiai (vend) hercezség Rába melléki határgrófsága, a mely délkelet felé egész Lindváig — ezt is beleértve — terjedett s az avarok is ezen területet is birták a vendekkel együtt.

Hogy pedig Árpád vezér Lindvát s ezzel a vend vidéket el nem foglalta, a mely akkor egyházi tekintetből a passauai püspökség alatt állt, bizonyítja azon körülmény, hogy az általa elfoglalt új haza határait a Kárpát-hegyláncz, délről az Al-Duna és Száva, nyugatról a Lapincs és más kisebb folyamok képezték, a Lajtha hegységgel együtt. Itt tehát a Muráról, a mely ötszörte nagyobb, mint a Lapincs, egy szó sincs, s így az egészből az derül ki, hogy a Rába és Mura közötti rész, vagyis a mai Zala- és Vasvármegye nyugati része, a Vend-vidék nem tartozott, illetve nem kapcsolatot az Árpád által elfoglalt új hazához, ezt bizonyítja a passauai püspöknek a 900-ik év elején János pápához írt levele, melyben egy szóval se mondja azt, mintha a magyarok Pannoniában a salzburgi és passauai püspökségek részeit elfoglalták volna, hanem Lindvát a vend vidékkel s Horvát- és Szlavonországgal együtt I. vagyis Szent László Magyarország királya foglalta el s hódította meg s kapcsolta Magyarországhoz s 1092-ik évben a zágrábi püspökséget alapítván, az alsó-lendvai, bellatinezi, turni-

schei és bagonyai vend plébániákat is annak hatósága alá rendelte.

Ha tehát az alsó-lendvai plébánia 1092. évben már más püspökség hatósága alá volt rendelhető, annak minden esetre már régebben fennállnia kellett s ebből kétségtelenül következteni lehet, hogy az alsó-lendvai plébánia, a Privina által ott építtetett egyházzal egy időben lett alapítva, alapítása idejét tehát Kr. után a 840. évre tehetjük.

I. vagyis Szent László király alatt vált tehát a Mura Magyarország határává; a Babenbergház magtalanul elhalt utolsó sarjadékának Frigyesnek halála után IV. Béla Magyarország királyának kedve jött magyar birodalmát Stájerország elfoglalásával is gyarapítani, ezt tényleg ki is vitte, azonban uralma nem volt tartós, mert Stájerország birása miatt háboruba keveredett Venczel cseh

Alsó-Lendva vára most.

király fiával Ottokárral, a mely a magyar királyra nézve szerencsétlenül ütven ki, kénytelen volt Stájerországot a még hatalmában levő Pettauval együtt Ottokárnak átengedni; az ütközetben és Mura folyóban a magyarok közül mintegy 14000 veszett el, ezek 1261. évben történtek. Ottokár az ütközet után a Murán

átkelve betört Magyarországba s Pozsonyig előre nyomult. Ekkor szivárogtak Alsó-Lendvára és vidékére azon *bracteátok*, vagy is lemez-pénzek ezüstből, melyeken Otakar és Rudolf nevek olvashatók. Kun László Magyarország királya 1282-ben Alsó-Lindva és Nempti várakat a hozzájuk tartozó hasonló nevű városokkal s uradalmakkal István bánnak, néhai *Hadold* horvátországi bán fiának adományozta; István bán Alsó-Lindva romban lévő várát, melyet 1241. évben a tatárok elpusztítottak, újra felépíttette.

Ezen István bánnak fia volt Miklós s mivel bánnak volt fia, vezetéki vagyis családi névként felvette a *Bánffy* nevet, nevezték *Lindvai* Istvánnak is azon okból, hogy Lendvát birta, kinek fia szintén István még 1382-ben is egyszerűen csak Lendvai Istvánnak neveztetett.

Bánffy Zsigmondot — Miklós bánnak László nevű fiától való unokáját Zsigmond Magyarország királya 1398. évben megdorgálta s megintette, hogy a Murán túl (Muraközben) lévő uradal-

maikban a plébánosokat a zágrábi püspök iránti engedelmességtől el ne vonják s a veszprémi püspökség illetősége alá ne rendeljék.

1457 Bánffy Pálnak, — a ki halálos ellensége volt a Hunyadiaknak; — a ki Giskra János, Turóczy Benedek és Lamberger nevű társaival Buda várában a királyi lak kapujában a védtelen Hunyadi Lászlóra rohant s azt a király nevében elfogta; a ki tagja volt azon törvénytelen vérbiróságnak, amely az ártatlan Hunyadi Lászlót halálra ítélte, — a ki egyike volt azon gonosz párttűtőknek, a kik Hunyadi Mátyás királyt a tróntól megfosztani s helyébe Fridrik német császárt emelni akarták, s a ki az ennek nevében gyűjtött seregével Zalamegyében Hunyady Mátyás király hiveit üldözte, a szalavári apátságot kirabolta, s minden kincsétől, még peccsényomójától is megfosztotta, Alsó-Lendva vára volt kedves tartózkodási helye s a rablott kincseket is ide gyűjtötte.

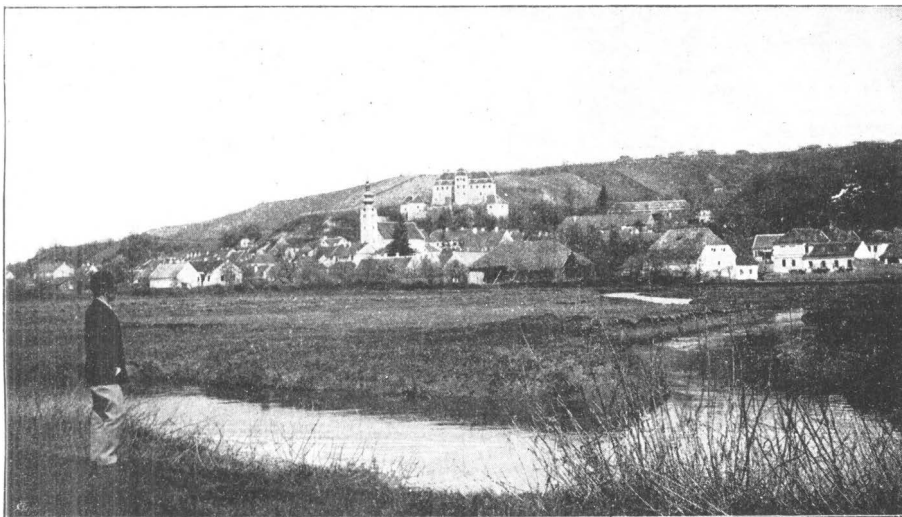
Ferdinánd nápolyi király leányát Beatrixot, Hunyadi Mátyás király aráját, leendő napája özvegy Hunyadi Jánosné husz előkelő hölgygyel várta Pettauban, hová az Nápolyból Bánffy Miklós fedező kísérete alatt megérkezett. Pettauból a még akkor fennállt római ut Mura-Szent-Mártonon át egyenesen vezetett Alsó-Lendvára s Bánffy Miklósnak intézkedése folytán alsó-lendvai várában 1476 november 25-én megérkezvén, a királyi arát s a királyi édes anyját Bánffy Miklós neje a szépségéről híres *sagani Margit* hercegné fogadta.

Hunyadi Mátyás király 1480 évi augusztus 28-án a törökök elleni megindulásra kész seregével Alsó-Lendván volt s e napon kelt két rendeletet intézett Pozsony városához, ekkor keletkezett a *Bánffy-kutja* néven nevezett forráskut.

Solimán török császár 1526 év tavaszán 200.000 főnyi sereget 300 ágyuval indított Magyarország ellen; Bánffy Miklós és hg. *sagani Margit* fia Bánffy János szintén gyűjtött sereget a törökök ellen, mielőtt azonban megindult, az alsó-lendvai várkápolnában fogadást tett, mikép, ha a csatából szerencsésen kimenekül s életben marad, keresztneve után keresztelő szent János tiszteletére, Alsó-Lendván egyházat és zárdát épített. Bánffy János 1526 augusztus 26-án vasárnap s így három nappal a nagy csata előtt jelent meg Mohácson, itt az augusztus hó 29-ki ütközetben lova megsebesítve rogyott össze alatta, ő maga pedig a földre zuhant s szerencséje, hogy csatlósa Bakács Sándor folytonosan nyomában volt; ez, midőn látta, hogy Bánffy a földre zuhant, hozzá ugratott, lováról leszállt s erre Bánffyt segítette fel, a ki aztán megmenekült s a hálás Bánffy megmentőjét nemcsak kiváltotta a török fogságból, hanem annak a baltavári (vasmegyei) uradalmat is ajándékozta s megszabadulásának emlékére Alsó-Lendván, ennek Hoszufalu felé eső részében az országuton alul

Keresztelő Szent János tiszteletére egyházat és a *pálos barátok* részére zárdát is építtetett.

Midőn Zápolya János királynak a hadi szerencse teljesen hátat fordítván, Lengyelországba menekült, Bánffy János uradalmi s Alsó-Lindva is a német Ferdinándhoz szító magyarok által ugy az ellenség által is nagyon pusztítottak, s tekintve azt a királyi kijelentést, hogy ha Bánffy János 1527 évi november 25-ig Ferdinánd királynak meg nem hódol, felségsértőnek és száműzöttnek fog tekintetni, az alsó-lendvai várban neje kevédi Székely Margit földre borulva könnyes szemmel kérte őt, hogy azon nagy uradalmakból, melyeket ősei szerzének, ne juttassa önmagát és gyermekét jobbágyi állapotra, mire Bánffy így válaszolt: „Legkedvesebb feleségem, tudod-e, hogy a jó férfinak csak egyetlen hite van?

Uher Ö. fényképe.

Alsó-Lendva jelenlegi látóképe.

mit, ha egyszer megszegett, többé nem tartathatik voltaképen embernek, hanem csak emberi álarczának: a mig tehát királyomat Jánost, kinek hűséget esküdtem, életben tudandom, más urat megismerni s olyannak pártjához csatlakozni nem akarok, még akkor sem, ha minden javaimat veszve, János király lovászában kellene lennem. 1529-ik évben a magyar szent korona Bánffy János kezébe került az által, hogy Perényi Péter koronaőr családostul, a szent koronával együtt elfogatott, s azt Bánffy kapronczai várában őriztette.

Bánffy János 1534. évben meghalt, egyetlen fiu örököst Istvánt hagyván hátra, a ki 1522. évben született s így édes atya halálakor csak 12 éves volt. Ez szintén hive lett a reform. vallásnak, s a csodák eshetőségében is hívó s túlbuzgó katolikus atya

által a keresztelő szent János tiszteletére építettett egyházat profanálta az által, hogy annak tornyára a kereszt helyébe kakast állítottatott, s jeles predikátort és mestert szerzett s ezáltal az alsó-lendvai eklezsiát a legnevezetesebbek közé emelte.

Ennek fia Bánffy Miklós nőül vette a szigetvári hős Zrinyi Miklós leányát Orsolát, Perényi János özvegyét s Nempti várában tarták a lakodalmat.

Orbonai Rác György volt a legelső ref. mester Alsó-Lendván, ez tanította a most nevezett Bánffy Miklóst s ennek atyját Istvánt is.

Bánffy Miklós buzgó terjesztője volt a reform. vallásnak, s hogy ezt sikeresebben eszközölhesse, meghívta *Skrzetuski*, álnéven *Hoffhalter Rafael* kőbor nyomdászt s ezáltal 1572. évben könyvnyomdát szereltetett fel Alsó-Lendván.

Orbonai Rác György ref. mester 1572. évben meghalálózván, helyébe Kulcsár György következett, ez művelt és tudományos ember volt; az alsó-lendvai nyomdából két műve került ki: 1) *Az Halalra való készöletről* stb. Lynduae die augusti 28. 1573. — 2) *Az ördögnek a penitencia tarto Bünössel való vetekedéséről*. Nyomtatott Alsó-Lindván Rudolfus Hoffhalter által MDLXIII. esztendőbe.

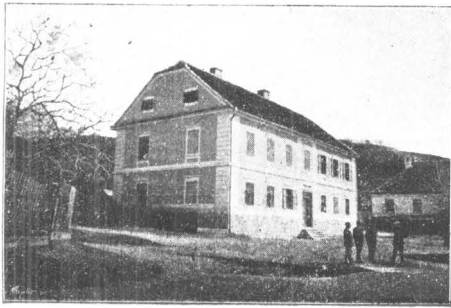
Kulcsár György reform. mester 1574. évben Alsó-Lendván reform. predikátor lett, s itt vasárnaponkint magyarul értelmezte az evangeliumot, ezen évben az alsó-lendvai könyvnyomdából ismét egy műve került ki ily ezimvel: „Postilla, azaz Evangeliumoknak predikáció szerint való magyarázattya.“ Alsó-Lynduan irta Pynkesd havanac 12 napian 1574 esztendőben Nagysá: Predicátora Alsó-Lynduai Kultsár György.

Alsó-Lindvát már a tatárjárás óta délnyugat és északról mintegy 30 öl szélességű mocsár övedzte; ezen mocsár a Csonkadomb északi aljában innét, ott, a hol a hegy lábánál a kanizsai utcza felső oldalán egy forrás-kut áll, vette kezdetét s innét félhold alakjában vonult fölfelé északnak s végződött azon maig is meglévő halastóban, a mely mellé 1888. évben a herezegi erdő felügyelőség számára egy emeletes palota építettett, ezen mocsár bejegyezve áll Magyarországnak 1655. évből való térképén, a mely az Augsburgban 1684. évben megjelent: „Delineatio provinciarum Pannoniae“ műben látható.

Alsó-Lindva vára tehát az aljában létezett mezővárossal, melyet a fentebb leirt széles mocsár övedzett, erősség volt; de megerősítve volt a *Csonkadomb* is, melyen állandóan katonaság tanyázott, a mely őrszemek által volt összeköttetésben a várral s miután ezen Csonkadomb 266 m. magas voltánál fogva az egész Mura-völgye fölött uralkodott, mivelhogy akkor a Mura ott folyt, a hol ma az ivánkóczi hid áll — a Kanizsáról a Mura-völgybe prédára kalandozó török-tatár csordák megfigyelésére tehát egyike volt a legjelesebb pontoknak.

Ezt a törökök nagyon jól tudták, azért ugy a Csonkadombra, valamint Alsó-Lendvára is nagyon fájt a foguk s többször megkísérlék azokat hatalmukba keríteni; — így Sasvar szigetvári parancsnok 1587 évben rablás végett a Mura-völgyben megjelenvén, Alsó-Lendva ellen is támadást intézett, azt azonban bevennie nem sikerült, részint a széles, feneketlen mocsár átgázolhatlansága, részint Bánffy Miklósnak rettenthetlen bátorsággal történt megvédése folytán, — ezen kudarcz annyira felbőszítette Sasvart, hogy két ágyugolyót lövetett a várra, melyek az 1717. évben átalakitott mostani várnak külső bástyájába beillesztve most is láthatók.

Sasvar Rédics és Lenti felé vonult seregével s a Mura és Kerka közti vidéknek, ugy Göcsej felének elpusztítása és felégetése után Szent-Balázshoz érkezett, hogy az ott lévő mocsáron átvezesse seregét — itt azonban a mieink annak seregét szétverték s temérdek foglyot és zsákmányt ejtettek. A győzelem tehát Szent-Balázs és Kaczorlak között kivivatván, a vezérek Alsó-Lendvát tüzték ki helyül, a hova a zsákmány szokás szerént összehordatván, eladassék

Az alsó-lendvai népiskola.

Alsó-Lendván tehát 1587 évi augusztus végén kiállított 1513 fogoly, 1190 harczparipa nyeregkészlettel és 19 zászló s ugyanakkor ott elhatározott, hogy az elfogott két előkelő török parancsnok: a pécsi és koppányi ló és fegyverkészlettel s a zászlókkal Lipót királynak, illetve Ernő hercegnek, kinek vezérlete alatt

a diadal vivatott, ajándékuul küldessék, a többi zsákmány pedig Alsó-Lendván eladassék s a vételár a harczolók közt egyenlő arányban felosztassék, a mi ott meg is történt.

Alsó-Lendván 1588 évben született Dobronaki György, a ki 1610-ben Brünbnben a Jezsuiták közé vetette fel magát s 1635-ik évben az lett Nagy-Szombatban a legelső jezsuita-rector, hol 1649. évben meghalt.

1577 évi márczius 12-én született Bánffy Kristóf, — atyja volt Bánffy Miklós és Zrinyi Orsola. Bánffy Kristóf Alsó-Lendván született s ott is kezdett iskolába járni, ekkor Alsó-Lendván mind reformátusok, vagyis helvét vallásuak laktak, reform. templom és iskola is volt Alsó-Lendván; református predikátor volt Gál János, a ki még 1616. évben is élt és ugyan Alsó-Lendván folytatta predikatori hivatalát, — ezen predikátornak 1596-ik évben született egy fia Gál Imre, a ki szintén az alsó-lendvai reform. iskolában kezdett tanulni, azután Debreczenben is járt iskolába; ez 1624.

évben Veszprémben reform. Predikátor; 1631 ugyanott Pro-senior, 1636 esperest végre 1649-ik évben ugyancsak Veszprémben reform. Superintendens vagyis református püspökké választatott meg, meghalt ugyanott 1655. évben 59 éves korában. A reform. templom az volt, a melyet Bánffy János a mohácsi ütközetből történt megszabadulása emlékére Alsó-Lendva Szent-János külvárosában építtetett s melynek tornyára Bánffy István a kereszt helyébe kakast állíttatott, — iskolául pedig az amellett volt pálos zárdát használták.

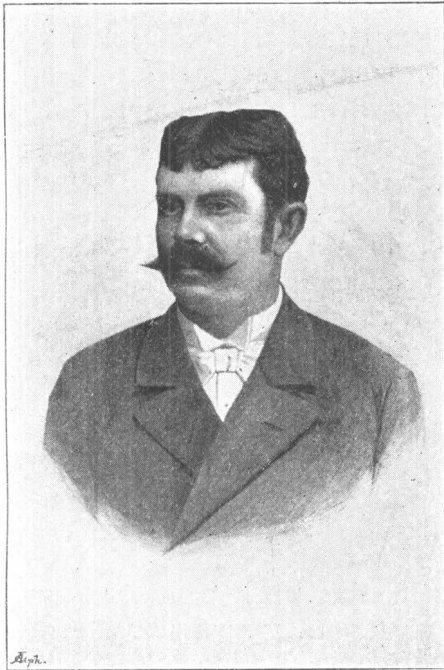
Bánffy Kristóf a méltóságokban gyorsan emelkedett, volt Zalamegye főispánja, főpohárnok és tárnokmester; három király: II. Mátyás, II. és III. Ferdinánd koronáztatása ünnepélyén vett részt, mint országzászlós a szertartásokban. — Bánffy Kristóf és családja 1598. évig református vallásu volt, ekkor azonban az öreg atyja Bánffy István által elüzött pálos barátok közül Brátulich Simont, igen művelt és tudományos férfit várába vett, a ki őt 1598 táján a katholika vallásra térítette; miután azonban Alsó-Lendván akkor más templom nem volt, mint a Szent-János külvárosi, Bánffy Kristóf Alsó-Lendván katholikus egyházat építtetett, melynek egy, ezüstből készült s belül megaranyozott kelyhet ajándékozott, ezen kehely 1895. évben is meg van az alsó-lendvai kath. egyházban, rajta van a Bánffy-család czimere s talapján ezen felírás: Christoforus Bánfy L. Baro de Alsó-Lindva 1608. Bánffy Kristófnak első nejétől Mérey Annától, Miklós, István, Hedvig és Zsófia, — második nejétől gróf Dráskovics Ilonától pedig: Éva, Petronella, Francziska, Ilona, Erzse, Péter, Pál és János gyermekei születtek, azonban bár 12 gyermeknek s ezek közt öt fiúnak atyja, megélte nemesak fiainak, hanem nemzetsége többi férfi tagjának is halálát s így benne 1644-ik évben az alsó-lindvai Bánffy család kihalt. Özvegye gróf Dráskovics Ilona Alsó-Lindván 1646. évi május 26-án kelt okirat szerint Kerka-Kutason lakott; Bertalan György jobbagyának 300 imperiális tallérért zálogba adta, az az által használt házat, telket és malmot. Ezen okirat szerint gróf Dráskovics Ilona 1647. évi február 7-én már nem volt életben.

1600. évi szeptember elején Kiaja Mchemet és Ibrahim török vezérek Kanizsáról a hozzájuk beosztott tatárokat rablás végett a Mura-völgybe küldték s azok Alsó-Lendváig és Nemptiig (Lenti) tüzzel vassal mindent elpusztítottak.

1601. évben Bánffy Kristóf elszánt bátor zsoldosaival az Alsó-Lendvát megtámadó török-tatár csordát ismét visszaverte.

1603. évi Vízkereszt napján hajnalban mintegy ezer főből állt török-tatár csorda ismét megtámadta Alsó-Lendvát, de azt Bánffy Kristóf ismét oly hősileg védelmezte, hogy az ellenségnek a mocsáron át bejutni nem sikerült. Ezen kudarcz miatt azok felbőszülvén, a mocsárt megkerülték s neki rontottak Alsó-Lendva mocsáron túli külvárosának: Szent-Jánosnak; ebben a mohácsi

vész után Bánffy János által építtetett templomot és zárdát felgyújtották s földig lerombolták s azok többé fel sem építtetek. A törököknek tehát sehogysem tetszett az, hogy Alsó-Lendvát megvívniok s elfoglalniok még eddig nem sikerült, ennek folytán azon évi október 14-én ugyan fenti számban ismét Alsó-Lendva alá jöttek s miután Alsó-Lendva lakosai s a vidék népe a szüreti munkával volt elfoglalva s ennek folytán a Csonkadomb aljában, a mocsár ottani szűk végén át volt hid padló felszedve nem voltak, ezen körülményt az ellenség felhasználva, belopódzott Alsó-Lendvára, de vesztökre, mert jövetelük elárultatván, Bánffy a fent említett hid padlóit felszedette s mintegy 800 főből állt őrségével

Alszeghy József alsó-lendvai városbíró.

meztámadta azt. Elkeseredett utczai harc fejlődött ki; az ellenség teljesen tisztában volt azzal, mikép Bánffynak az a terve, hogy őket a mocsárba szorítsa, ennek folytán a legnagyobb kitartással makacsul védelmeztek minden talpalatnyi tért; a ház és kapu mélyedésbe vagy egy-egy kiugró fal mellé huzták magukat s onnét tüzeltek üldözőikre. — Az üldözők folytonosan sortüzet lőttek az ellenségre, a hegyoldalból pedig ököl nagyságu s éles szélű kövek repültek fejeikhez, végre a mocsárhoz, vagyis hidhoz vezető uteza mellett épült házak szoba- és padlás ablakaiból is lődöztek az ellenségre.

Ezen három oldalról jött támadás végre is teljesen megtörte s a harc folytatására képtelenné tette az ellenséget; fele már elesett, a megmaradt rész pedig elszórta fegyverét s eszeveszetten rohant a mocsárnak, hogy azt átgázolja, vagy átussza, de a mocsár mély és a benne volt iszap hig levén, benne elmerültek s nyomuk veszett — és így, mire a nap feljött, a Kanizsáról Alsó-Lendva elfoglalására jött ezer főnyi ellenségből egyetlen egy sem volt életben.

Ezen csata emlékére, a Kanizsai-utczának azon pontjára, a hol a harc legelkeseredettebben folyt, Bánffy Kristóf az Isten és Szent-Háromság tiszteletére egy *kőszobrot* állíttatott ezen felirással: *Anno Dni 1603 die 16 octobris hanc crucem splis ac magfcus D. Christoforus Bánffy de Also-Lyndva eques auratus sacratissimae*

caesarae ac Regiae Majestatis confinium partium Regni Hungariae trans danubianarum Generalis de Turcis, idibus superioris arn . . . cubicul . . . illiari in host . . . eo laudes . . . sanc . . . Trinit

Ezen emlékkövet Rómer Floris Budapestre a m. nemzeti Muzeumba szállíttatta s ott őriztetik.

A mindkét részről elesettek holttesteit Bánffy — egyéb alkalmas hely hiányában — a vár fölött emelkedő dombon ásatott közös sírba temetteté, — ezen dombon át később szekérutat csináltak s ezt a hegyről lefolyó eső- s hóviz mélyen kiásván, két oldalról előtűnt a közös sír temérdek koponyával s embercsontokkal, s ezen domb neve maiglan is: „ó temető.“

Az 1630. évi pozsonyi országgyűlésen elrendeltetett, hogy a törökök által Zalavármegyében gyakorlatba vett rablások meggátolása tekintetéből az alsó-lendvai vár is megerősíttessék.

Az 1655. évi pozsonyi országgyűlés rendeleteiből pedig az alsó-lendvai vár őrsége ötven gyalogossal szaporított.

Gróf Nádasdy Ferencz, a ki a Zrinyi-Frangepán-féle összeküvésbe keveredett, 1651. évben Alsó-Lendva és Nempti főkapitánya volt, s később adományba kapta a kihalt Bánffy-család birtokait: az alsó-lendvai, bellatincezi és nemptii (lentii) uradalmakat.

1704-ik évben Rákóczy Ferencznek Alsó-Lendva is meghódolt s annak tábornoka a vak *Botthány* 1707. évben téli szállásul a dunántúli városok közt Alsó-Lendvát is kitűzte.

Eszterházy Pál, a ki 1635. szept. 8-án született, 1652-ben már Sopronmegye örökös főispánja lett. — I. Lipótnak magyar királylyá koronáztatása után főudvarmesterré s vezérőrnagygyá lón. — 1664. évben Zrinyi Miklós a költővel a törökök ellen harczolt; — 1667-ben alsó-magyarországi fő-hadvezér lett s az elégyületlen magyarok ellen harczolt, mit neki a bécsi kormány érdemül tudván be, annak jutalmául tábornagygyá neveztetett ki; — 1670. évi november 20-án Tököly Istvánt ostromolta Árvavárában, s ő volt az első, a ki a magyar várakat német katonasággal rakta meg; — 1672. évben a felkelők lovasságát megszalasztotta, s ekkép a hazája és honfitársai ellen elkövetett bünei a bécsi kormány által neki érdemül rovatván fel, jutalmul 1681. évben a nádori méltóságot és az aranygyapjas rendet kapta. — 1683. évben Bécsnek segítségére ment a törökök ellen; — s ezen évi október 16-án azt kérdezte I. Lipót királytól, valjon nem kelle-e a töröknek kényszerüségből meghódolt Batthyányakat és Nádasdyakat elzáratnia, kiknek váraiba ő az 1681. évi törvény ellenére már német őrséget rakott; — ugyanezen évben Eszterházy Pál nádor a nálánál mérsékeltebb s a magyarok iránt szánakodóbb Lipót király arra intette, mikép óvakodjék a további jószág-kobzásoktól! — Ezen évben ismételen kérvényezte a maga részére a hercegi

czimet és méltóságot. Az 1686. évben Budavára visszavételénél harczott sereg nagy részét Eszterházy Pál gyűjtötte s az 1687. évi pozsonyi országgyűlésen ő volt egyik legfőbb tényezője annak, hogy az osztrák uralkodóház első szülöttségi örökösödési törvénynyé vált s hogy az arany bulla 31-ik cikkének vég szavai, melynél fogva a magyar nemzetnek joga volt a törvényt megsértő királynak fegyveresen is ellentállni, eltöröltetett. — A magyar nemzet sarkalatos jogai, — hazája — és nemzete ellen elkövetett fenti ocsmány bünei a bécsi kormány által neki érdemül betudatván, ugyanazon évben római *birodalmi hercegi* rangra emeltetett, s adományul kapta az általa már előbb elkobzott s megtartott Nádasdy-féle birtokokat: *Alsó-Lendvát, Nemptit* stb., — 1712. évben a herezegi czimet s méltóságot fi-ága részére örökössé tette s elrendelte, hogy az adományba kapott Nádasdy-féle birtokokon lévő várak I. Lipót király iránti hálából L. betű alakjában átalakittassanak. Ezen rendelete folytán az alsó-lendvai váron is foganatosított az átalakítás, vagyis a Bánffy István által 1282. évben épített, de a hosszú idő alatt s a török háborúkban nagyon megromlott vár lebontatván, újra építés által L. alakot nyert s ezen alakban áll fenn 1895. évben is.

Nagy-Kanizsa vára a törököktől 1690. év elején visszavétetvén s azok e vidékről eltakarodván, a katolikus vallást feltüntető emlékek: kápolnák, szobrok és kereszték egymás után keletkeztek.

Az alsó-lendvai Csonkadomb tetejére *Gludovác*-család 1728. évben Szent-Háromság tiszteletére *kápolnát* építtetett; ezen kápolna előtt terülő birtok, a mely szőlőtővel van ma beültetve, maiglan is Gludovác-birtok nevet visel. Ezen hegy-orum, melyen a Szent-Háromság kápolna áll, 266 m. magas.

Ezen kápolnának nevezetessége: *Hadik Mihály* kapitány építtetéme. Hadik Mihály a fejére kapott csata-sebek folytán 1733. évben szélhűtésben meghalt s a fenti kápolna sirboltjába tétetvén, a mészszel épített, magasan álló, léghuzamos száraz sirbeltban a feloszlásnak ellentállt. Ez egy teljesen ép, összeszáradt *mumia*, melyen a balzsamozásnak semmi nyoma s ép azért a természeti csodák közé tartozik. Hagyomány szerint 1795. évben találták meg ezen állapotban; sok népmonda van életéhez kötve.

A Bánffy Kristóf által 1608-ik évben építtetett kath. egyház földrengések folytán nagyon elpusztulván, dűledező állapotba jutott, ennek folytán az lebontatván, helyébe 1749. évben építtetni kezdett s 1751. évben befejezett egyház áll fenn maiglan is.

Az alsó-lendvai plébánia 1777. évben csatoltatott az akkor ujonnan felállított *szombathelyi püspökséghez* a zágrábi püspökségből, a melyhez 684 éven át tartozott.

1686. évben Buda vára visszavételénél gróf Batthyány Ádám lovas és gyalog dandárában jelen voltak Alsó-Lendva vidékéről

ezen főbb tisztek, u. m. gyöngyösi b. Nagy Zsigmond alsó-lendvai és lentii vár-kapitány; — ifj. Kéry Ferencz szécsi-szigeti főkapitány; — Ferenczy Pál szécsi-szigeti vice-kapitány; — Szecsődy Gáspár lentii hadnagy.

1808. évben I. Napoleon hadjáratában a francziák Alsó-Lendván át Mura-Szerdahelynél átkeltek a Murán.

1832. évben csupán csak kath. iskola volt Alsó-Lendván: a mester volt: Németh József, segédtanító pedig Nagy István. Az iskola-épület a templom mögött volt, gerendából összetákolts és zsuppal fedett rozszant épület; ezt a város 1846-ban lebontatván, helyébe téglából egy emeletes iskolaházat építtetett, a mely 1847. évben készült el. Erre fordította a város 5000 forint tőkáját, a Delárics Tamás itteni urod. ispántól kölcsön vett 2000 forintot, s azon 615 forint vételárt, melyet Gordignani Ferencz kereskedő fizetett a főútczán volt üres beltelekért, melyre aztán emeletes házat építtetett.

1835. évben Kiss Béla okl. gyógyszerész Alsó-Lendván gyógyszerárt állított fel azon zsuppos házban, a melyben 1895. évben Schwarz Jakab lakik.

1838. évi karácsony éjjel történt éjféli mise alatt, hogy a főútczán volt egyik zsuppos házban a nő-cseléd a házbeliek éjféli misén létét felhasználva, égő gyertyával a padlásra ment gyümölcsöt lopni s félelmében a zsupptetőt vigyázatlanságból véletlenül meggyújtván, a ház teteje lángba borult s a főútczának alsó során lévő házak, az urod. ügyészi lak (1895 Popfel Lajos koresmaépülete) és Tarnóczy nyug. kapitány (1895 Dr. Király Mór háza) háza közt lévők mind leégtek.

1839 év őszén nagy földrengés volt Alsó-Lendván.

1847 június 14-én Zala-Egerszegen tartott tisztujltáson a zala-lövői járásba Gyika Jenő, — a bellatinczi uradalom társtulajdonosa — lett szolgabíróvá megválasztva; ez Alsó-Lendván állította fel irodáját Fáisztl János akkori városbíró házában, s ennél fogva neki halhatatlan érdemül tudható be Alsó-Lendva történetében az, hogy ő volt az első megyei tisztviselő, a ki székhelyül Alsó-Lendvát választotta; ez ezen alapon jutott aztán azon szerencséhez, hogy úgy a császári világban mindenféle járási hivatalok, valamint az 1871. évben rendszeresített kir. járásbíróság s más hivatalok székhelyül megtartatott.

Végre megérkezett a magyar nemzet történetében véres betűkkel bejegyzett 1848-ik év. Ennek igazán furesa hatása volt a magyar emberre; már elején alig fértünk meg bőrünkben, Alsó-Lendván ezen évi farsangon egyik házi bál, piknik a másikat érte; a február 27-iki tánczvigalomra, melyet az itteni olvasó egyület rendezett, Farkas Józsi híres győri cigánybandáját hozták le.

A márczius 15-iki budapesti események felrázták a magyar nemzetet tétlenségéből s az ott kivivott szabadság fénye elvilágított a magyar hazának legtávolabb eső falujába is, s Alsó-Lendván már ápril hó elején szervezve volt a nemzetőrség, melyet két kiszolgált baka-káplár tanított a fegyvergyakorlatokra.

Zalamegye összes kerületében a követválasztás napjául 1848. június hó 15-ke lett kitűzve; Alsó-Lendván is e napon tartatott az első követválasztás; jelöltek voltak: Gyika Jenő főszolgabíró és Horváth Péter muraközi földbirtokos. Az első választásnak azonban eredménye nem volt; arra újabbi határnap tüzetvén ki s Gyika Jenő visszalépvén, ellenfél hiányában Horváth Péter választatott meg.

A magyar nemzet még csak alig izelte meg a márczius 15. vívmányok jótékony hatását, a bécsi camarilla már is ellene zudította a ráczokat és horvátokat; Jellasich horvát bán s társai a bécsi camarilla biztatására szentelenül izgatni kezdték a magyarok ellen, s a bán a Dráva hosszában hatalmas tábort gyűjtött, hogy azokkal Magyarországra törjön s --- szerénte --- a magyarokat megleckéztesse.

Ezen körülmények indították a magyar kormányt arra, hogy az már május hó vége felé mintegy ötezer honvédet rendelt Ottinger tábornok vezérlete alatt a Mura és Dráva vonal védelmére, s a sereg mellé teljhatalmu kir. biztosul Csányi Lászlót küldte ki, rendelkezése alá adván a Horvát- és Tótországgal határos magyar vármegyék nemzetőrségét is.

Ehhez képest a zalalövői járásbeli vagyis az akkori elnevezés szerént: alsó-lendvai nemzetőrség számára szükséges tisztek megválasztására Alsó-Lendvára 1848 június 26-ka tüzetett ki s e napra s helyre az összeirt összes nemzetőrök berendeltetvén, hozzájárulásukkal megejtetett a tisztek választása.

Ennek megtörténte után július 1-én érkezett parancsral az alsólendvai nemzetőrség mozgónak nyilvánittván, annak négy százada szolgálattétel végett Dobri, Szent-Király, Csörneföldre és Felső-Szemenye falukba rendeltetett, a kiindulás július hó 7-ére tüzetvén; ekkor már Gyika Jenő ezen nemzetőrséghez őrnagyul kineveztetett s ennek vezérlete alatt történt Alsó-Lendváról a négy századnak kivonulása. Alsó-Lendvára és vidékére pedig a sümegi és tapolczai járásbeli nemzetőrök rendeltettek. — Gyika Jenő őrnagy főhadiszállása Felső-Szemenyén volt s a nemzetőrségnek kötelessége volt a Dráván tul történő horvátországi mozgalmakra figyelni s a netán megkisérlendő betörést megakadályozni. Ezen szolgálat augusztus hó 1-ig tartott.

Ezután a lázítás a magyarok ellen s a surlódás és ellenségeskedés a magyarok és horvátok közt mindinkább élesebbé vált s Jellasich horvát bán összes seregével 1848. évi szeptember hó elején már Varasdon és vidékén táborozott s minden készületet

megett arra, hogy Magyarországra törjön; a varasdi Dráva-hídat lezárta s ez által a közlekedést Magyar- és Horvátország közt megszüntetvén, nyíltan is hirdette, mikép szándéka Magyarországra törni, hogy a magyar szent koronát hatalmába kerítse.

Ennek folytán — miután a július hóban felállított nemzetőrség szolgálati ideje lejárt s az abban volt tisztek nagyobb része részint a honvédséghez átlépett, részint pedig más vidékre távozott, új tisztek választása lett szükségessé, ennek folytán ezen választás megejtése végett a járásból az összes nemzetőrök Alsó-Lendvára 1848. szeptember hó 8-ára ismét berendeltettek. A választás Gyika Jenő őrnagy és Horváth Vilmos zalamegyei II. alispán jelenlétében történt.

A 11-ik század számára megválasztottak, kapitánynya: Bertalan József; — főhadnagygyá: E. Dervarics Kálmán; — I. alh. Barbarics István; — II. alh. Tieff János s ezen század már a választás napján délután a Murához a legközelebb eső Gyertyános és Kóth falukba kivonulván, ott elszállásoltattott.

A Varasdról és a Muraközből érkező utasok szeptember 10-én biztosan állították, hogy Jellasich bán következő nap reggelén Varasdnál, a Dráván át betör Magyarországra, illetve Zalamegyének muraközi járásába.

Szeptember hó 11-én reggeli 8 és 9 óra közt Alsó-Lendván Gyika Jenő őrnagynál megjelent Freytag János urod. tisztartó, Fáisztl János városbíró, Kiss Béla gyógyszerész s nemzetőri kapitány és Dervarics Lajos postamester, mint Alsó-Lendva város megbizottjai s arra kérték az őrnagyot, mikép minden módot köveszen el, hogy az ellenség Mura-Szerdahelynél a Murán át ne jöhessen, mert, ha ez neki sikerül, az attól fél órányira eső Alsó-Lendvát prima furore megtámadni s kirabolni s ellentállás esetén feldulni fogják.

Szóba jött a Mura hidjának felgyujtása is.

„Az urak magukra veszik a felelősséget a hidért“ — vágá szavukba az őrnagy — „ha én azt felgyujtatom?“

„És, ha az ellenség reánk tör, kirabol s leöl minket, a várost feldulja és rommá teszi“ — válaszolá a tisztartó — „ki felelős azért? nem-e az, a ki a Mura hidjának felgyujtását elmulasztotta, ha ezzel a fenti barbarizmust megakadályozhatta volna?“

„Én megteszem az intézkedést, ha kívánják“ — füzé tovább az őrnagy — „hogy a Mura hidja felgyujtassék, ha az ellenség Muraszerdahelyhez közeledik, de az ez által előállandó következményekért felelősséget nem vállalok, s én a hidnak felgyujtását is csak Alsó-Lendva város határozott kívánatára fogom elrendelni.

A küldöttségnek távozása után Gyika őrnagy paripáján a Murához lovagolt s a közel eső Petesháza faluból azonnal egy szekér zsuppot; Mura-Szerdahelyről és Peklenicáról pedig kátrányt

rendelt, s hozatott; a zsupból kötelet pörgettetett s azokat igen sűrűen a Mura hidjának két karfájára tekertette, s azokat kátránnyal vastagon bekenette, végre hig kátrányt öntöztetett a hid padlóira is s arra a fölösleges szalmát hintette, hogy szükség esetén a felgyujtásnak azonnal eredménye legyen.

A mint ennek vége lett, a Miklós ezredbeli huszárokból fél századot Muraközbe küldött azon utasítással, hogy a Szent-Ilonán innét lévő magaslatról figyeljék meg az ellenség mozdulatait s ha azt veszik észre, hogy az az Alsó-Lendvára vezető utnak tart, a legnagyobb sebességgel vonuljanak ide vissza.

Délután négy óra lehetett, midőn a huszárok visszatértek, s miután azok biztosnak mondták, hogy az ellenség egy része Mura-Szerdahely, illetve Alsó-Lendva felé tart, Gyika őrnagy, Alsó-Lendva városnak tett ígéretéhez képest, a Mura hidját felgyujtotta; midőn a felgyujtás történt, Gyika őrnagy maga is a Mura hidján állt s én mellette voltam.

A hidnak felgyujtása után a nemzetőrök s huszárok elhagytuk a Murát s Gyika őrnagy vezérlete alatt Szentgyörgyvárig masiroztunk, a hol a Keszthelyen tartózkodott Csányi Lászlótól érkezett parancs folytán a nemzetőrök fegyvereiket lerakták s haza bocsájtattak. Ez volt az első fegyverletétel!

Egész éjjel égett a hid, a lábai is egészen a víz színéig elégték, s következő nap reggelén a délczeg szép Mura-hidból nem látszott egyéb, mint a lábaiból fenmaradt s a víz színe fölött álló azon kormos rész, a mely a Mura hullámozása folytán már el nem éghetett.

1848 november 5-én, a midőn Perczel Mór honvédtábornok a Muraközben volt seregével, — Alsó-Lendvára egy század honvéd érkezett s itt elszállásoltattak, került belőlük az Alsó-Lendvával kapcsolatosan összecsépült Hosszufaluba is; — tiz ágyu is volt velök, s ezekből ötöt Alsó-Lendván a középső temető északi szögletén készített hadisánczon; a másik ötöt pedig Hosszufalun túl a zsidó temetőn innét álló magaslaton készített hadisánczon állították fel; — az előbbieket a Mura-Szerdahelyről — utóbbiak pedig Dobronakon át Regedéből, illetve Stájerországból jövő utra voltak irányozva.

Ezen honvédszázad a tiz ágyuval 1848 november 6—7 közti éjjélkor utra kelt, közülök senki sem tudta, még tisztjeik sem, hogy hova mennek, csak azt tudták, hogy Alsó-Lendváról a Mura felé kell vonulniok, — másnap hire jött, hogy Csáktornyára lettek rendelve s azok is részt vettek a Perczel tábornok által Friedau stájerországi város ellen november 8-án reggeli 7 órakor vezetett támadásban; a Friedau mellett történt ágyuzás hangja Alsó-Lendvára is áthallatszott.

Perczel Mór honvédtábornok 1848 november 11-én jött át seregével a Muraközből s tette főhadiszállását Letenyére; Asbóth

Lajos Emlékirataiban, s más történetírók is november 8-ra teszik a Muraközéből történt kivonulást, hogy azonban az november 11-én történt, igazolja Perczel Mór tábornok következő rendelete: „Csáktornya, november 11. 1848. Lendvai postamesternek! Miután főhadiszállásom Letenyére tétetik által, minden táboromba szálló akár hivatalos, akár magán levelek, e parancsom vétele olta oda utasítandók. Perczel Mór s. k.

Ezen Mura melletti védelmi vonal Molnáritól Letenyén át Alsó-Lendváig terjedett, ezen vonalon lett Perczel tábornok hadserege felosztva, Alsó-Lendvára egy zászlóalj honvédség rendeltett két század huszárral s azok Alsó-Lendván és a szomszéd falvakban lettek elszállásolva, fölöttük gyulai Gaál Miklós honvédalezredes parancsnokolt s a tisztekkel Alsó-Lendván volt.

Azonban az Ausztriában, Stájer- és Horvátországban a magyarok ellen történt hadikészületek folytán Perczel Mór honvédtábornok 1848 december hó 10-én váratlanul Letenyéről Alsó-Lendvára tette át főhadiszállását s egész hadserege Alsó-Lendván s vidékén lett elszállásolva; igazolja ezt Perczel tábornok következő parancsa: A lendvai postamester minden külföldről érkező leveleket főhadiszállásomra fog beküldeni. Lendva október 10-én 1848. Perczel Mór s. k. Tábornok és a képviselőház teljhatalmu biztosá.

Hadserege a friedaui csata és a muraközi csatározások által nagyon kifárasztva lévén, pihenésre volt szüksége, ennek folytán ide érkezésének első napján az alsó-lendvai mozgó nemzetőrségnek azonnal megparancsolta, hogy a Mura innenső partján Felső-Szemenyétől egészen Vasvármegye határáig nyomban cordont huzzon s a horvát és német ellenséget, a mely Varasdról és Luttenbergből már majdnem az egész Muraközt elözönlötte, figyelemmel kísérje s esetleg a Murán át megkísérlő betörését megakadályozza, — s miután december hó 12-én híre jött, hogy az ellenség Muraközéből a letenyei, muraszerdahelyi és Mura-Szent-Márton mellett lévő hottizai murai kompokon át Alsó-Lendvára s vidékére törni akar, Perczel tábornok a mozgó nemzetőrség főhadnagyát E. Dervarics Kálmánt, a melléje rendelt hat honvéddel Hottiza faluba küldé, ki december hó 13-án reggel, hogy az ottani murai kompot a víz alá süllyesztesse, hogy az ellenség esetleges támadásának ezen a ponton egyclőre eleje vétessék, a mi meg is történt.

Perczel Mór tábornok hadseregével december hó 19-ig tartózkodott Alsó-Lendván s vidékén, e napon pedig Csesztreg és Zala-Lövön átvonult s Alsó-Lendva ezentul többé soha sem látott honvédsereget; s a Mura mellékén csupán Szekulics István hagyatott hátra dandárával Letenyén, hogy a Murán való átmeneteket szemügygyel tartsa s őrizze.

A honvédseregnek Alsó-Lendváról s vidékéről történt elvonulása után muraparti cordonirozásunk nem sokáig tarthatott, mert az

ellenség a muraközi Muraparton naponként nagyobb számmal jelent meg s kémeik vakmerően szöktek át a Murán apró lélekvesztőkben s bekalandozták a Murán innét eső falvakat, a földműves népet az uri-osztály ellen bujtogatták s mindenképpen igyekeztek azt, kivált a vend ajkuakat, a magyar ügytől elidegeníteni.

Nehogy tehát Alsó-Lendva az ellenség váratlan megrohanásának, esetleg kirablásának s kegyetlenkedésének ki legyen téve, a város közönsége 1848 december 24-én délelőtt gyűlést tartott s ebben határozattá lőn, hogy a Perczel tábornok által Letenyén hátrahagyott Szekulics István honvéd dandár-parancsnokhoz még az nap futár menesztessék s az felkéressék, hogy dandárával Alsó-Lendvára vonuljon, ennek, úgy vidékének megvédése tekintetéből.

A gyűlésen Kiss Béla nemzetőri százados ur indítványára Dervaries Kálmán nemzetőri főhadnagy bizatott meg ezen küldetésben eljárni; ez 1848 december hó 24-én esti 9 órakor indult el Alsó-Lendváról s miután Szekulicsot dandárával már nem érte Letenyén, mivelhogy az az előtti napon Nagy-Kanizsára vonult, ennek folytán életveszélyes kalandok közt egész éjjel utazva, karácsony napján reggeli 5 órára Nagy-Kanizsára megérkezett és Szekulics István dandárparancsnokot nyomban felkereste, a „Korona“ vendégfogadóban volt szállásán; ez azonban Alsó-Lendva kérelmét nem teljesíthette, mert állítása szerint Perczel Mór tábornok által a Vértes hegyekhez rendeltetvén, még ezen karácsony napján megindul dandárával Nagy-Kanizsáról. December hó 30-án történt aztán a moóri ütközet, melyben Perczel Mór tábornok serege szétveretett.

A moóri csatavesztésnek csakhamar végzetes következményei lettek, mert a magyar kormány Budapestet odahagyván s Debreczenbe vonulván, Windischgrätz hg. a Magyarországon működő összes osztrák hadsereg főparancsnoka azt elfoglalta s ezen képzelt siker által a németek és horvátok elbizakodván s vérszemet kapván, tódultak Magyarországra.

Alsó-Lendván keresztezi egymást a Horvátországból Sopronba és Stájerországból Nagy-Kanizsára vezető régi országut, ennek folytán Alsó-Lendva szünet nélkül ki volt téve az ellenség átvonulásának s ott tartózkodásának, s miután Alsó-Lendva lakosai lelkes magyar érzelműek voltak, s ezen érzelmüket el sem titkolhatták, az ellenség bántalmazásának is áldozatul estek.

Ime itt van Alsó-Lendva akkori szomorú helyzetének egy bizonyítéka: „Passierschein für den Herrn Dr. Medicinæ Samuel Moser, welchem die Bewilligung ertheilt wird für seine Person, und dem dazu nöthigen Kutscher -- zum Behufe seiner Krankenpflege von Lendva nach Ujfalu und zurück, so oft es die Cur erheischt, zu reisen. Die Civilbehörden und Truppen-Comandanten haben ihn deshalb ungehindert passiren zu lassen. Hauptquartier Lendva am 8. Jänner 1849. Hartmann mp. Oberst.“

Ez volt ám aztán az igazi gyöngy-élet, mikor a magyar embernek még a szomszéd faluba sem volt szabad olyan ukáz nélkül utazni! Az a durva írásmodor, az a gőgös parancsoló hang, még eddig ismeretlen volt az alkotmányos szabadságot élvezett alsó-lendvai és vidéke lakosainak, de türniök kellett, mert e bajon annál kevésbbé lehetett segíteni, mivelhogy Budapest elestével Magyarország dunántúli része egészen az ellenség hatalmába kerülvén, Alsó-Lendva a Stájer határszélen egészen elszigetelten állt a magyar honvédseregektől távol.

Ezentul a honvédseregek csatáiról, győzelmeikről csak kósza hírek érkeztek a távolból; május 1-én azonban egy zsidó kereskedő meghozta Alsó-Lendvára a magyar nemzet függetlenségi nyilatkozatát, a mely Debreczenben 1849 ápril 19-én kelt, eredeti kiadványban, s miután Alsó-Lendva néhány nap óta ment volt az ellenségtől, az az egybehívott közönségnek nyilvánosan felolvastatott s ezen esemény emlékének megörökítése tekintetéből este szurokfáklyákkal nagyszerű menet rendeztetett a városban, az ablakok fényesen kivilágítottak s mintegy ezer torokból hangzott: „Éljen Kossuth Lajos Magyarország kormányzója!”

Alsó-Lendva lakosai által Kossuth Lajos tiszteletére rendezett ezen tüntetésnek csakhamar híre ment Horvát- és Stájerországba, a miért aztán „Kossuth-hunde“ és „Rebeller“ czímet kaptak az ellenségtől s ennek eddig tanusított békés magaviselete teljesen megváltozott, s ha ezentul osztrák csapat jött Alsó-Lendvára, a mi gyakorta történt, ezentul durván bántak a lakossággal, követelők és zsarolók voltak, s az uri házakhoz szállásolt tisztek nemcsak maguk feküdtek ágyba, hanem kutyájuknak is külön ágyat bontattak, s miután mint mindig, akkor is voltak gonosz árulók, a kik a nemzetőri tisztek neveit besugták az ellenségnek, a kik aztán ezek üldözésének lettek kitéve, kénytelenek voltak az Alsó-Lendvától keletre a hegyek közt fekvő Dedes faluba szökni.

Ily bántalmazás érte különösen 1849 junius 1-én Alsó-Lendvát; már május 29-én Zala-Lövőről mintegy 1400 főből álló osztrák katonaság lepte meg váratlanul Alsó-Lendva lakosait; ezek közt voltak olaszok, sok vadász-ruhába öltözött ujoncz és ötszáz főből álló lovasság; volt három ágyujok is. Ezek május 31-én hajnalban a Nagy-Kanizsára vezető uton elvonultak Alsó-Lendváról, azt mondták, hogy Nagy-Kanizsára mennek, azonban csak Dobri faluig mentek, s hihető rossz szelet érezvén, visszafordultak s következő éjjel ugy éjjél tájban Alsó-Lendvára visszaérkeztek. Ekkor már rabolni is kezdtek, a lakosokat ágyaikból kikergették, gunyolták s bántalmazták; általában sok garázdaságot követtek el.

Az urodalmi magtárt és pinczét is feltörték s ezekből raboltak 200 mérő zabot és 80 akó bort, ezeken kívül 12 legjobb

jármos ökröt, melyeket Luttenbergbe (stájerorsz. város a Murán túl) hajtottak.

1849. június 23-án ismét hire jött, hogy a Mura tulsó partján álló Mura-Szerdahelyre nagyszámu ellenség érkezett azon utasítással, hogy Alsó-Lendvát kirabolják s feldulják, — e napon Tóth Miklós honvéd őrnagy is Alsó-Lendván volt, a ki e vidékre Perczel Mór tábornok által lett kiküldve a honvéd-ujoncok összeszedése és elszállítása céljából; ez és E. Dervarics Kálmán főhadnagy Kiss Béla százados urnál voltak s a teendők iránt tanácskoztak; ennek az lett a határozata, hogy azon nap éjjelén Kiss Béla százados ur vezetése mellett a Muránál kémszemle tartassék. Ennélfogva a kémszemlére kirendelt 12 tagból álló csapat azonnal szervezve lett, mindegyik puskával s pisztolylyal volt felfegyverkezve s végre is éjjel a Murához jutottak, — szerencsére innét senki sem utazott át a Murán s ennek folytán a komp, mely az imént a postát áthozta, az innenső partnál volt. A kompon Doricza nevezetű révész feküdt s ez beszélte, hogy Mura-Szerdahelyen mintegy ötszáz főből álló ellenség van; ezek mind zágoriai varasdmegyei parasztok s Muraközt őrzik, a mely Jellasich által már Varasdmegyéhez csatoltatott, nehogy a magyarok visszafoglalják, s miután ágyu nélkül vannak s csupán csak kaszával és lándzsával vannak felfegyverkezve, eszük ágában sem lehet Alsó-Lendvát megtámadni; a révész szavainak hitelt adva, a 12 tagból álló csapat visszatért Alsó-Lendvára.

Ezután az idő rohamosan mult s elérkezett a magyar nemzet történetében páratlanul gyászos nap: 1849 augusztus hó 13-a, a fegyverletétel napja, Görgey e napon a dicső s hős honvédsereggel kardesapás nélkül lerakatta a fegyvert a muszkák kezébe.

Alsó-Lendva az újabb alkotmányos acrában is szépen fejlődik. Kulturális tekintetben kiemelendő jeles állami polgári fiúiskolája, mely igen szép hivatást teljesít, s mely keletkezésekor a régi várbán volt elhelyezve. Jelenleg azonban szép épületet nyer. Kilátása van polgári leányiskolára is.

A város fejlődése körül hiven és szakavatottan buzgólkodik *Alszeghy József*, Alsó-Lendva jelenlegi bírója, kinek arczképét itt bemutatjuk. Bemutatjuk az alsó-lendvai *népiskola* új épületét is, hol derék tantestület iparkodik a zsenge szívekbe csepegtetni a hazaszeretetet nemes érzelmét.

ZALA GYÖRGY.

A francia szobrászok egyik hírneves nagy mesterét *Paris*-nak hívják; motívumai a „grand nation“ történelmének apotheosisa, neve hasonhangzású a művészetek metropolisának nevével.

Nekünk magyaroknak, kik szinte örömmel szeretjük constatálni azon jelenséget, hogy művésztünk felfogásban nagyon rokonszenvez a francziákéval, szintén van egy mesterünk, — motívumai a nemzet történelmének apotheosisából merítvék, neve pedig hasonhangzású az ország egyik legszebb megyéjének nevével.

Zala György Zalamegye szülötte.

Megyénk egyik virányos helyén, *Alsó-Lendván* 1858 ápril 16-án született; atya porcellángyáros volt, de később tönkre ment. Korán árvaságra jut s mint ilyen egyik rokonához kerül, ki Veszprémmegyében kőedénygyáros.

Tehát már korán látja azt, miként kell idomtalan anyagból formát alkotni. Az elemi iskolákat elvégzi, majd *Pápára*, innét *Pestre* kerül, a hol anyagi gondokkal küzdve megszerzi a reáliskolai érettségi bizonyítványt s leghőbb vágyát látja beteljesedni, midőn a minta-rajztanoda növendéke lesz.

Itt három évet tölt, s a nyugalmas rajztanári pályától egy megjutalmazott „Sziklához kötött Prometheus“ elcsábítja, megszerzi ugyancsak e művével az ösztöndíjat s ifju kedélylyel telve művészi vágygyal kerül Bécsbe, ahol *Helmer* tanítványa.

Mária Magdolna.
(Zala György szoborműve.)

Mint a művészek legnagyobb része, pályája kezdetén szükségét szenved, ez azonban annál jobban sarkalja s midőn arra a pontra jut, hogy a bécsi akadémiát nehézkes s tudálékos iskolaszerű jellege miatt otthagyja, belátván, hogy művészi fejlődésének eleget nem tesz, sőt lelkében más irány felé törekszik, — már ott benne van azon revolúciója az irányoknak, melyektől nem sokára már kész művész, önálló iránynyal bontakozik ki.

Elmegy tehát *Münchenbe*, a hol *Knabel* tanítványa, s csakhamar fellép egy figyelemre méltó munkával, nagy várakozást keltve maga iránt.

Hungária.

(Zala György szoborműve.)

„Fél a baba“ ezime ezen első művészi alkotásának. Egy kedves kis megszeppent gyermek ezer félelmét látjuk, — derűtség s rendkívüli zamatos humor ömlik el e bájos csoporton. Valahányszor eszembe jut, magam elé képzelem annak a végtelen humoru *Emilio Benlliure y Morales*-nek szepegő gyermek arczait.

Knabel után *Wittmannhoz*, innét *Wagnüllerhez*, majd *Eberle Siriushoz* kerül, — innét pedig önmagához, amennyiben már kész művész.

Egész sorozata a művészi alkotásoknak (Szent Benedek szobra, Von der Tann tábornok síremléke, számos arczkép) kerül ki keze alól — „Mária Magdolnáig.“

Az öreg *Bougarolli*-tól kezdve a gurki *Pieta* megalkotójáig számtalan művésznek képezte kedvenc tárgyát a *Pieta* s hogy Zala ezen művével csakugyan belépett — mint méltó *Pieta* alkotó — a választottak gárdájába, mutatja az, hogy a müncheni akadémia első érmét a tanárok kitüntető oklevelével, majd nálunk a társulat 200 aranyas művészi díját nyeri el vele.

Ébredő szabadság.

(Zala György szobra.)

A művész eredetisége ezen oly igen gyakran feldolgozott themának megtudta adni azon varázst, a melylyel minden mesterműnek birnia kell. Michel Angelo themája az „Isten” tragédiája. *Pietáján* a fájdalmas szüzet az Isten anyját látjuk, ölében a kinszenvedett Megváltó fiával, tehát az egész műremeken igazi evangéliumi hangulat ömlik el.

A budapesti honvédszobor.

(Zala György műve.)

Az Istenember tragoediáját hasonló felfogással megalkotni — nem leendett volna szerencsés művészi sugallat!

Miért?

Minden korszaknak meg van a karaktere, — ezt minden igazi művész megérti, sőt egyéniségével esetleg irányt is ad ezen „korfelfogásnak.“ Zala is megértette s megalkotta — a fájdalmas, vigasztaló anyát, Istenember helyett az ölébe roskadó kétségbe esett Magdolnával — — —

..... az ember tragoediáját!

Erősen hiszem, hogy a juryt nem annyira a technikai bevégeztség, — hiszen az csak eszköz, — mint inkább a themának ily frappáns megoldása, a tartalmas eredeti felfogás (világnézet?) hódította meg.

Egyszóval Zalat *megértették*, ez pedig legnagyobb győzelme egy művésznek.

Uher Ö. fényképe.

Zala György születési háza A.-Lendván.

Ily sikerek után nyugodt lélekkel tudja az ország az ő kezei közt egyik legféltettebb *symbolicus* emléket: *Huszár Adolf* örökét, az aradi vértanuk szobrát; s ő azzal a szerencsés megoldással, melyet egész művészi eredetisége diktál, megváltoztatja a tervet.

Hungáriá-nak eszményibb alakot ad s a mellék alakokba beléleleli az életet. (A vértanuk arezkép-reliefjei remekei a portrének). Így például „Az ébredő szabadság“ mozgalmas csoportja egy valóságos bronzzá vált esatakiállítás. Mit mindent nem érez a magyar ember ennek láttára!

És ennek utolsó akkordja a *honvél szobor*, legeredetibb s legszebb szobra Budapestnek. Ebben már igazán azt a könnyed francia művészi pezsgést látom, a mely egy *Cordonnier* vagy *Leroux* művein ömlik el.

Körém sorakoznak *Leroux* „*Surcouf*“-ja; *Paris* „*Le Retour*“-ja; látom *Croixy* haldokló sedani vitézét ökölbe szorított kézzel rogyva az ágyura, fölötte a *genius* — vagy talán a legyőzöttek halálangyala, — a haldokló ajkára fagyott egyik szép francia jelmondatot „*Dieu protège la France*“ vélem hallani és látom Zala honvédjének arezát a győzelem dicsőségében fürdeni. A honvéd-szobor erőtől duzzadó alakja, mozdulata mintegy kihívni látszik az egész világot, ajkán hangzik: „ki meri bántani a magyart!?”

Kifejedhetetlen művészi kedvvel s kifogyhatatlan themákkal szerzett s szerz folyton elismerést a magyar szobrászatnak úgy a belföldön, mint a külföldön, örömeire minden magyarnak s kettős büszkeségére minden zalamegyei-nek, — s hogy összes műveit bővebben fel nem sorolom, csak azért történik, mert hisz minden egyes alkotásáról tanulmányt kellene írnom!

Legutóbb is könnyed s igazán művészi inspiratio gyorsaságával rövid idő alatt mintázott „*Andrássy*“ szobrával viszi el a pálmát egy *Zumbusch* s *Müller* ellenében, egyuttal a *Millenniumi emlék* megalkotása is művészi erejére bízott.

Róth Miksa.

CSÁKTORNYA A MULTBAN S JELENBEN.

Irta: Margitay József.

Csáktornyának a rómaiak idejében *Aquama* volt a neve, vagyis vizes, mocsaras hely, mivel a vár posványos helyen, vizek közt fekszik.

Valószínű, hogy valami római prefektura volt, mely az idők viszontagságai és a népvándorlás következtében elpusztult, a mint ezt a romokban talált kövek bizonyítják.

Mikor a rómaiak Ilyriát elfoglalták, az elfoglalt területekre prefektusokat állítottak, a kik közül egyik Muraközben foglalt helyet; ezt bizonyítja egy, a csáktornyai vár falába helyezett s most is látható római sírkő, a melyet a hagyomány szerint akkor találtak, a mikor Zrinyi Miklós a vár alapját ásatta. A sírkövön a következő felírás olvasható: P. ANTONIUSCLA. FAVORISL. F. AN.XXV. CLAUDII TITI F DACUMENA AN.XXXXV. FAVENCIA HERESFACI CURA.

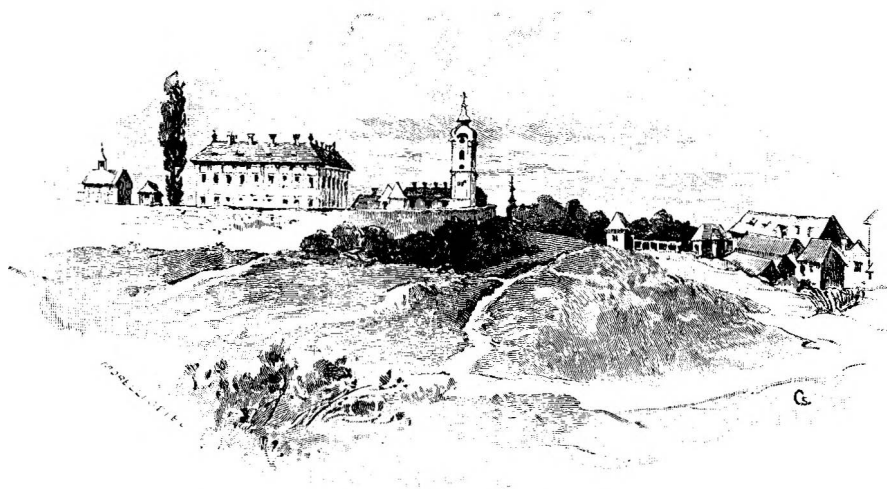
(Publius Antonius, Claudii Favoris Lucii Filius Anno 25. Claudii Titi Filia Dacumena Anno 45 Favencia heres faciundum curavit.)

A hagyomány szerint azon a helyen, melyen most a vár áll, volt egy magas és széles torony, mely néhány emelettel bírt. A vártorony sánczczal és vízzel volt körülvéve és folytonos őrséggel volt ellátva. Ebben a toronyban a prefektus és a nép háborus időben menedéket kerestek. A leirt állapotban a vár 1266-ig maradt, a mely évben IV. Béla magyar király Muraköz urát Csáky Dömötört Szlavonia bánjává nevezte ki. Több történész vélekedése szerint a csáktornyai várat *Csáky Dömötör* építtette.

Valamint nem tudjuk, vajjon Csáky Dömötör bán halála után Szlavonia és Horvátország bánjai közül valamelyik Muraközben lakott volna, ép úgy nem tudjuk, vajjon a csáktornyai torony mellé a bánok közül valamelyik épületeket emelt volna, ugyanesak annak sincs nyoma, hogy Laczk István, Erdély vajdája, Cilley vagy Eruszt de Hampe gróf, a kik a vár birtokosai valának, a várat megnagyobbították volna. Azonban gyanítani lehet, sőt valószínű is, hogy ezen hires és hatalmas családok az egyszerű és kevésbé alkalmas lakáshoz lassan-lassan más helyiségeket is emeltek. Midőn pedig 1554-ben *Zrinyi Miklós* Muraköz ura lett, a várat az ő grófi rangjához illő állapotba helyezte, több csinos helyiségre

osztotta be, az egész várat sánczokkal és falakkal vétette körül. Különösen az egyik kapunál védfalat állíttatott, a melyhez csak két hidon lehetett közlekedni. Ugyanott nagyszerű fegyvertárt is rendezett be, a melyet mindennemű fegyverrel ellátott. Nehogy pedig a vár nevét elveszítse, a régi lerombolt torony helyett a kapu fölé egy tornyot építtetett, melyet bádoggal fedetett be és órával látott el. Ez 1562-ben történt.

Tollius Jakabnak Witzén Miklós barátjához írt leveléből, melynek töredéke Ausonius jegyzeteiben fenmaradt, a következőket írja a csáktornyai várról: „A csáktornyai vár igen fényes és téres, a törökök ellen nagyszerű sánczokkal van körülvéve s majdnem az egész várat víz veszi körül. Az egyik része, a mely a város felé

Csáktornya régi vára.

néz, erős védfallal bír. Csudálkozom, hogy a sok vadnép ostromlása alatt az épület fenmaradhatott. A vár bejárata előtt török fegyverek vannak kiaggatva, ezek a fegyverek többnyire arannyal és ezüsttel vannak kiverve és drágakövekkel díszítve. A bejárás felett látható egy vérrel befeeskendezett zászló, a mely a törököktől vétetett el. A várban gazdag könyvtár is van. A könyvtárban láthatók híres királyok és férfiak arczképei. Megnéztem a grófi kertet is, a melynek szépségét szóval kifejezni nem lehet. Következtethetsz szépségére, ha a régi Alciniak kertjeit magad elé képzeled.“

A vár ebben a formában maradt *Zrínyi Miklós* a költő és *Péter, János* és *Ádám* után is: kivéve, hogy a várból némely tárgyak a királyi fiscus és a kamarilla által eltulajdonítottak. A vár később Rákóczy felkelése folytán némileg megrongáltatott, de azért

régi fényét megtartotta, míg a muraközi urodalom gróf *Althán Mihály János* és Pignatelli Anna kezébe nem került. Ez a család az urodalomba 1720-ban február 12-én lett törvényesen beiktatva. A tulajdonosok a vár kijavítását a jószágkormányzó által azonnal elrendelték és pedig a legujabb építkezési mód szerint a várat két emeletre emeltették s urodalmi lakásokkal vétették körül, a helyiségeket pedig annyira kiesinosították, hogy a király is ellakhatott volna bennök. A vár szépségét nagyban emelte kemény kőből faragott gyönyörű szép lépcsőzet, mely a vár északi oldalán volt elhelyezve. A régi tornyot, a mely a belső kapu felett állott Althán gróf életében bontották le s a külső kapu fölé építették, a hol az most is áll.

A csáktornyai vár a Zrinyiek, nemkülönben Althán gróf idejében is gyakran volt hazafias megnyilatkozások színhelye. Althán gróf örökösei után 1792. évben *Festetics Kristóf* lett a vár és Muraköz birtokosa. A vár a múlt században s a jelen század folyamán gazdatiszti lakul szolgált, majd czukorgyárrá alakítottát. A czukorgyár 1869-ben szűnt meg, magas gyári kéményei 1882-ben romboltattak le. Egy időben huszár laktanyául szolgált, majd a kir. törvényszék, járásbiróság, áll. tanítóképezde helyeztetek el benne. Jelenleg a vár tulajdonosa, gróf *Festetics Jenő* tart fenn benne néhány szobát, míg legnagyobb része lakatlan. Ugyan ő befásította a vár környékét. A vár sánczain épült házakban gazdatisztek laknak.

Csáktornyának régebben nem volt temploma. A vár lakói és az urodalom alkalmazottjai a várnak még most is teljes épségben levő kápolnájába jártak isteni tiszteletre, a nép pedig *Dráva-Szent-Mihályba*, (régebben Mihovlyán) a melynek Csáktornya egyik régi filiáléja volt. 1659-ben a szent Ferencziek részére Zrinyi Miklós a költő épített Csáktornyán zárdát és templomot.

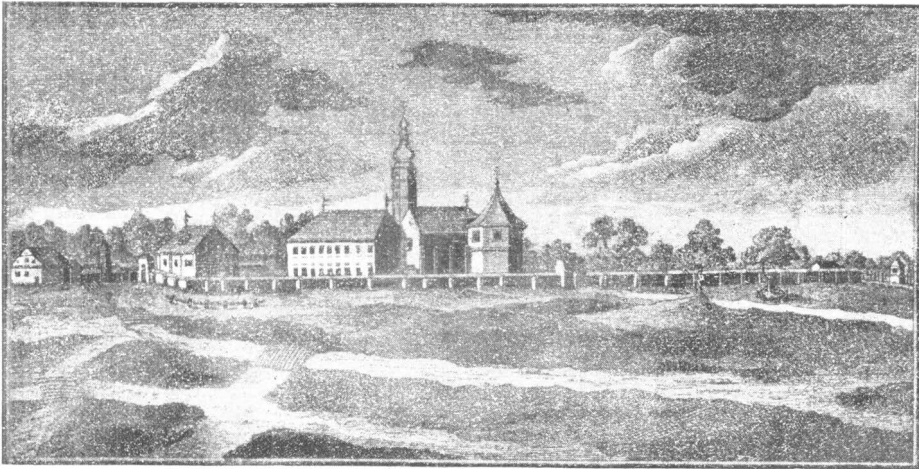
A dráva-szent-mihályi plebánia-templomot *Cyllei* grófok emelték s a csáktornyai vártól és községtől kis félórányira dombon feküdt, homlokzatával észak felé nézett, A templomnak valamikor három hajója volt, a melyek közül az egyik körülbelül akkor romboltatott le, mikor Luther követői Muraközben is híveket akartak szerezni. A szentélyhez fából készült sekrestye volt illesztve.

A dráva-szent-mihályi plebánia templom 1788-ban elpusztult. Utolsó plébánosa Fényesi Lukács Csáktornyára egy bérházba tette át székhelyét, erőszakkal el akarta foglalni a sz. Ferencziek templomát, a hol hivatalos teendőit akarta végezni, a Ferenczieket a szent-ilonai zárdába akarta kitelepíteni, a csáktornyai zárdá elő-részét Csáktornya város közönségének segítségével plebánia-laknak, a refectoriumot pedig iskolának lefoglalni; azonban a Ferenczieknek úgy a megye, mint a szentszék előtt való erős tiltakozása folytán a plébános terve nem sikerült. A hosszú vitának és pernek

az lett a vége, hogy Fényesy plébános 1789-ben elhalván, a patronus (gróf Althán örökösei) a dráva-szent-mihályi templomot s paplakot leromboltatta s a plébánia javadalmait a esáktornyai Ferencz-rendieknek adományozta, a kik mai napig is végzik a lelkiket a esáktornyai fárában.

A *szent-ilonai* paulinus zárda is a mihovlyáni, később esáktornyai plebániához tartozott. A zárda Csáktornyától fél órányira nagyon kellemes helyen feküdt.

E zárdát vagy István erdélyi vajda, vagy István, a király főlovászmestere építtette 1376-ban. A paulinus szerzet a zárdán kívül az alapítótól kapta ajándékba *Zászádot*, több szántóföldet, rétet és a *Várhely* nevű hegynek haszonélvezetét, nemkülönben a szomszédos *Globedka* erdőt és kilencz szőlőhegy dézsmájának haszonélvezetét.

Szent-Ilona.

Valószínű, hogy az alapítót eme lépésre I. Lajos királynak kegyelete vagy buzgalma indította, a ki a pálosrendnek nagy pártfogója volt.

Szent-Ilona eredetileg templom nélkül adományoztatott, mint ezt okmányok világosan bizonyítják. Némelyek úgy okoskodnak, hogy 1376-ban Csáky István Szent-Ilonán apátságot alapított, de esalatkoznak, mivel nagyon világos, hogy Laczkffy István nem apátságot, hanem egyszerű zárdát építtetett.

E zárdának *Cylley Herman* gróf 1420-ban *Senkovecz* (most Szent-Ilona) falut ajándékozta és a ház nyugati részét is ő építtette, a mint ezt góth stíljéből és a családra vonatkozó különféle feliratokból, a melyek 1756-ban olvashatók voltak, lehetett következtetni.

Lamberger Frigyes 1467-ben Nyirvölgyön (régebben Macskovecz) majort építtetett az ilonai pálosoknak s 1478-ban Mátyás

király ez adományt megerősítette. Később több jótévő is találkozott, a ki a zárdát adományaival gazdagította; így p. o. *Fadan Kristóf*, a ki egy szőlőhegyet adományozott a háznak.

Hogy mily nagy igazságtalanságot és üldözést kellett ezen zárdának 194 éven át szenvednie, a mikor az idős Zrinyi György gróf által Luther tanai behozattak, kitűnik a következőkből:

„A zárda lakóit megkorbácsolták, lemészárolták, sokat közülük megölték; a zárda tulajdonát képező réteket lelegeltették, sőt a már behordott szénát erővel elvitték. A polgárok és a zárda piaczejéből a bort elvitték, a mit nem birtak meginni, azt saját felekezeti embereik számára lefoglalták, sőt még a lovakat is abból itatták, a fölösleges bort pedig a kutakba öntötték. Az eretneknek a templom és a zárda butorait elvitték, a pater priort pedig bezárták s később csúfosan megölték. Ugyanezek a Fádántól kapott szőlőhegy tizedét lefoglalták, vasárnaponként heti vásárokat tartottak, a szent-ilonai vásárokat betiltották, sőt elvitték az áldozó kelyhet s az oltári szentséget őrző szekrényt feltörvén, a szent ostyát a padlón elszórták.“

Pater Zaicz János, a szerzet akkori generálisa ezeken a bajokon segítő, az üldöztetést II. Rudolf királynak megírta. Rudolf ennek következtében Vas megyében gyűlést tartott és egy rendeletet bocsátott ki, melyben a nevezett gróf ellen kikelt, őt erőszakos zsákmányolónak, a zárda jogait bitorlónak mondja, az elrabolt tárgyak visszatérítésére itéli s a szerzetnek elégtétel-adásra kötelezi.

A pálosrendű szerzet eltörlése után a szent-ilonai zárda birtokaival együtt az állam tulajdonába ment át. Később 1802-ben a pálos atyák sz.-ilonai és stridói zárdái és birtokai *br. Kuczevich* család birtokába jutottak, kiktől Szent-Ilonát gróf Festetics-család vette meg.

Az 1880-iki földrengés a kolostort annyira megrongálta, hogy azt le kellett bontani, csupán a sanctuarium és az alatta levő sírbolt hagyatott meg, a hová temették állítólag a szigetvári hős fejét. A régi elhagyatott parkot mostani birtokosa *gróf Festetics Jenő* rendbehozta, séta-utakkal látta el, vadászlakot építtetett, melyből a horvátországi *Ivanscsicza*-hegyre nyílik gyönyörű kilátás.

A csáktornyai fára területén *Zala-Ujváron* (előbb *Pribiszlavec*) volt Zrinyi Péter egykori vára is. A régi vár a hetvenes években modern, úri kastélylyá lett, A kastély szép emelkedett helyen fekszik, gyönyörű parkkal van körülvéve s tulajdonosa: *gróf Festetics Jenő* lakását képezi. Ebben a kastélyban lakott 1887-ben 3 napig a király, ki a Csáktornya vidékén tartott lovas-hadgyakorlatok alkalmából időzött itt.

Csáktornya városának a vár vetette meg alapját és létét. A vár mellett fegyverkovácsok, zsoldosok, nyugalmazott gazdatisztek, iparosok telepedtek le, gazdasági épületek emeltettek, kereskedések

nyitattak. A város lakói háborus időkben a várban kerestek és találtak menedéket s az ellenség részéről a várbeliekkel együtt gyakran voltak szenvedések és csapásoknak kitéve; de egyuttal részesei voltak a várbeliekkel együtt a várúr dicsőségének és örömeinek is.

A város két ízben földig leégett, ugymint 1405. év május 13-án és 1723. év május 15-én, minek emlékét Flórián napján fogadalmi ünneppel és körmenettel ünnepli meg századok óta a város lakossága.

Csáktornya, mint község, főleg a Zrinyiek idejében kezdett gyarapodni és növekedni, a mi kitűnik Zrinyi György grófnak 1579-ben Csáktornya város szabadalmait, kiváltságait és előjogait tartalmazó szabadalom-leveléből, a mely teljes épségében a városházán őriztetik. *Zrinyi György* „tekintetbe véve és ráemlékezve ezen Csáktornya városunknak több ízbeni romlására és csaknem teljes pusztulására s okára, hogy ezen városunk, úgy a polgárok minél gyorsabb szaporodása és fejlettebb közbiztonság, valamint egyzsersmind a házak kiválósága és csinossága tekintetében napról-napra jobban és jobban fejlődjék és gyarapodjék“ — Csáktornya szabadalmait elismerte, régibb szabadalom-levelét megújította, szóról-szóra elfogadta, beiktatta és aláírta.“ Ezen szabadalom-levelét később 1638-ban *Zrinyi Miklós a költő*, 1678-ban *Kollonics Lipót* gróf, magyar kamarai elnök per útján, 1785-ben *Zrinyi Ádám* gróf, 1694-ben *Torineli Hercules* gróf is aláírták és megerősítették.

Hogy Csáktornya már a XVIII-ik század elején jelentékeny hely volt, bizonyítja abból az időből a városnak több fenmaradt képe, s tanuskodik Bedekovich József pálosrendi szerzetes leírása, a ki 1750-ik évben Muraközben járván, azt írja, hogy „Csáktornya mezőváros, mely Althán uradalma alá tartozik, sok szép polgárházból áll, melyeknek koronája a zárda. Ezen városban a heti vásárokon kívül országos vásárok is tartatnak, melyek arról nevezetesek, hogy azokra sok szarvasmarha hajtatik.“ Hogy ipara a múlt század elején már virágzott, arról tanuskodik a „Nemes Csizmadia Czéh“, mely már 1709-ben létezett. Alapszabályait 1765-ben Mária-Terézia erősítette meg.

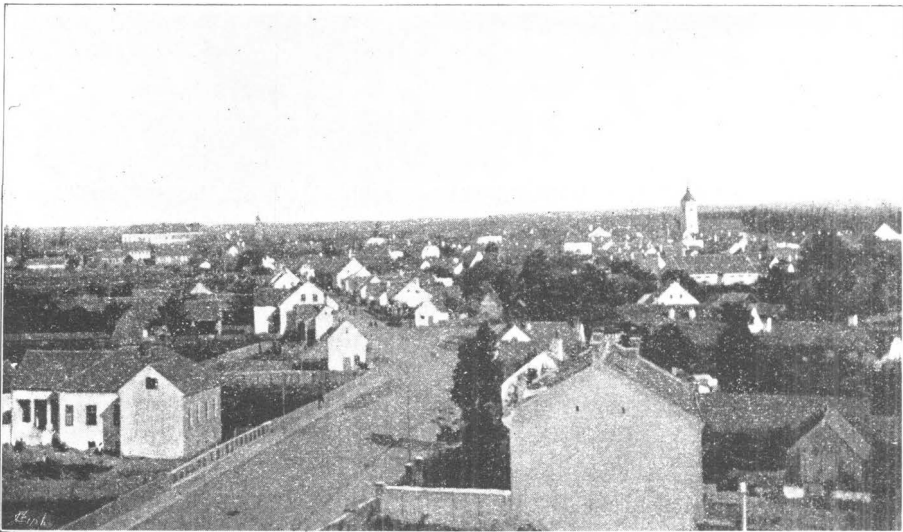
A város főleg akkor kezdett emelkedni, mikor a dráva-szentmihályi templom elpusztult és Csáktornyára tétetett át a plebánia. A nagy lélekszámmal bíró (8200) s 10 községből álló filiálék kizárólag róm. kath. vallásu lakossága vallási ügyekben naponként megfordult Csáktornyán, szükségleteit itt fedezte, mi által a város ipara s kereskedelme fellendült.

Elősegítette a várost haladásában központi fekvése, a mi kereskedelmének nagyon kedvezett, a városon keresztül vonuló országút s később a vasuti indóház, bíróság, megyei és állami hivatalok felállítása, tanintézetek stb.

Csáktornya lapályos síkságon fekszik a *Trnava* patak mellett. Vidékét a délfelől látszó horvát s észak felől kiemelkedő mura-közi hegyek (az Alpések végnyulványai) s dombok, erdők, fák kellemessé teszik. Lakosságának száma 4046, kik között 3461 róm. kath., 520 izr., 51 ág. ev., 10 ev. ref. és 3 görög keleti vallású. Nyelvre nézve 2232 horvát, 1171 magyar, 544 német, 51 vend, 23 tót és 25 egyéb nyelvű.

Nevezetesebb terei és utcái: a Főtér, Gabonatér, Szénatér, Zrinyitér, Fő-utca, Kossuth Lajos-utca, Deák Ferencz-utca, Ujvári-utca, Perlaki-utca.

Főbb épületei: A Zrinyi vár, uradalmi tisztalak, városháza, Ferencziek kolostora, állami tanítóképezde, közs. népiskola, köz-

Csáktornya város jelenlegi látóképe.

vágóhid, a csáktornyai takarékpénztár épülete, zsinagóga, gőzmalom, vasuti indóház, közraktárak, eczet- s cognac-gyár; a lovas-kaszárnya most épül.

Csáktornya nagyközség két részből áll: a városból és a hozzácsatolt külső városrészekből. (Búzás-, Battyány-, és Zrinyi-külváros.) Házainak száma 410, köztük mintegy 40 emeletes, a többi legnagyobb részben csinos külsejű földszintes ház. A külső városrészek házai zsuppal fedett földmíves-házak. A város lakossága foglalkozásra nézve tisztviselőkből, kereskedőkből és iparosokból áll; a külső város-részekben földmívelők és napszámosok laknak.

Csáktornya a jótékonyezélú, hazafias és társadalmi egyesülés terén rég időktől fogva jó példával ment elő a hasonló népességű városok között. Nem kevesebb, mint 30 egyesület, társulat és kör

teljesít hasznos munkálkodást. Közülök megemlítjük a következőket: A kisdédövő-egyesület, elnöke Ziegler Kálmán, alelnöke Bernyák Karolyné, titkára Zrinyi Károly. A tűzoltó-egyesület, elnöke Nuzsy Mátyás, alelnöke Ziegler Kálmán, jegyzője Alszeghy Alajos. A Jótékony Nőegylet, elnöke: Bernyák Karolyné, alelnöke Tóth Lajosné, titkára Jeney Gusztáv. Izs. Nőegylet, elnöke: Wolák Rezsőné, pénztárnoka Gráner Miksáné. A Társas-kör, elnöke Ziegler Kálmán, alelnöke Zakál Henrik, háznagya Probszt Ferencz. A kereskedelmi Casinó, elnöke Hirschmann Leó, alelnöke Rosenberg Rudolf, titkára Weisz Miksa. A kereskedő ifjak önképző egylete, elnöke Székely Vilmos, alelnöke Zrinyi Viktor, háznagya Heinrich Bernát. A Szépitő Egyesület, elnöke Morandini Bálint, alelnöke Alszeghy Alajos, jegyzője Thorday János, pénztárnoka Czvetkovics Antal. A muraközi tisztii önségélyző szövötkezet, elnöke Alszeghy Alajos, alelnöke Menesey Károly, pénztárnoka Polyak Mátyás. A népiskola tantestületének öns. egylete. Csáktornyai takp. egyesület, öns. szövötkezet stb.

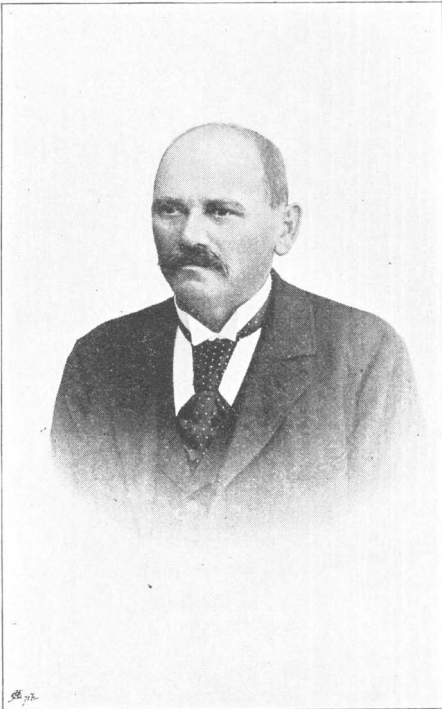
Nevezetesebb kereskedő czégek és kereskedelmi vállalatok: Gözmalom, villamvilágítás, gőz- és kádfürdő (tulajdonosa a csáktornyai takarékpénztár) gabona közraktár (részvénytársulat), eczet- és cognaegvár (tulajdonos Hochsinger Sándor). Gabonakereskedések: Hirschmann-czég, Neumann Mór-czég, Neumann Miksa-czég, Wettendorfer-czég, Csakathurner-Gráner-czég. Egyéb nevezetesebb kereskedő-házak: Benedikt-czég (liszt, só, gabona), Gráner testvérek-czég (fűszer, liszt, nürnbergi cikkek stb.), Heinrich-czég (fűszer, liszt stb.), Todor-czég (fűszer és rőfös árúk), Rosenberg Rezső-czég (vas, fűszer, liszt), Bernyák-czég (vas, só), Neumann Vilmos-czég (rőfös és divatáru, dohány nagyttözsdé), Mayer Salamon-czég (rőfös- és divatáru), Sztrahia testvérek-czég (fűszer- és esemege-árúk), Mózes-czég (bőr- és üvegárúk) Mayer testvérek-czég (bőr-, gabona- és borárúk), Zrinyi Viktor-czég (rőfös és divatáru), Fink testvérek (fűszer árúk), Czvetkovics Antal-czég (vaskereskedés), Czvetkovics Vínzeze-czég (festő-árúk), Neumann Samu (festő- és rőfös-árúk), Neumann József-czég (fűszer- és nyers-árúk), Kohn-czég (tojás- és faárúk), Löbl-czég (fa-, sör-, és borárúk), Tannenbaum-czég (tojásárúk), Pollák-czég (férfi ruhaárúk), Pullay-czég (lókereskedés), Herlinger-czég (arany-czüstárúk), Pollák Bernát-czég (arany-czüstárúk), Fisehl (Strausz) czég (könyvkereskedés), melynek kiadásában jelenik meg a „Muraköz“-„Medjimurje“ magyar s horvát nyelven megjelenő hetilap, Margitai József szerkesztése mellett.

Szállodák, vendéglők, kávéházak: Hattyu szálloda s kávéház, Szeivert-szálloda, kávéház s kerthelyiség, Vasuti-Hackl-szálloda, Prusatz-vendéglő, Schullég-vendéglő, Pecsornik Ignác és Pecsornik Frigyes-vendéglő, Baumhack-vendéglő és kerthelyiség.

Ipara virágzó. Az iparosok száma 190.

Az egyes iparágakat a következő számban űzik a város iparral foglalkozó lakói: Csáktornyán van: 71 eszmadia, 19 szabó, 13 czipész, 11 fazekas, 8 asztalos, 7 mészáros, 7 pék, 5 építőmester és kőmives, 4 kalapos, 4 nyerges, 4 bognár, 4 fodrász, 4 lakatos, 4 kovács, 3 bádogos, 3 köteles, 3 szobafestő, 2 órás, 1 ruhafestő, 2 könyvkötő, 2 rézműves, 1 szappanos, 1 szücs, 1 szítás, 1 takács, 1 ács, 1 bábos, 1 késes, 1 köszörüs.

Csáktornya város nevezetes vasuti gőczpont. Terjedelmes vasuti állomását átszeli a déli-vasut budapest-prágerhofti vonala, melynek határszéli állomását képezi; a csáktornya-zágrábi és csáktornya-ukki vasutvonal kiinduló és végpontja. Naponkint 17 személyszállító vonat indul el Csáktornyáról és ugyanannyi érkezik Csáktornyára a számos tehervonaton kívül. Állomásfőnök: Billitz.

Pruszácz Alajos v. városbíró.

Lovaskaszárnyája, mely közel 400 ezer forintba fog kerülni, most épül. Utezáit a jelen évben kezdette befásíttatni a szépítő egyesület, ugyanaz a város erdejében tágas mulatóhelyet hasított ki s ültetett be, melyet *Városliget*-nek nevezett el. A város főbb utcaí a mult s jelen évben makadam-burkolattal láttattak el, főbb esatornáit fedettek, az utcaíkon tűz eseteére számos vert kut van, nyáron utcaí állandóan öntözletnek.

Csáktornya városa az utolsó évtizedben nagy haladást tett minden irányban. A haladásban érdemes és derék közönségén, polgárságán, képviselőtestületén és tanácsán kívül *Pruszácz Alajos* volt városbírónak és *Ziegler Kálmán* kir. közjegyzőnek vannak el nem tagadható érdemei.

Pruszácz Alajos 13 éven át vezette mint városbíró a város ügyeit fáradságot nem ismerő buzgósággal és körültekintéssel. Pruszácz Alajos életének delelőjén álló férfiú, a ki mint iparos beutazta a külföldet, a hol sok szépet látott és sokat tapasztalt, ennél fogva a haladásnak őszinte barátja. Pruszácz kiváló népszónok s noha anyanyelve nem magyar, jó magyar hazafi. Csák-

tornya utczáinak, járdáinak, csatornáinak rendezése, a képezde építése, a vágóhid, villamvilágítás, a kaszárnya stb. az ő városbirói működése alatt jött létre, a mik tevékenységének fényes bizonyítékai.

Ziegler Kálmán kir. közjegyző.

Ziegler Kálmánnak tehetségeinél, modoránál, minden nemes ügy iránti lelkesedésénél fogva vezérszerep jutott a város közérdekü és társadalmi mozgalmái körül. Nincs emberbaráti, közművelődési és jótékonyági mozgalom, melyből Ziegler Kálmán hiányoznék. Ő az elnöke a kisdedovó egyesületnek, az iskolaszéknek, a társaskörnek, az ipartanodai bizottságnak, a megyei utakra felügyelő bizottságnak, alelnöke a tűzoltó egyesületnek, igazgató-tanácsosa és gondnoka az áll. tanítóképezdének, megyei faiskolafelügyelő stb. Ziegler Kálmán most 48 éves javakorabeli férfiú. Tanul-

mányait a csurgói és soproni gymnasiumban és a pozsonyi jogakadémián végezte. Később sokat olvasott és sokat utazott; bejárta Európát, Amerikát, sokat látott, sokat tapasztalt. Ziegler Kálmán 24 év óta tartózkodik Csáktornyán, melynek jövő előhaladásában még sok teendő és szép szerep vár reá.

A CSÁKTORNyai ÁLLAMI TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET.

Az 1848—49-iki szabadságharcz lezajlása után egész 1861-ig Muraköznek Horvátországhoz való tartozása hazafiság dolgában káros fejlődéssel volt hazánk e fontos határszéli vidékére. A muraközi népet a horvát hivatalnokok, tanítók és lelkészek a délszláv eszméknek akarták megnyerni, s erre a ezeken különösen alkalmasnak találták az iskolákat. A hatvanas évek elején az elnyomatás sötét felhői oszladozni kezdetek s Muraköz visszaesatoltatott ugyan az anyaországhoz, de magával hozta számkivetéséből azon eszmék magvait, melyeket az évtizedes elesatolás alatt, a horvát túlzók, — habár ezéljaiknak kevésbé alkalmas — talajába vetettek.

A kiegyezés és az 1868-iki népoktatási törvény Muraköz iskoláit hazafiság tekintetében szomorú állapotban találta. A Horvátországhoz való tartozás nyomai még a hetvenes évek során is érezhetők voltak. Muraköz tanítóinak túlnyomó része a zágrábi horvát- és a marburgi szlovén képezdéből került ki. Az iskolák nyelve a délszláv irodalmi volt, s e nyelvnek kultiválására a zágrábi és bécsi délszláv irodalmi nyelven írt tankönyvek nagyon alkalmas eszközökül szolgáltak. A hatvanas évek végén a hazafias Csáktornya ünnepélyes hangon emelte fel tiltakozó szavát Muraköz elhorvátosítása ellen.

A viszonyok a 70-es évek folyamán kezdtek némileg javulni. Csáktornyára magyar képezdét végzett tanítók kerültek, a kik a magyar nyelvnek módszeres tanítása által jó példát mutattak a muraközi tanítóknak. A vidék egy-két magyarul beszélő tanítója hozzáfogott a magyar nyelv tanításához, de az egész vonalon nem indulhatott meg a magyar nyelv okszerű tanítása, mert a tanítók legnagyobb része nem tudott magyarul. A csupán magyarul beszélő tanítók Muraköz horvát községeiben nem boldogulhattak volna a horvát nyelv tudása nélkül, de a nép meg sem választotta volna őket. Az akkori állapotok jellemzésére elég legyen felemlíteni azt, hogy a zágrábi szentszék még 1874-ben is megkövetelte a megválasztott tanítóktól, hogy a horvát nyelvből vizsgálatot

tegyenek, mert csakis ebben az esetben véglegesítette őket. A magyar nyelv tanítása Muraközben minden oldalról közöhangként lépett fel, csakhogy hiányoztak hozzá a megfelelő tanerők.

Ekkor, 1878-ban a csáktornyai választókerület akkori képviselője Szabó Imre interpellációt terjesztett a képviselőház elé, melyben feltárta a muraközi iskolák bajait s egy állami képezdének Muraközben való felállítását sürgette. A képviselőház a képezde felállítását kívánatosnak mondotta ki. — Trefort miniszter Göncey Pál miniszteri tanácsost küldte Muraközbe a képezde ügyében, ki a képezde helyéül Csáktornyát találta alkalmasnak. Göncey a kormány nevében Csáktornya városával alkura lépett s 1879. január 9-én az intézet elhelyezésére nézve szerződést kötött. Csáktornya város kötelezte magát saját tekén és költségén a miniszter által megállapított terv szerint a képezde czéljának megfelelő épületet emelni, a míg pedig ezt megteszi, ideiglenesen a szükséges tanhelyiségekről bérlet útján gondoskodik.

A miniszter 1879. évi július 9-én Csáktornyán egy állami tanítóképző-intézet felállítását elrendelte. A felállítandó képezde czéljául tüzte ki a miniszter, hogy benne különösen oly magyar tanítók képeztessenek, kik a horvát és vend lakosok iskoláiban mint e nyelveket értő egyének a magyar nyelven való tanításra alkalmazassanak. E végből elrendelte, hogy a muraközi horvát nyelv a képezde minden osztályában 2-2 órán taníttassék s az e tekintetben kifejtendő eredmény különös figyelemmel kísértetvén, arról hozzá minden tanév végén jelentés tétessék.

A képezde a Zrínyi-várban nyert ideiglenes otthont. Igazgatójává a miniszter Bárány Ignác csurgói képezdei igazgatót nevezte ki s őt bízta meg a képezde berendezésével is. Diszes közönség jelenlétében 1879-ik évi szeptember 20-án nyílt meg a képezde. Az intézet benlakásra és köztartásra lévén berendezve, a növendékek magában az intézetben élveznek lakást, ételmezést, mosást és világitást.

A leendő muraközi és vendvidéki tanítók képzése megkezdődött. A túlnyomó részben magyar ifjak kedvvel tanulták a horvát s vend nyelvet s így már az intézet első évében remélhető volt, hogy pár év alatt horvát és vend polgartársaink körében számos magyar tanító fogja a magyar nyelvet és szellemet terjeszthetni. Azonban az illyrizmusért rajongó horvát túlzók az intézet keletkezését és működését politikai tekintetből rossz szemmel nézték s nem is késték az intézet keletkezése s czéljainak megvalósítása elé különféle utakon s módokon akadályokat gördíteni. Különösen felkölté érzékenységeket, hogy nem az irodalmi horvát nyelv, hanem a muraközi horvát nép nyelve taníttatott az intézetben. Az állam által kiadott Margitai-féle muraközi tankönyvek ellen háborút indítottak. A képviselőházban dr. Vucsetics István zágrábi kanonok s horvát képviselő felszólalt a képezde működése és a muraközi hazafias tankönyvek ellen. A miniszter egy országos bizottságot küldött ki, hogy a muraközi tanügyi állapotokat a helyszínen vizsgálja meg. A bizottság 1883. jan. 29-én tartotta meg gyűlését Göncey Pál min. tanácsos elnöklete, több országgy. képviselő, vármegyei és egyházmegyei előkelő egyén részvétele mellett. A bizottság hosszas tanácskozás után meggyőződött arról, miszerint nem hogy tüzzel-vassal történnék a magyarosítás Muraközben, hanem ellenkezőleg Muraköz ifjuságának hazafias nevelése és tanítása körül sok a kívánni való. E végből szükségesnek látja az országos bizottság, hogy: 1-ször a magyarul tanítani nem képes muraközi tanítók részére a csáktornyai képezdében magyar nyelvi póttanfolyamok rendeztessenek; 2-szor Muraközben minél több állami iskola állíttassék; 3-szor a magyarul nem beszélő tanítók mellé magyar segéd-tanítók adassanak; 4-szer, mivel az illyr könyvek sem tartalmuk, sem nyelvezetüknél fogva nem alkalmasak a muraközi iskolákban való használatra, újak készíttessenek. Az országos bizottság határozatainak meg volt az eredménye.

Számos állami iskola állítottott, hazafias tankönyvek irattak, három éven át a képezdében magyar nyelvi pótanfolyamok szerveztettek, szóval minden törvényes eszköz felhasználott, hogy ezen elhanyagolt végvidék hazafias irányban neveltessék.

A miniszterium a képezde épületének tervrajzát elkészítvén, a város az építés munkálataira 1881. február 14-én árlejtést tartott, melyen az építést 73 ezer forintért kiadta. Ezen díszes, minden igényeket kielégítő épület azonban soha felépítve nem lett. A város ugyanis terhesnek találta magára nézve az állammal kötött szerződés feltételeit s az épület tervét is kifogásolta. Húzza, halasztotta tehát az építkezés megkezdését, később a szerződésileg kikötött határidőnek meghosszabbítását s a benlakás intézményének megszüntetését kérte a miniszteriumnál. A huza-vona évekig eltartott, miáltal 10 éven keresztül bérelt helyiségekre volt utalva az intézet. A képezde tanári testülete látván az építés iránt való komoly szándék hiányát, memorandumban kérte a miniszter intézkedését, esetleg a képezdének más helyre való elhelyezését. Szombathely városa és Vas megye fényes ajánlatot tettek a képezdének Szombathelyen való felállítására nézve.

Az intézet első, buzgó igazgatója és szervezője 1882. július 8-án elhunyt. Helyét Samu József félegyházi igazgató foglalta el, a ki nem szűnt meg sürgetni a várost és az államot az építés és a kertnek való telek kihatása végett. 1883. január végén a miniszterium újabb tárgyalásba bocsátkozott a várossal s felhívta, hogy hozzon végleges határozatot a képezde felépítésére nézve s jelöljön ki a képezde kertje és gazdasági telepe számára szükséges 10—12 hold telket. A város 1883. márczius 31-én azt a határozatot hozta, hogy a képezde részére hajlandó 12 holdnyi területet kihatítani, de a képezde építéséhez semmi egyébbel nem járulhat, mert anyagi viszonyai nem engedik meg. 1884-ben a város 12 hold telket és 20 ezer forintot ajánlott fel a képezde építéséhez, de a kormány a város ajánlatát keveselte s Perlak város képviselő-testületével tette magát érintkezésbe. Perlak város képviselő testülete egyhangulag elhatározta, hogyha a megye az ő tulajdonát képező épületet és 4 holdnyi kertet a képezdének átengedi, ez esetben kész 30 ezer forinttal járulni a képezde felépítéséhez. — Csáktornya értesülvén Perlak lelkes ajánlatáról, aldozatkészségének nemes lángja újra fellobbant s a képezde felépítésére 30 ezer forintot és 12 hold földet szavazott meg. A miniszterium Csáktornya városnak ezen újabb ajánlatát elfogadta, mire a város 1885. június 10-én az állammal kötött újabb szerződést aláírta s a 12 hold földet az intézetnek átadta. Az intézet kertje így 1886. tavaszán megmunkálás alá vétetett s az mezői gazdaság, fatenyésztés, konyhakertészet s később szőlőszet céljaira tervszerűleg berendeztetett.

A gróf a képezde bérletét 1887. szeptember 22-én felmondotta. Ezen felmondás következtében a képezde építése elhalasztást már nem szenvedhetett. A miniszter tekintettel az országos pénzügyi viszonyokra a már évek előtt 73 ezer frt költségvetéssel elkészített tervtől elállott s a tervet módosította. Az építés költsége a módosított terv szerint 47506 frtra rúgott, mely összeget a miniszter 1888. év elején engedélyezte s május 14-én a munkálatokat megkezdette. Az új épület alapkövének letételi ünnepélye június 7-én történt a kormány és megye közegeinek s nagy közönségnek jelenlétében. A képezde még abban az évben elkészült, azonban csak 1889. tavaszán költözött bele. Ugyanebben az évben épített csáktornya-ukki vasút vonala keresztül metszte az intézet kertjét; kárpótásul a város a kert északi oldalán adott az intézetnek megfelelő nagyságu helyet. A miniszter 1889-ben gazdasági épületekre 4 ezer forintot engedélyezett; az 1890. évben pedig 8400 forintnyi költséggel tornacsarnokot építtetett és szereltetett fel, az 1891. évben egy méhes felállítására, az internatus felszerelésére, csatornázásra, tanszerek kibővítésére közel

5 ezer forintot engedélyezett. A növendékek száma évről-évre szaporodván, az intézet helyiségei szűknek bizonyultak. A miniszter tehát kibővítette az intézet főépületét. Erre a célra és az intézet utca felőli részének vasráccsal való ellátására 14 ezer frtot adományozott.

Az intézet fő- és mellék épületei jelenleg 58 helyiséget foglalnak magukban; a helyiségek elrendezése a következő: Földszinten van csinosan berendezett fürdőszoba, nagy káddal, négy zuhanyval s öltöző helyiségekkel; tágas étterem, konyha, éléskamrák, cselédlakások, szolgálakás, mosókonyha, házi-ipar-terem. Az első emeleten van a természettani tanterem s szertár, gyakorló-iskola a IV. és III. évesek tantermei, beteg-szoba, igazgatói iroda, igazgatói lak s a növendékek részére két lakószoba. A második emeleten van két zeneterem, tanári és könyvtár szoba, a növendékek olvasó szobája s a II. és

Margitai József igazgató.

I. évesek tantermei, a segédtanár szobája, növendékek három háló- és lakóterme és mosdó szobája. A főépület közelében tágas tornaterem, nyári tornahely, gazdasági udvar, távolabb kertészlak, istálló, pajta, ólak, fáskamra és méhes. Az intézet főépületeit s tornacsarnokát tágas park veszi körül. A gazdasági telepen falusi gazdasági udvar, tehenészet, sertés, baromfi, szántóföld, kert stb., abból a célból, hogy a leendő tanítók ebben a tekintetben szakértelmet sajátítván el, tanácssal szolgálhassanak a népnek. A 12 holdnyi telep fel van osztva faiskolára, amerikai szőlőtelepre, konyhakertre, szántóföldre és kaszálóra. A szántóföldek széleit több százra menő gyümölcsfa-sor szegélyezi.

Az intézet növendékeinek száma a legutóbbi 1894—95. tanévben 96 volt. Az intézet 4 évfolyamból áll; az első évfolyamba négy közép- vagy polgáriskolai osztályt végzettek vétettek fel. A növendékek egy része részint ingyen, részint havi 5 vagy 10 frtért az intézet köztartásán étke-

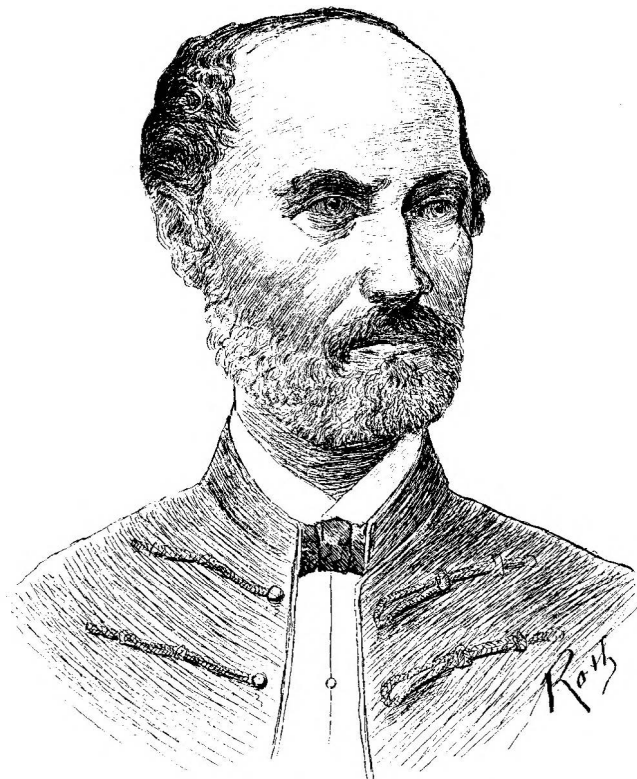
zést nyer. A bennétkezők száma a legutolsó évben 70 volt. 30—40 növendék az intézet internátusában lakik ingyen, részint csekély díjazás mellett. A IV. évfolyam elvégzése után a növendékek tanképesítő szigorlatot tesznek.

A tanári testület 11 tagból áll: igazgató Margitai József, 3 rendes tanár, Szováthy Lajos, Macskásy Sándor, Felméry Albert, 3 segéd tanár, Nagy Károly, Beér Ferencz és Dékány Mihály, gyakorló-iskolai tanító Paksy Győző, rendkívüli tanár dr. Krasovecz Ignác, három hittanár, Matyi Márk, Schwarz Jakab és Szilvágyi Gyula. Az intézet kertésze: Szabó János.

Az intézet mostani igazgatója Margitai József. Margitai a képezde keltekezése óta működik ezen intézetnél; még pedig 1890-ig mint annak tanára, 1890-től Samu József igazgató nyugdíjaztatása után, mint az intézet igazgatója. Margitai megyénkben, a vendvidéken Cserencsócson 1854-ben született s négy éves kora óta Muraközben nevelkedvén és tartózkodván, alapos ismerője a muraközi viszonyoknak, a határszéli népnek, azok nyelvének, szokásainak és

gondolkozásának. Mint ilyen működési helyén fontos és hasznos szolgálatot teljesít hazájának és szülővidékének. Számos hazafias irányú és célú tankönyvet írt, szerkeszti sok év óta a „Muraköz“ czimű magyar-horvát nyelvű lapot. Sokoldalú tevékenységénél és buzgóságánál fogva nemesak szülővidékén, de a megyében is köztiszteletet vívott ki magának s neve szélesebb körben is ismeretes. Keze alól a képezde fennállása óta sok derék tanító került ki, a kik buzgó apostolai annak az ügynek, melyre őket Margitai igazi szakértelemmel és lelkesedéssel nevelte.

Hoffmann Mór.

KIRÁLYI PÁL.

(1818—1892.)

Zalamegye legnagyobb szülötteinek egyike lehelve ki nemes lelkét Budapesten 1892 május 25-én. E férfiú Királyi Pál volt, ki egész életén keresztül hazája boldogulásáért fáradozott, szenvedett, türt és áldozott.

Királyi Pál Zalamegyében, a Kanizsa mellett fekvő *Szepetnek* faluban született 1818 augusztus 18-án. Atyja *Királyi Mihály* számadó juhász volt, anyja neve *Ország Apollonia*. Atyja hamvait a nagykanizsai, anyját pedig a tótszent-mártoni temető földje fogadta be.

Iskoláit falueskájában kezdette, de mivel mestere tehetséget fedezett fel benne a tanulásra, atyja a *nagykanizsai* kegyes tanítórendi gymnasiumba adta őt tanulmányainak folytatására.

Tanárai igen meg voltak elégedve a nyílt felfogású és szerény viseletű gyermekkel s örömmel fogadták azon elhatározását, hogy a piarista szerzetbe lép.

Kecskenőtre került tehát és *József* név helyett, mely eredetileg keresztneve volt, felvette 1836-ban a *Pál* nevet, melyet egész életén át meg is tartott.

Miután a szerzetesi próbaéveket kiállotta és a felsőbb tanulmányokban is sikeres előmenetelt tanusított, szerzete az 1838/39-ik iskola évre a *mármaros-*

szigeti gymnasiumba küldötte, hol próbaéves tanár lón és az első osztályt tanította. A következő évben philosophiát hallgatni *Kolozsvárra* tettek at, a hol neki a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat kellett volna letenni. Azonban elég erős hivatást nem érezvén azon terhek elviselésére, melyek ezen fogadalmmal össze vannak kötve, inkább akart jó világi lenni, mint rossz pap: még a fogadalom letétele előtt elhagyta szerzetét; de itt vert gyökeret agyában és szívében a végtelenség eszméje, a rendületlen hit a felettünk örökös isteni gondviselésben, mely megadta kedélyének egyensúlyát és megóvta minden sívár világnézlettől és kétségbeeséstől.

Miután a szerzetes-tanári pályáról lemondott, más pálya felé fordította figyelmét és jogász lón *Pesten*.

Az 1840. évvel kezdődnek Magyarországon a nehezebb küzdelmek, melyek fényes eredményük tetőpontját 1847-ben érték el. Ezen küzdelmek alatt edződött Királyi Pál lelke. Már 1843-ban mint joggyakornokot találjuk őt a *pozsonyi* országgyűlésen. Ezen és a következő országgyűlések nevezetes tárgyai: egyházpolitikai viták, az ősiség eltörlése, az örökváltság, a nem-nemesek birtok-képessége, közös adózás, unió Erdélytel, a törvénykezés szabályozása, a közlekedés előmozdítása, vámviszonyok rendezése és sok más voltak. Hogyne hatottak volna ily magasztos eszmék a nép gyermekének világos eszére? Az országgyűlések tárgyaitól hatása látszik művén, melyet *Batthyány Kázmér* gróf ötven arannyal jutalmazott és így került be műve a három koszoruzott pályamű közé, melynek ezime így hangzik: „*Robot és dicsma*.” Erkölcsi és anyagi, mező- és status-gazdasági tekintetben. Három koszoruzott pályamunka, előidézve és kiadva németujvári gr. Batthyány Kázmér nagylelkűsége és korszerű gondoskodása által.

A 40-es évek haladásának főmozgatója *Széchenyi István* gróf volt. Ő hozzá csatlakozott Királyi Pál is; miután neve már munkája után is ismeretessé lón: *Széchenyi* lapjának, a „*Jelenkor*“-nak, külföldi rovat vezetője, majd a lap tulajdonos neve alatt szerkesztője volt e lapnak 1845—48-ig.

Királyi Pál élete az újságíró munkásság alapján össze van kötve azon eseményekkel, melyek lefolytak 1843—48-ig. Véréből jött azon lelkesedés, mely cikkeit áthatotta.

Kitört a szabadságharcz. Királyi Pál beáll közkatonának, de már 1848 októberében őt mint tisztet találjuk *Péterváradon*, hol a honvédelmi bizottságnak engedelmességet megtagadó *Hentzil* Királyi Pál tette fogolylyá a hazafias tisztakar élén. Ezen bátor tettéért, mely fejébe is kerülhetett volna, Királyi Pál mint őrnagy a központba került, hol a hadügyminiszterium egy osztályának második főnöke lón. Az 1849-iki nemzeti katasztrófával az ő sorsa is megváltozott.

1850—56-ig az osztrák seregben kellett szolgálnia. Mint közlegényt sorozták be még más harmincegy volt honvédtiszttel együtt a Dalmátiában levő 49. számú *Hess* ezredhez.

Dalmátiában sok szekaturát kellett kiállaniok a honvédeknek, de talán még sem volt oly iszonyu sorsuk, mint az itthon lappangó honvédeké. *Cserlán Sándort* a volt zalamegyei kormánybiztost nehéz bilincsekbe veve őrizték Kufstein börtönében. *Palaki* (Piringer) *Mihály* kanizsai születésű volt honvédkapitányt kivégezték. És nem tudták elkerülni az akasztófa-halált sem *Gáspárics Márk* volt őrnagy, sem pedig *Noszlopy Gáspár* a volt somogyvármegyei kormánybiztos, kik parasztruhában bujdosnak a Bakony rengetegeiben, számos volt honvédtársukkal együtt.

A statárium iszonyatosságai ijesztettek mindenfelé, a magyar haza egy temetővé vált. És magyar lett hóbéra a magyarnak! Legrettentőbben zaklatták a honfiakat a hazaáruló magyarokból lett beamterek, kémek és zsandárok.

Miután a nehéz és sanyarú katonai szolgálathól Királyi megszabadult, a mintegy tiz év előtt félbeszakított hírlapirodalmi térére lépett újra, mert nagy

lelke a föltámadás első eszközét a sajtóban és költészetben kereste. Először a „Magyar Néplap“ munkatársa volt, majd az Urházy szerkesztése alatt megindult „Magyar Posta“ politikai napilap mellé állott, de ez megszűnt és 1858-ban már őt, mint a „Pesti Napló“ szerkesztőjét találjuk. Az elnyomatás alatt, 1858 telén, írta „Szigetvár 1566-ban“ című négy kötetes regényét. E regény gyönyörű szónoklat a zsarnoki önkény ellen és valóságos apotheoizisa a hazaszeretetnek. A magára hagyott *Sziget* Magyarország, a kis csapat, a zsarnokság ellen küzdő magyar nép. De gyönyörű eszményi felfogása ebben a nőkről, mely Széchenyi ezen magasztos szavaiban is nyilatkozik: „Az ember, a ki érzelkeit salaktól tisztán tartja, s a nőket az őket megillető polczra helyezi mindenek előtt a lelki tulajdonokat fogja keresni.“

A „Pesti Napló“ munkatársai kiszemelték őt a lap felelős szerkesztőjéül, mivel ismerték békeszerető természetét és rendkívüli óvatosságát. De mindennek daczára nem kerülhette ki, hogy „A magyar primás arany miséje“ című ezikkéért, melynek 1859 november 8-án kellett volna megjelennie, perbe ne fogják, mely pert azonban igazság hiánya miatt eljuttették.

1861-ben jan. 2-án Pest városa *főjegyzőül* választotta és rá a *letenyei* választó kerület márcz. 29-én felkérte képviselőjelöltül és „április 12-én közfelkiáltással *képviselőnek* választatott.“ Az országgyűlésen Deák Ferencz eszméit vallotta.

Az országgyűlés feloszlatása után főjegyzői teendőit folytatta tovább, de október 20-én az államadó erőszakos behajtása tárgyában szerkesztett petíciója miatt hűtlenségi keresetet indítottak ellene, a melyből csak hónapok mulva szabadult ki.

A „Pesti Napló“ szerkesztését már előbb *Kemény Zsigmond* báróra ruházta át Királyi Pál, hogy személye iránti ellenséges indulat miatt a lap ne szenvedjen semmi kárt sem, de azért dolgozott, munkálkodott 1869-ig, midőn újra képviselővé lett. Ez időtől kezdve a fővárosi törvényhatósági életben vezérszerepe volt s társadalmi és egyesületi mozgalmakban is rendkívül tevékenyen működött.

Deák Ferencz közvetlen utódául választotta *Budapest* belvárosa a képviselőségben 1881-ben. Halála előtt közvetlenül pedig a csáktornyai kerületet képviselte nemzeti párti programmal. 1892-ik évben az utolsó országgyűlési időszak alatt 74 éves kora daczára buzgón elnökölt pártja ülésein, míg 1892 év májusában a kérelhetetlen halál kiragadta szerető barátai és tisztelői közül.

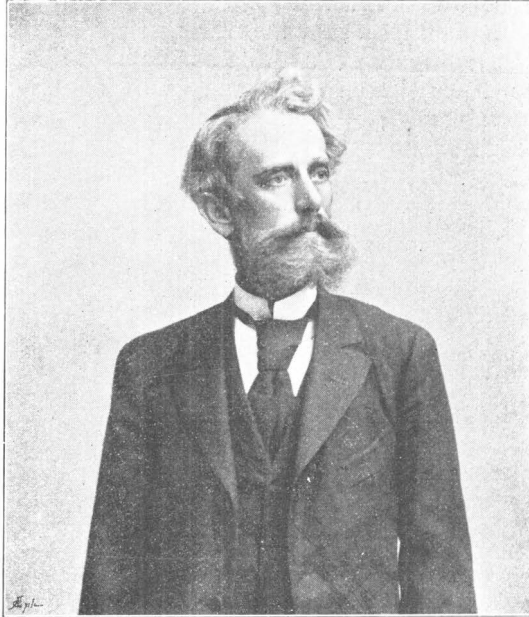
Élete nem volt a magáé, hanem a hazáé, a tudományé, a nemzeté, melyért rajongott, az emberiségé, a kötelességé. A legszebb koszoruk ravatalán a szegények könnyei voltak, ezek siratták benne jötevőjüket. Hányan kaptak segítséget tőle a koldulni szégyenlő szegények közül! Hány gyámoltalant emelt fel a porból! Végrendeletében is nagyobb összeg pénzt hagyott jótékony célra.

Életében igazolta szavait, hogy „nem hagyta ki tanácsadói közül szívét;“ nem hazudtolta meg ezeket sem: „A férfinak kötelessége az, hogy készületlenül ne találja semmi; félhet ugyan némely események bekövetkezésétől, azonban legyenek ezek bár a legrettenetesebbek, megijedni soha sem szabad.“

Nem fogja feledni emlékét az utókor, mert megfelelt Klopstok ezen szavainak:

„Ein edler Mensch ist, der fürs Vaterland,
Ein edlerer, der für des Landes Wohl,
Der edelste, der für die Menschheit kämpft.“

Esztergályos Ágoston.

REMETE GÉZA.

Rábabogyoszlói Remete Géza régi, előkelő család ivadéka. Atyja *Sándor*, királyi ügyész volt. Anyja *kollai Vidos Karolin*. Született 1845. június 8-án *Kőszegen*. Középiskoláit *Sopronban* végezve, jogot tanult a *pápai* és a *pozsonyi* akadémián s aztán kitűnő sikerrel tette le úgy az államtudományi, mint az ügyvédi vizsgálatot. 1870-ben *Lelnyén* telepedett le s élénk részt vett a vidék politikai és társadalmi mozgalmában. Már 1872-ben képviselői mandátumot nyert. Ellenfele *Királyi Pál* volt, ki már ekkor a közcélet legjelentékenyebb tényezői és *Deák Ferencz* legbensőbb hívei közé tartozott. Ez a választás pártját ritkítja az alkotmányos küzdelmekben. Egy politikai multtal bíró országos ember ellen, ki 9 éven át képviselte a kerületet, feltámad egy huszonhét éves ifju és ékesszólásának hatalmával a saját táborába vezeti a nagy ellenfél párt-híveit, még a horvát nemzetiségűeket is. Zalavármegye kilencz kerületében Remete Géza egymagában képviselte ekkor az ellenzékot. A következő, 1875. évi választás óriási küzdelmek között folyt le. Két jelölt állott vele szemben: *Kormos Adolf* akkori nagykanizsai járásbíró s jelenleg budapesti curiali bíró és *Farkas György* budapesti ügyvéd, de azért az ő zászlója került ki győzelmesen a harczból. És mikor már talán kevesebb küzdelemmel járt volna a diadal kivívása, Remete Géza még keményebb harcot keresett. 1878-ban Csáktornyan *Szabó Imre* ellen lépett fel, de heves tusa után itt is kisebbségben maradt.

Ez azonban nem esüggesztette el, csak ösztönül szolgált neki arra, hogy még merészebb ostromba kezdjen. 1879-ben *Nagy-Kanizsára* költözött és itt

ügyvédi irodát nyitott. Innen kezdette meg a harcot. Tudománya, jelleme és szónoki tehetsége csakhamar itt is vezérszerepet szereztek neki. *Csengery Antal* nagykanizsai kormánypárti képviselő halála után már ő lett az ellenzék vezére s fáradhatatlan tevékenységével rövid idő alatt nem remélt eredményeket ért el. Nagy-Kanizsán, hol azelőtt még soha *bálpárt* nem győzött, az egész ország bámulatára *Unger Alajossal* megbuktatta a legnépszerűbb jelöltet, *Jókai Mórt*. 1884-ben a kormánypárt másik hatalmas oszlopát, *Falk Miksát* buktatta meg *Inkey Lászlóval*.

Vége a legutóbbi választások alkalmával, mivel a letenyei kerületben kivüle alig mérkőzhetett volna meg bárki más a szabadelvű-párt híres oszlopával, *Dárday Sándorral*, ő maga lépett fel ellene és 248 szótöbbséggel meg is választatott.

„A Parlament“ című könyvből átvett fönti életrajzhoz még csak azt tesszük hozzá, hogy Remete Géza az *Ugron-párt* megszűnése után a *Nemzeti párt*hoz csatlakozott s jelenleg is ezen párthoz tartozik.

A ZALAMEGYEI ÁLTALÁNOS TANITÓI-TESTÜLET MULTJA.

Irta: Udvardy Ignác.

Régi, megdönthetlen elv, hogy egyesülésben rejlik az erő.

Népoktatásügyünk lelkes előharczósa, szép emlékü miniszterünk, báró Eötvös József is áthatva ezen elvnek igazságától, a hazai népoktatásügy alapját képező 1868. évi 38. törvénybe, 147. §-a gyanánt felvételé, hogy a községi nép- és polgári iskolai tanítók kötelesek minden tankerületben tanítói testületté alakulni, amely annyi körre oszlik, ahány járása van az illető megyének.

Hogy az ország akkori tanitósága mily rokonszenvvel fogadta a népoktatási törvénynek ezt a messze kiható, üdvös intézkedését, ennek legfényesebb bizonyítéka ama körülmény, hogy nem egy vármegye tanitósága be sem várva a hivatkozott törvénynek azt az intézkedését, mely szerint a tanítói egyesületek szervezése tárgyában a közoktatásügyi miniszter szabályzatot bocsát ki, még ennek kibocsátása előtt megindították a mozgalmat s a tanító-egyletet megalakították.

Igy történt ez vármegyénkben is.

A megyei tanító-egylet létesítése ügyében megindított mozgalomban a vezérszerepet *Bója Gergely* kir. tanácsos, vármegyénk első tanfelügyelője, akkori tollnoka *Györffy János* és *Nagy-Kanizsa város tanítói* vitték. A fokusból kiindult sugarak termékeny talajra találtak *Zala-Egerszeg, Keszthely, Csáktornya, Sümegeh, Tapolcza városok tantestületeinek körében* és a megindult hullámgyűrű rohamosan haladott úgy, hogy *1870. évi január 27-én Nagy-Kanizsán* előleges tanácskozássra gyűltek egybe Bója Gergely felhívására vármegyénk tanítói s a „*Zalamegyei általános tanító-egylet*” megalakulását elvben kimondották.

A tulajdonképeni alakuló nagygyűlés *1870. évi márczius hó 23-án Nagy-Kanizsán* tartatott, ahol az egylet első tisztviselői kara következőleg választotta meg: *Bója Gergely* elnök, *Nucsecz József* alelnök, *Hajgató Sándor* főjegyző, *Hoffmann Mór* aljegyző, *Goldschmied Dávid* pénztárnok, *Horváth Pál* ellenőr.

Mindjárt az első években Bója Gergely elnök kezdeményezésére megalakították az egyesület kebelében a *Zalamegyei tanítók segélyezési alapját*, az úgynevezett takarékmagtárakat, melyeknek célja volt a megyei elaggott, munkaképtelenné vált tanítók és tanítónők, továbbá a tanítók özvegyei és árváinak segélyezése. Az üdvös eszme azonban, melynek kivételében a természetben szolgáltatandó gabona járandóságok kezelésének nehézsége is elég akadályt gördíthetett, megvalósulást nem nyert. Ez adta meg azonban utóbb a segélyegyesület létesítésének eszméjét, a mely egyes járáskörökben ma is fennáll és szép virágzásnak örvend.

Ugy az *1871.*, mint az *1872.* évben a tanító-egylet *évi nagygyűlését Keszthelyen* tartotta. Itt bucsuzott el *1872-ben Bója Gergely* elnök, akkor már ki-nevezett budapesti kir. tanfelügyelő, az egylettől. Távozását fájó szívvel vette a közgyűlés tudomásul és emléket jegyzőkönyvileg örököltette meg. Az elnöki

állást az új választásig nem töltötték be, hanem az ideig Nucsecz József alelnököt helyettes elnöknek választották.

Az 1868. évi 38. t. cz. 147. §-ában kilátásba helyezett miniszteri szabályrendelet a megyei tanító-testületek szervezése tárgyában 1872. évi szeptember 2-án 23.201 sz. a. a miniszterium részéről kiadtván, *Krób Pál* másodtanfelügyelő, aki — az első tanfelügyelői állás üresedésben levén — ez időben a tanfelügyelői hivatal vezetője volt, a vármegye állami, államilag segélyezett és községi iskoláinak tanítóit 1872. évi november 21-ére Zala-Egerszegrre hivta egybe a megyei tanító-testület megalakítása végett.

A kir. tanfelügyelőség eme meghívása a megyei tanító-egylet 1872. évi november 9-én tartott választmányi gyűlésén felolvastatván, nagy visszatetszést szült; mert a választmány azon nézetben volt, hogy ezen megalakult s megalakulásakor a miniszterium által is örömmel fogadott egylet fogja vármegyénkben a hivatalos tanító-testületet pótolni s elhatározta a választmány, hogy ez érdemben sürgős feliratot intéz a miniszterhez s ennek szerkesztésével *Györffy János*, *Udvardy Ignác* és *Németh Ignác* választmányi tagokat megbizta s a kiküldött háromtagu bizottság által elkészített feliratot felterjesztés czéljából azzal a kéréssel küldötte a kir. tanfelügyelőséghez, hogy a miniszter válaszának leérkezéig a hivatalos tanító-testület megalakítását függeszse fel.

Ennek a nagyon is méltányos kérelemnek daczára a kitűzött időben a hivatalos tanító-testület Zala-Egerszegen 1872. évi november 21-én megalakult s *Krób Pál* elnöklete alatt az új tisztviselői kar megválasztotta a következőkép: *Krób Pál* elnök, *Molnár István* (Tapolca) és *Dobján László* (Csáktornya) alelnökök, *Iványi Andor* (Alsó-Lendva) főjegyző, *Kolecskár Mihály* (Keszthely) és *Glazer Gyula* (Zala-Egerszeg) aljegyzők, *Stern Miksa* (Zala-Egerszeg) pénztárnok. Együttal elhatározták, hogy a jövő évi közgyűlés 1873. évi augusztus hó első csütörtökjén tartatik.

A kir. tanfelügyelőség 1872. évi november 22-én a miniszteriumot a hivatalos tanító-testület megalakításáról értesítette.

A miniszterium úgy ezen értesítésre, valamint a kir. tanfelügyelőségnek a tanító-egylet sürgős feliratát kísérő levelére 1872. évi december hó 13-án 30.055 sz. a. kelt rendeletével felelt, amelyben a »Zalamegyei általános tanítóegylet« további fennmaradását kimondani kegyes volt, ha az egylet alapszabályait a miniszteri szabályrendelet értelmében módosítani hajlandó, amely esetben a kir. tanfelügyelőség által kezdeményezett tanító-testület a már 1870. évtől fogva fennálló általános tanító-egyletbe olvasztandó be.

Ezen miniszteri rendelet a tanító-egylet választmányának 1872. évi december 31-én tartott ülésén felolvastatván, kitörő lelkesedéssel fogadtatott s egyttal az alapszabályoknak a miniszteri rendeletben contemplált módosítása végett *Györffy János*, *Nucsecz József* és *Teesz János* választmányi tagokból álló bizottság azonnal kiküldetett. A kiküldött bizottság által készített alapszabálytervezetet a választmány több gyűlésen behatóan tárgyalván, az alapszabályokat végleges szövegében megállapította s 1873. évi május hó 12-én tartott gyűléséből szentesítés végett a miniszteriumhoz felterjesztette, honnan 1873. évi július hó 25-én 18.462. sz. a. szentesítést nyerve, jöttek vissza.

Ezen új alapszabályok értelmében a most már »Zalamegyei általános tanító-testület« alakuló közgyűlése 1873. évi szeptember 25-én Nagy-Kanisán tartatott a vármegye tanítóinak élénk érdeklődése és tömeges részvétele mellett. Az alakuló közgyűlést *Nucsecz József*, akkor már Zalavármegye első tanfelügyelője, mint a »Zalamegyei általános tanító-egylet« helyettes elnöke, nyitotta meg. Az elnöki jelentés részletesen beszámolt a tanító-egyletnek a miniszteri szabályrendeletben igényelt tanító-testületté való mikénti átalakításáról, egyttal előterjesztettek a szentesítést nyert alapszabályok, a melyeket a közgyűlés egyhangulag elfogadott. Az első tisztviselői kar — mivel Nucsecz József új

állásával járó nagy elfoglaltságára hivatkozván, az elnökséget elfogadni nem volt hajlandó — következőleg választatott meg: Hajgató Sándor elnök, Kovács Sándor (Söjtör) e. alelnök, Hoffmann Mór m. alelnök, Udvardy Ignác főjegyző, Németh Ignác e. aljegyző, Juhász Péter m. aljegyző, Rosenblüh Lajos pénztárnok, Boronkai Károly ellenőr, Récesey György könyvtárnok. A megválasztott tisztviselők — az első alelnököt kivéve — Nagy-Kanizsán, a tanító-testület központján működtek. Együttal a közgyűlés a nagykanizsai egyetli tagokat mind beválasztotta a központi választmányba, valamint két-két tagot mindegyik járásból, a kik egyszersmind megbizattak a tanítói járáskörök megalakításával.

Az alapszabályok értelmében a tisztviselői kar és a központi választmány 3—3 évre választatnak s a tanító-testület központja ott van, a hol az elnök lakik. A központ 1873—1879-ig Nagy-Kanizsán volt, 1876-ig Hajgató Sándor, 1879-ig Schmidt Károly elnöklete alatt, 1879-től 1882-ig Keszthelyen Csatho Alajos, 1882-től 1886-ig Sümegen Bánfi Alajos, 1887-től fogva most már a harmadik cycluson keresztül Zala-Egerszegen van a központ Udvardy Ignác tantestületi elnök elnöklete alatt.

Az egyesület fennállása illetve testületé történt átalakításától fogva 16 közgyűlést tartott u. m. 1873. szeptember 25-én Nagy-Kanizsán (alakulás és tisztujítás), 1876. augusztus 24-én Zala-Egerszegen (tisztujítás), 1877. augusztus 23-án Sümegen, 1879. augusztus 26-án Tapolezán (tisztujítás), 1880. augusztus 26-án Keszthelyen, 1881. július 5-én Szent-Gróthon, 1882. augusztus 24-én Alsó-Lendván (tisztujítás), 1883. augusztus 28-án Balaton-Füreden, 1884. augusztus 27-én Keszthelyen, 1886. augusztus 27-én Zala-Egerszegen (tisztujítás), 1887. augusztus 23-án Nagy-Kanizsán, 1889. július 16-án Csáktornyan (tisztujítás), 1891. július 15-én Sümegen, 1892. augusztus 24-én Keszthelyen (tisztujítás), 1893. augusztus 24-én Alsó-Lendván, 1894. augusztus 23-án Csáktornyan.

Hézagos lenne ismertetésünk, hogy ha — habár szűk keretben is — az egyesület működéséről néhány sorban meg nem emlékeznénk.

Egyesületünk az országos tanügyi mozgalmat mindenkor élénk figyelemmel és meleg érdeklődéssel kísérte, az egyetemes gyűlések előkészítő bizottságai által a tárgysorozatba felvett tételeket úgy a járásköri, mint a tantestületi közgyűléseken behatóan tárgyalta s megállapodásait az előkészítő bizottságnak megküldötte s az egyetemes tanítógyűléseken magát képviseltette s emellett szép számmal vettek részt tagjai mindenkor e gyűléseken.

Az 1883. évben Balaton-Füreden tartott közgyűlés határozatából a megyei tanszermuzeum létesítése ügyében gróf *Festetics Benónak*, Zalavármegye akkori segédtanfelügyelőjének elnöklete alatt a zala-egerszegi tanítói járáskör saját hatáskörében a szükséges intézkedéseket megtette s a bizottság a tanszermuzeum ügyében dícséretes ügybuzgóságot fejtett ki, azonban magának, az egyébként oly üdvös eszmének gyakorlati kivitele oly sok, még pedig elháríthatlan akadályba ütközött, hogy a bizottság ez irányú működését utóbb kénytelen volt megszüntetni.

Az 1884. évben Keszthelyen tartott közgyűlés *Biró József* indítványára elhatározta, hogy az országos tanítói árvaház javára 3000 forintos gyűjtést rendez a vármegye tanitósága, megszerzendő ezzel az alapítvánnyal azt a jogot, hogy az árvaházban egy vármegyei tanítói árvát elhelyezhessen. A gyűjtés eredménye időközi kamatjaival együtt ma meghaladja az 1700 forintot. Mivel azonban az új nyugdíjtörvény értelmében az állam gondoskodik a tanítók árváinak neveltetéséről a tanítói nyugdíjalap terhére, az e ezimen egybegyűjtött összeget az 1894. évben Csáktornyan tartott közgyűlés határozatából a tanítótestület a hasonló üdvös ezél szolgálatában álló „Tanítók háza”-ra fogja adni, ha az alapítványi összeg nagyságát időközi kamataival elér.

Ugyancsak az 1884. évben Keszthelyen tartott közgyűlés Bíró József indítványára elhatározta a tanító-testület, hogy Kröb Pál elhunyt kir. tanfelügyelő iránt szeretetét és kegyeletét külsőleg is nyilvánítandó, az elhunyt sírjára méltó emléket állítsa e czélból gyűjtést rendez tagjai körében. Az indítványt a zalaegerszegi központi választmány valósította meg, Hudetz József zalaegerszegi kőfaragóval elkészíttette a sírkövet s a sírkő leleplezési ünnepélyt 1891. évi október hó 21-én a zalaegerszegi tanítói járáskör őszi közgyűlésével kapcsolatban tartotta; az ünnepélyen szép számmal voltak képviselve a tanító-testület összes járáskörei s az emlékbeszédet a temetőben a leleplezésnél Udvardy Ignác tanitestületi elnök tartotta.

Egyesületi életünkben felejthetetlen marad ama kitüntetés, amelyben részesült a vármegye tanítószága azáltal, hogy Ő felsége az 1887. szeptember 8, 9. hadgyakorlatok alkalmával Csáktornyan történt időzésekor a számos és fényes küldöttség mellett kegyes volt fogadni a megyebeli tanítók küldöttségét is, amelynek dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanfelügyelő vezetése alatt Samu József, Pálya Mihály, Jeney Gusztáv, Udvardy Ignác és Csathó Alajos voltak tagjai.

Szép ünnepet ült egyesületünk 1894. évben a Csáktornyan tartott nagygyűlés alkalmával, amelyet dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanácsos és tanfelügyelőnek Zalavármegyében eltöltött tiz éves hivatalos működésének megünneplésével kapcsolatban tartott meg s amelyet Zalavármegye közszeretben álló főispánja, Svastits Benó szíves megjelenésével megtisztelt.

A testület alapszabályainak 37. §-a szerint annyi járásra osztandó, ahány politikai járása van a vármegyének. Az alapszabályok ezen intézkedése azonban nem valósítható meg, mert egyes politikai járásokban majdnem kizárólag felekezeti iskolák vannak, amelyeknek tanítói kötelesek felekezeti egyesületbe lépni, az állami iskolai tanítók legnagyobb része pedig azon okból, mert a miniszterium még 1886-ban a gyűlésekre utazó állami tanítók fuvar- és napi-díját beszüntette, sem a járásköri, sem a nagygyűléseken részt nem vesznek s így habár a miniszterium által szentesített alapszabályaink 4. §. a) pontja értelmében egyesületünknek köteles tagjai, a gyűlésektől való távolmaradásuk következtében tulajdonképen kilépeteknek tekinthetők. A felekezeti tanítók nagyobb részének kilépése és a legtöbb állami iskolai tanító távolmaradása folytán tulajdonképen csak 5 tanítói járáskör van, u. m.: a keszthelyi járáskör 25 rendes, 1 pártoló, a nagykanizsai 88 rendes, 16 pártoló, a sümeghi 19 rendes, a muraközi (a perlaki és csáktornyai politikai járások területén) 90 rendes, a zalaegerszegi 62 rendes, 41 pártoló s így összesen 284 rendes és 58 pártoló taggal. A rendes tagok legnagyobb része államilag segélyezett és községi iskolai tanító, de szép számmal vannak főképen Muraközből képviselve a felekezeti tanítók is.

GÖRDÖVÉNY.

Irta: Hajgató Sándor.

Kanizsa vár ablakában
Ég a méceses szinte lobog,
Kinn, a hová fényét veti,
Csillognak a játszi habok.
„Én Istenem! — kél a sóhaj —
Ez szép *Belim* jeladása
Lelkem remeg . . . Jaj a férjem!
Ő ne tudja, ő ne lássa.“

Vészes harag gyujta lángot,
Lihegése lobogtatja:
„Várj Gördövény, vágásodért
Asszonyod lesz boszúm kardja!
Gyöngy virágod . . . hah! mi kéj az:
Eper ajkon mézet inni, —
S már ha győztünk, — nagy kaczagva
Üres kelyhét visszadobni“

Hol van urad, Béri szolgám,
Merre hívá őt a haza?
Ugy reszketek . . . mit felelsz rá?“
Asszonyom, ma nem tér haza.
Hajnal körül vagy hasadtán,
Mikor alvád édes álmát,
Furesa módon inte búcsut:
Török ellen szövi titkát.

Száll az ég, de csillag nem gyül;
Sötét felhő jár az égen.
Jó asszonyom, hova készülsz?
A kuvik szól; maradj szépen.
Hű eselédem, várd az éjfélt:
Sürgős nagyon ezédom utja.“
Vihar készül, támad a szél,
Fátyol-kendőt üzi-hajtja.

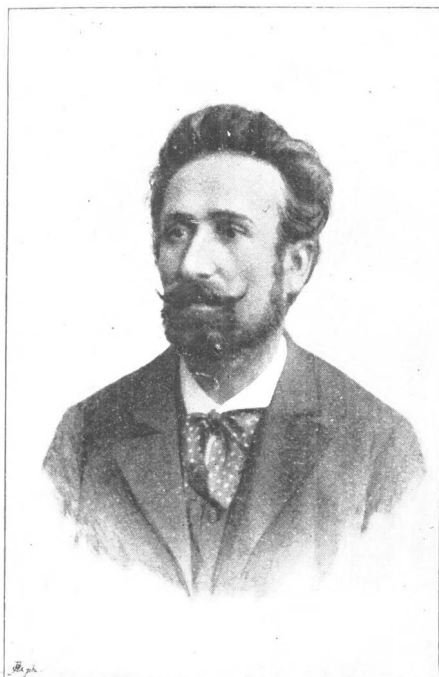
Dördül az ég, villám szakad;
Reszket a föld, reszket a lég.
Várba csapott — zsvaj zúg fel:
Belim tornya, mondják, hogy ég.

„Nem, nem: hazúg, kósza lárma!
Itt kedvesed, susog neked:
Sajkám, szívem vár epedve, —
Puha bársony lesz ülésed.“

Sormás felé, Ráczvárosnak
Repül a szél, fut a sajka.
„Hova megyünk? fázom nagyon“,
Rebeg a szép hűtlen ajka.
„El — az édes mennyországba.
Kís kezedre tapad esőkom,
Érzed, a mint ég a gyönyör,
A hogy lényed' én imádom?!“

Fázol nagyon? — keblem izzó;
Bájjod ragyog: kél a hold már.“
Pillanat — és ködlepalként
Szétnyílik a titkos talár.
„Férjem! Egek! oh veszszek el!“
Sír öfeli hab fenckén
Még ma is ott gyászol a tó.
Eltűnt a vár, — áll „Gördövény.“ *)

*) Kicsiny tó Kanizsa délnyugati határában.

Hajgató Sándor.

ZALAVÁRMEGYEI EGYESÜLETEK.

A NAGYKANIZSAI KERESZTÉNY JÓTÉKONY NŐEGYLET.

Clement Lipótné,
a kereszt. jót. nőegylet védnöje.

A nagykanizsai ker. jót. nőegylet 1887-ben alapított és azóta a helyi segélyezés terén nélkülözhetetlen tényezőnek bizonyult. Az egyletnek azonban nemcsak keresztény tagjai vannak, hanem számosan iratkoztak be tagjaiul az izr. nők közül. Alapító tagjai: Clement Lipótné 50, Karczag Béláné 100, Karczag István 50, Karczag Béla 50, Hirschler Henrikné 50, nagykanizsai takarékpénztár 50, Nagy-Kanizsa város 50, Komen József 50 fittal. Tisztviselői kara és választmánya az 1894. évben: védnö Clement Lipótné, elnöknő Zadubánszky Lajosné, alelnöknő Nábráczky Lajosné, pénztárnoknő Dausecha Ottóné, titkár Seregély Dezső, II-od titkár Belus Lajos, ügyész Faics Lajos, orvos dr. Szekeres József. Választmányi tagok: Bogenrieder Józsefné, Fülöp Kázmerné, Fischer Józsefné, Gózonny Sándorné, Gyórfy Jánosné, dr. Hauser Jánosné, Janda Károlyné, Knortzer Györgyné, Kaán Irma, Mantuano Józsefné, Palfy Alajosné, Plihál Ferenczné, Sebestény Lajosné, Stirling Sándorné, Sallér Lajosné, dr. Szekeres Józsefné, Schmidt Frigyesné, özv. Székely Lajosné, dr. Tripammer Rezsőné, dr. Tuboly Gyuláné, Uher Ödönné, Varga Lajosné, Vucskics Jánosné, Wusztli Lajosné. A keresztény jótékony nőegylet különféle módon

Ladubánszky Lajosné a ker. nőegylet elnöke.

kedeteikért az öntudat és a szegény szűkölködők és segélyre szorulóok hő mája!

*M.

nyújt segélyt a szűkölködőknek. Iskolás leányokat ruház, özvegyeket és árvákat gyámolít. Az 1894. évben a havonként kiosztott segélyezések összessége 1444 frt 31 kr-ra rugott 1522 frt 08 kr. bevétellel szemben. Vagyona jelenleg 2536 frt 66 kr., melyet ajándékozások, multságok rendezése által évenként gyarapítani iparkodik. Rendes tagjainak száma 278.

Midőn itt az egylet védnökének és elnöknőjének arczképeit közöljük, mint a kik ez egyesület élén, a nemes szivük sugalta jótékonyság szép tetteit gyakorolják, lehetetlen a buzgó választmányról meg nem emlékezni, mely kiveszi részét a munkából s személyesen keresi fel a segélyre szorultakat, mert nemcsak készpénzbeli segélyt nyújt ez egyesület, hanem ruhaneműeket, téli időben fát is juttat az erre szorultaknak.

Búzdítanak, lelkesítenek, hogy szegényeik hiányt ne szenvedjenek. Jutalmazza őket az emberbaráti érzésből fakadó nemes, önzetlen csele-

A nagykanizsai izr. jót. nőegylet.

Nemcsak Nagy-Kanizsa város, hanem az egész Dunántúl egyik legrégebbi humanus nőegyesülete a *nagykanizsai izr. jótékony nőegylet*, mely 1893 február hó 5-én ünnepelte meg 50 éves fenállását.

Az izr. jótékony nőegylet a megalakulás első éveiben csak annyiban gyakorolta a jótékonyságot, hogy szegény iskolás leányokért fizette a tandíjat és ezeket ruházta; az izr. hitközség megbízásából pedig a hitközségi leányiskolában a kézimunka oktatására felügyelt.

Az első évtizedekben nem fejthetett ki nagyobb tevékenységet a humanitás terén, de már az 50 es évek elején jövedelmének felét szegények segélyezésére fordította.

1878-ban elhunyván gelsei *Gulmann Anna* az egylet egyik alapítója és sok évi buzgó elnöke, helyébe közfelkiáltással ennek leánya *Vidor Samuné* választott elnökké, kinek elnöki működésével új aera következett az egyletre. Az új elnök lázas tevékenységgel fogott az egylet regenerálásához. Rendszert behozni, fokozni a bevételeket és ehhez aránylag a jótékonyságot, ez volt Vidorné alapelve, melyet soha szem elől nem tévesztett. Az egylet évről-évre virágzóbb lett és az 1878-ban még csak 130 taggal és mintegy 800 forint vagyonnal bíró egylet, jelenleg 324 taggal és több mint 10.000 forint vagyonnal rendelkezik. De azért az egylet minden alkalommal tele marokkal áldozott a jótékonyság oltárán és az utóbbi évtizedben átlag évenként 2400 frtot fordított özvegyek, árvák, betegek segélyezésére, iskolai és egyéb jótékony és közhasznú czélora.

Az egyesület saját lokális keretén túl is áldozott. A boszniai hadjárat, a szegedi és győri árvizek alkalmával és más hasonló esetekben az emberszeretet fényes példáját adta ezen egyesület és ezen tevékenységével megszerezte azon általános rokonszenvet, mely az egyesület jövedelmeinek fő forrását képezi.

Vidor Samuné, az izr. nőegylet és a szegények tápintézetének elnöke.

Az egyesület tagjai tudatában annak, hogy az egyesület illetén való fejlődése leginkább Vidor Samuné elnök érdeme, ennek méltánylásául 1893-ban Vidor Samunét egyhangúlag az egyesület örökös elnökévé választották.

Az egyesületnek ez idő szerint 1 tiszteletbeli tagja (hevesi Bischitz Davidné), 53 alapító, 270 rendes, összesen 324 tagja van.

Vidor Samuné örökös elnök, Blau Pálné második elnök, Sommer Sándorné pénztáros, Grünhut Henrik tb. titkár, Rosenfeld Lajos titkár, Barta Lajos m. titkár.

Választmányi tagok: Bettlheim Samuné, Blau Lajosné, Dr. Blau Simonné, Blumenschein Vilmosné, Dobrin Benóné, Ebenspanger Lipótné, Fischl Pálné, Gelsei Gutmann Vilmosné, Kartschmaroff Leoné, Kaster Miksáné, Klein Illésné, Kürschner Ignáczné, Ledofsky Árminné, Löwinger Lajosné, Löwy Adolfné, Maschanzker Mórné, dr. Neumann Edéné,

Ollop Samuné, Pollák Árminné, Rapoch Gyuláné, Rosenberg Izraelné, Rosenfeld Adolfné, Rotschild Albertné, dr. Rothschild Samuné, Scherz M. J.-né, dr. Schreyer Lajosné, dr. Schwarz Adolfné, Strém Vilmosné, Tauber Alajosné, Weiser Józsefné.

A nagykanizsai szegények tápintézete. (Népkonyha.)

Az „Izr. jótékony nőegylet” 1888-ban alapította ezen felekezet nélkül humánus intézményt, mely ezen idő óta igen áldásosan működik. A téli hónapokban novembertől-áprilisig lélekemelő látványt nyújt ezen intézet. Több mint 200 éhező iskolás gyermek kap ott naponta jóízű meleg ebédet, hogy táplálva gyenge testét, elég erős legyen a szellemi munkára, a tanulásra. Ezen hajlék az, melyről elmondhatjuk: hogy itt élteti a testvéri szeretet a sors mostohait. A legutóbbi 1894/95-iki téli évadban körülbelül 14.000 gyermek és mintegy 3000 felnőtt étkezett a népkonyhában. A gyermekek mindnyája, a felnőttek legtöbbször ingyen kapták az ebédet és az ebbeli jótett felekezeti különbség nélkül gyakoroltatik.

Az intézet elnökségét mindenkor az izr. jótékony nőegylet elnöksége képezi, de a vezetést és felügyeletet vegyes felekezetű 36 tagból álló választmány gyakorolja.

Az intézetnek jelenleg van: 19 alapító tagja, 21 örökös tagja, 380 pártoló tagja, vagyona pediglen meghaladja a 2700 frtot. Elnöke Vidor Samuné, titkár Rosenfeld Lajos.

Nagy-Kanizsa város, a nagy-kanizsai és délzalai takarékpénztárak rendszeres évi segélyben részesítik ezen intézményt, mely Nagy-Kanizsa város humanus intézményei közt ugyan a legifjabb, de a legnagyobb jótékonytságot fejtí ki azzal, hogy betevő falatot ád az éhezőknek.

A nagykanizsai kisednevelő egyesület.

1876—1895.

Fátorfi Lajos, a »Zalai Közlöny« szerkesztője.

Tagadhatatlan, hogy a kiseddek (3—6 évesek) szakszerű nevelése korunk egyik legszűbb vívmányának tekinthető. A rendszeres nevelésnek alapját maga a társadalom vetette meg, tehát a szülők szívéből fakadt, a szülői szeretet magasztos virágának méltán nevezhető. A közel multban már kormányunk is magáévá tette a nemes ügyet s az országgyűlés törvénybe iktatta ennek rendezését és szükséges fejlesztését.

A nagykanizsai kisednevelő egyesület 20 év óta szolgálja ez ügyet s nevéhez méltólag igyekezett céljának megfelelni.

P. Szathmáry Károly koszorus irónk, az országos kisednevelő egyesület titkára, mint nagyatádi országgyűlési képviselő Nagy-Kanizsán léte alkalmával Belus József akkori polgármester felhívására a városházán lelkesítő beszédet tartott 1874. évi szeptember 8-án s kimondatott az alakulás.

1875. febr. 21-én 143 tag jelenléteben tartatott meg Belus József polgármester elnöklete alatt az alakuló gyűlés és egy szervező bizottság küldetett ki, melynek 40 női tagja volt. Elnök Martinkovics Károlyné, alelnökök Gutmann Henrikné és Laky Kristófné. Titkárok Hajgató Sándor, Hoffmann Mór, Mihály J. Endre és Bátorfi Lajos. Első pénztárnok Hauser János. Tagok száma febr. 28-án 218 nő és 88 férfi, összesen 306.

Jellemző, hogy az első jótékony adomány egy német szintársulat előadásának fele jövedelméből folyt be 17 frt 60 krral.

Nagy-Kanizsa város képviselő testülete ez évtől kezdve 500 frt segélyt szavazott meg.

Az alapszabályok felterjesztetvén, azok csakhamar megerősítve léérkeztek s a július 11-én tartott ülésben bejelentettek s már aug. 15-én tartatott meg a tisztválasztó közgyűlés a következő eredménnyel: Elnök Martinkovics Károlyné, másod elnök Gutmann Henrikné, alelnök Laky Kristófné, másod

alelnök Plihál Ferenczné. Titkárok Bátorfi Lajos, Hoffmann Mór, Hajgató Sándor és Mihály J. Endre. Orvos dr. Schreyer Lajos s ez idő óta szakadatlanul az. Pénztárnok Knausz Boldizsár, ügyész Tóth Lajos. Első disztag P. Szathmáry Károly. Első alapítók Belus József és Csengery Antal 100—100 frttal.

Nádor-utczai kisdedovoda.

A következő évek rövid története a következő:

Az 1876. évben az egyesületnek 12 alapító, 218 rendes és 131 pártoló tagja volt. Bevétele 8795 frt 33 kr. s kiadása 6293 frt 91 kr. Kisdedek száma 82.

1877. Alapszabályok módosítása. Gabelies Imre egyleti ügyész.

1878. Gutmann Henrikné szül. Strasser Anna másodelnök elhalálozása folytán Blau Pálné lett bevásárlva.

1879-ben alkalma volt az egyesületnek saját belső ügyein kívül tár-

sadalmi tevékenységének a közjótékonyság terén különös kifejezést adni. A boszniai sebesültek részére sorsjáték és gyűjtés rendeztetett, a szegedi árvíz-károsultak segélyezésére 760 frt gyűjtetett. Az egylet vagyona 9923 frt volt.

1880. Elnök Koch Mihályné, titkár dr. Tuboly Gyula, később dr. Bentzik Ferencz. A nádor-utczai ovodaház építése Hencz Antal által.

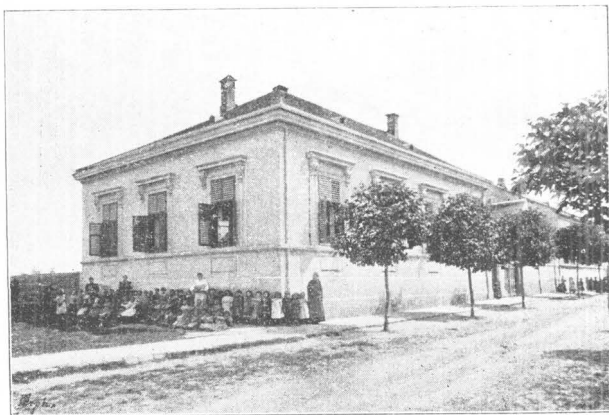
1881-ben a magyar-utczai ovoda létesítettett s ez alkalommal választottak be Kemény József, majd neje Tarnói Miletz Mária okleveles övök. Ügyész Lengyel Lajos. A június 11-iki rendkívüli közgyűlésen Weisz (Vidor) Samuné lett másodelnök, gondnok Somssich Lőrincz és titkár Bátorfi Lajos.

1882-ben az egyesület jubileumot rendezett Fröbell-frigyes a gyermekkertek létesítője születésének százados évfordulóján, Koroknyay Ottó Fröbel arcképét díjtalanul lefestette. Ez évre esik a Nádor-utczai nyaraló építése s a fáradhatatlan gondnoknak, Somssich Lőrincznek nagybuzgalmu tevékenységéből sorsjáték rendezése, az egyesület vagyonának gyarapítása czéljából.

Az 1883-iki közgyűlés fájdalommal constátálja, hogy a tagok száma rohamosan esökken. Ekkor választott meg ügyésszé Kovács János, pénztárnokká Oszeszly Antal.

1884. Plihál Ferenczné elnök. Alapszabályok módosítása.

1885. Vidor Samuné helyettes elnök. Tretter Mihály gondnok. A sorsjáték 6246 frt 59 krt jövedelmezett, ebből építette fel az egyesület Arany János-utczai ovodaházát, melyhez a telket a város adományozta.

Arany János-utczai kisdedovoda.

1886 augusztus havában gyermekjáték-kiállítás rendeztetett az Arany János utczai ovoda épületben.

1887. Elnök Babochay Györgyné, gondnok Ullmann István.

1888-ban nyitotta meg az egyesület harmadik ovodáját *Kis-Kanizsán* egy bérházban, a lakosságot csak nagy ügyvel-bajjal sikerült rábírni, hogy gyermekeit az ovodába küldje. Ügyész lett Oroszvály Gyula.

1890. Vidor Samuné elnök, Knausz Boldizsárné másod elnök. Ez évben nyitotta meg az egyesület negyedik ovodáját az *Atilla-utczában*, szintén bérházban.

1891-ben indítvány tétellett egy óvóképezde felállítására. Bármily helyesléssel találkozott is az indítvány, az eredménytelen lett.

Ez évben rövid időközben halálozott el Kemény József és neje. Györffy János ügyész.

1892-ben az óvók fizetési rendezése ügyében memorandum nyújtatott át. Ugyanekkor épült az Arany János utczai ovoda nyaralója.

1893. Tisztújító közgyűlés: elnök Vidor Samuné, másod elnök Knausz Boldizsárné, alelnök dr. Schreyer Lajosné, másod alelnök Wusztl Lajosné. Orvos dr. Schreyer Lajos, ügyész Györffy János, pénztárnok Neu Albert, gondnok Knausz Boldizsár, helyettes gondnok Haba József, titkár Bátorfi Lajos, másod-titkár Rosenfeld Lajos.

1894. *Dadaképző* nyári tanfolyam tartatott 12 nővel és 6 hónapos állandó dadaképző tanfolyam 19 nővel.

Az 1895. évben az egyesület a válsághoz közeledett, bevételei kevesbedtek, míg kiadásai az óvónők fizetésének törvényszabta módon való felemelése által szaporodtak, úgy hogy a hiány 1600 frtot meghaladta, miután a tagok létszáma rohamosan apadt, ugyszinte a kiadások utáni befizetés is kevesbedett; azonban feloszlás előtt a kormány és a városi hatósághoz segély iránti kérvény nyújtatott be, tápláljuk a reményt, hogy a missiót teljesítő egyesület újból felvirágozni fog.

Közöljük még az egyesületnek alapító és tiszteletbeli tagjait.

Alapító tagjai az egyesületnek: Gróf Andrassy Károlyné †, hg. Batthyány Stratman Ödön, Belus József †, Clement Hermence bárónő †, Clement Lipótné Csengery Antal †, Dobrin Benóné, Déli vasuttársaság, Gelsei Guttmann Henrik †, Gelsei Guttmann Henrikné †, Báró Hornig Károly püspök, Palini Inkey Lászlóné, Karczag Béla, Karczag Béláné, Karczag István, Mihálovics József érsek †, Nagykanizsai takarékpénztár, Pollák-Guttmann Emma, Szalacsy Farkasné és a Zalavármegyei nemesi pénztár.

Tiszteletbeli tagok: Blau Pálné, gróf Csáky Albin, Hoffmann Mór, Knausz Boldizsár †, Martinkovics Károlyné, dr. Ruzsicska Kálmán, Somssich Lőrincz †, P. Szathmáry Károly †, Trefort Ágoston †, Tisza Kálmáné, dr. Wlassics Gyula.

Bátorfi Lajos.

A nagykanizsai kaszinó.

1886-ig a mikor a kaszinó saját házába költözött, a nagykanizsai kaszinó kereskedelmi kaszinó neve alatt létezett. A nagy Széchenyi István kezdeményezésére 1835-ben keletkezett s így a legrégebb e nemű társas gyülekező helyek egyike. A kanizsai kereskedők alapították s már eredeti czélja volt a társadalom tisztességes elemeit összegyűjteni, s a kereskedők között felolvasások tartása, hangversenyek és egyéb mulatságok rendezése által a művelődésre ösztönt adni, azt előmozdítani. 1886-ig bérházban voltak a kaszinói helyiségek; ekkor a kaszinó közgyűlése elhatározta, hogy 70000 frtért saját

házat épített, mely a városház és iskola utca sarkán állott kápolna és kórház helyén felépült. Első emeletén nagy díszterme van, s egyéb helyiségei is teljesen megfelelnek a szükséges kényelemnek. Van négyezer kötetes könyvtára, 230 rendes és 18 kültagja, a tagsági díj jelenleg 20 frt. A helyiségek díszesen be vannak rendezve; van villamos világítás, kiváló irodalmi férfiak tartottak benn felolvasásokat; s művészek hangversenyeket. Érdekes, hogy a kaszinó jegyzőkönyvei már a 40-es években lettek magyarul vezetve s ekkor az itt állomásozó dzsidás ezred tisztjei is tagjai voltak a kaszinónak. Évi ki-

adása 7000 forint; 36 politikai hirlap és egyéb folyóirat áll a tagok rendelkezésére.

A kaszinó jelenlegi elnöke Eben-spanger Lipót, kir. keresk. tanácsos, ujnépi nagybirtokos, ki birtokán mintaszerű gazdaságot vezet s különösen a fa- és állattenyésztés terén fejt ki nagy tevékenységet, úgy hogy e téren való érdemeit több gazd. kiállítás méltányolta. A közélet és közügyek terén, ő, ki egyszersemind az 1834. évben alapított bőr-, bor- és terménykereskedő cég főnöke, díszre méltó tevékenységet fejt ki, közbecsülésben áll és mindenütt keresik buzgó köreműködését. Mint Zala-megye 3. legtöbb adót fizető virilitája, tagja a megyei bizottságnak, ülnöke a nagykanizsai kir. törvényszéknek és kültagja a soproni keresk. és iparkamrának. Mint városi képviselő nagy tevékenységet fejt ki a bizottságokban, elnöke Nagy-Kanizsa város építészeti bizottságának, alelnöke a pénzügyi bizottságnak, tagja az iskolaszéknek és a kórházi bizottságnak.

Eben-spanger Lipót.

A közügyek terén ez még nem meríti ki tevékenységét. Mint elnöke a „nagykanizsai kereskedők társulatának“ épügy buzog e társulat érdekeiért, mint a mily ritka kötelesség-tudással végzi dolgát mint másodelnöke a nagykanizsai takarékpénztárnak. Igazgatósági tagja a vidéki takarékpénztárak központi Jelzálogbankjának, igazgató tanácsosa a nagykanizsai bankkegyesületnek, váltóbírálója az osztr.-magyar-bank kanizsai fiókjintézetének. Szívesen áldoz ő minden humánus célért is, egyike volt a nagykanizsai vörös-kereszt-egylet megalapítóinak s ennek alelnöke; tiszteletbeli tagja a nagykanizsai keresk. újjak, a zalamegyei aggharczosok, s a kanizsai hadastyán-egyletnek. A kaszinó ügyeit pedig, melynek 17 év óta elnöke, ritka tapintattal vezeti. A kaszinó alelnöke: Weiser József, titkár és ügyész: dr. Rothschild Samu, pénztárnok: Schwarcz Gusztáv. Háznagyok: Löwy Adolf, dr. Schwarcz Adolf. Választmányi tagok: Blau Lajos, Eben-spanger Leo, Fischer Sándor, Grünhut Henrik, gelsei Gutmann Vilmos, Ledofsky Armin, Lengyel Bernát, Löwinger Ignác, Maschanzker Mór, dr. Neumann Éde, Rothschild Samu, Scherz Richárd, Sommer Sándor, dr. Stolzer Henrik, Weisz Tivadar. Számvizsgálók: Blankenberg Vilmos, Eisinger Henrik, Goldstein Jakab.

A nagykanizsai »Polgári Egylet.«

A nagykanizsai polgári egylet kétségtelenül Széchenyi eszméinek hatása alatt keletkezett. Alapítási éve 1836; ez időre esik Széchenyi István hatalmas társadalmi agitatója, mely a nemzet átalakulását volt hivatva megindítani, 60 éves multra tekinthet vissza tehát az egylet, mely városunk társadalmának teljes átalakulását szemlélhette ez idő alatt, kivévén ebből a maga részét is, mert nem jelentéktelenül folyt be erre. Az egylet neve eleinte német volt: „Bürgerverein;“ német volt hivatalos nyelve is. Már 1845-ben magyarul és németül fogalmazták a jegyzőkönyveket. 1848 óta már csak magyar jegyzőkönyveket vezettek és ekkor lett az egylet neve is: „Polgári egylet“. 1886-ban ünnepelte az egylet félszázados jubileumát, mely alkalomra az egylet akkori s jelenlegi elnöke Dr. Bentzik Ferencz megírta az egylet történetét.

Az egylet fennállása egész ideje alatt sokat áldozott jótékony és közművelődési czélokra. Termei, helyiségei nyitva állanak a társadalom minden rétegének. Az előbbi szűk ház helyébe szép nagy palotaszerű épületet emeltek, mely minden kényelmet nyújt az egylet nagyszámu tagjainak. Van nagy, becses művekből álló könyvtára; politikai újságok, szépirodalmi és szakfolyóiratok nagy számban állnak rendelkezésre. Nagy disztermében időközönként magyar színészek gyönyörködtetik a közönséget; hangversenyek, táncmulatságok tartatnak. Szép nagy kertje, a legrendezettebb városunkban, nyáron kellemes találkozási helye a közönségnek. Jelenlegi választmánya mindenképen feladata magaslatán áll; az egyletnek van 327 rendes és 45 kültagja. Elnöke: Dr. Bentzik Ferencz; alelnök: Gelsei Gutmann Vilmos. Titkár: Knortzer György. Ügyész: Szalay Lajos. Pénztárnok: Klein Márton. Háznagy: Vécsey Zsigmond. Könyvtárnok: Dr. Szigethy Károly. Gondnok: Eperjesy Gábor. Választmányi tagok: Bogvay Ödön, Dants Kálmán, Faits Lajos, Farkas József, Grünhut Henrik, Sümegi Kálmán, Keller Mátyás, Sebestény Lajos, Lengyel Lajos, Miltényi Sándor, Kovács Károly, ifj. Oszterhuber László, Plihal Ferencz, Svastics Károly, Sommer Náthán, Dr. Szücs Miklós, Tripammer Rezső dr., Werner Ferencz. — Számvizsgáló bizottság: Gogl Lajos, Fagyas Lajos, Fehrentheil Gusztáv, Székely Tivadar, Tripammer Gyula.

Nagykanizsai önkéntes tűzoltó-testület.

A nagykanizsai tűzoltótestület a helyben fennálló tornaegylet kebeléből keletkezett. A tornaegylet elnöke *Valbach Mór*, bocsátotta ki 1870-ben felhívását a város polgáraihoz. Azonnal 62 alapító, 65 pártoló és 80 működő tag jelentkezett. Ezzel megalakult 1872-ben a tűzoltótestület, mely azóta dicséretreméltó módon működik. 1882-ben szentelte fel a tűzoltótestület zászlaját, akkor Oroszváry Gyula ügyvéd volt az elnök, ki dicséretreméltó buzgalommal vezette a humánus intézményt. Ez évben 148 volt a pártoló tag. 1882-ben tartott zászló felavatási ünnepélye alkalmával az ország minden részéből jelentek meg a rokonegyletek küldöttei, emelve a szép ünnepély díszét. Szereinek összes értéke akkor 7467 frt 29 kr. volt. Az 1894. év december hó 31-én lezárt leltár a testület összes vagyonát 12927 frt 71 krban tünteti fel; melyben a segélyalap (3000 frt 21 kr), a felszerelési alap (63 frt 13 kr.), a mentő-osztály alapja (477 frt 41 kr.), összesen 4008 frt 15 krral szerepel. A tűzoltótestület híven eredeti czéljának derekasan felel meg az önzetlenül-magára vállalt emberbaráti szép kötelességének, örököve polgártársainak vagyon- és életbiztonsága fölött, nem várva különösebb jutalmat, mint a mit a nemes öntudat nyújt: a polgár legszebb jutalma.

Az egyesület elnöksége és választmánya:

Lengyel Lajos elnök, Grünhut Henrik alelnök, Réti Lajos titkár, Dr. Friedl Ödön ügyész, Dr. Szigethy Károly orvos, ifj. Fesselhofer József pénztárnok.

Választmányi tagok: Vágner Károly, Thomka Endre, Keller Ignác, Sommer Sándor, Szegő Gyula, Löwinger Ignác, Ebenspanger Leo, Gyórfy János, Dr. Bentzik Ferencz, Sommer József, Juhász György, Kürschner Ignác.

Parancsnokság I—V. kerület: Knortzer György főparancsnok, Raffay István alparancsnok, Bódis János mászó osztályparancsnok, Jack Ede szivattyus osztályparancsnok, Morándini Román szivattyus szakaszparancsnok, Weisberger Kálmán szivattyus szakaszparancsnok, Bátorfi Lajos rendfenntartó osztályparancsnok, Brück Sándor segéd tiszti, Schável János szertárnok, Juk István szivattyus parancsnok helyettes, Polin Péter szivattyus osztályparancsnok helyettes, Hoffer József szivattyus osztályparancsnok helyettes, Meskó István mászó osztályparancsnok helyettes, Staab József zászlótartó.

VI—VII. kerület. Poredus Antal mászó osztályparancsnok, Fleischhacker Ignác szivattyusi osztályparancsnok, Varga István segéd tiszti, Poszavetz Ferencz szertárnok, Tiszay Mihály mászó osztályparancsnok helyettes, Novát István szivattyus osztályparancsnok helyettes.

A mentő-osztály tagjai: Baboss László, Bay György, Dr. Blau Simon, Brandhoffer Antal, Belus Lajos, Dobrin Richárd, Dobrovics Dezső, Ehrlic Arnold, Dr. Engel Sándor, Eperjesy Gábor, Fekete József, Dr. Friedl Ödön, Dr. Gerő József, Grünhut Henrik, Hajdu Gyula, Havas Arthur, Kárpáti Manó, Kaufmann Béla, Kaster Miksa, Magics Ferencz, Dr. Ollop Mór, Dr. Plosszer István, Pongrácz Adolf, Radó B. Béla, Dr. Rosenberg Mór, Dr. Rauch Zsigmond, Székely Tivadar, Strém Tivadar, Schwarcz Gusztáv, Tripammer Gyula, Unger Ullman Elek, Weissmayer Márk.

Nagykanizsai Társaskör.

A Nagykanizsai Társaskör 1875 május 23-án alakult.

Az alapszabályokban kifejezett célja: A társadalom műveit és kifogástalan elemeinek testvéries közelhozása által a társas életi viszonyok megszilárdítása; népszerű és nyilvános felolvasások útján az értelmi és erkölcsi művelődésnek előmozdítása; a magyar nyelvnek a társadalmi érintkezésben érvényre juttatása; politikai és szaklapok olvasása útján az önművelődés eszközése és támogatása minden oly intézmény és tényezőnek, mely az általános és helyi érdekű haladás emelésére szolgál.

Tisztikara: Elnök Dezsényi Elek nagybérllő. Alelnök Schmidt Frigyes urodalmi pénztárnok. Titkár Plihal Viktor királyi közjegyző helyettes. Háznagy Dr. Neusiedler Antal kir. törvényszéki bíró Pénztárnok Unger Ullmann Elek kereskedő. Ügyész Hertelendy Béla ügyvéd. Könyvtárnok Makara Iván királyi aljárásbíró. *Választmánya:* Clément Lipót földbirtokos, Klobucsar Viktor m. kir. honvédezzredes, Mikoss Géza királyi táblai bíró, Nagy Valér es. és kir. huszár alezredes, Plihal Ferencz kir. közjegyző. Reisenauer János es. és kir. alezredes, Dr. Szekeres József orvos, Tóth László kir. törvényszéki elnök. Varga Lajos ügyvéd. A kör évi bevétele 2800 frt körül. Kiadása jelenleg ugyanannyi. Vagyona körülbelül 800 forint készpénz. Van 59 rendes-, 90 kül- és 1 tiszteletbeli. Összesen 150 tagja

Rendes tag díja: 16 frt. Kültagé 8 frt.

Könyvtár jelenleg 1045 kötetből áll. Járat 23 belföldi és 4 külföldi lapot és folyóiratot különféle tartalommal

Nagykanizsai irodalmi és művészeti kör.

E kör Sümegi Kálmán buzgolkodása következtében 1895 májusában keletkezett. Célja a nagykanizsai társadalom irodalmi és művészeti életének fellendítése felolvasások és hangversenyek rendezése által a magyar nyelv és nemzetiség szolgálatában; a műveltség terjesztése az alsóbb társadalmi körökben népszerű előadások és felolvasások tartása által s általában a magyar társadalom emelése. A kör három szakosztályra oszlik: irodalmi, művészeti és társadalmira. Tagjainak száma 320.

Elnök Sümegi Kálmán, másodelnök Kovács Károly, titkár dr. Lőke Emil, segédtitkár Mágies Ferencz, pénztáros dr. Villányi Henrik, ügyész dr. Schwarz Adolf. Az igazgató tanács tagjai: Bátorfi Lajos, Bún Samu, Baksay József, Dr. Friedl Ödön, Grünhut Henrik, Hajdu Gyula, Halis István, Hoffmann Mór, Kárpáti Manó, Kacsok Leo, Kovács Károly, Lendvai Samu, Milhoffer Ödön, Dr. Neumann Ede, Nith Norbert, Dr. Plihal Viktor, Papp Miklós, Rosenfeld Lajos, Dr. Rosenberg Mór, Saueremann Mihály, Schüssler Albert, Dr. Szüts Miklós, Szalay Lajos, Szalay Sándor, ifj. Singer Samu, Dr. Szigethy Károly, Vésecy Zsigmond, Weisz Tivadar.

A nagykanizsai ált. betegsegélyző és temetkezési egyesület.

Ez eredetileg ifjusági egyesület volt. Keletkezési ideje 1870. Célja nemcsak a beteg egyesületi tagoknak ingyen gyógykezeltetése, hanem pénzbeli gyámolítása is. Az egyesület elnöke Löwinger Mór, alelnöke Sallér Lajos, titkára Somogyi Henrik, orvosa Augenföld Fülöp, választmányi tagjainak száma 12. Vagyoni állapota 8000 forint. Évenként 4—500 forintot ad betegek gyámolítására, gyógyszerzési számlája körülbelül 150 fortra rúg.

Vörös-kereszt-egyesület.

Nagykanizsai városi választmány. — Megalakult 1881 január hóban.

Választmány: Elnökök: Babochay György polgármester, Fesselhofer Józsefné. Alelnökök: Ebenspanger Lipót, kir. keresk. tanácsos, Fischl Pálné. Gondnok: Wagner Károly. Jegyzők: Tripammer Gyula, Hoffmann Mór. Pénztartók: Unger Ullmann Elek. Orvosok: Dr. Szekeres József, Dr. Schreyer Lajos.

Választmányi tagok. Férfi osztály: Babochay György, Ebenspanger Lipót, Ebenspanger Leó, Dr. Bentzik Ferencz, ifj. Fesselhofer József, Grünhut Henrik, Gelsei Gutmann László, Györfly János, Hoffmann Mór, Lengyel Lajos, Plihal Ferencz, Dr. Szekeres József, Schreyer Lajos, Stirling Sándor, Tripammer Gyula, Unger Ullmann Elek, Wagner Károly, Bátorfi Lajos. Női osztály: Babochay Györgyné, Ebenspanger Lipótné, Eisinger Henrikné, Fesselhofer Józsefné, Fischl Pálné, Gelsei Gutmann Vilmosné, Hoffmann Mórné, Knausz Boldizsárné, Kürschner Ignáczné, Plihal Ferenczné, Rosenberg Izraelné, Rosenfeld Adolfné, Sommer Sándorné, Dr. Schreyer Lajosné, Stirling Sándorné, Székely Lajosné, Dr. Tripammer Rezsőné, Vidor Samuné.

Tagok. Alapító tagok: Ebenspanger Lipót, Gelsei Gutmann S. H., Karczag Béláné, Karczag Béla, Karczag István, Szalacsy Farkasné, Weiser Józsefné, Nagykanizsai takarékpénztár. *10 forintos rendes tagok*: Babochay

Györgyné, Berdin Mártonné, özv. Ebenspanger Manóné, Erdélyi Mihályné, özv. Fesselhofer Józsefné, ifj. Fesselhofer Józsefné, Gelsei Gutmann László, Br. Gaál Nándorné, Hencz Antal, Hauser János, gr. Hugonay Berta, Lövinger Izrael, Pressburger Jakabné, Petrits Magdolna, Piskor Szidonia, Rosenberg Ferencz, Rosenberg Israelné, Szemetke Lajos, Dr. Schreyer Lajos, Somssich Lőrinczné, Walbach Mór, Weisz Manóné, Weiser József. 220 rendes tag 1 frt évi járulékkal.

A kereskedő ifjak önképző egylete Nagy-Kanizsán.

Alapított 1871-ben. Alapító tagok: Ebenspanger Lipót kir. kereskedelmi tanácsos, gelsei Gutmann Vilmos kir. tanácsos, boldog. gelsei Gutmann Henrik. Az egyletnek ezidőszerint 106 rendes és 30 pártoló tagja van.

Jelenlegi igazgatóság: Elnök Sárvári Unger Ullmann Elek, alelnök: Ebenspanger Ernő, igazgató Lichtschein Pál, titkár Hirschler Ödön, pénztárnok Kondor Ödön, ügyész Dr. Fried Ödön, könyvtárnok Stolczer Zsigmond, háznagy Weisz Bódog és 16 választmányi tag. A könyvtár 1043 kötetből áll. Vagyoni állapot 1894 év végével 2784 frt 25 kr.

Az egylet tiszteltbeli tagjai: Dr. Ágai Adolf, Blau Lajos, Dr. Fárnek László, Ebenspanger Lipót, Gelsei Gutmann Vilmos, Grünhut Henrik, Hoffmann Mór, Hegedűs Sándor, Komócsy József, Pulszky Ferencz, Szilvágyi Gyula.

Nagykanizsai szépítő egyesület.

Alakult 1894. évi december 30-án. Célja: Nagy-Kanizsa városának és környékének fasorok és ültetvények által cszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása, üdülő és kiránduló helyek létesítése, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek előmozdítása. Elnök Plihál Ferencz, alelnök Gutmann Vilmos, pénztárnok Grünhut Henrik, jegyző Kovács Károly, intéző Tripammer Gyula. Választmányi tag 14. Szavazó 5. Hivatalból választmányi tagok: Polgármester, főjegyző, főkapitány, városi mérnök, főszámvevő, városi orvos és a városi képviselő testület által kiküldött 4 tag. Az egyletnek van 7 alapító tagja, 268 rendes tagja.

Nagykanizsai tornaegylet.

Elnök Unger Ullmann Elek, alelnök Weissmayer Lipót, titkár Heltai József, pénztárnok Bachrach Samu, műfelügyelő Tripammer Gyula. Választmány Belus Lajos, Ebenspanger Ernő, Dr. Engel Sándor, Dr. Hauser János, Knortzer György, Dr. Lőke Emil, Dr. Stoltzer Henrik, Weisz Tivadar.

A keszthelyi jót. nőegylet.

A keszthelyi jótékony nőegylet néhány lelkes urhölgy kezdeményezése folytán alakult meg 1879-ben. Az előkészítő gyűlés Gaál Endrénét választotta meg ideiglenes elnöknőnek s a Hoffmann Soma által kidolgozott alapszabályok ez év június hó 26-án jóváhagyattak. Megtartatván az alakuló közgyűlés, Gaál Endréné lett az elnök, Sparszam Pál, gazd. int. tanár a titkár. Kivüle még husz választmányi tag. Az egylet a segélyezést és alaptőke gyűjtését tűzte ki céljául s mindkét célnak lelkesen megfelelt; Gaál Endréné után Csák Antalné lett

az egyesület elnöke, utána Stocker Antalné, ki 1892-ig vezette odaadással az egyesület ügyeit. 1892-ben Pap Sándorné választatott meg, ki azóta buzgalommal tölti be a tiszteket. 1889 óta nagyméltóságú Festetics Taszilo grófnő, született Hamilton herezegné az egyesület védnöke, kinek az egyesület úgy a keszthelyi szegények sokat köszönnek. Az egyesület jelenlegi elnöke Pap Sándorné, alelnöknő Hoffmann Mórné, pénztárnoknő Cavallar Józsefné, ellenőrnő Weltner Jakabné, titkár Sparszám Pál, orvos Dr. Illés Ignác. Választmányi tagok: Braun Pálné, Csanády Gusztávné, Czako Béláné, Hanny Károlyné, Hegedüs Béláné, Hoffmann Samáné, Hoffmann Arnoldné, Horváth Károlyné, Illés Ignáczné, Károlyi Zsofi, Kiss Józsefné, Kunert Lajosné, Lovassy Sándorné, Marton Mórné, Mérei Ignáczné, Nagy Istvánné, Reischl Venczelné, Stieder Kálmánné, Stocker Antalné, Schadl Jánosné, Schleifer Izidorné, Trsztyánszky Lajosné, Udvardy Györgyné, Weisz Sándorné.

Az egyesület 1894. évi bevételei 1972 frt 60 kr. Kiadásai 1921 frt 67 kr. Alaptőkéje 1894 végén 7658 frt 03 kr. Az egyesületnek 161 tagja van. A keszthelyi nőegyesület a város szegényeinek valódi menhelyévé vált s méltó helyet foglal el Zalavármegye humánus intézményei között. S.

Zalaegerszegi nőegyesület, népkonyha, krajczár egyesület.

Rosenberg Henriette.

A megyei jótékony egyesületek közt a zalaegerszegi nőegyesület egy kiváló és számottevő helyet foglal el. Ezelőtt harminczkét évvel néhány nemes lelkületű nő élükön Meyer Sárolda, Kaiser Zsófia és Martonfalvy Karolina kezdeményezése folytán jelentkezett. Ezek nemes buzgalommal működésüket azáltal kezdték meg, hogy egy alapítási gyűjtést rendeztek, melynek eredménye 217 frt és 50 kr. volt. Az első évben 1863-ban az egyesület 44 tagot számlált és bevétele 216 frt 40 kr-ra rugott.

Jelenleg az egyesület 166 fizető tagból áll és a lefolyt évben bevétele 1550 frtra ment. Vagyoni állapota pedig 2300 firtot tüntet fel. Az egyesület élén áll Rosenberg Henrietta, ki az elnöki tisztséget 1870. év óta egész odaadással és az ügy iránti lelkességgel maiglan is vezeti.

Az egyesület alelnöke Gráner Teréz, pénztárnoka Rosenberg Janka és titkárja Hajik Mariska és tizennyolcz választmányi tag.

A nőegyesület elnöke Rosenberg Henrietta vezetése alatt áll az 1887. évben létesített népkonyha, mely

kegyadományokból tartatik fenn és tevékenységét a téli időnyre terjeszti ki azáltal, hogy az éhező szegényeket meleg étellel ellátja és ezek száma naponta átlag 25-re megy. A múlt évben 2380 ingyenes ebéd-jegy lett kiosztva.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül a szegény gyermekek felruházó egyesületét, mely szintén Rosenberg Henrietta által 1876. évben alapított és szintén az ő vezetése alatt áll és melynek működése szegény gyermekek felruházására terjed és évenként 30 szegény gyermeket meleg ruhával és lábbelivel lát el. Az idézett két egyesület állapotát még következő adatokkal bővítjük. A népkonyha kegyadományokból befolyó évi jövedelme 500 forint, a szegény gyermekek felruházó egyesület tagsági díja összesen 150 forint.

A Sümeg-vidéki vörös-kereszt- és egyéb egyesületek.

Alakult 1881. évi július 31-én Bogyai Antalné urnő kezdeményezésére. Bessenyei Ernő országgyűlési képviselő elnöklése alatt a választmány is megalakult. Elnökké választott Darnay Kajetánné, társ-elnökké Bessenyei Ernő, pénztárossá Székely Gusztávné és jegyzővé Bánfi Alajos. — Az egyesület címe „Sümeg-vidéki vörös-kereszt-egyesület“ lett.

Darnay Kajetánné.

A választmány sokat fáradozott, hogy az egyesület tagjainak számát s ezáltal annak vagyonát gyarapítsa. — Tapolezán, Szt.-Gróthon és Csabrendeken fiók-egyesületeket állított fel, mely után Sümeg, mint „vidéki választmány“ vétetett fel Budapesten. Az egyesület tehát 14 év óta áll fenn s a lefolyt évek alatt úgy vagyona, mint jótéteményeinek száma folyton növekedett.

Az egyesület jelenlegi elnöke Darnay Kajetánné, társelnök Bánfi Alajos, pénztáros Talabér Károlyné, jegyző Vértessy Béláné, orvos Dr. Lukonich Gábor. Választmányi tagok: 1. Babos Gyuláné, 2. Csigó Mari, 3. Darnay Kajetán, 4. Epstein Vilmosné, 5. Füzik Gyuláné, 6. Horváth Margit, 7. Dr. Jenvay Gézánné, 8. Mild Mihály, 9. Mojzer Józsefné, 10. Surgóth Miksáné, 11. Sümegi Tivadarné, 12. Székely Gusztávné, 13. Szüts Pálné, 14. Takács Jánosné, 15. Takács Vilma, 16. Tóth Györgyné, 17. Vida János.

Az egyesület jelenleg 43 tagot számlál, s összes vagyona 1357 forint és 79 krt tesz ki, mely a helybeli takarékpénztárban van elhelyezve.

A választmány bámulatos tevékenységet fejtett ki az egyesület felvirágoztatása és a nyomor enyhítése körül! — Táncmulatságokat, zeneestélyeket, felolvasásokat s több ízben gyűjtést rendezett, melynek tiszta jövedelméből betegek és házi szegények pénzbeli segélyt, szegény iskolás gyermekek pedig ruhaneműket s lábbelít kaptak. — Ezen kívül a központi és helybeli kórházakba, vízhatlan burkolatba, kendők, sebkötők, pólyák és foszlány küldetett. Az egyesület pénztárából a fenti jövedelem egy részének hozzájárulásával a tóli, győri és esallóközi árvízkarosultak; a sümegi, csabrendeki és szőcei tűz-

károsultak, valamint a felső-vidéki inségesek jelentékeny pénz, termény és ruhamenü adományban részesültek.

Az egyesület jegyzőkönyvének kimutatása szerint 1881—1895-ig, vagyis a lefolyt 14 év alatt 1421 frt és 61 kr. pénzbeli segély osztatott ki. — E szép eredmény különösen az egyesület fáradhatatlan és buzgó elnöknőjének köszönhető, kinek ebbeli érdemei és fáradozásai a legfelsőbb helyen is elismerést nyertek.

Ugyanis 1885. év május 23-án érkezett a nagyméltóságú magyar királyi belügyminiszterium leirata, mely szerint Ő császári és királyi Felsége Erzsébet királyné az „országos vörös-kereszt-egyesület“ legfőbb Védasszonya Darnay Kajetánné úrnőt legmagasabb sajátkezű aláírásával ellátott dicsérő okmányonnyal kegyeskedett kitüntetni.

A sümegi ker. jól. nőegyesület alakult 1887. évi február hó 6-án. Elnöke Székely Gusztávné, jegyző Vida János, pénztáros Moizer Józsefné. Választmányi tagok: Mild Mihály, Babos Gyuláné, Barkóczy Károlyné, Bánfi Alajosné, Berecsky Gyuláné, Bódis Ignáczné, Bódis Mátyásné, Csigó Mária, Darnay Kajetánné, Eitner Zsigmondné, Epstein Vilmosné, Erek Istvánné, Földi Jánosné, Füzik Gyuláné, Hladni Jánosné, Horváth Margit, Dr. Jenvay Gézané, Kocsis Károlyné, Luiszer Lajosné, Dr. Lukonics Gáborné, Dr. Lukonics Gábor, Orbán Lajosné, Pozsonyi Józsefné, Ráile Józsefné, Sümegi Tivadarné, Surgoth Miksané, Scheiber Lipótné, Dr. Székely Albertné, Talabér Károlyné, Takács Vilma, Totola Imréné. Tagjai összes száma 82. Jótékonytételt szegények, betegek és iskolás tanulók részére gyakorol. Pénztári állománya 582 frt 22 kr.

A sümegi ízr. jól. nőegyesület alakult 1880. évi január 5-én. Elnöke Epstein Vilmosné, titkár Dr. Székely Albert, pénztáros Kell Dávidné. Választmányi tagok: Dr. Fischer Ignáczné, Klein Mórné, Scheiber Lipótné, Dr. Székely Albertné, Steiner Adolfné, Scheiber Flóriánné, Eisenstädter Mórné, Würzburger Jakabné. Segélyez szegényeket, árvákat, helybeli és helybeli születésű idegenben tanuló ifjaknak segélyt küld, nép- és leányiskolának, reáliskolának minden évben bizonyos összeget ad át szegény jó tanulók jutalmazására. 1894-ben 100 frtos alapítványt tett reáliskolába járó szegény, de a magyar nyelv és történelmet kitűnően tanuló ifjak számára valláskülönbség nélkül. A tagok összes száma 41. Jótékonytételt házi szegények részére gyakorol. Ilyeneknek élelmet s tüzfát is ad.

A sümegi lövész-társulat alakult 1872. évben. Tiszteletbeli elnöke Takács Alajos. Elnök Sümegi Tivadar, jegyző Malomsoki János, pénztáros Jaán István, főlövészmeister Hladni János, Darnay Kálmán, pályagondnok Talabér Károly. Választmányi tagok: Éles Károly, Dr. Jenvay Géza, Dr. Kellemen Károly, Lujszer Lajos, Stamborszky László, Takács Zsigmond. Örökös tiszteletbeli tagok Bánfi Alajos 17 éven volt pénztáros. Rutics Sándor volt elnök, most egerszegi törvényszéki bíró. Tagjainak száma: 97 beltág, 11 kültág. Az egyesületnek bérelt s zártkörű helyisége van, megfelelő épülettel, a Talabér-féle mulatókertben. Pénztári állománya 533 frt 44 kr.

A sümegi polg. önképzőkör alakult 1866. évben. Elnöke Eitner Sándor, másod elnök: Pozsonyi József, jegyző Könyve József, pénztáros: Tóth József, háznagy Joákimsztál István, könyvtáros Horváth József és 17 választm. tag. Tiszteletbeli tagok a sümegvárosi nép- és reáliskolák tanítói kara. A tagok összes száma 125. Tagdíj 3 frt. Van a körnek saját emeletes háza, könyvtárában 1900 kötet, melyet táncvizigalmak és gyászkocsija tiszta jövedelméből szerzett. A kör hazafias ünnepélyeket rendez évenként. Az önképzés előmozdítására a tagok rendelkezésére áll a könyvtár, ezenkívül a tanítókar és egyesek felolvasás és előadásokat szoktak a körben tartani.

A sümegi Casino több mint 50 év óta áll fenn. Elnöke Takács Alajos, másod-elnök Dr. Bárdi György, pénztáros Horváth Ede, jegyző Jaán István,

könyvtáros Malomsoky János, háznagy Füzik Gyula. Választmányi tagok Bánfi Alajos, Eitner Zsigmond, dr. Kellemen Károly, Dr. Lukonich Gábor, Dr. Jenvay Géza ügyész, Soós Pongrácz, Sümegi Tivadar.

Izr. jót. nőegylet és krajezár-egyesület Tapolezán.

E jótékony nőegylet egy negyedszázad óta áll a humanizmus szolgálatában. 1880 óta működik. De már 1878-ban állott fenn id. Lessner Róza elnökléte alatt. Célja az egyletnek erkölcsös és feddhetlen életmódú leányokat férhez menetelük alkalmával segélyvel támogatni; szegény asszonyoknak készpénzt, fát vagy élelmiszereket nyújtani. Azonkívül szegény iskolába járó leányokat is segélyez, vagy fizeti érettők a tandíjt. Az egyletnek jelenleg 95 tagja van; vagyona 1698 frt 27 kr. Az említettekén kívül az egylet figyelmé egyéb kulturális és humanus czélokra is kiterjed. Az egylet tisztikara: elnök Pollákné Frisch Adél, (kinek arezképe könyvünk más helyén látható); alelnök Steiner Lipótné; pénztáros: Hochstätter Salamonné; ellenőr: dr. Hoffmann Lászlóné; titkár: Strausz Zsigmond és 6 választmányi tag.

A krajezár egyesület 11 év óta áll fenn, évenként szegény iskolás gyermekek közt átlag 120 frtot oszt ki ruhára és könyvekre. Elnök dr. Löwensohr Mór, pénztáros Pollákné Frisch Adél, ellenőr Lessner Józsefné, titkár Kohr Izidor s 15 vál. tag.

Zala-szent-gróti egyletek.

Zalaszentgróti izr. nőegylet 1880 óta áll fenn. Tisztikara: elnök Steiner Salamonné, alelnök Steiner D. Ignáczné, jegyző Berkovits Albert, pénztáros Kublin Jánosné és 10 választmányi tag.

A szentgróti nőegylet alakult 1881. márcz. 5. Tisztviselők: Védnök Harkányi Károlyné, elnök: Berger Jánosné, alelnök Botfy Péterné, pénztáros Dr. Misner Antalné, titkár Molits József és 18 választm. tag.

Zala-Szent-Grót és vidéke társaskör megalakult 1885-ben, azonban alapszabályai csak 1887-ben lettek megszerkesztve és jóváhagyva. Tisztikar: elnök Botka Ferencz, alelnök Botfy Péter, pénztáros Kluger Sámuel, jegyző Kohári József, háznagy Berényi Jenő, könyvtáros Viasz József és 6 vál. tag.

Zalaszentgróti Casino 1847 óta áll fenn. Elnök Morgenstern M. Henrik, alelnök Berényi Géza, jegyző Berkovits Albert, pénztárnok Kaufmann Vilmos, könyvtárnok Hadik Imre és 6 választmányi tag. Mintegy 600 kötetből álló könyvtára van. 200 frt kamatozó tőke. Berendezés értéke 800 frt

Zalaszentgróti községi kórház. Tisztikara: Igazgató Koller Ignácz, pénztárnok Németh Zsigmond, jegyző Scholtz Károly, orvos Dr. Misner Antal. Vagyona 6630 frt 49 kr.

Zalaszentgróti önk. tűzoltó-egylet. Tisztikara: elnök Botka Ferencz, alelnök Glazer Gyula, titkár Szücs Imre, pénztáros Szalai Flórián, főparancsnok Koháry József, alparancsnok Kluger Sámuel, mászó oszt. par. Hadik Imre, sziv. oszt. par. Saly János, szertárnok Halek Rezső, szivattyus mester Kovács György, segédtsznt Neumann Mór. Vagyona: 2 tüzi feeskendő, különféle tűzoltó szerek és csinos szertárból áll. Értéke 4000 frt.

Zalaszentgróti izr. betegségélyező-egylet. Életbe lépett 1872-ben, eközben feloszlott, de 1886 január 1-je óta ismét fennáll. Tisztikara: Elnök Hamburger Alajos, alelnök Ungár Sámuel, jegyző Friedrich Soma, pénztáros Neumann Mór és 5 választmányi tag. Vagyona eddig 227 frt 14 kr.

MANDEL PÁL DR.

Az alsólendvai kerület országgyűlési képviselője.

Mandel Pál született 1840 január 6-án Nyírbátorban. Jogi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte s azok befejeztével ügyvédi irodát nyitott a fővárosban. Országgyűlési képviselővé 1875-ben választott meg először, a nyírbátori kerületben, melyet négy országgyűlésen át képviselt szabadelvűpárti programmal. Előbb a mentelmi, 1881 óta az igazságügyi bizottság tagja s mint ilyen, élénk részt vett a *gyámsági* törvény, a *szerzői jogról* szóló törvény és a *közjegyzői törvény* javaslatának tárgyalásában. Szót emelt 1878. évben a halálbüntetés eltörlése érdekében, az 1880 és 1884-iki budgetviták alkalmával pedig a házasság-, jog- és vallásszabadság érdekében, míg 1885 február 7-én az antisemiták ellen mondott polemikus beszédet Nyírbátorban Lipthay Károly ellen 1887-ben kisebbségben maradt. A jelen országgyűlésen az alsólendvai kerületet képviseli és tagja az igazságügyi bizottságnak.

Gernya László.

KÉT PÉNZÜGYIGAZGATÓ.

Ezek egyike Gernya László zalaegerszegi, — másika Gászner Pál miskolci pénzügyigazgató.

Gernya László, pénzügyi tanácsos, született 1839. évben Nyitra megye *Szabolcsa* városában, a hol az apja mint városi orvos működött.

Állami szolgálatba lépett 1858. évben, mely idő óta adótiszt és főtiszt minőségben több adóhivatalnál, mint pénzügyi fogalmazó a *győri* pénzügyigazgatóságnál és 1876. évtől 1889. évig mint k. adófelügyelő *Trencsénmegyében* működött. Jogi tanulmányait mint tisztviselő végezte Pozsonyban. A pénzügyi közigazgatási rendszernek 1889. évben történt ujjaszervezése alkalmával *Zalavármegye* területére pénzügyigazgatónak a pénzügyi tanácsosi cím és jelleg adományozása mellett neveztetett ki.

Ezen utóbbi állásában nehéz feladattal bízott meg, a mennyiben a 2 rendezett tanácsú városon kívül 603 adóközségre kiterjedő Zalavármegyében a pénzügyi közigazgatás erélyes intézkedéseket kívánt.

Első lényeges intézkedését képezte a 8 adóhivatali kerületnek a községi körjegyzői kerületekkel összhangzásba hozott czélszerűbb beosztása, azután a községi adófőkönyvek évenkénti pontos lezárása és az adóhivatali főkönyvekkel való összhangzásba hozatala s végre Zalavármegye legtöbb községeiben, főképp

a szőlőbirtokok után kivetett s előirt, de a szomszédos községekben lakó adózoktól (külbirtokosoktól) beszedendő igen jelentékeny adótarozások behajtására vonatkozó eljárásnak czélszerű szabályozása.

Gászner Pál, a másik pénzügyigazgató, született Becsehelyen, Zalavármegyében 1856 június 12-én.

Becsehelyen (Csuzy Pál cs. kir. kamarás, zalamegyei nábob, örökösének egyik birtokán) bérlők voltak Gászner Pál szülői, kik hogy gondosabb nevelést adhassanak gyermeküknek, felhagytak a bérlettel s míg fiuk *Nagy-Kanizsán* a gymnasiumi — és *Budapesten* a jogi tanulmányokat elvégezte, addig Kanizsán, majd pedig Budapesten laktak.

Tanulmányai befejezése után Gászner Pált 1879-ben *Székes-Fehérvárra* kinevezték pénzügyi fogalmazóvá, majd a következő évben áthelyezték *Budapestre*, s 1885-ben miniszteri fogalmazó lett.

Miőn pedig újra szervezték 1889. évben a pénzügyi adminisztrációt, kinevezték őt *Gyulára* Békésvármegye pénzügyigazgatójává. Innen 1894-ben *Miskolcra* áthelyezték, s az itteni nagyobb forgalmu pénzügyigazgatóság vezetését bízták rá. És a hivatalában tanusított szorgalma s szakértelme jutalmául a király 1895-ben *királyi tanácsosi* czímmel tüntette ki.

Gászner Pál annyira ragaszkodik Zalavármegyéhez, hogy másutt nem is szerzett magának községi illetőséget. A hivatalos fáradalmakat kipihenni minden évben megyénkbe jön, s itt *részfülöpi* villájában tölti egész szabadságidejét, családjával, szüleivel és cselédeivel együtt.

Mert majd elfelejtem megemlíteni, hogy Gászner Pál a legboldogabb és szerencsésebb férjek és családapák közül való. Még 1889-ben feleségül vette Hevesmegyéből *Tölgösy Iónát*, ki szeretetével, tapintatosságával és műveltségével megelégedetté teszi férjének életét.

H. I.

Gászner Pál.

A ZALAMEGYEI »NEMESI MAGÁN ALAPITVÁNY.«

Irta: Hoffmann Mór.

I. Ferencz uralkodása alatt (1792—1835) nagy átalakuláson ment át hazánk. Ebben az időszakban kezdettek a nemzetben gyümölesöző eszmék terjedni, s habár nagy áldozatokat kelle neki hoznia az egymást követő francia háborúk költségeire, melyek lefolyása alatt nem egyszer állotta ki a magyar nemesség dinasztikus hűségének tűzpróbáját, a nemzet szívesen hozta ez áldozatokat. Bécsnek Napoleon által történt elfoglalása után 1809. május 13-án francia, magyar és latin nyelvű proklamációban szólította fel a francia császár a magyar nemzetet, hogy szakadjon el Ausztriától s az ősi jog visszahelyezésével válaszszon magának királyt, mely alkotmányosan fogja őt kormányozni. De Napoleon proklamációja semmi hatást sem tett az országban, s a fölkelt nemesség a nádor hívására Győrbe sietett.

A május 21-iki Aspern melletti csata, a melyben Károly főherczeg a francia sereget megverte, nem hárithatta el a győri vereséget, a hol a fölkelő sereg a legvitézebbül harczott ugyan, de Győr mégis az ellenség kezére jutott.

E győri csatározásban Zalavármegye fölkelő nemesi is részt vettek. E fölkelő sereg felosztatása alkalmával a megmaradt ló, nyereg, fegyver s a többi szerelvényekből befolyt összeg, épúgy a nemesség részéről 1810. évtől tett adakozásokból és országos subsidiumok maradványaiból egy alap létesített, mely mai nap is e czim alatt: „Nemesi magán alapítvány“ áll fenn

Az említett felszerelésekért az akkori pénzérték szerint százezer váltó forint folyt be.

Czélja volt az alapítványnak részint a nemeseknek adandó kölcsön, részint nevelési ösztöndíjak nyújtása, a megye szegényeinek segítése, nemzeti és kulturális czélok támogatása.

Az alapítvány 1845-ig a megye által kezeltetett, ekkor egy elnök s egy harmincz tagú választmánynak adatott ki, a melyben mások mint megyei nemes családok ivadékai nem vehetnek részt, s mely elhalálozás esetében önmagát egészíti ki.

E század folyamán a nemesi alapítvány nem kevés változáson ment keresztül; az eredeti pénztökhöz más alapítványok is járultak, melyek ugyancsak a nemesi választmány gondozása alatt állanak; úgy hogy jelenleg 13 alapítvány van, melyek közül hét a

választmány kezelése, de a megye közönségének fennhatósága alatt áll. A másik hat alap egyedül a választmány rendelkezése alatt áll, de mindezekről a magyar kir. belügyminiszteriumnak 1881. szept. 24-ki rendelkezésére Zala-Egerszegen ugyanez év november hó 10-én a nemesi pénztár és alapítvány választmányának ülésén megállapított alapszabályok értelmében az évi számadások a belügyminiszteriumhoz felülvizsgálat végett beterjesztendőek.

Az összes alapok 1882-ig együtt kezeltettek, ugyanez évben történt azok különválasztása.

Mint hazánkban minden hazafias és nemzeti intézményre, a nemesi alapítványra is szomorú idők jöttek a szabadságharc leveretése után.

E szomorú évek után az első jegyzőkönyv, mely a nemesi pénztár választmányának üléséről felvétellett 1850. augusztus 5-én kelt. Oszterhuber József volt elnöke, Sümeghy Ferencz választmányi tag, a megkért jegyző E tanácskozáson megjelentek: Csillagh Lajos, Horváth Eduárd, Inkey Gáspár, Barcza Sándor, Koppány Ferencz. Ezt az ülést egy másik előzte meg, melyet a megye főnöke Bogyay Lajos 1850. január 7-én hívott egybe, hogy a választmánynak a haza gyászos korszakában fennmaradt működését ismét életbe léptesse. Az elnök kijelenti, hogy ő mindenkéül szükségesnek látta, hogy az azóta es kir. hivatalba lépett tagok helyett független emberekkel egészítse ki a választmányt, hogy az 1846. évi augusztus 15-iki közgyűlés határozata értelmében e választmány tagjai is kijelentik, hogy „hazafias indulatból, az alapítványok iránti tiszteletből, s az alapítványoknak az utókorra leendő megmentése céljából, azon reményben, hogy a tanácskozási hatalmát jelen kivételes időben nélkülözni kénytelen megye közönségének bizalmával találkoznak, a megyebeli magánalapítványi pénztárak kezeléséhez, addig míg az alapítóknak, vagy azok jogát törvényes átruházás mellett gyakorolhatja, s a megye közönségének alkalma nyílik e pénztárak felett jövőre rendelkezni, saját személyes felelősségükre hozzájárulnak, s mindent elkövetnek, a mit a törvény, az alapítók akarata s az alapítványi alapszabályok a pénztárak épségében tartására s növelésére s minden idegen beavatkozástól megmentésére a nyilvánosság örökösége alatt tenniük engednek.

E határozathoz a nemesi választmány tagjai a legszigorúbban ragaszkodtak is. Rendkívüli szívóssággal védekeztek minden illetéktelen beavatkozás ellen, s tiltakoztak mindannyiszor, valahányszor az abszolút kormány idejében illetéktelen tényezők ez alapítványokra maguknak befolyást szerezni iparkodtak.

E tiltakozásokhoz igen sokszor volt alkalma a választmánynak. Az egyik alapítvány Inkey Ferencz nevről szól, ki 1821 május 24-én tett végrendeletében a megyei szegények számára alapítványt tett.

Mikor 1851. a megyei főnök elrendeli a megyei szegények összeírását, az elnök a megyefőnökhöz intézett levelében reámutat, hogy akkor, mikor Inkey Ferencz ez alapítványt tette, Muraköz is kiegészítő része volt Zalamegyének. Egymást érik a főnöki rendeletek; még ugyanez évben felszólítja Koppány Ferencz gondnokot, hogy a választmány kezelése alatt álló magánpénztárak számadásait küldje fel. A választmány megteszi ezt, de hiszi, hogy ez által az alapítványok tulajdoni joga kétségbe vonatni nem fog. Ugyanez évben felszólítást kap az elnök indokolt nyilatkozattételre, mert a megyebeli magánalapítványi pénztárak a megyei adóhivatalnak adandók át. Az elnök a választmány becegyezésével kijelenti, hogy a megyei közönség bizalmára támaszkodva, miután az illető alapítók és tulajdonosoknak a jelen kivételes állapotban kétségbe nem vonható tulajdonuk felett tanácskozható és intézkedhetési joguk az ostromállapot megszűnéseig fel van függesztve, minden a jelen körülmények közt felhasználható módozat az alapítványi pénztáraknak épségben tartására és független kezelhetésére megkísérlemi becsületbeli köteletségének ismeri.

Az 1851. év szeptember 21-én a megye főnöke felszólítja a nemesi választmányt, hogy az álladalmi kölesönhöz járuljon. A választmány határozatilag kimondja, hogy méltánylással kíséri a megyei főnök buzgalmát, de alapszabályainak 3. és 5. pontja értelmében semmiféle kölesönhöz nem járulhat. A főnöknek azon rendeletére pedig, mely szerint kimutatást kér a nemesi pénztár állása iránt, s kérdezi, hogy melyikből lehet bizonyos nemzetiségi célra segélyt nyújtani: a nemesi pénztár választmánya elhatározza, hogy a kimutatást elkészíti, de mindegyik alapítványnak saját rendeltetése lévén, a kitűzött célokon kívül másokhoz nem járulhat. E november 17-iki jegyzőkönyv tartalmazza egyúttal az 1847., 48., 49. és 1850-iki számadásokat.

1851. december 6-án a megyefőnök átküldi a cs. helytartóság rendeletét a Zalamegyei magánalapítványi pénztárakra vonatkozólag s öt pontban figyelmezteti a teendőkre, nevezetesen az alapítványok elválasztására s külön kezelésére, a Deák és Inkey alapítványoknak a takarékpénztárba helyezésére. A választmány érdemlegesen felel mind az öt pontra, de álláspontjához ragaszkodik.

Az 1852. január 20-án tartott gyűlésen Oszterhuber elnök előadja, hogy ő felsége megyénkben is megjelent, közli egyszersmind a fogadtatás rendezésére Keszthelyen megtartott gyűlés azon határozatát, hogy a nemesi választmány is 3000 frttal járuljon a költségekhez.

A választmány óvásképen jegyzőkönyvileg megjegyzi, hogy a főnök által a fogadtatási ünnepélynek rendezésére összehívott bizottságot az összes megyei közönséget képviselő oly testületnek, mely a nemesség tulajdonáról bármely részben és annak nevében

rendelkezhessék, el nem ismerve, határozatát csak a magas cél iránti hódolatból fogadhatja ez alkalommal.

1853. június 9-én a főnök elnöklete alatt tanácskozmány volt, a melyben általa azon kérdés tétetett, hogy a nemesi alapítványokat nem lehetne-e az országos tébolydának átengedni; a választmány augusztus 1-én tartott gyűlésen óvó nyilatkozatot ad a főnöknek, melyet ez értelemben ígér felterjeszteni.

1854. augusztus 7-én a megyefőnök álladalmi kölcsönt kér; a választmány ezt megadja.

Ugyanczen év novemberében Deák Ferencz levele olvastatott fel, mely szerint a megyéből való távozása következtében a nevére tett alapítványra vonatkozó jogot az elnökre és a választmányra ruházza.

1855. májusában a megyei főnök a tiszai árvizkárosultak részére segélyt kér; a nemesi választmány 250 ezüst forintot szavaz meg.

1855. decemberében ismét baj fenyegette a nemesi pénztárt. A soproni helytartóságnak az alapítványok ügyében elkészített szabályrendelete, melyet a választmány magára nézve sérelmesnek talált, foglalkoztatta ezt.

A választmány ő felségéhez küldöttséget menesztett ez ügyben, melyről az elnök az 1856. február 14-én tartott ülésén szóbeli jelentést tett, közölvén a választmánynyal, hogy a küldöttség első sorban a soproni helytartóságnál tett lépést. Itt azután azt a felvilágosítást nyerte, hogy az alapítványok kezelésére kiadott rendelet általános lévén, a mennyire a választmány ki tudná mutatni, hogy a felügyelete alatt álló pénztárak egy része magántulajdon, s nem a közigazgatási hatóság felügyelete alatt áll, azokra nézve a kiadott szabályrendelet kötelező erejűnek nem tekintetnék, s ennél fogva mindenesetre tanácsos lenne ezen legfelsőbb helyre szándékolta kérdést kellőleg gyámolítva a helytartóságnál tárgyalatni, s nem kedvező hatás esetére az utolsó legfelsőbb út az orvoslásra előkészítettnek. Természetes, hogy e felvilágosítás után a küldöttség, mely Horváth Eduard, kamarás, Hertelendy Károly és gróf Széchenyi Jánosból állott, útját tovább nem folytatta, s a választmánynak azon javaslatot tette, hogy nyújtson be egy kellőleg megokolt folyamodványt a helytartósághoz, a melytől ez az alapítványi pénztárak rendeltetését megismerje, s a soproni szabályrendelet által okozott sérelem tárgyában határozhasson. Ezt a választmány meg is tette s a fentnevezetteket kérte meg a további szükséges intézkedések megtételére.

Már ugyanez év május 5-én jelenthette be az elnök, hogy a helytartóság a Zalamegyei nemesi pénztárt, Deák Ferencz és Inkey Karolina hagyatékát továbbra is a választmány rendelkezése alatt hagyta, de a felügyelete alatt álló összes pénztárak állományáról számolni tartozik.

1857-ben tettek ő felségeik az országban körutazást. A nemesi választmány az ünnepélyes fogadtatás költségeinek fődözésére ezer forint ezüst készpénzt és háromezerhatvan pengő forintot államkölcsön kötelezvényekben fizetetlen szelvényekkel együtt szavaz meg.

Ez időtáiban kezdett alakulni az orsz. gazd. egyesület, mely országszerte örömmel üdvözöltetett, a hazafias tevékenységre itt nyílt legelőször tér; azért is lelkesedéssel fogadja a választmány 1858. febr. 1. az elnöknek azon indítványát, hogy két részvény vásároltassék.

Ugyanez év aug. 2-án Deák Ferencz kéri fel levélben a választmányt a nemzeti színház segélyezése ügyében. A jegyző így iktatja be a választmány határozatát: „A nemzetiség szent ügye iránti buzgó részvétellel vezérelt Bizottmány a zalamegyei nemesi pénztárból egyezer ezüst forintot utalványoz.“ És ugyanitt: „A mohácsi nemzeti vész gyászemlékére építendő kápolna költségeinek fedezésére a nemesi pénztárból 200 ezüst forint utalványoztatik.“

Ebben az esztendőben alakult meg az orsz. gazd. egyesület zalamegyei fiók-egylete. Ez év november 3-án jelenti az elnök szóval, hogy a nov. 2-iki gazd. egyleti gyűlésen jelen volt, a megyében közkívánatra fiók-egylet létesül, s költségei fedezéséhez évenként 300 ezüst frttal járul, addig, míg a nemesi pénztár felügyelő bizottmánya az alapszabályok szerinti hatáskörében működik, s a fiók gazd. egylet a megállapított alapelvek szerint fennáll.

1859-ben gr. Széchenyi Béla lesz a választmány tagja. Ugyanez évben a nemesi választmány a sümegi reáliskolának szavaz meg 10 éven át évenként 100 frt segélyt.

Még egyszer felszólal a helytartóság, s újra kéri, hogy a nemesi pénztárnak úgy a Deák Ferencz és Inkey Karolina alapítványokról vezetett számadások okiratokkal gyámolítva főbb megvizsgálás végett terjesztendők föl, a mely rendeletnek a bizottmány még mindig vonakodik engedelmeskedni; a mire nézve a nemesi választmány újra határozza, hogy az alapítványok független kezelése tárgyában a soproni kerületi helytartósághoz egy kimerítő folyamodványt intéz és azt Bareza Sándor, Hertelendy Kálmán és Csillag László biz. tagok által személyesen benyújtatja.

A Kisfaludy Sándor emlékére felállítandó balaton-füredi szobor költség fődözésére 467 frt 37 krt utalványoz. 400 frtot a Kazinczy-alapítvány részére.

1860-ban ismét jelét adta a nemesi választmány hazafias lelkesedésének és áldozatkészségének, midőn a magy. tud. akadémia alaptőkéjének gyarapításra 1050 frtot, az akadémia épületére ugyanannyit szavazott meg. Az erdélyi muzeum részére pedig azt a 36 cs. és kir. aranyat nyomó aranyérmét ajánlotta fel, a melyet József nádor félszázados ünnepének emlékére az 1846-iki országgyűlés nyomtatni rendelt s melyet a nemesi pénztár is megszerzett. Az alaptőke gyarapítására is 200 frt készpénzt utalványozott.

Már ez év május hónapjában a helytartóság azt követeli, hogy a bizottmányi tagok, kik a nemesi alapítványok pénztáraiért kezessegek vállaltak, vagyonukra a betáblázási okmányt állítsák ki. A bizottság ezt a követelést nem tartja indokoltnak, ő karával felel, mert nem lehet feltenni, hogy egy 16 tagból álló vagyonos társulat, mely nem zsoldért dolgozik, egy pár forint miatt magukat és családjukat a beestelenség bélyegével szennyezze be. Ugyanekkor a horvátországi szegények részére 300 forint segélyt szavaz meg.

1860-ban „nyilallott egy szó a hazán keresztül, s a röpke szóban annyi fájdalom;“ a nagy Széchenyi Istvánért tartottak gyászünnepélyeket szerte a hazában. A nemesi választmány e célra 375 frt 5 krt utalványoz.

Szabadabb szellő lengett keresztül a hazán, mint mikor a folyam szabadul meg a dermesztő békóktól, melyek télen fogva tartják s medrében ismét vígan hömpölyög tova az ár; úgy szabadult meg a nemzet is egy hosszú, hosszú, zsibbasztó nyomástól.

A *megye közönsége* 1861 februárban tartott közgyűlésének végzésében a nemesi választmányt eddigi működési körében megcrösíti. Volt a nemesi alapítványoknak egy pénztárnoka: *Koppány Ferencz*, ki harminczhat éven át ernyedetlen buzgalommal és nemes önzetlenséggel szolgálta a nemesi alapítványok ügyét, különösen pedig a szomorú években fejtett ki elismerésre méltó tevékenységet. Ez ülésben a választmány lelkes ovációval ünnepli meg a derék férfiút, ki minden érdemet szerényen el akar háritani magától; pedig Koppány Ferencz neve megérdemli, hogy az utókor hálásan megemlékezzék róla.

Egy évvel később Novák Ferencz főispáni helytartó felszólítja Oszterhuber József elnököt, hogy a választmány tagjai névsorának közlésével, a kezelésére bizott összes megyei alapítványok tőkének mennyiségéről, hová lett helyezéséről, a kamatok mikénti befolyásáról hozzá tudomás végett a kellő és minden alapítványról külön szerkesztendő kimutatásokat átküldeni sziveskedjék, úgy a választmányi gyűlések helyéről és idejéről is.

A választmány a levélből fájdalommal tapasztalja, hogy a 12 éves abszolút kormánynyal folytatott küzdelme megújulni készül, de bizik az ügynek igazságában, fájdalmas érzéssel, de nyugodt lélekkel védi jogát

Az 1860. év ismét alkalmat szolgáltat a nemesi választmány-nak hazafias fenkölt gondolkozásáról, áldozatkészségéről bizonytságot tenni. A keszthelyi gazdasági tanintézet fejszerelési költségeire egyszersmindenkorra 1000 frtot, évi szükségleteinek fedezésére évenként 600 frtot; az alföldi aszállysujtottaknak pedig 1000 frtot szavaz meg.

1863. decz. 14-én lélekemelő ünnepély folyt le a gyűlésen. A választmány tagjai elismerésök megindítóan lelkes kifejezése

mellett diszalbumot nyújtanak át Koppány Ferencz gondnoknak, ki elévülhetlen érdemeket szerzett a nemesi alapítványok körül.

És így megy ez évről-évre. A nemesi alapítvány választmánya, ott a hol hazafias, kulturális, humanus célokról van szó, a nevelés, a tudomány, a gazdaság, a művészet, az ipar felsegélése terén, nem méri áldozatkészségét felekezetekhez. Bőkezűen adakozik, sok derek tanuló, ki studiuma közepett rászorult a segélyre, sok derek néptanító, ki buzgó apostola nemzetiségünknek, sok nemes ügy a nemesi választmánynak köszöni támogatását. Hogy minő összegek jutottak a különféle célokra, melyeket részletesen elősorolni tiltja szűk terünk, mutatják a következő összegezés:

1864. — 694 frt 16 kr.; — 1865. — 2220 frt 60 kr.;
 1866. — 1877 frt 47 kr.; — 1867. — 5700 frt; — 1868. — 2241 frt 29 kr.; (ebből a nagykanizsai gymn. részére 1000 frt.)
 1869. — 3120 frt 60 kr.; (nagykanizsai főgymn. ismét 1000 frt.)
 1870. — 4032 frt 61 kr.; (nagykanizsai főgymn. ismét 1000 frt.)
 1871. — 2885 frt 70 kr.; (nagykanizsai főgymn. 1000 frt.)
 1872. — 2545 frt 61 kr.; — 1873. — 2590 frt 60 kr.;
 1874. — 3995 frt 80 kr.; — 1875. — 35,771 frt 40 kr. (Ezen összegben 29,088 frt mint a zalaai nemesség által 1875. decz. 7-diki vál. ülésen a zalaegerszegi iskola pótlékára a zalaai nemesség ösztönszemes nevelési alapítványának tőkéjére utalványozott összeg szerepel.)
 1876. — 6080 frt 74 kr.; — 1877. — 3655 frt 26 kr.; —
 1878. — 3857 frt 10 kr.; — 1879. — 3883 frt 31 kr.; —
 1880. — 5315 frt 50 kr.; — 1881. — 3079 frt 10 kr.; —
 1882. — 3041 frt 50 kr.; — 1883. — 2761 frt 90 kr.; —
 1884. — 3243 frt 50 kr.; — 1885. — 8886 frt 07 kr.; —
 1886. — 1913 frt 50 kr.; — 1887. — 2220 frt 50 kr.; —
 1888. — 1954 frt 50 kr.; — 1889. — 1323 frt; — 1890. — 796 frt;
 1891. — 1467 frt; — 1892. — 1603 frt; — 1893. — 1665 frt;
 — 1894. — 2343 frt 50 kr.

Ha valahol, itt el lehet mondani, hogy számok beszélnek. Eltekintve az előbbi években említett adakozásoktól, a nemesi alapítvány 1864. óta, az itt kimutatott hiteles adatok szerint százhuszonhatezer hétszázhatvannégy forint 47 krt adott különféle célok gyámolítására.

Az 1894. év végével a nemesi magánalapítvány vagyona 117.851 frt 14 kr. volt; ebből magán-kötelezvényekben 109.978 frt 14 kr; takarékpénztári betétben 1723 frt; regále kötvényekben 6150 frt.

A mint már előbb említettük, a nemesi választmány részint a megye megbízása, részint pedig egyesek rendelkezéséből az alábbi jótékonyági alapítványokat kezeli:

1. Kelemen Imre magán alaptőkéje 34.713 frt. Célja a Kelemen családból leszármazóknak segélyezése.

2. A Deák Ferencz-féle nevelési alapítvány, tőkéje 13.670 frt. E nevelési ösztöndíjat a nemesi magánalapítvány alapította a nagy hazafi iránti tiszteletből s két nemes és egy nem nemes ifju élvezi a fejenként 210 frtnyi évi ösztöndíjat.

3. Inkey Karolina nevelési alapítvány tőkéje 10.414 frt. E két 200 frtos ösztöndíjat az alapító nő leszármazó örököse élvezi.

4. Inkey Ferencz-féle szegények alapítványa 28.689 frt., kamatait részben az Inkey család szegény tagjai, részben a vármegye szegényei élvezik.

5. Nemesi nevelési ösztöndíj tőkéje 32000 frt. Ezt az ösztöndíjat a nemesi magánpénztár alapította két zalamegyei nemes származású jó tanuló ifju részére egyenkint 200 frttal. A választmány adományozza.

6. Tóttóssy László-féle kórházi alapítvány 5040 frt., kamatai a zalaegerszegi vár. lelkészt illetik.

7. A Kelemen Imre-féle nevelési alapítvány tőkéje 3100 frt., a Kelemen-családból származó két tanuló részére.

8. Horváth József-féle nevelési alapítvány, tőkéje 7300 frt., kamataiból 150 frt a muraszentmártoni néptanítót illeti a magyar nyelv tanításáért, a többi pedig a jó előmenetelű muraközi tanulókat.

9. Gáspár Vilmos-féle nevelési alapítvány tőkéje 2650 frt., kamataiból 100 frtnyi ösztöndíjat élvez egy zalamegyei nemesi származású műegyetemi tanuló.

10. Sümeghy Ferencz-féle nevelési alapítvány tőkéje 1000 frt, kamatai a kanizsai választókerülethez tartozó néptanító fiának jutnak.

11. Tarányi József-féle nevelési ösztöndíj, tőkéje 3000 frt, kamatait egy zalai nemes ifju kapja ösztöndíjul.

12. Bereczffy-Csaplovics-féle nevelési alapítvány, tőkéje 5300 frt, ennek kamatait a nemesi választmány adományozza egy a Bereczffy-Csaplovics családdal rokonágon levő tanulóknak.

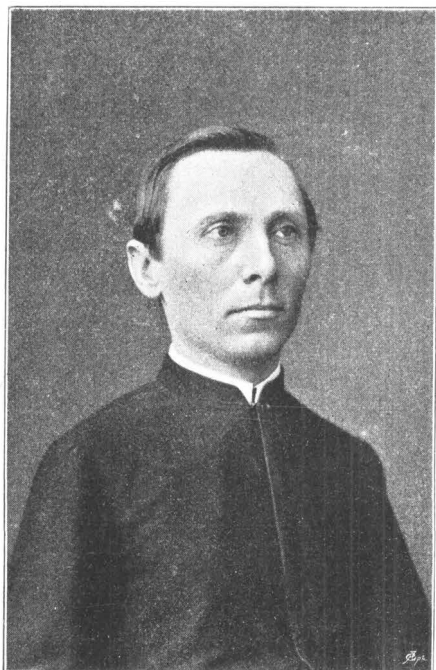
13. Kecskés Imre-féle nevelési alapítvány tőkéje 1 drb 1000 frtos regálekötvény; kamatai egy Kecskés családból származó tanulóknak adományoztatnak.

A zalamegyei nemesi és alapítványi választmány tagjainak választási sorszerinti névsora.

Elnök: Inkey László (Elnökké választott 1886. ápril 14.) Nagy-Récese, tag 1854. május 1-ső óta. *Választmányi tagok:* Gróf Széchenyi Béla Nagy-Czenk, 1858. november 3. Szabó Imre Pusztákovecz, 1861. július 4. Thassy Mihály Andrásida, 1861. július 4. Tolnay Károly Zala-Szent-Mihály, 1869. január 28. Skublies István Bessenyő, 1869. szept. 21. Skublies Zsigmond Zala-Egerszeg, 1869. szept. 21. Tarányi Ferencz Söjtör, 1869. szept. 21. Rajky Lajos Felső-Rajk, 1872. ápril 17. Nedeczky Jenő Fekete-Kastély, 1873. decz. 10. Baán György Barabásszeg, 1875. ápril 6. Svastits Benó Zala-Egerszeg, 1876. ápril 5. Csertán László Nemes-Apáthi, 1876. decz. 14. Bottka János Ujfalu, 1877. ápril 11. Bogyay Máté Sármellék, 1882. ápril 19. Gróf Festetics Jenő Pribiszlavec, 1882. augusztus 9. Csillagh Gyula Hóttó, 1882. decz. 14. Skublits Gyula Dörög, 1882. decz. 14. Gyömöre Vincze Zala-Egerszeg, 1883. decz. 10. Farkas József F.-Bagod, 1885. decz. 11. Orosz Pál Bonczodföld, 1885. decz. 11. Hertelendy József Vindornyalak, 1886. ápril 14. Csertán Károly Zala-Egerszeg, 1886. decz. 15. Bogyay János Csabrendek, 1887. ápril 15. Deák Mihály Tárnok, 1888. ápril 9. Nagy Károly Boldogfa, 1889. augusztus 7. Bogyay István Haláp, 1889. augusztus 7. Árvay Lajos Zala-Egerszeg, 1890. augusztus 13. Hertelendi Ferencz Lesencze-Tomaj, 1891. ápril 15. Vizlendvay Jóska Duzsnak, 1892. év óta. Dervarics Imre Kilimán, 1892. év óta. *Alapítványi gondnok:* Farkas József F.-Bagod, 1891. ápril 15. óta. *Alapítványi ügyész:* Hajik István Zala-Egerszeg.

NÉHÁNY VONÁS KELET KÖLTÉSZETÉRŐL.

Irta: Farkas József.

Farkas József
volt nagykanizsai gymn. igazgató.

A népek belső kedélyéletének leghívebb kifejezője költészetök, úgy első fejletlen állapotában, mint később művészi alakjában; ez a közvetlen hang minden egyes nép vidám eslekvényre hangolt kedélyéből s e miatt ugyancsak ez adja elő híven a különböző nemzetek egymással ellentétes szellemi ösvonásait is, költészetök szép alakjainak művésziessége által a legtisztább ellentétekben.

Mint a művelődés bölesője, Kelet szolgált legelőször vallással és költéssel az emberiségnek. Irodalma egészben költői s vallási. Ámbár pedig Kelet a művelődés vesztegintézete, mindazáltal a mai polgárosodás nem szakadhat el annyira élőkorától, hogy a keleti műveltség adataira szükségére ne volna. Míg csak az ember keblét a nyelv és vallás szeretete melegíti, mindig előtte fognak lebegni a kezdetleges állapot bűbajos eseményei, melyeknek előadásában a naiv együgyűség, s a keleti kalandosság versenyeznek egymás ellen.

Szólunk a költészetéről szűkebb értelemben, olyanról, mely mindazon követelményeknek megfelel, melyek mai kiművelt álláspontunk szerint költő-műreket alkotnak, azután ilyen természetesen Görögországban keresünk és találunk; ámde méltányolnunk, a görög nemzetbüszkeség mellé kell léptetnünk azon népeket, melyek minden művészet s így a költészet feltalálását is magoknak tulajdonítják.

Az általános s szerencsés irodalmi s egyéb emlékekre támaszkodó világtörténet ugyanis világosan bizonyítja, hogy midőn Görögország saját nemzetiségének első csírait még alig hogy kifejlődésre juttatá, Egyiptomban, Elő- és Utó-Ázsiában a költészetet és építészetet, a szobrászatot és festészetet már készen, buzgalommal s tervszerűleg művelék; bebizonyított, hogy Egyiptom s Hellasz műveltsége is Indiába, mint forráshoz vezethető vissza. A történetírás atyja Herodotos történetének második könyvében említést tesz egy énekről, mely az első egypt. király egyetlen fiának (Manerosnak) halálára ott készült; szintén elismert, a legujabb utazók s régiségbűvélők által is megállapított tény, hogy Egyiptomban az építészet már Sesostris idejében a legnagyobb virágzásban vala. S a lyrai költészet szép virágai a khinai és héber nemzetiség magas

fáján felnyulva, vajjon nem tartoznak-e sokkal régibb időbe, mint azon költészet, melyben a khaldaei s etruriaiakkal rokon gyarmatok ihletései nyilvánulnak?

De ettől eltekintve, vizsgáljuk csak azon viszonyt, melyben Kelet s Hellasz költői szép idomai egymással állanak. Görögországban, hol az emberi öntudat szabadabb alanyiségében érvényesíté magát, a költészet a jellemteljes alakok megtestesülése, szókbá átöntött szobrászat; tartalma s alakba bevégzett, férfias erővel buzog a kedélyforrásból s formában előállítja a mythoszi vagy hazai mondák azon alakjait, melyek a mimus és a képzőművészetek által szemléletre jutának. Nem így Keleten. Itt az emberiség bölcsőjében, hol minden, a mi a későbbi civilizációban el van választva, még egy; hol e lényeg különbözőzetei meg vannak ugyan, de nem oly könnyen felismerhetők: itt a költészet, jóllehet tartalomgazdagsággal teljes, egyrészt versekben nyilatkozó, phantasmagoria, másrészt az erősen fölizgatott indulatok küzdelemkifejezése.

Már a régi ó-korban nagyon elterjedt s formában művészileg kidolgozott lyrai s egyéb költészete Khinának fénylő s ragyogó előadások, a játszó képzeleti élet által fölkeltett tisztán alanyi érzelmek uralkodnak benne; a gyászdalok és történeti énekekben azonban az egyéni öntudat fölkeltése, az egyéniiséget fölemelő családállapot s szabadabb alanyiságnak áttörése is élénk táru s magát érvényesíteni igyekszik.

India költészetében is, mely minden irányban kifejlésre hozója vala Kelet költészetének, a képzelmi eszmény mint főelem nyilvánul. Nagy terjedtség s hosszadalmasság jellemzik. Az alakok a túlesapongás által majdnem a jelképessé s mythosba tűnnek el. A valóban szép, természetfestő költészet kivételével, mely India enyhe égajlát s termékeny talaját lakóin mutatja be, az ind költészet a búbjajos képek phantasmagoriája, mely mint csaló kép a szemlélet előtt átvonul. Epen szerfölötti képgazdasága miatt hiányzanak az ind költészetben a szép és igaz egyszerű típusai, melyeket a helleneknél a kellem és összhangzat határain egybefoglalva találunk, s az erőteljes kifejezések, melyek a sémi nyelvű népek költői emlékeiből megrázó zene hatalmával nyomódnak a lélekbe, s melyeknek alapoka kétségkívül az erős indulatokban keresendő.

Figyelenre méltó jelenség az, hogy valamint a civilizáció álláspontjához képest a tulajdonképi elő-ázsiai világ vala a középpont, melyen az ázsiaiak Európába átmentek: szintúgy vala közvetítő a sémi vagy aramai népek költészete is a keleti költői módoknak a nyugotival való összeolvadására, a műköltészet egysége s bevégeztségére nézve.

Khina költészetére, majdnem általában népies jellege daczára, a bensőség nem ismerésének bélyege van rányomva; magában az ind pompás természetköltészetben csak ébredését vesszük észre a bensőségnek, melyből aztán Ó-Perzsiában fény keletkezik Zoroaster vallásának formájában: míg ezek ellenében a héber költészetben a szabad személyiség fogalma először lép élénk nagyságában: az anyag és szellem természetisége föladvan, s minden egysegre jut az egy Isten megismerésével; a természet élő kifejezése lesz Istennek a gondolatvilág műveiben; a világ a mindent megistenítéstől felmentetik, szabaddá lesz s vele együtt az ember s tette is. A héber világ s életnézet által juttatja elő-Ázsia gondolategységére; a héber költészet ilt diadalt az utó-ázsiaiak phantasmagoriája fölött. A hébereknek azonban, valamint arab törzsrakonaiknak kifejlett hitregéjük hiányzik; ez az oka, hogy költészetük a lyra jellegét hordja magán.

Az arabok költészete Mohamed előtt tiszta lyra, s természetes, ékesítés nélküli kifejezésével tűnik ki, melylyel az ó-arab beduin-törzsek kedélymozgatait s hareziás tettvágyát hozza szemléletre. E tulajdona elvitázhatlanul főelőnye hatalabb testvére, az új-perzsa fölött, mely a természet hangját nyomja el, midőn gyöngyök s rozsdalevelekkel rakja meg a száját: míg ez az araboknál a kedély mélyéből hangzik ki a messze sivatagokba.

Világtörténeti tekintetben Perzsia mint keleti Róma rajzolható; mert valamint ez nagyon számos népséggel való érintkezése által a legkülönbözőbb elemeket egy nagygyá és egészzé olvasztotta össze s ez által saját kifejlését eszközlé: úgy a túlgazdag új-perzsa költészet is Kelet összes szép eszméi kifejezője s képviselőjéül tekinthető. Khinai fény, hindu bűbájosság s életnézet, héber elragadó lendület s arab kedélymozgalmasság az anyag, melyből Perzsia műköltészetének nagy kiterjedésű épülete fel van állítva; de valamint ezen első, valóban világtörténeti birodalom, nem külső ellenség, hanem tulajdon gyengesége által esett össze, midőn a későbbi királyok tehetetlensége nem tarthatta rendben saját szatrapáit: úgy omlott össze az új-perzsa költészet műépülete is, midőn későbbi költőiknél hiányzott a szellem és fogékonyság arra, hogy az őseredeti, idegen tartományi elemeket a perzsa nemzeti életre való vonatkozással népiesen s összhangzólag fel- és átdolgozzák. E mellett még azon jelenség figyelemre méltó, hogy a perzsa műköltészet hanyatlásának idején, midőn minden költői munkásság csak visszhangja, ismétlése s utánzása volt a korábbi-nak, a lyra egészen és végkép elnémult.

Megemlítjük itt még a sziriaiakat, kik közül többen munkálának költészetök kifejlődésén és tökélesbitésén: folytonos tekintettel azonban az arab s perzsa mintákra, miért is e költészet csak alárendelt szerepet foglal el s értéke kevesebbre becsülhető a törökénél.

Az ozmán birodalom a seldschukinak romjain keletkezvén, a legyőzött nép meglevő kulturelemeit magába vevé ugyan fel s ki is fejté terjedtségben: ámde nem mélységben, miért is gazdag, anyagdús költői irodalma csak utánzása a perzsának; költőik csak stilisztákként, nem a keleti költészet tovafejtőként tekinthetők. S habár az ozmán költészet ezerszeresen hangzó éneke majd ünnepélyesen komoly, majd zengzetesen kellemes, majd elmés, vallásos, majd folyton rythmikus hangzó is: mindig csak merő formai visszhangja, már félig nyugatiasan hangzó orgonája marad a kedves perzsa műzsának, mely füleinket illeti. Gondolattmélységről, előrehaladott magas életnézetről a törököknek sem romantikai, sem mystikai költeményeiben a legkisebb nyom sem található: állami egyenetlenségök s zavaruk következtében megbénulva csak a panegyrika jutott el a csapongás felső fokáig, melyet udvari költők ma is vak szeretettel ápolnak.

* * *

A kelő nap hazájában az ó-világ szellemi napja nem érte el még délpontját, honnan sugaraival a szellem talaját egészen megtermékenyíthette volna: a mint azonban a világtörténelem súlypontja Ázsiából a Középtenger partjaira huzódott, Görögország örökké derült ege volt az, hol az emberi szellem a természetetők nyomasztó befolyása, a világi és szellemi despotismus alól felszabadítá magát és szellemi öntudatának individualitására ébredt. A görögök és rómaiak legyőzik Kelet általánosságát. Kezdetben természeti ugyan még itt is az egyediség; de Görögország azt élte minden nyilatkozatában megszépíteni, Róma pedig gyakorlati tevékenységével önmaga tudatára emelni törekszik. Róma hanyatlásával a képzelődés megérte napszállatát. Az alakuló fény a kelták költészete. A régi világ elmúlt, az emberiség megiffjodott.

Az emberrel Ázsiában kezdődő műveltség a görögök által lassankint Európába vándorolván, gazdagabbá vált ama szellemi járulékok által, melyeket e közös kincshez szolgáltatnak a nemzetek. Hogy a khinai, hindu, sémi, zend népek miféle eszmékkal járultak e közszellemhez, már alig vehető észre, hogy azonban annak gyarapítására közremunkáltak, az e rövid méltatás után is kétségtelen.

A MAGYAR TÖRTÉNETI DRÁMA.

Irta: Hevesi Sándor.

Hevesi Sándor.

Külföldi írók gyakran csodálkozva említik, hogy a magyar nemzetnek nincsen még históriai drámairodalma, holott ezeréves történelmét annyi megrázó és főséges esemény jelöli. Ebben a csodálkozásban kétségkívül szemrehányás és kicsinyelés foglaltatik. Mind a kettő indokolatlan. Mert vajjon az európai nemzetek közül melyiknek van históriai drámája? Az olaszok igen nagy szerepet játszottak a középkor s a renaissance történetében s Olaszország olyan lángelméket szült, mint Michel-Angelo és Dante. Komoly drámairodalmuk azonban szegényes és alantjáró. Spanyolország valamikor irányadó volt az európai hatalmasságok között. Drámairodalma gazdagság és termékenység tekintetében páratlanul áll az egész világirodalomban. Calderon a drámaírók között Shakespeare és Molière után következik. Mindamellett jó történelmi drámákat a spanyolok sem írtak. A francziákat szindarabjaikkal elárasztották az összes európai színpadokat s ők adták a világnak Moliéret. De hol a franczia történelmi dráma? Hol keressük? A parókás udvari költők unal-

mas görög utánzataiban vagy talán Hugo Viktor véres borzalmasságai között? A németek drámairodalma szóba sem jöhet. Schiller főséges óákat, magasröptü gondolatokat foglalt drámai formába, Göthe a drámaírás terén különböző irányok között ingadozott s a többiek csak töredékes műveket hoztak létre. Egyedül az angolok büszkélkedhetnek történelmi drámairodalmukkal, a melyet egészen Shakespearenek köszönhetnek. Vannak az angoloknak kitünő történetíróik, de egyiktől sem tanulhatnak annyi történetet, mint Shakespeare-től s az angol ember ezt igen jól tudja.

A nemzetek művelődési történetében épen a drámának igen jelentős szerep jutott. A dráma két ikerhajtása — a tragédia és komédia visszatükrözik a nemzet egész életét. A tragédia főséges előadásban nagy szenvedélyeket ábrázol s a *multal* tárja föl. A vígjáték az embert mindennapi pongyolájában mutatja be s a *jelen* képét tünteti fel. A mult nagysága fölgyújt, a jelen törpesége tette ösztökél. Az lelkesít, ez ostoroz. A vígjáték megmutatja, hogy milyenek vagyunk, a tragédia, hogy milyeneknek kellene lennünk. Ez inkább ideálisztikus, amaz tulnyomóan realisztikus,

Nálunk Magyarországon különösen nagy jelentősége volt s van is a drámai művészetnek. A színészet talán sehol és soha a világon nem teljesített olyan magasztos hivatást, mint nálunk a múlt század végén s a jelen század első felében. Míg a művelt európai nemzeteknél jobbra csak szórakozás és mulatság tárgya és eszköze volt a színpad, nálunk az édes nemzeti nyelv menedéke. A nemzeti nyelv ápolói és terjesztői a színészek voltak s az első drámaíró, a kit e néven lehet nevezni: Kisfaludy Károly a nemzeti eszme szolgálatába bocsájtotta tollát, mitsem hajtva a művészeti követelésekre. Ő maga gúnyolta ki néhány epigrammjában a hazafias szólamok pattogatását. Első művét (Tatárok Magyarországon) ekképen bírálta meg:

Sok hazapuffogatás, ok semmi, de szörnyü magyarság.
Bundás indulatok: oh be tatári műv ez.

Az *Ilkáról* sem ir gyöngédebben:

Jámbus-e, próza-e vagy micsodás mű? Dráma, pedig szép
Szép? Hm! Gyöz a magyar s tapsra ez ottfen elég.

Később természetesen jobb napok derültek a magyar történelmi drámára. Akadtak tehetségesebb művelői: Szigligeti, Dobsa, Csiky Gergely. Egyik-másik színműirónk fölvitte a közepesig, de a szó szoros értelmében jó történelmi drámát egyikük sem produkált. Szigligeti kezdetben a francia romantikusok példáján indult s borzalmasságokkal tömte meg a darabjait. Dobsában volt sok holdvilágfalás, sőt itt-ott igazi poezis is; irt néhány megható és erőteljes jelenetet, de nincs egyetlen drámája, mely egészében megállaná a helyét. Csiky Gergely egész életében maga volt a józanság és az egykedvű szürkeség. Történelmi alakjai diszes köntösbe öltöztetett nyárspolgárok s nem is csoda, hogy történelmi drámái sorba buktak a színpadon. S mit szólunk a többiekéről? Obernyik Károly, Czakó, Hegedüs egészen letűntek a színpadról, Bartók, Dóczy, Rákosi Jenő történelmi drámái sem tartós hatásúak.

Egyetlen drámánk van az egész irodalomban, mely tárgya helyes megválasztásánál és erős nemzeti érzésénél fogva már néhány évtized óta állandóan a színházak műsorán szerepel s ez Katona József Bánk-bánja. Nem is csoda, hogy megtették remekműnek. Magyaros szelleme kedvéért szemet hunytak nagy gyöngéi előtt s a kritika minden áron leplezni akarja fogyatékoságait.

Annyi bizonyos, hogy Katona megtalálta azt a témát, mely körül forog az egész magyar történelem, megtalálta azt a helyzetet, mely az ezeréves történelem változatai közepette is folytonosan ismétlődött, megtalálta egy igazi nemzeti tragédia alapját.

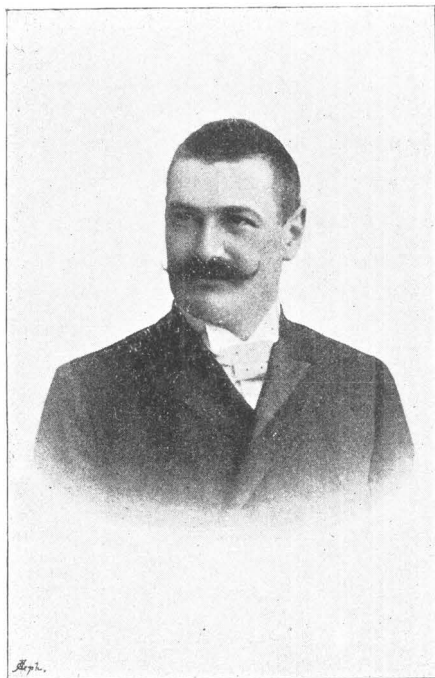
A mi nagy nemzeti tragédiánk Szent Istvánnal kezdődik. Szent István választáson állott. Választania kellett a saját jóléte s a nemzet boldogulása között. A mult szomorú példája előtte lebegett. Regék szállottak a hunok és avarok elhunyt dicsőségéről és Szent István jól tudta, hogy a nemzet csak az esetben fog megélni az idegen és keresztény nemzetek közepette, ha letesz ősi hitéről, vallási hagyományairól s megnyitotta az idegenek előtt nemcsak az ország-, hanem a trónhoz is. Az idegenek beözönlésével megkezdődik a nagy nemzeti tragédia első felvonása. Idegenek veszik körül a magyar király trónját, mialatt Árpád vérei idegen hazában bolyonganak. A magyar nemzet nem boldogulhatott volna Európában az idegen elemek segítsége nélkül, de az Árpád dinasztia a beléje oltott idegen vér elorsvasztotta, megölte. Idegen királynék szabtak törvényt, idegen urak ültek a nyakunkon, idegenbe vitték az ország kincseit. A magyar nemzet egész története nem egyéb, mint az idegen elem ellen való harc s a törekvés, hogy a maga egyéniségét érvényre

emeije. Aba Samu, Bánk-bán, Csák Máté, Zách Feliczián s a legdicsebbek, Rákóczy és Kossuth mind ennek a törekvésnek képviselői és szószólói. S én egy igazi magyar történeti tragédia hőseit olyannak képzelem, a ki a hazaszeretet nagy szenvedélyében lobogva, akár megengedett, akár meg nem engedett eszközökkel, nemzeti eszméért áll ki a síkra. Ő elesik a harcban, de az eszme győz s gazdag örökség gyanánt száll a későbbi nemzedékekre.

Bánk-bánban megvan a kellő helyzet, a kellő tárgy, de nincs meg az igazi hős. Mert Bánk-bán a lojalitás és a szerelemföltés hőse, de nem igazi nemzeti hős. Katonának nem volt elég ereje s elég bátorsága hozzá, hogy hőseit föléje állítsa a közönséges világi rendnek és törvénynek. Mert a tragédia hőse nem a törvény elé tartozik s az igazi tragikus alak akkor sem gyilkos, ha öl. Ha Bánk a haza nevében és a haza javáért hágná az idegen fosztogatók és bitorlók nyakára, ha nem a habozás, hanem a tettek embere volna s ha a királyné meggyilkolása után nem érezné magát közönséges gyilkosnak, hanem igaz boszulónak, ha tetteivel fizikai halált vont volna a fejére, ha önmagának megsemmisítésével megmentette volna a hazát: akkor Bánk-bán igazi nemzeti tragédia volna s a magyar irodalomnak nem kellene most, az ezredéves forduló küszöbén egy magyar történeti dráma után esengenie.

KOTOR, ALSÓ-DOMBORU.

Irta: Dr. Lőke Emil.

Dr. Lőke Emil.

Muraköz két legnagyobb községe, egymástól öt kilométer távolságnyra. Azt mondja róluk a közmondás, hogy rokonok. És csakugyan; de ez a rokonság nemcsak a lakosok egymás közötti sokféle vérségi összeköttetésben áll, hanem a természeti viszonyok egyformasága, a foglalkozás azonossága, a mindennapi érintkezés bizonyos közhangulatot teremtett a két nagyközség lakossága közt, bizonyos összetartást, mely nemcsak a külső viseletben, hanem a politikai és társadalmi élet nyilvánulásaiban is jelentkezik.

A két testvérközséget a két testvérfolyó, a Dráva és a Mura övezi körül. Alsó-Domború a Dráva, Kotor a Mura mellett fekszik; de mihelyt kilép a két

Mura Kotor határából, nyomban összeölelkezik az alsó-domborui határt imént elhagyott szőke Drávával; az összeecsapó habok még egy bucsusóhajt susognak szeretett leányzójuk a Muraköz felé és egyesülve haladnak tova az elválás méltóságteljes, csendes bánatával.

Itt, hol a két folyó egyesül, örökösen szellőcske esókolgatja a csobogó habokat s ellesi, szárnyaira veszi azt, amit azok egymásnak titkosan sutognak.

Csacska szellő, miért fecseged ki a multak titkait? Hogy hajdan a Zrinyiek ősi fészkének, a büszke Zerinvárnak tornyai tekintettek itt le az egyesülő habokra: mikor a kapus az ismert kürtszóra lebocsátotta a felvonó hidat s daliás hősök robogtak be büszke harczi méneken, rablánczon vezetve és úzve a legyőzött ellenséget, vagy futva menekülve biztos sánczaid mögé a janicsárok és spahik ijjai és kopjái elől; mikor a vár ágyui tüzzel és lánczos

golyókkal söprették végig a síkot, halált okádva és pusztulást okozva. Azután néhány emberöltőn át csend és feledés. De mikor végigzúgtak széles e hazán a szabadság igéi, ismét hallszott a csendes habok felett az ágyumoraj, omladozó sánczmaradékok jelzik még a helyeket, hol a két ellenfél ütegei fel voltak állítva. Hány vitéz és lator, hány szabadsághős és rabszolga, hány igazhitű és hitetlen találta egyformán hideg sirját itt a néma habok közt! Mindnyájan egyesültek a feledésben és a Szt.-Mihály-hegy kápolnájának kis harangja egyformán engeszteli értetek az égietek.

* * *

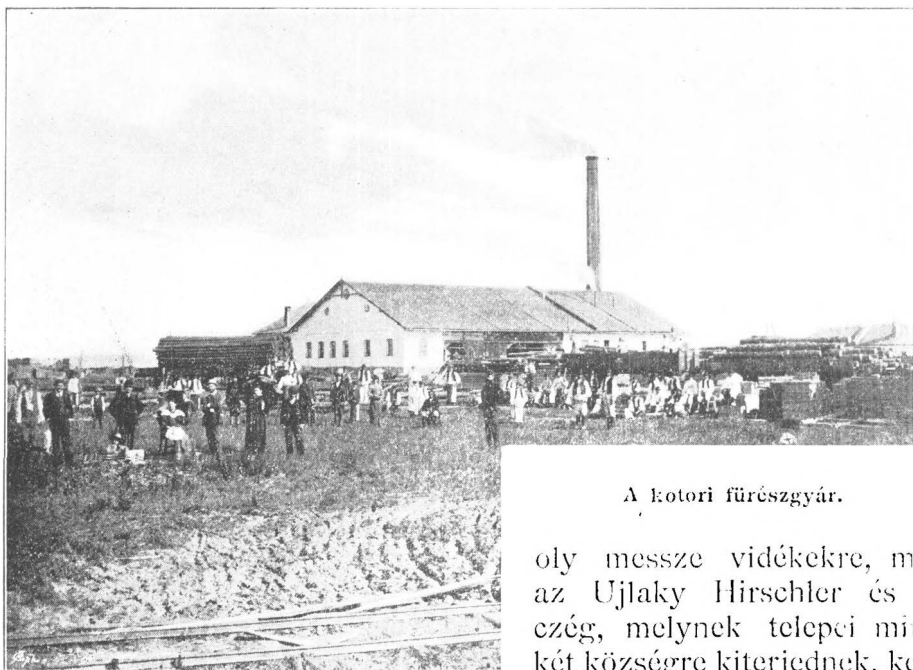
Most már csendes a két folyó közti táj. Csendes annak népe, nem is álmodva, hogy ők minő elődök maradvékai. Pedig vannak köztük Hunyadyak, Kanizsayak, Hertelendyek, Kinizsyek s tudja Isten még hány vitéz nemzedék ivadéka, kik most emberi kötelességüket ép oly hősiés kitartással teljesítik az eke szarva mellett, mint nagy őseik azt karddal és buzogánnyal tevék. Nem bántja őket nagyravágyás, de szorgalmas iparkodók; nem kimagaslók, de becsületesek és vallásosak. Ezen és sok más jó tulajdonságaik daczára bizony ők mostoha gyermekei e hazának. Politikailag magyarok, egyházilag horvátok; tényleg azonban egyik nemzethez sem tartoznak. Ha átjönnek a Murán, a szilaj magyar ferde szemmel néz rájuk, mint horvátokra; ha viszont átmennek a Dráván, a horvát testvérek azzal fogadják őket, hogy „ti szi magyarón“; így hát nem marad más hátra, minthogy ők megmaradva a közép-uton, csak „Muraköziek“ legyenek. — Már nyelvük is más, mint a Dráván-tuli horvátoké, igen sok magyar és német szót annektáltak, úgy, hogy horvát és muraközi egymást alig értik. Lassan, lassan terjed közöttük a magyar nyelv; de érzelemre úgy a kotor-iak, mint a domboru-iak már is jó magyarok, pórul járna, aki köztük horvát propagandát kísérelne; ők már dalaikat is magyar melódiára szabják és vasárnaponkint cigány-muzsikára a polka mellett ugyancsak ropogtatják a csárdást. Sőt már a borotvált arcz is kezd a divatból kimenni, mert a kit községbirónak megválasztanak, annak a birói tekintélylyel járó kötelessége egyuttal bajuszt is növeszteni. A politikai küzdelmekben sokkal mérsekelttebbek a magyarnál. Itt is van különösen követválasztáskor nagy pártoskodás, de ez ellenségeskedést a nép közt nem szül. Mikor leszavaznak kiki a maga jelöltjére, szépen hazamennek egy kocsiban egymás mellett, békésen kitűzve az ellenkező jelszavu zászlókat is, melyekből otthon nemzeti színü ablak-függönyöket készítenek.

* * *

Mindkét község lakói, melyeknek száma külön-külön 3000 és 4000 közt ingadozik, leginkább földmiveléssel foglalkoznak. Határuk

nagy és termékeny. Egy-egy hold föld a jobbak közül 600—700 frt. értékű, sőt ezt meg is haladja, pedig a gyakori áradások és ködök miatt jobbára csak tengerit termelnek. De mikor a tengeri megnő, olyan az, mint egy valóságos erdő, teljesen elfödi a közben-közben elterülő szemes gabona- és takarmányföldeket.

Hajdan, mikor még a közlekedést nem a gőz uralta, nevezetesen voltak a kotori és domborui fuvarosok is. Vállalkozó szellemükről és megbízhatóságukról híresen közvetítették a teheráru forgalmat Trieszttől Bécsig, Budapesttől Innsbruckig, hosszú szakereikkel, melyek elé rendszerint egymás mellé három lovat fogtak. A fuvarozás most is egyik főkereseti forrásuk, de nem mennek

A kotori fűrészgyár.

oly messze vidékekre, mert az Ujlaky Hirschler és fia cég, melynek telepei mindkét községre kiterjednek, kellő foglalkozást nyújt nekik. Ezen

cég telepei adják meg a két község forgalmi jelentőségét is. A kotori fűrészgyár modern berendezésével, villamos világosságával és iparvágányaival éjjel-nappal üzemben van s naponként 200—300 munkást foglalkoztat; ugyanennyi talál foglalkozást a kotori és domborui raktárakban is. Minthogy pedig az Ujlaky Hirschler és fia cég kizárólag községbeli fuvarosokat és munkásokat alkalmaz, a szegény osztály is télen-nyáron megkeresi életszükségleteit és ez a körülmény megteremtette a két községben azt a jó módot, amelyet más, különösen ily sűrű népességű községben alig találunk. Ám nemcsak azért, de országos gazdasági szempontból is nevezetes a kotori és alsó-domborui faipar-vállalat, mely vasuton Budapest, Bécs, Fiume és Triesztig, vizen pedig

Zimony, Belgrádig és tovább is terjeszti a muraközi ipar kedvelt termékeit.

* * *

Valóságos kukoriczaország ez. A tengeriföldek egyhangúsága dacára azonban a táj kellemes, kedves benyomású. A Dráva és Mura által alkotott erdős szigetek igazán regényesek. A Murán

Mattea K. fényképe.

Domborui tájrészlet.

tu! egyik oldalról az cőrtilos, másfelől pedig a letenyei szőlőhegyek képezik a szigetes folyókkal együtt a szegélyt. Maga a község Kánaán-földje egészen sík; de ennek az egyhangúságát kellemesen szakítják meg az elszórt gyakori bozótos ligetek fűz-, berekfáikkal és dalos madaraikkal, nemkülönben a lápos nádasok sipogó lápi szalonkáik, magasan lebegő fehér halászmadaraik és hápogó vadkacsáikkal. Hajdan hatalmas tölgyes borithatta a tájat, erre mutat Alsó-Domborunak horvát elnevezése: „Dubrava“, ami magyarul

körülbelül tölgyeserdőt jelent De a hatalmas erdő szarvasai- és vadsertéseivel helyt adott az ekevasnak s szarvasok és vadkanok helyett kacsák és tapsifülesek felett uralkodik Kele Gyurka, a muraközi „rucza-király.“

Mikor Kotorról, az ő birodalmáról szólunk, lehetetlen volna róla a „rucza-királyról“ meg nem emlékezni. Ő a legjobb ismerőse a postaviczák, szmertviczák, (lápos vizállások) oraviczák és rakovniczáknek (meleg patakok), és ennél fogva mindig tudja, hol és merre tanyáznak a szerelmeskedő kacsapárok. Nemrég anyakönyvvezetőnek nevezték ki őt, de a rossz nyelvek azt mondják róla, hogy már eddig is vezetett anyakönyvet, melyben a vadkacsákat szám, hely és minőség szerint evidenciában tartotta; annyi azonban bizonyos, hogy ha Kele Gyurka azt mondja, hogy itt vagy ott rucza lesz, akkor a vadász fegyverét készen tartsa, mert lövésre biztosan kerül a sor.

Különösen télen, mikor a zord „Balatinecz“ (Balaton felől jövő szél) végigsivít a fehér tájon, s jégesapokat varázsol a bajusz és szakálra, akkor áll a ruczakirály uralkodásának zenitjén. A befagyott Balatonról a vándorkacsák ideszállnak az itt-ott még nyílt vizü Dráva és Murára és napnyugta után megindul a huzás a kotori és domborui határokon átfolyó meleg forrásu s a legnagyobb hidegben is nyíltvizü patakokra. Délután fél négykor indul el a „rucza-király“, fején magalótta vidra prém-kucsma, vállán hosszucsövü fegyvere s tarisznyájában fehér reverenda alaku szoknya és egy kis kapa. Ezek az ő külön felszerelései. Lépte nyomában kíséri őt „Pagat“, az egész Muraközben jóhírnévnek örvendő hosszuszőrü vizsla kutya. Mikor odaérünk a patakhoz, mely csak széléin van befagyva, a „rucza-király“ gondosan elhelyezi vendégeit, akik számára már előre búvlyukakat ásott a földbe. Figyelmezteti őket, hogy a huzás csak akkor kezdődik, mikor a falukban az estharang megszólal. A „rucza-király“ ezt így rendezte be, tudják ezt a kacsák is és e szerint igazodnak. Mikor már mindnyájunkat azzal a megnyugtató biztosítással, hogy löhetünk eleget, elhelyezett, ő is helyet keres magának. Előre ásott lyukba ritkán ül, hanem kis kapájával váj magának a hóban helyet. Felölti a fehér reverendát, kucsuját is fehér kendővel beköti, hogy színe a hótól ne különbözzék, s lábaira fekteti melegítés végett is a szintén fehér kötővel letakart „Pagat“-ot. Most már nemsokáig kell várni a homályos csendben, melyet csak a száraz nád zizegése szakít meg. Egyszerre csak megszólal mély hangján a kotori harang, s távolabbról szép összhangban felel szavára a domborui, és csakugyan, minő sipogás és suhogás üti meg hirtelen füleinket, figyelünk mindnyájan felhuzott kakassal, mert fejünk felett szállong a sipogó rucza-raj. Gyors tempóban repül nagy körökben a víz felett a magasban, hirtelen azután leereszkedik az előttünk párolgó vízbe. Villanás és durranás üd-

vözlí őket egész soron; a récze-rajban nagy a riadalom, zavart röpüléssel elszáll, amelyet a gyilkos fegyver nem talált, de pár perc múlva, amikor a csend ismét helyreállott, ismét megkísérlik a leszállást. Új rajok is jönnek gyors egymásutánban és így tart ez 15 - 20 percre, amikor a koromsötét éjszaka a puska cél-gombját amugy is teljesen elfödi. A rucza- király éles füttyel jelzi, hogy vége van a mulatságnak, azután végigjárja az állásokat, a mikor is a derék „Pagát“ sorjában kihalászsza a vízből és lábai elé rakja a sokszor szép számú zsákmányt. Persze mindig a „rucza- király“ ló legtöbbet, de hisz ő azok számára ló, akiknek a szerenese nem kedvez.

Azután ismét helyreáll a csend, csak egy-egy róka leselkedik a vizek táján, nem tehetne-e szert ő is egy kis kaesa-pecsenyére.

A NAGYKANIZSAI MALATAGYÁR ÉS SERFŐZŐDE.

A nagykanizsai kereskedelmi és iparbank, mely fennállása óta oly sok közhasznú intézménynek megteremtője volt, 1892. június 30-án gelsei Gutmann Vilmos urnak indítványára elhatározta, hogy Nagy-Kanizsán egy malatagyárral egybekötött sörgyárat alapít.

Gelsei Gutmann Vilmos, kir. tanácsos, a b. kir. Lipótrend lovagja, az országos IX. izr. községkerület és a nagykanizsai izr. hitközség elnöke, mint egyházának buzgó fia, különösen nagy gondot fordít az ifjuság hazafias nevelésére.

A nagykanizsai társadalomban vezérszerepet visz és ő valamint nemes lelkületű neje szül. Megyeri Krausz Róza minden szépnek és jónak lelkes támogatója.

Mint kereskedő és nagyiparos az ország elsőbjei között foglal helyett. A Gutmann-czég nagy iparvállalatai közül különösen megemlítendő a czég által létesített beliscei gőzfürész és taningyár, mely telepen és a közeli rengeteg tölgyfaerdőségekben átlag 3000 munkás dolgozik. Az erdőségek a teleppel és a Drávaparttal a czég által épített személyszállításra is berendezett saját vasúttal van összekötve. A telep nagyszerűségénél fogva valóban látványosság számba megy és Európának legnagyobb tölgyfatelepe.

Gelsei Gutmann Vilmos, kinek indítványára a sörgyár alapítottatott, melyet jelen közleményünkben bővebben ismertetünk, s melynek ő elnöke, elnöke egyszeremind a nagykanizsai keresk. és iparbanknak, igazgató-tanácsosa a Budapesten székelő magyar ipar- és keresk. banknak s a nagykanizsai takarékpénztárnak, a nagykanizsai keresk. testület vál. tagja, a soproni keresk. és iparkamara, valamint az orsz. statiszt. értékmegállapító bizottság tagja, a nagykanizsai kir. törvényszék keresk. ülnöke; Nagy-Kanizsa városi képviselőség és a zalamegyei bizottság tagja, társtulajdonosa a Beliscei kapelnai h. é. vasútnak stb.

A maláta és sörgyárnak alapítását nagy részben azon körülmény segítette elő, hogy hazánkban a phylloxera pusztítása a közönséget a sörfogyasztásra utalta, s hogy az országban fennálló versenyképes serfőzőgyárak folytonos virágzásnak örvendenek. Elősegítette azon körülmény, hogy az ország legnépesebb s nagy forgalommal bíró Dunán-túli része nagyobb szabású sörgyárral még akkor nem bírt, de elősegítette a részvényesek részére előreláthatólag joggal kilátásba helyezett jövedelmezősége mellett még városunk és vidékének anyagi érdeke is, mert azon reménység táplálta az alapítókat, hogy azon özszegek, melyek a Dunántúlról a szomszédos u. n. örökös tartományokba ki-

Gelsei Gutmann Vilmos.

vandorolnak, első sorban hazánkban, másodsorban városunk és vidékében megtarthatók lehetnek.

1892. június 30-án lett kibocsátva a gyár alapítására vonatkozó prospectus, melyet Gelsei Gutmann Vilmos, Eperjessy Sándor, Hirschel Ede, Vidor Samu, Rapoch Gyula, Grünhút Fülöp, Rosenfeld Adolt, Grünhút Alfréd, Fesselhofer József, Maschanzker Mór, Ledofszky Ármin, Blau Pál, Blau Lajos, Bettelheim Győző irtak alá mint alapítók.

Az előtervezet szerint az alapítók 250.000 frtban contemplálták a részvénytőkét, mely később az alaptervtől eltérő nagyobb terjedelemben szándékolt kiépítés folytán 500.000 frtra emeltetett.

Miután az egész részvénytőke a közönség nagy pártolása folytán biztosítva lett, a gyár felépült, üzembe hozott és mondhatni, hogy a Dunántúlnak legszebb, legmodernebb és legérdekesebb vállalatai között az első helyet foglalja el.

Az építkezést Konecsny és Nedelnik proszniczi építészek végezték, a berendezés F. Ringhofer világhírű gyárából került ki.

A gyár két főrészből áll, úgymint 1. a sörgyárból és 2. a malátagyárból. A vasúti fűtőház átellenében fekszik, a horvátszentmiklósi úton s rendezett parkjával, beljebb fekvő hatalmas gyári épületével, impozáns benyomást tesz. Területe 32 hold.

Érdeemes azonban, hogy az épületeket kissé bővebben ismertessük. Legelőször is a malátagyári épület vonja magára figyelmünket. Ez 4 emelet magas s a csírázó területtel együtt 800 □ ölet foglal el; van benne két aszaló és 5 áztató, felhuzó és tisztító gépek. Azután a serfőző épület, gépház, kazánházzal, a vízszűrő épület, munkáskaszárnya, szurkolóház, pinczeház egybekapcsolva az erjesztő kamarákkal és hűtő bárkakkal; jégház, asztalos műhely, kádár műhely, istállók; mind a legmodernebb igényeknek megfelelően berendezve. A park jobbán van a szép emeletes igazgatósági épület, a kapusház és a sör-esarnok, balról a vendéglő, szintén emeletes. Az épülethez tartozik még a szurokpajta, a hordópajta és az anyagraktár. Van iparvágánya, vízvezetéke, s több jégverme.

Az egész telepet villany világítja be, 8 ivlámpa és 350 izzólámpa.

A park maga, mely már most kedvencz kirándulási helye a kanizsaiaknak, s vásár- és ünnepnapokon zsufolásig tömve van, már sejteni engedi, hogy néhány év múlva nélkülözhetetlen sétánya lesz a kanizsaiaknak; egész elrendezése, pázsítja, fasorai gondos kertészi kézre vallanak, s ha néhány év alatt a fák lombosodni fognak, Kanizsának legszebb helye lesz az.

A gyár építkezése oly módon lett keresztülvive, hogy a sörgyár egyelőre 20.000 hectolit. gyártására rendeztetett be, de kevés költséggel 40.000 hectoliterre terjesztheti ki.

A sör- és malátagyár üzeme napról-napra nagyobb kiterjedésnek örvend, a mi kétségtelenül a gyártmány jósága mellett bizonyít. A vállalatnak Fiumében 40 koresmája van berendezve, de Trieszt, Spalato, Póla s az egész tengerpart iszsza a kanizsai sört.

Fogyasztási helyei: Székesfejérvár, Sopron, Bares, Kapuvár, Zala-Egerszeg, Csáktornya, Csurgó, Szent-Gotthard, Balatonvidéke s Budapest is. Az előbbi évben 15.000 hectoliter adatott el.

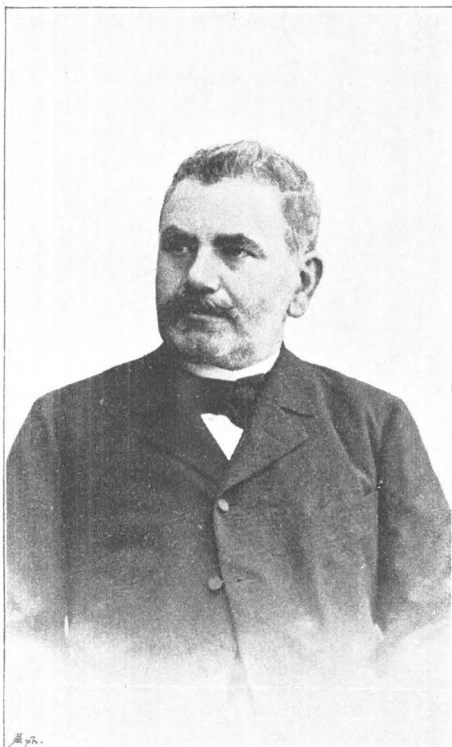
Megemlítésre méltó, hogy az első évben cseh-morva munkásokat foglalkoztatott a gyár; most azonban már magyar munkások, nagyrészt kis-kanizsaiak végzik a dolgot.

A maláta „Balatoni maláta“ név alatt jön forgalomba, Athén, Görögország több városa, Belgium, Svájc, Olaszország már is nagy mennyiségben viszik.

A nagykanizsai sörgyár-részvénytársaság jelenlegi igazgatósága: Elnök: *Gelsei Gutmann Vilmos*; alelnök: *Eperjessy Sándor*; igazgatósági tagok: *Birk Oszkár, Blau Lajos, Bogenrieder József, Grünhut Henrik, Hirschel Ede, Koller István, megyeri Krausz Lajos, Rapoch Gyula, Vidor Samu, Winter Mór*; felügyelő bizottság: *Dr. Hausser János, Halphen Mór, Rosenberg Richard, Goldhammer Károly, Dr. Rollschild Jakab.* H. M.

POSTA, TÁVIRDA, TÁVBESZÉLŐ.

Irta: Szommer Náthán.

Szommer Náthán,
nagykanizsai felügyelő és postafőnök.

Földrajzi fekvésénél fogva Zala-megyének a magyar posta és távirda-intézetben, valamint a még csak ezután fejlődő távbeszélő intézményben fontos szerepe van.

Az 1875-iki évben életbeléptetett nagykanizsai mozgópostafőnökség utazó közegei követik a postát *Bécsről Bródlig; Sopron, Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya* megyék, egész *Horvátország, Szlavónia és Bosznia-Hercegovina* részére.

A távirdahálózat kiépítésével Nagy-Kanizsa mindinkább nyert fontosságában, úgy annyira, hogy 1871. év szeptember hó 1-ével a Dunántúli megyék részére itt *távirdaigazgatóság* állított fel.

Az országnak akkori zilált pénzügyei a legszigorúbb takarékoságot parancsolták minden téren; így a dífizettel küzködő távirdayintézet keretében is minden áron megtakarításokat kellett eszközölni. Ez okból az 1878. év végével a nagykanizsai távirdaigazgatóságot beszüntették.

A *nagykanizsai távirdai főállomás* 1888. év óta egyesítve a postahivatallal, azonban mai napig megtartotta fontosságát és úgy forgalmának,

mint összeköttetéseinek szempontjából a legnagyobb távirdaközpontja a Dunántúlnak.

Ezen hivatal közvetíti az összes zalamegyei, továbbá Somogy-, Tolna-, Baranya- és Vas megye távirdahivatalai jó részének forgalmát.

A *csáktornyai* posta- és távirdahivatal kezeli a boba-csáktornyai mozgópostát és közvetíti a csáktornya-zalaegerszegi vasút állomásainak állami és magán táviratait.

A *tapolczai* posta- és távirdahivatal kezeli az ukk-tapolczai mozgópostát és a *sümei* hivatal közvetíti ezen szakasz állomásainak állami és magántáviratait.

Közhasználatú *távbeszélő-hálózat* a megye területén egy van: *Nagy-Kanizsán* 55 előfizetővel.

A helyközi (interurbán) távbeszélő hálózatba Nagy-Kanizsa még a folyó évben be fog kapcsoltatni és a tervbe vett a legközelebbi években kiépítendő

országos telefonhálózatban Nagy-Kanizsa épp úgy, előráthatólag még fontosabb góczpontot fog képezni, mint a távirdahálózatban, mert kapcsoló állomás lett Szombathely, Sopron, Bécs, Székesfehérvár, Budapest, Zágráb, Fiume, Pécs, Eszék között és a Bécs-szarajevói vonatok legközelebb útja is Nagy-Kanizsán át van.

A posta- és távirdaintézetek egyesítése, azaz 1887. év óta Zalavármegyének területe az akkor létesített pécsi posta- és távirdaigazgatóság alá tartozik.

Zalamegye területén működik: 16 egyesített posta és távirda hivatal, 2 távbeszélővel egyesített postahivatal, 110 postahivatal és 31 vasúti állomás, a mely állami és magán táviratok kezelésével van megbízva.

A megye összes posta és távirdahivatalának utolsó évi

nyers jövedéke	266.174	frt.
készpénz forgalma	18,901.296	„
távirat feladatott	65.765	db
„ érkezett	74.093	„
„ átmenőleg kezeltetett	122.154	„
„ távbeszélőn adatott	1.050	„
távbeszélőn beszélgetés történt	30.924	ízb.

A posta- és távirdahivatalok közt kincstári 5, nem kincstári 123.

A kincstári hivatalokat kinevezett állami tisztviselők, a nem kincstáriakat szerződéses postamesterek kezelik.

Kincstári hivatalok személyzete:

1. Csáktornyan: Tóth Lajos főtiszt, hiv. főnök Antolek József tiszt, Szilágyi György, Láng Bódog segédtsztek és Bencsák Emma kezelőnő.

2. Keszthelyen: Müller Ede főtiszt, hivatali főnök, Götz Ede segédellenőr, Bokros János, Jankó Péter, Petri Kálmán segédtsztek, Stassik Matild kezelő.

3. Nagy-Kanizsa pályaudvarán és mozgóposta főnökség: Frivisz Károly felügyelő, ezimzetes tanácsos, hivatali főnök, Hajek József főtiszt, főnökhelyettes, Árvay Lajos, Boncz Andor, Geissl Miksa, Kágyi Gyula, Köröskényi István, Kuhár Ferencz, Lenkey Károly, Schuch Lajos, Závodnik Alajos főtisztek; Decsák József, Eger Zsigmond, Fleischhacker Miksa, Gärtner Károly, Harsay György, Horváth Antal, Kattauer Ede, Mergenthaller Ödön, Miklósy Antal, Palkó Zsigmond, Palkovics Ignác, Pelcs Jakab, Schott Adolf, Vukasovics Vincze tiszttek, Seres Dénes, Supka Béla segédellenőrök, Czinder János, Hirschler Miksa, Kancz Kálmán, Leposa Ferencz, Mayer Károly, Méhes János, Raitmann Alajos, Scherer János, Sonnenberg Frigyes, Tassali Tamás, Útő László segédtsztek.

4. Nagy-Kanizsa város posta- és távirdahivatal: Szommer Náthán, felügyelő, hivatali főnök, Jaeger Ferencz főtiszt, osztályvezető és pénztáros, Picket Ferencz, Detrich Mór, Marton Vilmos, Ács Vendel főtisztek, Hirschler Mór, Lázár József, Posch Benő, Stefán György, Roth Miksa, Zarilla Adolf, tiszttek, Heim Kristóf, Hikády István, Arnstein Áron, Hermanny Ferencz, Krizzsán Miklós, Stella Sándor, Stocker Lajos, Vancsini József, Magó János és Wajdits Géza segédtsztek, Kágyi Gyuláné kezelőnő.

5. Zala-Egerszegen: Remm József főtiszt, hivatalvezető, Bolla Ferencz, Staár Ferencz, tiszttek, Papp Ferencz segédellenőr, Hartmayr Károly, Csontoss László segédtsztek, Wacsata Géza gyakornok.

A kincstári hivatalok utolsó évi forgalma.

Folyószám	A hivatal neve	Nyers jövedéke forintokban	Évi készpénz forgalma	Feladott táviratok dbszáma	Erkezett táviratok dbszáma	Ámenő táviratok dbszáma	Megjegyzés
1	Csáktornya	19316	1689485	8432	9185	7257	
2	Keszthely	23227	1701077	7598	7417	274	
3	N.-Kanizsa p. u.	1940	140598	278	644	—	
4	N.-Kanizsa vár.	74890	5193028	24525	28903	113440	A táviratok telefonon adattak és 30924 be- szelgetés a telefonon.
5	Z. Egerszeg	25495	2191784	6028	6711	—	

A nem kincstári posta és táv. hivatalok forgalma.

Folyószám	A hivatal neve	Nyers jövedék forintokban	Évi készpénz- forgalma	Feladott táviratok	Erkezett táviratok	Ámenő táviratok	A postamester neve
1	Álsó-Domboru	4992	249093	1752	2164		Korber János
2	Álsó-Lendva	8150	706682	2042	2213		Stein Antal
3	Balaton-Füred fürdő	5368	168984	3457	3329		Herman Edéné
4	Belatincez	5157	206899	791	946		Kussalik Ferenczné
5	Bad.-Tomaj	1465	25324	541	473		Kovács Kornélia
6	Keszthely Hévíz	602	12375	264	160		Csak nyáron műk.
7	Nagy-Kanizsa VI. k.	299	16381	táv	besz élő		Hofer Ferencz
8	Kotor	1366	92295	464	370		Szalay Gézané
9	Letenye	2229	158091	713	839		Horváth Istvánné
10	Perlak	3777	278422	805	827		Németh Gyula
11	Szent-Grót	5573	414149	1287	1862		Brenner Ernő
12	Sümeg	9732	862264	2872	3450	1183	
13	Tapoleza	14821	1386981	3917	4600		Vajda Lajos

A nem kincstári postahivatalok évi forgalma és a postamesternek neve.

Folyószám	A postahivatal neve	Nyers jövedék forintokban	Készpénz forgalma	A postamester neve
1	Álsó-Bagod	472	13157	Ajcz Istvánné
2	Álsó-Páhok	398	22650	Novák Károly
3	Aszófő	414	20575	Innfeld Sarolta
4	Bak	390	7807	özv. Homor Istvánné
5	Baksa	1073	63577	özv. Kopácsy Gy.-né
6	Balaton-Ederics	456	22707	Kocsis Jánosné
7	Balaton-Füred közs.	1042	89021	Sváb Lajosné

Folyószám	A postahivatal neve	Nyers jövedék forintokban	Készpénz forgalma	A postamester neve
8	Balaton-Magyaród	259	14920	özv. Neuhauser B.-né
9	Bánok-Szt.-György	528	28482	Molnár Györgyné
10	Becehely	512	26815	Kurucz János
11	Belicsa	540	7839	Vojnesits Jula
12	Bottornya	268	14908	Boross Mária
13	Bucsu-Szt.-László	715	53027	Novanics Ferencz
14	Csab-rendek	1879	104496	Vaszary Vilma
15	Cserenesócz	265	14128	Orlay Imréné
16	Csesztreg	310	17716	Szmodics Krisztina
17	Csopak	419	18883	Ráft Flóra
18	Dekanovec	198	10551	Tivadar Ferencz
19	Dióskál	344	21496	Mayer Mihály
20	Diszel	343	23747	Hetényi Irén
21	Dobronak	660	45812	Szijjártó Géza
22	Dráva-Vásárhely	414	20774	Löwensohn Miksa
23	Felső-Hahót	611	49408	Györke Józsefné
24	Felső-Órs	258	19117	üresedésben
25	Felső-Rajk	500	18359	Unger Jánosné
26	Felső-Szemenye	201	17000	Karger Alajos
27	Galambok	400	20751	Szarzsinszky Gy.-né
28	Galsa	201	4253	Sass Berta
29	Garaboncz	188	4040	Györkös Mihályné
30	Gelse	1303	89279	Gattermayer Józsefné
31	Gulács	655	48478	Posta Nándor
32	Gutorföld	459	20853	Plevniczky Zsuzsárna
33	Gyulakeszi	324	13454	Mörk Ernőné
34	Gyenediás	283	10958	Pecselman Paulina
35	Hodosán	146	14185	Kisfaludy Gyuláné
36	Kapócs	882	62460	Kántor József
37	Káptalanfa	340	27831	Vollner Alajos
38	Karmacs	392	12097	özv. Bohner Istvánré
39	Kehida	505	6879	Domokos Györgyné
40	Kerkanémetfalu	242	7423	Orbán Károly
41	Kerka-Szt.-Miklós	420	14178	Alasits György
42	Kis-Görbő	318	12821	Stangl Lujza
43	Kis-Komárom	1894	102289	Tóth György
44	Komárváros	310	11902	Ágh Jánosné
45	Kozmadombja	260	5089	Bertalan Hermína
46	Kővágó-Órs	1845	102770	Ullmann Adolf
47	Köves-Källa	989	41647	Illés Ferencz
48	Langviz	103	4005	Körmendy Pálné
49	Légrád	1914	117473	özv. Haller Istvánné
50	Lenti	1341	33980	Dandy József
51	Lesenczetomaj	763	50491	Nadray Antalné
52	Monostorapáti	271	21765	Darázs Mária
53	Mura-Csány	439	36674	Terbócz Ilona
54	Mura-Keresztúr	428	26499	Náray Gizella

Folyószám	A postahivatal neve	Nyers jövedék forintokban	Készpénz forgalma	A postamester neve
55	Mura-Király	1029	61882	Ráth Ida
56	Mura-Szt.-Mária	328	15386	Peczelmann Irma
57	Mura-Szt.-Márton	321	13010	Kohn Sarolta
58	Mura-Szerdahely	1148	95035	özv. Csury Jánosné
59	Mura-Vid	316	23006	Babics Gáborné
60	Nagy-Bakonak	122	5066	Dénes Béla
61	Nagy-Kapornak	669	31747	Bayer Gyula
62	Nagy-Lengyel	474	21727	Farkas György
63	Nagy-Récese	357	12282	Schmidt József
64	Nemes-Apáti	381	25512	Szakonyi Etel
65	Nova	740	56796	Brüll Dezsőné
66	Nyirád	266	16196	Jósa Matild
67	Ollár p. u.	195	7606	Diószeghy Károly
68	Orosztony	441	27050	Mészáros Mária
69	Pacsa	1668	112064	Sebján Dénes
70	Páka	916	42199	Pintér Gizella
71	Pakod	335	12957	Somogyi Vilma
72	Palin	210	5635	Pintér Mariska
73	Pölöske	186	6090	Belkonyi Irma
74	Pusztá-Magyarád	247	14200	Deutsch Ede
75	Resznek	435	7442	Gálos Pál
76	Rédies p. u.	124	16207	Sperlák Gusztáv
77	Salomvár	250	17947	Kiss Márton
78	Sármellék	344	13894	Fischl Róza
79	Sormás	269	11191	Anders Károly
80	Söjtör	1233	67268	Karancsy István
81	Stridó	1082	84455	Ehrlich Hermina
82	Szécsi-Sziget	328	11633	özv. Némethy Ág.-né
83	Szent-Adorján	233	10138	Vizmathy Ferencz
84	Szent-Antalfa	627	41939	Holly Ida
85	Szent-György-Völgye	378	12476	Császár Dániel
86	Szent-Péterúr	256	12571	Riedlmayer Károly
87	Szepetk	604	32501	Kocsis János
88	Szepetnek	271	16735	Dénes Ferencz
89	Szoboticza	195	16823	Tóth Karolina
90	Tárnok	508	24688	Puly Gáborné
91	Tihany	366	15946	özv. Emhecht K.-né
92	Tóth-Szt.-Márton	346	14913	Hozján György
93	Tóth-Szerdahely	212	9392	Neupáuer Istvánné
94	Turnischa	300	25539	Némethy János
95	Ukk	407	13439	Linter Gyuláné
96	Zalaapáti	751	53632	Linter Pál
97	Zalabér	1418	93249	Fülöp Lajos
98	Zala-Csány	211	14114	özv. Csiklín Józsefné
99	Zala-Gogánfa	685	37133	Kozma Mária
100	Zala-Koppány	377	31477	Fuchs Ferencz
101	Zala-Lövő	1471	91936	Martinek István

Folyószám	A postahivalal neve	Nyers jövedék forintokban	Készpénz forgalma	A postamester neve
102	Zala-Mihályfa	627	26915	Frászt Lujza
103	Zala-Szabar	351	17539	Gyuk István
104	Zala-Szántó	419	21527	Nyers Imréné
105	Zala-Szent-Balázs	437	45161	Vilcsek Károlyné
106	Zala-Szent-Iván	867	36588	Fejes Géza
107	Zala-Szent-László	568	29012	Rimmer Lajos
108	Zala-Szent-Mihály	1129	37712	Schäffer Andor
109	Zalavár	168	10671	Kein Gizella
110	Zsid	305	17387	Sarkady Károly

Huber Gyula.

ZÚG A SZÉLVÉSZ, HÁBOROG A BALATON . . .

Lassan (*fájó érzéssel*).

Huber Gyula.

Ének

Zongora

Zúg a szélvész, háborog a Ba-la-ton, Le van huzva szememre a

p *mf*

ka-la - pom Hej! de mért van az a ka - lap

le-huz - va? Sen - ki más, egy sző - ke kis lány ha tud - ja?!

TAKARÉKPÉNZTÁRAK ÉS PÉNZINTÉZETEK.

Alsó-lendvai takarékpénztár. (1873—1903). Alaptőke 40,000 frt, névre szóló 400 darab 100 frt befizetéssel. Részvényei ára 1895 ápril hóban 350 frt. Osztalék 1890—1894 frt 23, 23, 23, 24, 24. Vezérigazgató Fuss Nándor, aligazgató Nagy József. Igazgatósági tagok: Baka Boldizsár, Hajós Mihály, Dr. Király Mór, Kiss Pál, Isoó Ferencz, Lendvay Mátyás, Pollák Lázár, Szmodiss Viktor. — Felügyelő bizottság: Dr. Józsa FABIÁN elnök, Bellotics János, Dr. Wollák Adolf. — Póttagok: Brüll Lipót, Hajmásy Ferencz. Főkönyvelő Csukics Adolf, könyvelő Pollák Emil, gyakornok Collognáth Ferencz, pénztárnok Matyasovszky Vince. — A csak magyar czéget jegyzi a vezérigazgató esetleg helyettese vagy egy igazgatósági tag a könyvelővel együttesen. Módosított alapszabályok 1894-ben. Folyó évi közgyűlése 1895 márczius 20. volt. Pénztári forgalom 1894 évben o. é. frt 3.989,892.

Bellatinéz vidéki takarékpénztár. Alakult 1881. Részvénytőke 35.000 frt névre szóló 350 darab részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 175. Osztalék 1890—1894. 10, 10, 10, 12, 12 frt. Elnök Isoó Ferencz, alelnök Kajdos Károly, Koczeth Mátyás. Igazgatósági tagok: Dr. Berger Ignác, Bader Adolf, Czínki József, Kiss Pál, Lamm Leó, Dr. Messer Samu, Novák János, Tóth László, Utassy Béla, Vugrincsics Boldizsár, Weiss József, Weiss Béla. Felügyelő bizottság: Schweinhammer János, Metzker Mátyás, Meisener Mátyás. Könyvelő Kuszalik Ferencz, pénztárnok Szabó Kálmán. A csak magyar czéget jegyzi elnök avagy az egyik alelnök a könyvelővel együttesen. Alapszabályok kelte 1892. február 6. Folyó évi közgyűlés volt február 7-én. Pénztári forgalom 1894. évben 1.291,358 frt 32 kr.

Csabrendeki takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1873. Részvénytőke 40.000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 225 frt. Osztalék 1890—1894, 12, 10, 12, 12, 12 frt. Elnök Bareza László. Vezérigazgató Bogyay János. Igazgatósági tagok: Bogyay Aurél, Böhm Vilmos, Főcze József, Schreiner Dénes, Kohn Vilmos, Kohn Ignác, Kohn László, Barkóczy Károly, Rábinek Soma, Weisz Mór. Felügyelő-bizottság: Scheiber Sándor, Ifj. Hätzky Kálmán, Weisz Salamon, Kohn Vilmos, Schreiner Dénes. Jogtanácsos Barkóczy Károly, könyvelő Löb Ignác, pénztárnok Böhm János. A csak magyar czéget jegyzi a vezérigazgató és két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1886 január 24. A folyó évi közgyűlés volt január 30. Összforgalom 1894. évben 3.970,729 frt 58 krajczár.

Csáktornyai takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1872. Részvénytőke 40,000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 500 frt. Osztalék 1890—1894. 18 frt, 18 frt, 20 frt, 24 frt, 20 frt. Igazgatóság: Szeiverth Antal igazg., Hirschmann Samu aligazg. Benesák Ferencz, Bernyák Károly, Csakathurner Hermán, Deák József, Graner Miksa, Hochsinger Sándor, Hirschmann Leo, Mayer Salamon, Mayer Hermán, Nuzsy Mátyás, Pecsornik Ignác, Dr. Schwarz Albert, Stráhia Ferencz, Fodor József, Wollák Rezső, Ziegler Kálmán. Felügyelő bizottság: Pálya Mihály, Alszeghy Alajos, Hirschmann Adolf. Tisztviselők: Weisz Miksa, Kopjár Sándor. A magyar vagy német czéget jegyzi az igazgató vagy aligazgató és

egy igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1872. január 2. Folyó évi közgyűlés volt február 14-én. Pénztári Forgalom 1894 évben 2.046,755 ft 54 krajczár.

Muraközi takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1881. Részvénytőke 40,000 ft névre szóló 200 drb. részvény 200 ft befizetéssel. Részvényeink ára 1895 ápril hóban 630 ft. Osztalék 1892—1894. 30, 32, 32 ft. Elnök Horváth Lajos. Vezérigazgató Szakonyi Zsigmond. Aligazgató Morandini Bálint. Felügyelő-bizottság: Margitai József, Neumann Bernát, Benedikt Béla. Könyvelő Baumann Zsigmond. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1881 ápril hó 23. F. évi közgyűlés volt február 9-én.

Keszthelyi takarékpénztár részvény-társaság. Alakult: 1870. Részvénytőke: 45,000 ft névre szóló 900 drb részvény 50 ft befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 225 ft. Osztalék 1890—1894. 15, 18, 20, 20, 10 ft, az 1894. évi 10 ft osztalék megfelel az előző évi 20 ft-nak, mivel a régi 100 ft névértékű részvények 2 drb 50 ft névértékűre eszerítették ki. Az igazgatósági tagok névjegyzéke az 1894 év végén volt állapotot tüntetik fel, de a tagok közül azóta elhaltak Papp Sándor és Koller Ferencz. Igazgatóság: Elnök és igazgató: Beck Sándor, igazgatóság: Buchberger Gusztáv, Böhm Mihály, Csák Antal, Dr. Dunst Ferencz, Hofman Mór, Koller Ferencz, Klein Lipót, Lázár L. Lipót, Lázár Sándor, Lázár Soma, Lendvay József, Nagy István, Oltay Guidó, Oppel Károly, Oszman Pál, Pap Sándor, Petó Vilmos, Polacsek Máté, Rosenberg Manó, Szeglet Mihály, Sándor Elek, Ullmann Venczel, Wunsch Ferencz, Weltner Jakab. Felügyelő-bizottság: Bogyay Máté, Sövegjáró Lajos, Weisz Albert. Tisztviselők: Ügyész Hoffmann Soma, könyvelő Hoffmann Miksa, pénztáros Puly János, könyvelői segéd Joós Ferencz. A csak magyar czéget jegyzi az igazgató, vagy Hoffmann Miksa és Puly János együttesen. Alapszabályok kelte: 1878. november 13. (most van változás alatt.) Folyó évi közgyűlés volt február 21-én. Pénztári forgalom 1894. évben 6.541,393 ft 93 krajczár.

Keszthely vidéki takarékpénztár. Alakult 1894. Részvénytőke: 100,000 korona névre szóló 1000 drb részvény 100 korona befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 80 ft. Osztalék 1894. évben semmi. Igazgatóság: Mandl Pál igazg. elnök, Reischl Venczel igazgató alelnök, Fülöp Antal, Giber József, Gyarmathy Lajos, Hencz Antal, Herczeg Herman, Hoffmann Béla, Hofman Gusztáv, Hochstädter Mór, Mészáros Mihály, Mérei Ignác, Neumark Ignác, Regensperger Ferencz, Riersch József, Schlaffer Izidor, Stieder Lajos, Stegmüller Ferencz, Dr. Schwarz Zsigmond, Veháp Ferencz, Veháp Lajos, Weisz Zsigmond, Felügyelő-bizottság: Prager Tivadar, Romai Mihály és Bányay Károly. Tisztviselők: Nagy Zsigmond könyvelő és Puly István pénztárnok. A csak magyar czéget jegyzi az elnök, vagy alelnök egy igazgatósági taggal, vagy két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1894. január 28. Folyó évi közgyűlés volt 1895. márczius 10-én. Pénztári forgalom 1894. évben: bevétel 484,718 ft 66 kr.

Kotori takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1892. november 24. Részvénytőke 10,600 ft névre szóló 200 darab részvény 53 ft befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 85 ft. Osztalék 1892—94. 3, 3-18, 3 ft. Igazgatóság: Rábenstein Samu igazgató, Dr. Lőke Emil aligazgató. Pollak Lipót pénztárnok, Pollak Henrik, Pollak Ignác, Spiegl József, Vlasics Remus igazgatósági tagok. Felügyelő-bizottság: Fischer Gusztáv, Berger Manó, Löwe Adolf. Tisztviselők: Kele György főkönyvelő, Pataki Viktor könyvelő. A csak magyar czéget jegyzi az igazgatóság két tagja együttesen. Alapszabályok kelte: Kotor, 1891. november 24-én. F. évi közgyűlése volt 1895. február 24-én. Pénztári forgalom 1894. évben: 484,419 ft 06 kr.

Letenyei takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1892. Részvénytőke 40.000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 108 frt. Osztalék 1893—1894. 4·50, 4 frt. Igazgatóság: Elnök Schmidt Emil, alelnök Stern Zsigmond, igazgatósági tagok Dr. Csemesz Kálmán, Thassy Lajos, Dr. Hajós Sándor, Leitner József, Aradi Alajos. Felügyelő-bizottság: ifj. Singer Samu, Kaster Miksa, Tamás Ádám. Tisztviselők: könyvelő: Glósz Géza, pénztárnok Wesel Manó. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1892. július 17-én. Folyó évi közgyűlése 1895. február hó 17-én, nem lévén határozatképes, 1895. márczius 25-én tartatott. Pénztári forgalom 1894. évben 582,010 frt 91 kr.

Nagykanizsai takarékpénztár részvény-társaság. (1845.) Alaptőke 60,000

Hertelendy Béla

a nagykanizsai tak. elnöke, volt orsz. képviselő. Alapszabályok módosítottak 1890. november 20-án. Az 1895. évi február

hó 10-én volt közgyűlés 200 drb 100 frt névértékű névre szóló, 1895. január hó 1-től kezdve az üzleti eredményben a régi részvényekkel egyenlő arányban részestülő új részvény kibocsátását határozta el 700 frt átvételi ár mellett. A kibocsátandó 200 drb új részvény 700 frt átvételi árából 100 frt, vagyis 20,000 frt a részvénytőkéhez, 600 frt, vagyis 120,000 frt a tartalékalaphoz csatoltatik. Pénztári forgalom 1894-ik évben 3546 arany 4080 frank 12.299,704 frt 52 kr.

Osztrák-magyar bank fiókjintézete Nagy-Kanizsán. (Kiterjed Zala- és Somogyvármegyékre.) Főnök Mergenthaller Lajos. Főnökhelyettes Tóth Antal. Tisztviselők Lovag Gruppenberg Fehrentheil Gusztáv, Kaiser Aladár, Lenk Adolf. Pénztarforgalom (1894-ben) 53.807,000 forint. Leszámitolt váltók 16.837 darab 7.338.868 frt 50 kr. Beszedett váltók 17361 darab 7.281.754 frt 42 kr. értékben.

Dél-zalai takarékpénztár részvénytársaság Nagy-Kanizsán. Alakult 1870. évben. Alaptőke 100,000 frt. Névre szőlő 500 drb részvénytőke. Igaz-

forint névre szóló 600 drb részvényben 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 940—960 forint. Osztalék 1890—1894. 45. 45, 45, 45, 48 frt. Elnök Hertelendy Béla, alelnök Ebenspanger Lipót. Igazgatósági tagok: Babochay György, Blau Pál, Blau Lajos, Danneberg Jakab, Ebenspanger Leó, Fesselhofer József, ifj. Fesselhofer József, Fischl Pál, Grünhut Henrik, Kürschner Ignác, Löwy Adolf, Maschankzer Mór, Ploszszér Ignác, Práger Béla, Sommer Sándor, Sommer Ignác, Scherz Albert, Stern J. M., Stirling Sándor, Sartory Oszkár, Scherz Richárd, Unger Ullman Elek, Vágner Károly, Vidor Samu és Weiser József. Felügyelő-bizottság: Schwarz Gusztáv, Heimler József, Juhász György. Könyvelők: Darás Ágoston, Tripammer Gyula. Pénztárnok: Eisinger Henrik. Segédtszettek: Kaufmann Adolf, Gürtler Ferencz, Belus László. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag, vagy egy, egy a czégjegyzésre jogosított tisztviselővel együttesen. F. évi közgyűlése volt február hó 10-én.

gatósága: Elnök Eperjesy Sándor, alelnök Hirschel Ede. Igazgatósági tagok: Belus Lajos, Bentzik Ferencz, Dr. Bentzik Ferencz, Bettlheim Győző, Blau Pál, Bogenrieder József, Ebenspanger Leo, Fischer Ignác, Grünhut Fülöp, Gáspár Ferencz, Dr. Hauser János, Hertelendy Béla, Hirschel Armin, Klein Illés, Köhler Antal, Ledofszky Armin, Löwinger Ignátz, Miltényi Sándor, Rapoch Gyula, Dr. Rauch Zsigmond, Dr. Schreyer Lajos, Szeidl János, Dr. Szekeres József, Simon Gábor, Dr. Szukits Nándor, Szukits Zsigmond, Thomka Endre, Dr. Tuboly Gyula, Wusztl Lajos, Unger Ullmann Elek. Felügyelő bizottság: Récesy György, Grünhut Alfred, Halphen Mór. Tisztviselők: titkár és főkönyvelő Knortzer György, főpénztáros Reinitz József, II. könyvelő Eperjesy Gábor, II. pénztáros Knausz László: Segéd könyvelő Roming Lajos.

Kereskedelmi és iparbank részvénytársulat Nagy-Kanizsán. Alakult 1867. évben. Az intézet üzletágai. Elfogad: takarékbetéteket $3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ % mellett. Kölcsönt ad: Értékpapírokra az érték 80%-áig. Leszámitol: 2 aláírással ellátott váltókat $5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ %-kal. Váltóvisszleszámitolás. Alaptőke: 200,000 frt, névre szóló 2000 darab részvényben, 100 forint befizetéssel. Részvényeinek osztaléka 1889—1894. évenként 6 frt. Összforgalom frt 127,727,739.05. Elnök: Gelsei Gutmann Vilmos. Alelnök Eperjesy Sándor. Igazgatósági tagok: Blau Pál, Blau Lajos, Fesselhofer József, Grünhut Fülöp, Hirschel Ede, Maschankzer Mór, Grünhut Alfred, Rosenfeld Adolf, Rapoch Gyula, Ledofsky Armin, Vidor Samu, Bettlheim Győző. Felügyelő bizottság: Goldhammer Károly, Halphen Mór, Dr. Bentzik Ferencz. Titkár Goldschmidt D. Jogtanácsos Eperjesy Sándor. Főpénztárnok, Wallenstein Frigyes. — A magyar vagy német czéget jegyzi két igazgatósági tag vagy egy-egy erre megbízott tisztviselővel együttesen. Módosított alapszabályok 1886 február 21-én. Szelvény-elévülés 3 év. — Folyó évi közgyűlés február hó 17-én volt.

Nagy-kanizsai bankegyesület részvény-társaság. Alakult 1873. évben. Üzlet-ágak: Váltó-leszámitolás és visszleszámitolás, előlegezés értékpapírokra és beraktározott árúkészletekre takarékbetétek elfogadása, pénzváltó-üzlet stb. Alaptők o. é. 200,000 frt bemutatóra szóló 2000 drb részvényben teljes 100 frt befizetéssel. A részvények ára o. é. 115—120 frt. Osztalékok: 1891. óta folyton egyformán 7%. Összforgalom 1894. évben o. é. 17 665645 frt 20 kr. Kamatszámítás: 4 havig terjedhető váltók után legkisebb $5\frac{1}{2}$ %, legnagyobb $6\frac{1}{2}$ %, letéti kölcsönök (Lombard) után legkisebb $6\frac{1}{2}$ %, legnagyobb 7%. Visszleszámitolás után $4\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ %. Betétek után felmondással 4%, betétek után felmondás nélkül 3%. Igazgatóság: Elnök: Karczag Béla, igazgató tanácsosok: Ebenspanger Lipót, Löwinger Ignác, Sommer Sándor, Stern J. Mórincz és Weiser József. Tisztikar: Stolczer Gusztáv vezérigazgató, ifj. Singer Samu főkönyvvezető, Hirschler Sándor pénztárnok, Kleinfeld Ignác segédkönyvelő, Sukitsch Sándor segédtitkár. Czégjegyzés: A magyar vagy német czéget jegyzi 2 igazgató tanácsos, vagy egy a vezérigazgatóval együttesen. Legutóbbi alapszabály-módosítás 1888. augusztus 16. Szelvény elévülés a törvényes elévülés alatt. 1895-iki közgyűlés volt február hó 23-án.

Alsó-muraközi takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1873. Alaptőke 50,000 frt névre szóló 500 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvények ára 1895. április hóban 225 frt. Osztalék 1890—1894. 11, 12, 12, 13, 14 frt. Elnök Bánelly Sándor. Alelnök Dr. Böhm Sidney. Igazgatósági tagok: Baranasics Ferencz, ifj. Hadunyák István, Jellecsics Mihály, Pávasecz János, Petrics András, Sipos Károly. Felügyelő-bizottság: Eperjesy Sándor, Tóth Sándor, Knortzer György. Jogtanácsos: Eperjesy Sándor. Pénztárnok: Verby Ferencz. Könyvelők: Verby Ernő, Simon Károly. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag együttesen, vagy egy, és egy czégjegyzéssel megbízott tisztviselő. Alapszabályok 1873. augusztus 19. Folyó évi közgyűlés volt 1895. február 24-én. Pénztári forgalom 1894. évben 2.852,455 frt 03 kr

Sümegei takarékpénztár. Alakult 1869. Részvénytőke 40,000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 260 frt. Osztalék 1890—1894. 14^{50/100}, 15, 17, 17, 17. Elnök és v. igazgató Eitner Sándor id. Alelnök Takách Alajos. Igazgatósági tagok: Balasics Antal, Darnay Kálmán, Luiszer Lajos, Mojzer Imre, Szakmáry József. Felügyelő-bizottság: Darnay Kajetán, Bánfi Alajos, Eitner Zsigmond. Tisztviselők: Vörös K. Imre (könyvelő), pénztáros Német Lajos, titkár Mojzer Imre, ügyész Takács Zsigmond. A csak magyar czéget jegyzi a vezérigazgató és egy igazgató tag együttesen. Az alapszabályok kelte 1869, újabb 1881. A f. évi közgyűlés volt 1895 február 2.

Sümegei népbank. Alakult 1873. Részvénytőke 40.000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 100 frt. Osztalék 1890—1894. 7, 7, 7 frt. Elnök és vezérigazgató: Epstein Vilmos A. Alelnök és aligazgató: Mojzer József. Igazgatósági tagok: Scheiber Lipót, Füzik Gyula, Apfel Kálmán, Jandó Ferencz, Orbán Lajos. Felügyelő-bizottság: Dr. Fischer Ignác, Würzberger Jakab, Könyve József. Könyvelő: Scheiber József. Pénztárnok: Rozsonyi József. Jogtanácsos: Surgoth Miksa. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag, vagy egy a vezérigazgatóval együttesen. Alapszabályok kelte 1876. június 27. F. évi közgyűlés volt február 3-án. Pénztári forgalom 1894. évben 1.860,750 frt 42 kr.

Tapolczai takarékpénztár-részvénytársaság. Alakult 1869. Részvénytőke 30,000 frt névre szóló 300 drb 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 400 frt. Osztalék 1890—1894 20, 20, 20, 23, 23. Igazgatóság: igazgató Szigli József. Tagok: Csébi Antal, Flieg József, Leszner Sándor, Leszner Sámuel, Leszner József, Steiner Lipót, Handlery Gusztáv, Dr. Löwensohn Mór, Leszner Ferencz, Berger Vilmos. Felügyelő-bizottság: elnök Skublies Gyula, tagok Áts Ferencz, Dr. Fischer Gyula. Tisztviselők: Pénztáros Pollák József, könyvvezető és titkár: Szabó Dénes. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1876 február 23. Folyó évi közgyűlés volt 1895 február 24. Pénztári forgalom 1894. évben 3,320,914 frt 25 kr.

Balaton-melléki takarékpénztár részvény-társaság Tapolczán. Alakult 1889. Részvénytőke 60,000 frt névre szóló 600 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 100 frt. Osztalék 1890—1894. 3, 3,50, 4, 4,50, 5 frt. Vezérigazgató: Frisch Lipót. Helyettes igazgató: Glaser Sándor. Igazgatóság: Berger Jakab, Csendes József, Hirsch Lipót, Hochstätter Ignác, ifj. Lessner József, Lusztig József, Mojzer Ferencz, Pollák Adolf, Steiner Ferencz, Schwarz Mór, Vastagh János. Felügyelő-bizottság: Báró Puteáni Géza elnök. Bogyay István, Weltner Adolf, Wirin Vincze. Tét Károly főkönyvvezető. A csak magyar czéget jegyzi az igazgató vagy helyettes igazgató egy igazgatósági taggal, vagy két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok 1890. május 5-én. Folyó évi közgyűlés volt február 10-én. Pénztári forgalom 1894. évben 4.144,583 frt 51 kr.

Zalaegerszegi takarékpénztár. Alakult 1869. Részvénytőke 200,000 kor. névre szóló 400 darab részvény 500 korona befizetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 800 frt. Osztalék 1890—1894-ig 50, 50, 50, 35 frt. Elnök Dr. Mangin Károly kir. tanácsos. Alelnök: Weisz Ede v. igazgató. Igazgatósági tagok: Balaton József, Csutor János, Fischer László, Dr. Graner Adolf, Graner Géza, Graner Jakab, Heinrich Vilmos, Horváth Miklós, Kaiser József, Dr. Kaiser Emil, Rechnitzer Miksa, Rosenberg Sándor, Stern Farkas, Szalay Ferencz, Thassy Kristóf, Weisz Sándor. Felügyelő-bizottság: Hanty Károly, Udvardy Ignác, Schütz Sándor. Tisztviselők: Policzer József főkönyvelő, Mondschein Samu könyvelő, Vidóczy Ferencz s. könyvelő, Miszory Ignác pénztárnok. Boschán Gyula ügyész és titkár. A csak magyar czéget jegyzi

elnök vagy igazgató egy igazgatósági taggal együttesen. Alapszabályok kelte 1890. F. évi közgyűlés volt 1895 márczius 2-án.

Zalamegyei központi takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1893. Részvénytőke 80,000 frt, 800 darab 200 korona névérték. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 175 frt. Osztalék 1893—1894. 2 frt 5%^o. 7 frt 7%^o. Elnök Hácky Kálmán. Vezérigazgató: Krosetz Gyula. Igazgatóság: Büchler Jakab, Deutsch Ferencz, Dervarics Lajos, Fenyvesi Miksa, Fischer Miksa, Fischer Pál, Graner Béla, Dr. Hajós Ignác, Dr. Halász Miksa, Dr. Isoó János, Krosetz István, Königmayer János, Kohn Salamon, Nagy Károly, Rigó Ferencz, Rosenberg Zsigmond, Sanits Sándor, Varga Vilmos, Weiss Tivadar. Felügyelő-bizottság: Hajik István, Balassa Benő, Dr. Rosenthal Jenő, Udvardy Vince. Tisztviselők: Policzer Gusztáv főkönyvvezető, Kiss János pénztáros, Dr. Czinder István ügyész titkár. A csak magyar czéget jegyzi az igazgatóság bármelyik két tagja. Az alapszabályok kelte 1894 május 19. A folyó évi közgyűlés volt február 24. Pénztári forgalom 1894. évben 5.840,010 frt 31 kr.

Zalavármegyei takarékpénztár r. t. Z.-Egerszegen. Alakult 1893 aug. 1-én. Részvénytőke 30.000 frt, 150 drb 200 frtos részvény. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 350 frt. Osztalék 1893—1894, husz forint. Elnök: üresedésben. Ideiglenes elnök Krosetz János. Igazgatósági tagok: Szigethy Antal igazgató, Krosetz János, Botfy Lajos, Dr. Szigethy Elemér igazgatósági tagok. Felügyelő-bizottság: Udvary Ferencz f. b. elnök. Skublics Imre, Páslek József, dr. Hány István, Kovács István. Tisztviselők: Balogh Gyula főkönyvelő, Travnik Gyula s. könyvelő. Pirity Lajos pénztárnok. A csak magyar czéget jegyzi vagy két igazgatósági tag vagy egy a főkönyvelővel együttesen. Az alapszabályok kelte 1893 jul. 31-én. A folyó évi közgyűlés volt 1894 szept. 9. Pénztári forgalom 1894. évben 2.606.386 frt 31 kr.

Zala-Szent-Grót és vidéke takarékpénztár r. t. Alakult 1884. Részvénytőke 20.000 frt névre szóló 400 drb részvény 50 frt betézetéssel. Részvényeinek ára 1895 ápril hóban 100—110 forint. Osztalék 1890—1894 5 frt. Elnök Botfy Péter. Igazgató Berényi Jenő. Igazgatósági tagok: Kozary Aurél, Misnek Dávid, Neumann Lajos, Német Zsigmond, Politzer Mór, Steiner D. Ign., Varga Károly. Felügyelő-bizottság: Domokos György elnök, Bichler De-nes, Dr. Misner Antal. Tisztviselők: Koháry József czéggjegyző könyvelő, Brenner Ernő pénztárnok. A csak magyar czéget jegyzi az elnök, igazgató, vagy könyvelő egy igazgatósági taggal együttesen. Az alapszabályok kelte 1891 február 28. A folyó évi közgyűlés volt február 23.

GYÁRAK, IPARVÁLLALATOK.

A mint már más helyen is említettük, az utolsó másfél évtizedben szép lendületnek indult gyáriparunk, s most, hogy némikép le vannak győzve a kezdet nehézségei, remélhető, hogy a gazdasági állapotok jobbrafordultával s a vállalkozási kedv emelkedésével gyáriparunk is nagyobb fejlődésnek indul. Itt a megyénkben létező nevesebb ipari vállalatokról emlékezünk egyenként (jobbára a soproni keresk. és iparkamara 1894. évi jelentése alapján.)

A legtöbb gyári vállalat Nagy-Kanizsán van. A malátagyár és serfőződé-
ből külön emlékezünk meg. Többi gyáraink:

Franz Lajos 500 lóerőre berendezett gőzmalma s egyszersmind villam-
világítási vállalat. A malom-vállalatra befizetett tőke 200.000 forint; őrlési

képessége 120,000 mm. évenként és 3000 16 gyertyaerejű villamláng. Malom és villamtelep 1894. óta vannak üzemben. Munkásainak száma 600.

Weiser J. C. gazdasági gépgyára, mely 1886-ban keletkezett. Csakhamar magasabb színvonalra emelkedett, készítményei el vannak ismerve, különösen a „Perfecta“ sorvetőgép s az amerikai rendszerű „Zala“-drill vetőgép, mely czélszerű szerkezeténél fogva nagy elterjedtségnek örvend. A gyár különlegességei közé tartoznak egy- és kétvasú ekói, melyek az összes versenyeken első rangú díjakkal lettek kitüntetve. A gyárban érez- és vasöntőde van.

Blan M. Fiai cognac gyára 1884-ben keletkezett s élénk kivitele van Ausztriába és a Balkán államokba. Összeköttetésben van vele a gőzerőre berendezett pálinkafőzde, a melyben évenként 4000 hctlr bort, 3000—4000 hctlr törkölyt és ez ezer hctlr seprűt égetnek. Munkások száma 25—30. A gyár termékei a bel- és külföldi kiállításokon kitüntetésben részesültek.

Ugyanezen czég legújabbán egy üveg-kupak gyárat rendezett be czélszerű gépekkel s itt is 20 munkást s 4—5 gépészt foglalkoztat. Napi termelése 50.000 db. Ez a gyár az első e nemű vállalat hazánkban.

Hirschel és Bachrach gép- és kazángyára, amely vállalat újabbán keletkezett s több gőzmalom-felszereléssel mutatta ki életképességét.

Stern I. M. nagykanizsai téglagyára.

Guttmann S. H. czég dongatermelése, az egész ország legnagyobb vállalata. A kiviteli üzlet tárgyai: fűrészelt és hasított tölgyfa, piacza egész Nyugat-Európa.

Bellheim S. II. és fiai szalmatok-gyára, mely 1894-ben másfél millió drbot készített.

Sartory Oszkár, építő-anyagok és cementáru-gyára. E gyár 1878-ban keletkezett s azóta évről-évre nagyobb kiterjedést nyervén, Miskolczon és Tapoleczán fiókot állított fel, és tevékenységét egész Magyarországra terjeszti ki. Főszület a szakértői, szolid munkára helyez.

Az *Ujlaky-Hirschler és fiai* czég fűrészgyáráról (Kotor-Alsó-Domború) más helyen van szó, a hol a kotori fűrésztelepet képben is bemutatjuk.

Reischl Venczel-féle sörgyár Keszthelyen, ujonnan berendezett s évenként 3230 hectolitert termel, de szükség esetén termelőképességét fokozhatja is.

Eitner Zsigmondnak, Sümegen van nagy bőrgyára, melynek Ausztriába és Szerbiába van kivitele

Böhm Zsigmondnak Pacsán és *Bóna Györgynek* Csömödéren van kisebb malomvállalata

Epstein, Steiner és Társa czégnek említésre méltó mész- és téglagyára van Sümegen. Epstein Vilmosnak pedig faszén-termelése, melynek kiviteli piacza Austria és Svajcz.

Szesz- és cezetgyáraink közt megemlítendőek: *Schmidl Emil* anna-majori szeszgyára; *Hochsinger M. és fiai* cezetgyára Csáktornyan; *Gróf Deym Nándor* leszenzetomaji cognacgyára.

ZALAVÁRMEGYE TISZTIKARA.

Összeállította: Vajda J.

Főispán: SVASTITS BENŐ.

Központi tisztviselők:

Alispán: Csertán Károly.
Főjegyző: Gózonny László.
Tiszteletbeli főjegyző: Botfi Lajos.
Aljegyzők: Czukelter Lajos.
Malatinszky Lajos.
Vizy Géza.
Főügyész: Árvay Lajos.
Alügyész: Tuboly Gyula dr.
Főorvos: Mangin Károly dr.
Levéltárnok: Fitos Márton.
Főszámvevő: Szultberger Alajos.
Alszámvevők: Farkas Ferencz.
Homor János.
Főpénztárnok: Tomasics Sándor.
Alpénztárnok: Marton László.
Könyvvezető: Skublics Antal.
Iktató: Szabó Lajos.
Kiadó: Derenesény Pál.
Iráttárnok: Horváth István.

Árvaszék:

Elnök: Csesznák Sándor.
Ülnökök: Braunstein Pál.
Horváth Bertalan h. elnök.
Málits József.
Nagy Lajos.
Tassy Kristóf.
Trsztyánszky Ödön.
Zarka Zsigmond.
Számvevő: Rajky Miklós.
Pénztárnok: Máyer János
Jegyzők: Csák Károly dr.
Csák Árpád dr.
Tuboly Sándor.
Iktató: Varga József.
Kiadó: Hutter Ferencz.
Iráttárnok: Horváth Jenő.

Járási kultisztviselők:

Zalaegerszegi járás. Járási székhely *Zala-Egerszeg.* Lakosság száma 28,347. A lakott házak száma 4418. Terület katasztrális holdakban 95,706. Nemzetisége magyar. Főszolgabíró Thassy Miklós. Szolgabíró Mayer István. Járási irnok Wehofsits Ottó. Járás orvos Hány István dr. Állatorvos Piréty Gyula helyettes. Körorvosok Isoó János, Halász Miksa, Rigó Ferencz és Goldstein Károly dr. Ülbiztos Sebestyén Antal. A járási székhelyekhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely neve Zala-Szentiván, községi bíró Molnar Gyula, helyettes bíró Deák Antal, körjegyző Tóth Béla helyettes, közigyám Tóth János. Kj. sz. Zala-Lövő, k. b. Takács János, h. b. Mázsa Gergely, kj. Jobbany Géza, kgy. Takács János. Kj. sz. Andrásbida, k. b. Boros Ignác, h. b. Smódit Ignác, kj. Hártl János, kgy. Vas János. Kj. sz. Salomvár, k. b. Major János, h. b. Bicsák Vendel, kj. Takách Lajos, kgy. Babos Árpád. Kj. sz. Besenyő, k. b. Gerencsér Ferencz, h. b. Nagy József, kj. Borbly Antal, kgy. Farkas Dömötör. Kj. sz. Szepetk, k. b. Kovács Vendel, h. b. Novák Imre, kj. Melnar István, közigy. Varga Kristóf. Kj. sz. Ságod, k. b. Pozvig József, h. b. Imrik

Ferencz, kj. Vutskits Ignác, kgy. Szávicza József. Kj. sz. Felső-Bagod, k. b. Cséri Fülöp, h. b. Kardos János, kj. Tóth Gyula, kgy. Kardos József, Kj. sz. Bak, k. b. Balogh Gyula, h. b. Héder György, kj. Füzy Kálmán, kgy. Petó János. Kj. sz. Söjtör, k. b. Hordós Ferencz, h. b. Kovács József, kj. Duzár István, közgy. Galina Vilmos. Körj. sz. Nemes-Apáti, k. b. Boncz Imre, h. b. Bödecs Sándor, kj. Árvay Gábor, kgy. Simon Imre.

Letenyei járás. Járási székhely *Letenye*. Lakosság száma 25,253. A lakott házak száma 3606. Terület catastrális holdakban 83020. Nemzetisége magyar és horvát. Főszolgabíró Thassy Lajos. Szolgabíró Szalmay József. Járási irnok Vajda Jakab. Járás orvos Hajós Sándor dr. Állatorvos Rechnitzer Vilmos. Körorvos Halász Vilmos dr. Utbízto Hófer Mihály. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: körjegyzői székhely neve Letenye, községi bíró Bóha József, helyettes bíró Bicsák János, körjegyző Békessy Rezső, körgyám Hóbor József, községi pénztárnok a bíró. Kj. sz. Tót-Szent-Márton, k. b. Babir János, h. b. Visnits Tamás, kj. Kámán Lajos, k. gy. Győri János, k. p. a bíró. K. sz. Becehely, k. b. Ruczek János, h. b. Ács István, kj. Hóbor József, k. gy. Gyergyák József, k. p. a bíró. K. sz. Bánok-Szent-György, k. b. Pintér István, h. b. Baksa Pál, kj. Fülöp József, k. gy. Szakál Mihály, k. p. a bíró. K. sz. Pusztá-Magyarod, k. b. Karakai Vendel, h. b. Horváth Károly, kj. Büki József, k. gy. Kovács György, k. p. a bíró. K. sz. Szent-Adorján, k. b. Fehér László, h. b. Kámán Károly, kj. Baka Ferencz, k. gy. Bors József, k. p. a bíró. K. sz. Szécsi-Sziget, k. b. Kaszás Ferencz, h. b. Gál Ján., kj. Golinár József, k. gy. Cseke Imre, k. p. a bíró. K. sz. Kerka-Szent-Miklós, k. b. Tóth János, h. b. Boa János, kj. Vendl Ede, k. gy. Szak József, k. p. a bíró. K. sz. Felső-Szemenye, k. b. Gyertyánági József, h. b. Bíró József, kj. Hajgató Lajos, k. gy. Nagy Gábor, k. p. a bíró.

Tapolczai járás. Járási székhely *Tapolcza*. Lakosság száma 46.476. A lakott házak száma 8300. Terület katastrális holdakban 83020. Nemzetisége magyar. Főszolgabíró Szentmiklóssy Gyula. Szolgabíró Székely Emil és Polgár Béla. Járási irnok Molnár János. Járásorvos Beszedics Ede dr. Állatorvos Mukits Aladár. Körorvosok Löwensohn Mór dr., Fischer Gyula dr., Kustos Károly dr. és Stolczer József dr. Utbízto Varga János bfüredi megyei utb. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely neve Tapolcza, községi bíró Dávid János, helyettes bíró Hándleri Gusztáv, körjegyző Árvay Lajos, körgyám Gáber János, községi pénztárnok Tibola János. Kj. sz. Dízsel, k. bíró ifj. Szabó Mihály, h. b. Dobosi István; körj. Fekete (Schwarz) Gáspár. kgy. Albert József, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Gulács, k. b. Péterfy Lenárd, h. b. Bőczén Sándor, kj. Neusziedler József, kgy. Eöry Béla, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Tördemicz k. b. Kankó József, h. b. Szalai Pál, kj. Vlasics Lajos, kgy. Tóth Pál, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Nemes-Vita, k. b. Karácsony Kálmán, h. b. Kalmár Mihály, kj. Paczay György, kgy. Kocsis János, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Les.-Tomaj, k. b. Szabó Ferencz, h. b. Szabó József, kj. Papp Mihály, kgy. Piller Jakab, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Köves-Kálla, k. b. Fábián Dániel, h. b. Pálfiy Imre, kj. Fehér Sándor, kgy. Szalay Károly, k. p. a községi bíró. Körj. sz. Kővágó-Órs, k. b. Balogh Ferencz, h. b. Ács Vince, kj. Papp Lajos, kgy. Baky Gábor, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Kékkút, k. b. Rác József, h. b. Pék Gyula, kj. Král Rezső, kgy. Mészáros János, k. p. a községi bíró. Körj. sz. Monostor-Apáti, k. b. Takács János, h. b. Pintér Lőrincz, körj. Vlasics Nándor, közgy. Horváth Vendel, k. p. a községi bíró. Körj. sz. Tallián-Dörög, k. b. Horváth Bálint, h. b. Gulás Gergely, kj. Deák Antal, kgy. Moró József, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Felső-Órs, k. b. Korpádi József, h. b. Vas György, kj. Kovács Endre, kgy. Bak Sándor, k. p. a községi bíró. Körj. sz. Csapak, k. b. Balogh Imre, h. b. Soós Károly, körj. Kábdebó István, közgy. Nagy Sándor, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Balaton-Füred. k. b.

P. Kutasi Imre, h. b. Pálfi Gábor, kj. Baresay Boldizsár, kgy. Bertók Gábor, k. p. Varga Gábor. Kj. sz. Örvényes, k. b. Fölher Ádám, h. b. Rédl József, körj. Molnár János, közgy. Bika János, k. p. a községi bíró. Körj. sz. Nemes-Pécsely, k. b. Saáry Lajos, h. b. Balassa Lajos, kj. Cséri Mór, kgy. Bajomy Gábor, k. p. a községi bíró. Kj. sz. Szent-Antalfa, k. b. Somodi Lajos, h. b. Solyom Gyula, körj. Németh Ignác, kgy. Vidosi Gábor, községi pénztárnok a községi bíró.

Novai járás. Járási székhely *Nova*. Lakosság száma 15143. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 2803. Terület kat. holdakban 74,793. Főszolgabíró Viosz Ferencz. Járási irnok Krizmanich József. Járási orvos Kovácsics Ferencz dr. Körorvos Polgárdi Lipót. Utbiztos Ács György. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely Nova, közs. bíró Csizmazia Mihály, helyettes bíró Babos Lajos, körjegyző Bezerédy István, körgyám Csizmazia György. K. sz. Páka, k. b. Ambrus Nándor, h. b. Németh Ferencz, kj. Koutnyek Ferencz, k. gy. Németh István. K. sz. Lenti, k. b. Molnár Imre, h. b. Ambrus Sándor, kj. Höhn Béla helyettes, k. gy. Borsos János. K. sz. Tárnok, k. b. Bogdán Ferencz, h. b. Tóth György, körj. Puly Gábor, k. gy. Papp Péter. K. sz. Csonkahegyhát, k. b. Kustán Sándor, h. b. Józsa György. körj. Horváth Lajos, k. gy. Tuboly Zsigmond. K. sz. Nagy-Lengyel, k. b. Pá. Sándor, h. b. Fángl János, kj. Horváth Jenő helyettes, k. gy. Fitos Gáspár. A járásban több körjegyzőség nincsen.

Sümegei járás. Járási székhely *Sümege*. Lakosság száma 26216. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 3461. Terület katastrális holdakban 75,132. Főszolgabíró Füzik Gyula. Járási irnok Szabó Gyula. Járás orvos Lukonics Gábor. Állatorvos Viasz József, lakik Szent-Grót. Körorvosok Fischer Ignác, Lengyel Ármin. Utbiztos Pataki Sándor. A járási székhelyhez tartozó összes közejegyzőségek: Körjegyzői székhely Káptalanfa, községi bíró Csordás Lajos, körjegyző Horváth Gyula, községi pénztárnok Kovács Bálint. K. sz. Nyírad, k. b. Nagy Gergely, kj. Somogyi József. K. sz. Bazsi, k. b. Merics Ignác, kj. Zimics Sándor. K. sz. Mihályfa, k. b. Sélley Lajos, kj. Lohonya Elek. K. sz. Gógánfa, k. b. Sebestyén József, kj. Kummert Sándor. K. sz. Ukk, k. b. Kovács Károly, kj. Linter Gyula. K. sz. Galsa, k. b. Kovács József, kj. Róhrer János. K. sz. Sümege nagyközség, k. b. Kondor József, h. b. Kovács Mihály, kj. Malomsoki János, k. p. Faludi Antal. K. sz. Csabrendek nagyközség, k. b. Főcze József, kj. Schreiner Dénes, k. p. Kohn Vilmos.

Keszthelyi járás. Járási székhely *Keszthely*. Lakosság száma 26,746. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 3980. Területe katastrális holdakban 73,014. Főszolgabíró Takách Imre. Szolgabíró Pálffy László. Járási irnok: Hochmuth Fülöp. Járás orvos Hány Ödön dr. Állatorvos Lázár Izsó. Körorvosok Löwy Mór dr., Rosenberg Soma dr. Utbiztos Szombath József. A járási székhelyekhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely Keszthely nagyközség, körjegyző Csirke Iván, községi bíró Nagy István, helyettes bíró Riersch József, községi pénztárnok Ullmann Venczel, körgyám Lendvay József. Kj. sz. Rezi nagyközség, kj. Bardio Antal, k. b. Senez Péter, h. b. Takács Ferencz, közgy. Cserép Ferencz. Kj. sz. Alsó-Zsid, kj. Sarkady Károly, k. b. Sári József, h. b. ifj. Pál János, közgy. Sente József. Kj. sz. Alsó-Páhok, kj. Novák Károly, k. b. Lázár G. János, h. b. Kámán Péter, kgy. Lázár Samu. Kj. sz. Zala-Szántó, kj. Milkovich Géza, k. b. Nagy Vince, h. b. Kemendy József, kgy. Nagy Ferencz. Kj. sz. Vanyarcz-Vashegy, kj. Angyán János, k. b. Bujtor Antal. h. b. Török László, kgy. Angyal Ferencz. Kj. sz. Sármellék, kj. Dely Béla, k. b. Antal János, h. b. Saicz János, kgy. Németh János. Kj. sz. Keszthely polgárváros, kj. Mészáros Sándor, k. b. Laktits Péter, h. b. Mayer Mór, kgy. Neigen Károly. Kj. sz. Karmaes, k. b. Sas József, h. b. Tomor József, kj. Paller János, kgy. Németh István.

Pacsai járás. Járási székhely *Pacsa*. Lakosság száma 27123. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 4095. Terület katasztrális holdakban 77321. Főszolgabíró Gaal Miklós. Szolgabíró Sólyomy Tivadar. Járási írnok Fodor Gusztáv. Járásorvos Frommer József dr. Állatorvos 4 állatorvosi kerületbe van beosztva, állatorvosok Fürst Sándor, Pírity Gyula, Viasz József, Lázár Izidor. Körorvos üresedésben. Utbiztos Frensz Antal. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely neve Dióskál, községi bíró Langstatter András, helyettes bíró Nagy Máté, körjegyző Galadalis Lajos, közgyám Szladovics Sándor. Kj. sz. Orosztony, k. b. Kozáry János, h. b. Gerencsér János, kj. Halász István, kgy. Oroszi József. Kj. sz. Hahót, k. b. Bali György, h. b. Buczkó József, kj. Koltay László, kgy. Laudi István. Kj. sz. Bucusz-Szt.-László, k. b. Deli Gábor, h. b. Miklics József, körj. Toppler György, közgy. Balázs Ferencz. Kj. sz. Kapornak, k. b. Emmer József, h. b. Kerekes Ferencz, körj. Serégély Károly, Cziklin Ferencz. Körj. sz. Zala-Apáti, k. b. Iberpakker György, h. b. Peiner Ferencz, kj. Benedek János, kgy. Tóth János. Körj. sz. Szent-Péterur k. b. Pálffy Pál, h. b. Zob László, körj. Riedlmayer Károly, kgy. Zob János. Körj. sz. Pacsa nagyközség, k. b. Pap János, h. b. Csurgó János, kj. Koltay Lajos, kgy. Balázs Sándor. Kj. sz. Z.-Szabar nagyközség, k. b. Páti István, h. b. Tóth János, kj. Gyuk István, kgy. Tulok Mihály.

Csáktornyai járás. Járási székhely *Csáktornya*. Lakosság száma 38211. Nemzetisége $\frac{2}{3}$ rész horvát, $\frac{1}{3}$ magyar. A lakott házak száma 5904. Terület katastrális holdakban 64564. Főszolgabíró Vrantsits Károly. Szolgabíró Kolbenschlag Béla. Járási írnok Szirk Frigyes. Járásorvos Krasovecz Ignác dr. Állatorvos Vrancsics Jenő. Körorvosok Wolf Béla drávavásárhelyi, Ventiáner József dr. stridói. Utbiztos helyettes Szücs Lajos Mura-Szerdahely. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: körjegyzői székhely Csáktornya város, közs. bíró Molnár, helyettes bíró Megla István, körjegyző Grész László, közgyám Benesák Ferencz, közs. pénztárnok Deák József. K. sz. Csáktornya külfára, kj. Haba István, kgy. Novák Ferencz. K. sz. Dráva-Vásárhely, k. b. Zsnidarics Jakab, kj. Kornfeind Nándor, kgy. Rántes János. k. p. Poszavec Mihály. K. sz. Dráva-Csány, k. b. Pokrivács János, kj. Ungár Adolf, kgy. Zsuidár Mihály. K. sz. Mura-Siklós, k. b. Mikolai Ferencz, kj. Kollarics Imre, kgy. Jámbrovics Tamás. K. sz. Mura-Szent-Márton, k. b. Kósz Péter, kj. Belec Ede, kgy. Tomics János. K. sz. Felső-Mihályfalva, k. b. Kernyak István, kj. Friedl Gyula, kgy. Novák Lőrincz. K. sz. Stridó, k. b. Fortner Mihály, kj. Krauthaker József, kgy. Ambrus György. K. sz. Vizi-Szent-György (V. hegykerület), k. b. Horváth András, kj. Plichta Béla, kgy. Horváth Iván. K. sz. Mura-Szerdahely, k. b. Horváth László, kj. Ehrenreich Nándor, kgy. Barát Ferencz. K. sz. Bottornya, k. b. Tersztenyák Pál, kj. Kollay Lajos, kgy. Hrupics Vincze. K. sz. Őrség, k. b. Kovács Máttyás, kj. Radli Mihály, kgy. Vidovics Illés.

Perlaki járás. Járási székhely *Perlak*. Lakosság száma 36436. Nemzetisége magyar és horvát. A lakott házak száma 5028. Terület katasztrális holdakban 50059. Főszolgabíró Kovács Rezső. Szolgabíró Bölcs Sándor. Járási írnok Mihác János. Járás orvos Böhm Sidney dr. Állatorvos Lange Kelemen. Körorvos Vizteleki F. Frigyes dr. Utbiztos Korpics János. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: körjegyzői székhely Perlak-Ottok. Községi bíró Málek István, ht. bíró Jelasics Mihály, körjegyző Krampats József, közgyám Petrics András, községi pénztárnok Glavina András. Kj. sz. Szoboticza, k. b. Koczián József, kj. Bartal György, kgy. Czirkvencsics Gyögy Benkoveczen. Kj. sz. Dekánovecz, k. b. Maródi Imre, kj. Tivadar Ferencz, kgy. Tököli Márton. Kj. sz. Hodosán, k. b. Gurics István, kj. üres, kgy. Gurics Menyhért. Kj. sz. Mura-Csány, k. b. Vadla Bálint, h. b. Gudlin György, kj. Vizmathy Sándor, kgy. Hrányecz István, közs. pénzt. Golonya Mihály. Kj. sz. Mura-Király, k. b.

Bihár János. kj. Verbáncsics Nándor. K. sz. Dráskovecz, k. b. Habus János, kj. Komján László, kgy. Matjasics András. K. sz. Szt.-Mária, k. b. Hrányecz Elek, körj. ifj. Goricsánecz József, kgy. Péter Tamás. Kj. sz. Mura-Vid, k. b. Szlerbát Fülöp, h. b. Frisiesics Vid, kj. Babics Gábor, kgy. Dominics György, közs. pénzt. Frisiesics Mihály. Kj. sz. Alsó-Domboru, k. b. Teletár István, h. b. Stefics István, kj. Pichler Imre, kgy. Ruzsák Márton. k. p. Ruzsák György. Körj. sz. Kotor, k. b. Gregurecz Antal, h. b. Matos Mihály, kj. Kele György, kgy. Vlasics Jeromos, községi pénztárnok Vidovics Mátyás.

Alsó-Lendvai járás. Járási székhely *Alsó-Lendva*. Lakosság száma 45634. Nemzetisége magyar és vend. A lakott házak száma 7387. Terület katasztrális holdakban 104793. Főszolgabíró Szmodiss Viktor dr. Szolgabíró Csesznák Ödön. Járási irnok Ferber József. Járásorvos Király Mór dr. Állatorvos Brüll Lipót. Körorvos Józsa Fábán dr. Utbiztos Kiss Ferencz A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyzői székhely neve Alsó-Lendva, községi bíró Alszeghy József, helyettes bíró Tama János, községi jegyző Baranyay Kálmán, közgyám Gazdag Ignác, községi pénztárnok Csaplovics József. Kj. sz. Alsó-Lendva, k. b. Simonka Ferencz, h. b. Adorján Mihály, h. kj. Hadravics Elek, kgy. Horváth József. Kj. sz. Gyertyámos, k. b. Kocsis János, h. b. Göncz Ferencz, körj. Rádlí Károly, közgy. Trajber Vendel. Körj. sz. Cserencsóc, k. b. Zsálík István, h. b. Rousz Mátyás, körj. Grassanovics Antal, körgy. Sceserbits Istvan. Kj. sz. Bellatinecz, k. b. Balazsicz Mihály. h. b. Czinki József, kj. Nagy Sándor, kgy. Raduha István. Kj. sz. Turnischa, k. b. Makovecz István, h. b. Törnár István, kj. Némethy Ferencz, körgy. Koczet Antal. Körj. sz. Dobronok, k. b. Hermán János, h. b. Göncz János, kj. Forintos Titusz, kgy. Büremen László, K. sz. Bagonya, k. b. Kocsár András, h. b. Ivanits Ferencz, kj. Török Kálmán, kgy. Berden József. Körj. sz. Szent-Györgyvölgy, k. b. Bertalan Károly, h. b. Babolesay Pál, kj. Zsiga Gyula, kgy. Soós Károly. Kj. sz. Csesztreg, k. b. ifju Antal József, h. b. Hermán Márton, kj. Rácz István, kgy. Orbán Áron. Kj. sz. Baksa, k. b. Saly Sándor, h. b. Soós János, h. kj. Koller Nándor, kgy. Soós József. Körj. sz. Rédics, k. b. Tüske János, h. b. ifju Kancsal László, körj. Török József, kgy. Kovács István.

Zala-szent-gróti járás. Járási székhely *Zala-Szent-Grót*. Lakosság száma 21305. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 3237. Terület katasztrális holdakban 46107. Főszolgabíró Botka Ferencz. Járási irnok Kardos Sámuel. Járás orvos Misner Antal dr. Állatorvos Viasz József. Körorvos zala-szent-gróti körben: Mehr Mór, — türjei dr. Erdős Adolf, lakik Szent-Gróton. Utbiztos Deák József. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: körjegyzői székhely Aranyod, ideigl. Z.-Szt.-Gróton van, közs. bíró Kőszegi Kálmán, h. bíró Kővér János, kj. Glázer József, kgy. Somogyi György. K. sz. Csány, k. b. Nagy Imre, h. b. Nagy György, kj. Domby László, kgy. Kámán Péter. K. sz. Türje, k. b. Lájer János, h. b. Molnár János, kj. Prácsér János, kgy. Fáner Ferencz. K. sz. Zalabér, k. b. Balog Gáspár, h. b. Heri József külső, kj. Bichler Dénes, kgy. Kozáry Aurel. K. sz. Zala-Koppány, k. b. Borsos János, h. b. Koronczai Ferencz, kj. Mártinsevics István, kgy. Petrácsék Ignác. K. sz. Z.-Szt.-Grót, k. b. Koháry József, h. b. Pap Mihály, kj. Scholtz Károly, kgy. Kovács József. K. sz. Z.-Szt.-László, k. b. Ódor József, h. b. Ódor Gábor, kj. Rimmer Lajos, kgy. Sabjanics Pál.

Nagy-Kanisai járás. Járási székhely *Nagy-Kanisza*. Lakosság száma 34433. Nemzetisége magyar. A lakott házak száma 5416. Terület katasztrális holdakban 91648. Főszolgabíró Svastits Károly. Szolgabíró Merkly Antal. Járási irnok Lenkei Zsigmond, Járás orvos Máyer Ferencz dr. Állatorvos Fürst Sándor. Körorvosok Viola Ignác dr. Gelsén, Hausner József dr. Kiskomárom, Augenfeld Fülöp Szepetnek. Községi orvos: Farkas Ferencz Légrad. Utbiztos Laczin Viktor. A járási székhelyhez tartozó összes körjegyzőségek: Körjegyző

székhely neve Mura-Keresztur, községi bíró Kárász György, helyettes bíró Hermán János, körjegyző Szemző Gyula, körgyám Radmanics József. Kj. sz. Szepetnek, k. b. Fuchs János, h. b. Kéri József, körj. Dénes Ferencz, körgy. Fuchs György. Kj. sz. Sormás, k. b. Kele György, h. b. Mihácsi Péter, körj. Grünfeld József, kgy. Varga József Eszteregnye. Kj. sz. Langviz, k. b. Klein György, h. b. ifj. Lang Mihály, körj. Nagy Ferencz, kgy. Klein György. Kj. sz. Szent-Balázs, k. b. Varga József, h. b. Csizmadia János, körj. Szondy László, kgy. Balla István Magyar-Szerdahely. Kj. sz. Gelse, k. b. Kovács Zsiga, h. b. Sável János, kj. Kugler Sándor, kgy. Keresztesy György. Kj. sz. Galambok, k. b. Török János, h. b. Tóth Kápolna János, kj. Starzsnszky György. kgy. Tompos Gábor. Kj. sz. Kiskomárom, k. b. Kafka László, h. b. Tálós Péter, kj. Kerenczy János, kgy. Marton Mihály. Kj. sz. Sárszeg, k. b. Németh Antal, h. b. Szalóky Nándor, kj. Pandur Ferencz, kgy. Németh Antal. Kj. sz. Bakónak, k. b. Tóthmárton József, h. b. Tóth Antal, kj. Dénes Béla, kgy. Nyéky Pál plébános. Körj. székh. Légrad nagyközség, k. b. Sznopek József, h. b. id. Pöcsét István, körj. Kovács Gyula, körgy. Torma András, községi pénztárnok Grangya Emil.

Rendezett tanácsu városok.

Nagy-Kanizsa.

Polgármester: Babochay György ügyvéd, egyuttal árvaszéki elnök.	Ügyész: Bentzik Ferencz dr.
Főjegyző: Lengyel Lajos ügyvéd, egyuttal h. polgármester.	Jegyző: Hofer Ferencz.
Tanácsosok: Halis István, egyuttal árvaszéki ülnök.	Levélárnok: Halvax Gyula.
Matkovics Sándor.	Katonai előadó: Sterbeczky Ferencz.
Kültanácsosok: Anek István.	Erdőmester: Botfi Károly.
Gudlin László.	Kataszteri nyilvántartó: Perger Károly.
Mihálec József.	Orvosok: Gerő József dr.
Poszaveczi Bátori Istv.	Rácz Kálmán dr.
Thomka Endre.	Állatorvos: Maár Nándor.
Varga János.	Községi bíró: Halis István.
Főkapitány: Vécsey Zsigmond.	Közkórházi főorvos: Szekeres J. dr.
Alkapitányok: Bay György.	„ alorvos: Rauch Zsigm. dr.
Farkas Ferencz.	„ gondnok: Hitzelberger L.
Rendőrbiztos: Raffay István.	Közigazgatási iktató: Csányi János.
Számvevő: Juhász György,	„ kiadó: Novák Nándor.
Könyvvivő: Lillik Ágoston.	Árvaszéki iktató és irattárnok: Tóth Nándor.
Mérnök: Plosszer Ignác.	Községi bírósági iktató: Ruesz Antal.
Segédmérnök: Geizl Viktor.	Írnokok: Anhoffér Gyula.
Pénztárnok: Weiss Henrik.	Bánckovics József.
Adóellenőr: Neu Albert.	Hardi Gyula.
Adótiszt: Áts József ifj.	Vlassics János.
Körgyám: Vágner Károly, egyuttal árvaszéki pénztárnok.	Városgazda: Süle János.
Segédgyám: Varga István.	Mázsáló mester: Fénusz József.
	Végrehajtók: Csányi Elek.
	Pintér István.
	Varga Antal.

Zala-Egerszeg.

Polgármester: Kovács Károly ügyvéd, együttal árvaszéki elnök.	Katonaügyi előadó: Vöczköndy László.
Főjegyző: Németh Elek, egyuttal h. polgármester.	Rendőrkapitány: Gaál Károly.
Tanácsos: Braunstein József, egyuttal árvaszéki ülnök	Levéltárnok: Németh Elek.
Kültanácsosok: Fischer László, Nagy János. Paczonai Sándor.	Orvos: Gráner Adolf dr.
Aljegyző: Vöczköndy László.	Mérnök: Flesch Adolf.
Ügyész: Szigethy Elemér dr.	Pénztárnok: Magyar Lajos.
Községi bíró: Braunstein József.	Ellenőr: Simonfy István.
	Számtiszt: Tanár Ignác.
	Számvevő: Juhász József.
	Iktató és kiadó: Pávek Ferencz.
	Állatorvos: Kovács József.
	Végrehajtó: Táneczos Lajos.

ZALAVÁRMEGYE.

Irta: Hoffmann Mór.

Zalavármegye az ország délnyugati szögletében az
Fekvése. északi szélesség $46^{\circ}16'$ és $46^{\circ}6'$, a keleti hosszúság
 $33^{\circ}59'$ és $35^{\circ}55'$ alatt fekszik.

Keletről Somogyvármegye határolja, melytől egy da-
határai. rabig a Balaton tava, melynek közepén megy el a határ,
s a Kanizsa-patakja választja el. Délről a Dráva von
határt a horvátországi Kőrös és Varasd vármegyék közt; nyugatra
Stájerország és Vasvármegye, északra Vas- és Veszprém vármegyék
határolják.

A vármegye nagysága 5121.63 négyszög kilométer,
Kiterjedése. s nagy Magyarországon e tekintetben a 15-ik vármegye.

Legnagyobb hosszúság Felső-Órstól Dráva-Magyaródig 20
német mérföld; szélessége majd 1 , majd 6 , 8 és 10 mérföld. Haszná-
nálható földje $810,312$ hold; és p. $416\,008$ h. szántóföld; 96.430
h. rét és legelő; 48.442 h. szőlő (a mit azonban az évtizedben a
filloxera erősen megcsappantott); 236.102 h. erdő, a többi kertek.
Népessége az 1890-iki összeírás szerint 404699 .

A mi a vármegye természeti viszonyait illeti, kevés
Fermészeti viszonyai. a róna tájéka. Csak a Mura és Lendva vizei közt levő
térseget, a Muraköz keleti részét s a Kis-Komárom körül
levő vidéket mondhatni lapályosnak. Ez az egész terület alig teszi
a megye 8-ad részét; a többit kisebb-nagyobb hegyek, szelid bor-
termelő vidékek borítják, melyek közt kellemesen váltakoznak a
majd szűkebb, majd tágasabb völgyek. Ezek közül kiemelendők:
a Zala vizének gyönyörű völgye, mely a Balaton felé tágul s mely-
nek mentében csinos falvak, pompás kastélyok és kertek, erdőkkel,
szőlővel fedett dombok, termékeny rétek és szántóföldek vannak
szétszórva. A második az egeri völgy a tapolezai járásban. Nem
tágas, de mindkét oldalán különös alkotású hegyek veszik körül,
melyek elragadóan szép vidékké teszik.

A megye földje különböző minőségű. A Balaton mel-
Földje. lékén köves, mészfölddel, homokkal keverve; különösen
roz és kukoricza terem rajta, mely nedves esztendőekben
gazdagon fizet. Némely Balaton-melléki hegynék földje porhanyós,
rozsa színű főveny, így Köves-Kállán, Szent-Békállán. A Mura-
közben szintén kövecses a föld; a megye többi hegyes részeiben

sárga agyag, néha homokkal vagy kavicssal vegyítve; Karmacs körül a szántóföldeken levő kövek oly laposak, mint a deszka és vékonyak; a Zala völgyében fekete vagy sárga; Nagy-Kanizsa körül sárga folyó homok; a Mura vize baloldalán fekete kerti föld s ez a legtermékenyebb az egész megyében.

Gazdag a megye szép vidékekben. Legszebb tájéka Felülete. a Balaton melléke. A síkságból felemelkedő számos elszigetelt hegy, melyek majd négyszögletesek, majd gömbölyűek és csúcsosak, az ezeket fedő erdők és szőlőhegyek, a tetőket koronázó régi váromladékok, melyeket a költő képzelete alakjaival benépesített, s melyeknek mohos kövei régi dicsőségről, régi szentvedélyekről regélnek; az innen való felséges kilátás a Balatonra, melynek hullámzó tükörén visszaverődnek a nap aranyos sugarai, a szorgalmas mivélésre mutató szántóföldek, a sűrűen elhintett csinos falvak elbájoló kies vidéket képeznek, melyen gyönyörrel legelteti szeméit az útas.

Levegője tiszta és egészséges, kivált a Balaton mentében: de kevésbé a Dráva és Mura vizek mellett, hol sok halvány arcot lehet látni, sőt számos golyvás van az egész Dráva mellékén, különösen Deklezsín, Izsakócz és Mellincz nevű helységekben.

Hegyei, azt az egyet kivéve, mely a Dráva és Mura Hegyek. vizek közt Stájerországból nyúlik be, a magas Tirol és Stájerországon átfutó s Dobránál Vas-vármegyébe bejövő Szt.-Gotthard hegyének ágai. Ez a hegysor két helyen lép a megyébe. Az egyik *Dolincznál* különvállik s egy darabig a Rába vizét kísérvén, *Végednél* jön a megye határára, s itt egy ágazatot Sümeg és Szües felé küld, hol a magas Dobos hegyével kezdetét veszi a Bakonyság; másik ágával a Balaton felé megy s majd Egenföldig nyúlik be. A Dolincznál két felé vált dobrai hegysornak másik ága Pusztá-Szt.-Péternél éri el a zalai határt, s előbb Kustányszegig egyenesen kelet felé tart, de már itt többfelé ágazik; ugyanis egyik szárnyával dél felé fordulván, a lövői és egerszegi járások déli részét futja el; másik ágával Boczföldig tovább is keletre megy; de itt hirtelen délre kanyarodik s Hahótot megkerülvén, ismét észak felé tart. Zalabéternél egy keskeny szegletet képez, melyet a Zala vizének meg kell kerülnie, itt újra délnek tart s egyik ágával Letyenyéig a Muráig terjed, másik ága pedig Miháldnak tartva Szent-Jababnál Somogy vármegyébe lép át.

A Balaton melléken fekvő hegyek magas és erdős hegysor által kapcsolódnak össze a Bakonysággal. A mint már említettük, a Balaton mellékén számos elszigetelt hegy van, melyek majd kerekded, majd szegletes, majd csinos formáikkal mint természeti ritkaságok is figyelmet érdemelnek. Keletkezésöket földalatti tűznek vagy földindulásnak tulajdonítják. Ilyen különálló hegyek: a *badacsonyi*, *gulácsi*, *szentgyörgyi*, *halápi*, *csobánczi*, *hegyesdi* és a monoszlói ha-

tárban a *hegyestői*. A hegyesdinek formája egészen czukorsüveg alakú s egy omladozott várral koronázott tetője olyan, hogy messziről azt hinné az ember, hogy meg sem lehet állni rajta. Ezt erdők övedzik. A hegyestői is czukorsüveg alakú, de kétszer oly magas, mint az előbbi, gyönyörű szőlők övezik.

Folyók,
tavak. A megye nagyobb folyóvizei a Dráva, a Mura, a Zala és az Eger s még több kisebb folyóvíz.

A Dráva, mely a megye déli részét mossa Horvátországtól választja azt el. Légrádnál a Murával egyesül és Somogyba lép át. Alacsony partjai mellett folyása nagyon sebes, s nem kevés kárt okoz áradásaival. A kereskedelemre nézve hasznos, mert hajókázható. Fövenyéből aranyport mosnak. Hala bőségben van, s partjait szép bükkes és tölgyes erdők kísérik.

A Mura Deklezsinnél jön be a megyébe s Légrádnál a Drávába ömlik. Ezzel képezi a Muraköz félszigetét. Tekervényes alacsony partjai vannak, gyakran és hirtelen kiönt, szintén hajókázható.

A Zala Zala-főnél Vasvármegyében ered s Páczdónál lép a megyébe. Zalabértől kezdve dél felé foly, s miután egy gyönyörű völgyet formálna, Hidvégen felül a Balaton mocsárjaiba vész. Dél felé sok posványt és bozótos helyet csinál, melyek szélessége Zala-Apáti és Esztergál körül 4 klm. A folyó nem hajókázható. Egykoron híresek voltak rákjai, de az utóbbi években valami pusztító betegség következtében kiveszésnek indultak.

Az Eger a bakonyi erdőkben fakad s keresztül folyván a tapolezai járáson a szigligeti és badaesonyi hegyek közt a Balatonba ömlik. Folyása közben sok liszt-, fűrészmalmot és kallót forgat; keskeny, de mégis szép völgye magas hegyektől van körülvéve.

A megye kisebb folyóvizei: a Kerka, Lendva, Lesencze, Marczal, Trnova, Kanizsa, Héviz, Váliczka, Pölöske, Cserta, Tatna, Cserna stb. Azonkívül számos hegyi patak. Tavai közül legkiválóbb egész hazánkban a Balaton.

A megyének ásványvizei is vannak. Savanyuviz-források. Ásványvizek. Füreden, Kékkúton, Rendesen és Vérkúton. A füredi savanyuviz-forrás a helységtől egy negyedóránnyira fekszik egy völgyben, s az utról nem is láthatni addig míg az ember az erdő sarkához nem ér. Mikor a lejtőről leérünk, előttünk fekszik a fürdő-intézet. A savanyuvíz forrás 18 gömbölyű kőoszlopon nyugvó fedélzet alatt van, mintegy 2 méternyire a föld színétől. Nagy melegben erős a füredi savanyuvíz, de messze vitetvén, erejét elveszti. A kékkúti savanyuvíz Kékkút helységtől keletre esik s kővel van kirakva. Vize megközelíti a fürediét, színe kékes. Rendes faluja alatt Pálköve nevezetű helyen van egy forrás, a Balatonhoz 4 méternyire; ha tisztán, a Balaton vize nélkül merítik, erősebb a füredinél. A vérkúti Zánkához egy félóránnyira a Balaton partján van. Vize inkább keserű, mint savanyú; nyári napokban úgy iátogatják, mint a füredit.

Az utolsó években nagy lendületet vettek a Balaton-melléki fürdőtelepek. Balaton-Füred folyton szépül és épül s évről-évre nagyobb látogatásnak örvend. Keszthely, Balaton-Szent-György, Badacsony, Révfülöp s más helyek évenként sűrűn látogatott fürdőtelepek. Nyáron át élénk a közlekedés a Balatonon, a szükséges kikötők kiépítése nagy lendületet adott a közlekedésnek.

A megye gazdag különféle terményekben. Főtermeszt-
Termékei. ményei a kukoricza és a rozs, különösen a Balatonmelléken és a Muraközben majdnem kizárólag ezen két gabonanemet termesztik; ám azért a rozs nem elegendő a belső szükségletre; a Balatonmelléki helységek a hiányt Somogyból és a veszprémi piacról szokták pótolni. Búza legszebb s a legtöbb a bellatinezi uradalomban terem, ezenkívül a Zala völgyében s az egerszegi járás déli részén. Árpa, zab mindenütt van; hajdinát a muraközi horvátok és vendek termesztnek; rendszeren a tarlóknban. Köles a bellatinezi uradalomban terem. A kereskedési növényekből kendert házi szükségre mindenütt termesztnek; lent a csáktornyai járás hegyesebb részeiben. Azelőtt dohányt termesztettek a csáktornyai járásban s még néhány más helyen, de ez megszűnt. Gazdag e megye gyümölcsben is.

Hires Zalavármegye kitünő borairól; fájdalom a két utolsó évtizedben a bortermelést nálunk is nagy csapás érte a filloxerával, mely sok szép szőlőtelepet tönkretett, s a nép egy részét kenyérkeresetétől fosztotta meg. A védekezés nagy; az e célból alakult egyesület mindent megtesz, hogy a filloxera által okozott csapás következményeit elhárítsa, s reméli, hogy a szőlők megújításával e csapást idővel kiheveri. — Legkiválóbb borok a Balatonmellékiek és a muraköziek. Ez utóbbiak közül különösen a globokói, stridói, vericzai és szalatnyaki. A badacsonyi bor mind kellemes ízére, mind zamatjára egyik első helyet foglalja el a hazai borok közt; legszebb színű és legtartósabb a nemes-pécsöli bor; nem kevésbé jók a kis-örsei, felső-örsei, balaton-henyei és szőlősi borok. Igen nemes borok: a szt.-györgyi (Tapoleza mellett), ábrahamhegyi, szigligeti, kővágócörsi, zánkai, köveskállai, szántói, rezi, tóthi, keszthelyi, meszesgyöröki, balatonedericsi, palaznaki stb. A muraközi borok insulaner név alatt ismeretesek, különösen a stájerek hordják el. Bort a megye többi vidékei is termesztnek.

Az erdők 232,328 holdat foglalnak el. Fában majdnem mindenütt bőség van. Legkiterjedtebb fánemek a bükk és tölgy, a lakosság szép jövedelmet szed a makoltatás és gubacszedés után.

Állat-
tenyésztés. Az állatországot illetőleg szép lendületnek örvend a lótenyésztés. A muraközi horvátok nemesak szálas, hanem szép és erős lovakat nevelnek. Palinban a székesfehérvári állami méntelepnek egy osztálya van, melynek paranes-

noka Parcsetics Ottó százados, s melyre kiváló gondot fordítanak. Az utolsó években a szarvasmarha-tenyésztés is nagyobb virágzásnak indult. A zala-megyei gazdasági egyesületnek e tekintetben nem csekély érdemei vannak, miáltal nem kevésbé mozdítja elő az okszerű földmívelést. Nagy-Kanizsán, Kis-Komárom körül, a Zala völgyében, Uj-népen, a bellatinczi uradalomban nevelnek legtöbb szarvasmarhát. Legkevesebbet a Muraközben és a Balatonmelléken. Egy idő óta a juhtartás is lábra kezdett kapni, szép nemesített birka-nyájukat lehet látni a Festeticsek, Batthyányak, Széchenyiek, Eszterházyak és Inkeyek uradalmaiban.

Nagyobb kiterjedésű ennél a sertésenyésztés, melyet a rengeteg bükkös és tölgyes erdők, a nagy mennyiségben termesztett kukorica hathatósan előmozdítanak; a nagykanizsai sertésvásár sem utolsó helyet foglal el az ilyenű vásárok közt. Mézzel és viasszal is üznek kereskedést a megye egyes vidékeinek lakói. Vadállatokból szarvasokat, őzeket, nyulakat és rókákat táplálnak az erdőségek; a csehi erdőkben vaddisznó is van. Halakban gazdag a Balaton tava; van itt fogas, süllő, harsa, közönséges süllő, ponty, csuka, kecsge, gárda. A köveskällai és balatonhenyei hegyek tetején levő tavakban kárászt; a Drávában kecsagét, harsát halásznak.

Az ásványország is szolgáltat egyes termékeket. A Ásványok. drávamellékiek aranyat mosnak. Kapoleson finom fehér fővényt találni, melyet üveg és porzellángyarakban használnak; Keszthelyen tűzkövet; a tihanyi félszigetben mezei *foszlokövet*; a Balaton déli partján tiszta agyagot; Nagyfalván mészszel kevert márgát; a Balatonmelléken és Muraközben mészkövet találni. Porphyrkő van a tihanyi félszigetben; bazaltkő a Balatontól északra eső hegyekben és Rezinél; kővé vált fa Szigligetnél; timsó Rezinél; kőolaj, gyanta, kőszén Bányavárnál; Rác-Kanizsánál sósforrást fedeztek fel.

A kereskedés nagy lendületnek örvend. A folyton keletkező új közlekedési utak, a helyi érdekű vasutak, melyek a közlekedést könnyebbé, a szállítást olcsóbbá teszik, nem csekély mértékben adnak lendületet a kereskedelemnek. Különösen négy termék az, mely Zalavármegyére nézve nagy fontossága: a gabona, a bor, a szarvasmarha és a sertés kereskedés.

Pénzintézetek, bankok, takarékpénztárak nagyban mozdítják elő a forgalmat.

A gyáripár tulajdonképpen csak az utolsó évtizedben kezdett nagyobb lendületet venni a vállalkozási kedv emelkedésével, s míg előbb az egész megyében csak néhány kisebb gyár dolgozott, most már az ipar e nemé is lendületnek örvend; s valószínűleg nem fog megállapodni ott, a hol most áll.

Közigazg. felosztás. Zalavármegye közigazgatásilag 12 járásra oszlik: a kanizsai, tapolezai, szt.-gróti, sümegi, keszthelyi, pacsai,

zala-egerszegi, novai, alsó-lendvai, letenyei, perlaki és csáktornyai járásra. Székhelye Zala-Egerszeg.

Nemzetiségre nézve a megyét a magyarok, horvátok, ^{Nemzetiség, vallás.} németek és vendek lakják. Vallásra nézve a megye lakosai katolikusok, reformátusok, görög nem egyesültek és zsidók.

A római kath. híveket egyháziilag egy érsekség és két püspökség kormányozza. A Muraköz a zágrábi érsekség alá, a zalaegerszegi, novai, lendvai és letenyei járás a szombathelyi püspökség alá, a tapolczai, sümeghi, szentgróti, pacsai, keszthelyi és kanizsai járás pedig a veszprémi püspökség alá tartozik.

Zalavármegyének gazdag történelme van. Egyes ^{Történelme.} násokat az olvasó az egyes városok történetében fog találni. (A megye közönsége bőkezűségéből a megye monografiája munka alatt van; belőle két kötet okmánytár jelent meg eddig.)

1091-től, amely év decz. 20-án Szt. László király Sümegen megfordult, gyakran fordultak meg a magyar királyok Zalamegyében. 1244. okt. 11-én IV. Béla volt Zalavárott; Kún László 1276. január 8-án Zala-Istvádon, és február 9-én Órsön; III. Endre 1298. május 27-én Kehidán. Zsigmond 1407. decz. 17-én Csáktornyan; I. Ulászló 1440-ben Pogány és Kigyós várait foglalja el ugyancsak ő 1441. márczius 16-án Zala-Egerszeg mellett tábornot tart. I. Mátyás 1480. aug. 28-án Alsó-Lendván és szept. 3-án Perlak városához közel a Dráva kelőnél haditábornot tart és Zágrábon keresztül a török ellen indul. II. József a török háboru színhelyére mentében Nagy-Kanizsán pihent I. Ferencz József 1852. évi július hóban Zala-Egerszeg, Bak, Szt.-Mihály, Keszthelyen át tett körutat.

Zalavármegye történetének egész folyamán a szabadelvűségnek előharczosa volt. Mikor Deák Ferencz meghalt, a közfigyelem Zala felé irányult. Ekkor elevenítette fel Pongrácz Lajos Hontból a nagy angol lapnak, a „Times“-nek egy 1823-iki cikkét, melynek magyar fordítása így hangzik:

„A tizennégyszáz ezerből álló seregekkel bíró szövetségesek nem azon szent igyekezet által lelkesíttetnek, mely Európának boldogságát, szerencsáját eszközölhetné; (az egyedül álczája szándékuknak), hanem azon dölyf, melylyel erejük és seregeknek sokasága kecsegteti őket. — Ők mindent, ami constitutio, gyűlölnék, habár annak szentségét, helyességét, jóságát ezer esztendőök bizonyítanak is. A szövetségesek a régi homályba, a régi járomba akarják a nemzetet visszadönteni. Intézményeiknek egész tendenciája a határtalan uralkodás; ennek elérésére a legszentebb dolgoknak tapodása is, csekélység előttük. Hogy pedig nemcsak az új, hanem a régi constitutiókat is fel akarják forgatni, eléggé bizonyítják a magyar környülállások. Ausztria, mely eddig való fennállását, virágzását Magyarország nyolczszázadoknál idősebb constitutiójáruk

köszönheti; mely a dicső magyar nemzet egész Európa és Azsia előtt ismeretes vitézsége és virtusa nélkül már csak a valaha volt nemzetek sorjában a históriában találná nevét; ez az Ausztria, melynek magyarjai iránt való bizodalmanak és háladatosságának határtalannak kellene lenni, nem szégyenli megmutatni az egész világ előtt, hogy le akarja alacsonyítani e nemzetet. De ezen nemzetben hogy még meg nem romlott bajnok eleitől beléje öntött vére, eléggé megbizonyítja; a midőn az ország egyes osztályai az udvarnak parancsolatjait és fenyítéseit bátor megvetéssel viszonzák. Ezek között első helyen áll *Zalavármegye*, mely Ausztriának irigy szomszédságától meg nem rettenvén, a közelgető veszedelemben magát oly példásan viseli, hogyszázadunk történetében arany betűkkel fog a késő maradékok előtt is ragyogni.“ (Ad. Zalam. tört.)

Hoffmann Mór.

ZÁRÓSZÓ.

Szalay Sándor.

az írókat, hanem az egész Zalamegyét, annak sok vidékét és városát, fejlődését, haladását, kulturális törekvéseit, tanügyét, iparát is bemutatjuk, a megynyire azt kiszabott szűk terünk, s a rendelkezésünkre álló eszközök megengedték.

Könyvünk így is képet nyújt megyénk állapotáról. Nem voltunk hijjával az anyagi és erkölesi támogatásnak. S míg ezért, megyénk köztisztületben álló főispánjának, mélt. Svastics Benő urnak mondunk ezuttal meleg köszönetet, valamint azoknak a városoknak, intézeteknek és intézményeknek, kik költséges vállalatunk megjelenését szives támogatásukkal lehetővé tették (Zalavármegye 500 frt adományán kívül

Könyvekhez a szerzők vagy a szerkesztők előszót szoktak írni, mely azonban rendszeren olvasatlanul marad.

Könyvünk czélját már a címe mutatja meg, az olvasót még külön tájékozni tehát felesleges lett volna. Szükséges azonban, hogy a könyv végén elbucúzzunk a közönségtől s azt, a mit elmondani szükségesnek tartunk, elmondjuk itt.

Eredeti szándékunk az volt, hogy megyénk tollforgató embereit, a megynyire ez lehetséges, csoportosítsuk s egy millennáris évkönyvben bemutassuk. Ezt a szándékot nagyjában el is értük, habár eredeti programunk annyiban bővült, a mennyiben e szándékunk mellett nemcsak

Poór János.

Györfy János.

vagy olyanok, kik a megyében élve, munkájuk javát ennek szentelik. A legtöbbnek arczképét közöltük czikkeik mellett. A kinek arczképe czikke mellől elmaradt, azt itt közöljük utólagosan.

Itt találja tehát a szíves olvasó dolgozótársaink Szalay Sándor, Poór János, Györfy János és Tuboly Viktor arczképeit, kik a többiekkel együtt joggal kérnek részt elismerésünkből.

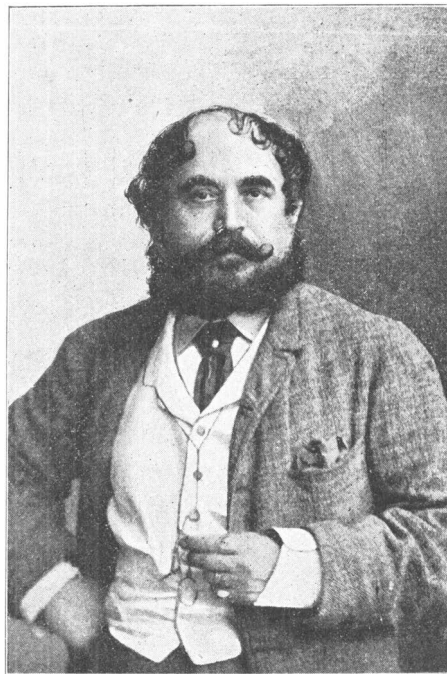
Nagy kedvünk volna részletesen elmondani a könyv történetét; talán az egyik-másik olvasó szívesen megismerkednék azzal a móddal, hogy miképen keletkezik ilyen könyv. Ámde nagyon ki kellett volna terjeszkedni a lényegtelenekek látszó részletekre is.

Az az olvasó, ki e könyvet végiglapozni fogja, körülbelül sejtethi, mennyi fáradozással, mennyi aprólékos gondolat, mennyi körültekintéssel jár egy ily vállalatnak létrehozása, véghezvitele, egy ily könyvnek összeállítása. S ennek a fáradozásnak nem pusztán a négy fal közötti csendes munka adja jelét, hanem az, a mi ezt megelőzi, a mi elejétől végig nyomában jár, — az utánjárás, a rábeszélés különféle módja és neme.

a nagykanizsai takarékpénztár, Nagykanizsa és Csáktornya városok, úgy a nagykanizsai sörgyár részesítettek előleges segélyben bennünket); másrészt kötelességünk őszinte elismerést szavazni megyénk mindazon fiainak, kik önzetlenül felajánlották szellemi közreműködésüket, kik fáradságot nem kímélve, sok érdekes közleménnyel vettek részt munkánkban, sok nagyérdékű adattal járultak könyvünkhöz.

Fogadja e helyütt köszönetünket a megye köztisztületben álló tanfelügyelője Dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanácsos ur, az ő nagybecsű támogatásáért; a „nemesi magánalapítvány“ nagy buzgalmu titkára, Orosz Pál ur, ki ez alapítvány levéltárát tette számunkra hozzáférhetővé, s ugyancsak ez alapítványnak nagyérdemű gondnoka Farkas József ur, ki a nemesi választmány adakozásaira vonatkozó nagyérdékű adatokat, fáradságot nem kímélve, állította össze s bocsátotta rendelkezésünkre.

Nagyrészt megyénk szülöttei ők,

Tuboly Viktor.

Már ez a körülmény is elnéző bírálatra hívja fel az olvasót, ki különbséget tud tenni a nagy apparatussal, gazdag anyagi eszközökkel dolgozó fővárosi vállalatok s egy szerény vidéki vállalat között, mely a szűkebb haza iránti szeretet forrásából fakadt s ezt az érzést kívánja fejleszteni és terjeszteni.

Mentül jobban ismerjük szülőföldünket, annál inkább szeretjük ezt, s annál biztosabb gyökeret ver a nagyobb haza iránti szeretet, mely a magyar embernek meg nem szűnő, nemes érzése marad mindenha. — Bármely más nemzet megengedheti magának a cosmopolitismust; a magyar — nem! A magyar embernek e földhöz kell ragaszkodnia: érzésének, munkásságának, törekvéseinek itt vannak erős gyökerei.

Ezekből nyer tápot büszkesége, hogy e haza hű fiának, hogy magyar-nak született; s ez érzést kell átvinnie a második évezredbe, melyet a gondviselés e nemzetnek megélnie engedett.

Vajha a második ezredév a haza szent oltára körül látná a nemzet minden fiát, egyesülve annak szeretetében és annak boldogítására, hogy elérkez-nék végre ama jobb kor, mely után

„Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.“

Hoffmann Mór.

TARTALOM.

	LAPSZ.
A csáktornyai állami tanítóképző intézet. Hoffmann Mórtól	240
A hévizi forrás. Hencz Antaltól	170
A kereskedő ifjak egylete Nagy-Kanizsán	266
A keszthelyi gazdasági tanintézet. Sparszam Páltól	163
A keszthelyi kath. főgymnasium. H. M.	174
A keszthelyi plebánia templom. Boncz Józseftől	176
A költő Zrínyi Miklós halála. Donászy Ferencztől	15
Alsó-Lendva története. Dervarics Kálmántól	203
Alsó-lendvai takarékpénztár	305
Alsó-muraközi takarékpénztár Perlakon	308
A magyar történeti dráma. Hevesi Sándortól	285
A mi tengertünk. Donászy Ferencztől	148
A nagy-kanizsai gymnasium története. Kalsok Leotól	108
A nagy-kanizsai betegsegélyző egyesület	265
A nagy-kanizsai ízr. hitközség multjából. Neumann Edétől	142
A nagy-kanizsai ízr. jót. nőegylet	257
A nagy-kanizsai kaszinó	261
A nagy-kanizsai ker. jót. nőegylet	256
A nagy-kanizsai kisdiednevelő egyesület. Bátorfi Lajostól	259
A nagy-kanizsai malátagyár és serfőződe	294
A nagy-kanizsai népkonyha	258
A nagy-kanizsai polgári egylet	263
A Nagy-Kanizsa vidéki németek. Körmendy Páltól	123
A Sümeg-vidéki egyletek	268
Az atyámról. Rákosi Jenőtől	3
Aurora borealis. Donászy Ferencztől	188
A zalamegyei általános tanítótestület multja. Udvardy Ignácztól	250
A zalamegyei nemesi alapítvány. Hoffmann Mórtól	274
A zalamegyei vendek. Gönczi Ferencztől	139
Bacsányi János. Ernyei Istvántól	38
Balaton-Füred. Mangold Henriktől	183
Balaton-melléki takarékpénztár Tapolezán	309
Balaton vidékén (Badacsony, Szent-Györgyhegy, Csobáncz.) Vázsonyi I.	78
Bellatincez vidéki takarékpénztár	305
Csáktornya a multban s jelenben. Margitai Józseftől	230
Csáktornyai takarékpénztár	305
Csányi László. Tuboly Viktortól	79
Csertamellék. Göntér Endrétől	120
Deák Ferencz. Szalay Sándortól	20
Délzalai takarékpénztár	307
Fejér György. Hoffmann Mórtól	137
Galambok és vidéke. Juk Józseftől	82
Gászner Pál	273

	LAPSZ.
Gernya László	272
Gördövény. Hajgató Sándortól	254
Gyárak, iparvállalatok	310
Izr. jót. nőegylet és krajczár egyesület Tapolczán	270
Kanizsa emlékérméi. Szukits Nándortól	85
Kanizsától Hévizig. Halász Margittól	167
Kereskedelmi és iparbank Nagy-Kanizsán	308
Keszthely története. Bóry Imrétől	156
Keszthelyi jót. nőegylet	266
Keszthelyi takarékpénztár	306
Keszthely-vidéki takarékpénztár	306
Két pénzügyigazgató. Halis Istvántól	272
Királyi Pál. Esztergályos Ágostontól	245
Kisfaludy Sándor. Darnay Kálmántól	99
Kotor, Alsó-Domboru. Lőke Emiltől	288
Kővágó-Eörs és környéke. Czuppon Sándortól	88
Letenyei takarékpénztár	307
Mandel Pál	271
Mangin Károly	92
Muraköz. Gönczi Ferencztől	125
Muraközben. Kele Györgytől	189
Muraközi takarékpénztár Csáktornyan	306
Nagy-Kanizsa város története. Halis Istvántól	24
Nagy-kanizsai bankegyesület	308
Nagy-kanizsai irodalmi és műv. kör	265
Nagy-kanizsai önkéntes tűzoltó testület	263
Nagy-kanizsai szépitő egyesület	266
Nagy-kanizsai takarékpénztár	307
Nagy-kanizsai társaskör	264
Nagy-kanizsai tornaegylet	266
Néhány vonás kelet költészetéből. Farkas Józseftől	282
Németh János. Halis Istvántól	191
Osztrák-magyar bank Nagy-Kanizsán	307
Óstörténeti kutatások Sümeg és vidékén. Darnay Kálmántól	70
Perlak története. Megyeresy Gézától	153
Posta, távirtda, távbeszélő. Szommer Náthántól	297
Proclamatió (I. Napoleon proclamatiója)	44
Remete Géza	248
Ruzsicska Kálmán. Margitai Józseftől	96
Spissich János. Halis Istvántól	115
Stridó a multban és a jelenben. Horváth Gyulától	46
Sümegi népbank	309
Sümegi takarékpénztár	309
Svastics Benő. Ruzsicska Kálmántól	63
Szigliget és Badacsony. Frisch Adéltól	117
Takarékpénztárak és pénzüintézetek. Tripammer Gyulától	305
Tapolcza. Vázsonyi Izidortól	111
Tátika már csak omladék. Róth Miksától	165
Tündér főzsa. Poór Jánostól	180
Vasváry Kolos. Hoffmann Mórtól	51
Vörös-kereszt-egylet Nagy-Kanizsán	265
Wlassics Gyula. Györffy Jánostól	53
Zala-Egerszeg története. Németh Elektől	9
Zala-egerszegi nőegylet, népkönyha. krajczár-egylet	267

	Lapsz.
Zala-egerszegi takarékpénztár	309
Zala György. Róth Miksától	224
Zalamegye közegészségügye. Mangin Károlytól	93
Zalamegye közigazgatása. Zalai Kálmántól	68
Zalamegyei központi takarékpénztár	310
Zala-Szent-Grót. Kardos Sámuelről	56
Zala-szent-gróti egyletek	270
Zala-Szent-Grót és vidéke takarékpénztár	310
Zalavármegye. Hoffmann Mórtól	319
Zalavármegyei egyesületek	256
Zalavármegye népoktatásügye. Ruzsicska Kálmántól	194
Zalavármegyei takarékpénztár Zala-Egerszegén	310
Zalavármegye tisztikara. Vajda J.-tól	312
Zárószó. Hoffmann Mórtól	326
Zúg a szélvész, háborog a Balaton Huber Gyulától	303

SAJTÓHIBÁK.

<i>Lapszám</i>	<i>sor</i>		<i>kijavítva</i>
20	1. felülről	Kehidán	Söjtörön
26	26. „	helyiségeket	helyiségeket
114	10. „	sem fa- sem fából,	sem fű- sem fából
116	11. „	határaiba	határaihoz
116	2. alulról	felkelősnél	felkelő seregnél
149	7. „	lélek	lilé
208	24. „	királyi édes anyját	a király édes anyját
246	11. „	veve	verve
249	11. „	bálpárt	balpárt
298	15. „	Peles	Pelcz
298	7. „	Zarilla	Zavilla
308	5. „	Knortscher	Knortzer
208	4. „	Verby	Verly